

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO, WARMII I MAZUR

SŁOWNIK GWAR OSTRÓDZKIEGO,
WARMII I MAZUR

POD KIERUNKIEM

ANNY TYRPA

OPRACOWAŁY

EWELINA GRZEŚKIEWICZ (EG), KATARZYNA KONCZEWSKA (KK),
KATARZYNA SOBOLEWSKA (KS), ANNA TYRPA (AT),
AGNIESZKA WĘŁPA-SIUDEK (AW)

WARSZAWA • KRAKÓW

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK
GWAR OSTRÓDZKIEGO,
WARMII I MAZUR

OPRACOWANY PRZEZ
PRACOWNIĘ DIALEKTOLOGII POLSKIEJ

REDAKTOR
KATARZYNA SOBOLEWSKA

TOM VIII • PRZEZ-PYZIĄĆ

WARSZAWA • KRAKÓW

2021

W opracowaniu tomu brali również udział:

Barbara Bartnicka (BB), Jadwiga Chotkowska (JCh), Urszula Dobrzyniec-Konarska (UDK),
Tomasz Jelonek (TJ), Danuta Kołodziejczykowa (DK), Maria Krasowska (MK),
Halina Pałaszowa (HPa), Henryka Perzowa (HP), Zofia Stamirowska (ZS),
Jadwiga Sułkowska (JS), Jadwiga Ziemińska (JZ)

Recenzenci:

Jerzy Reichan i Janusz Siatkowski

Opracowanie map:

Paweł Swoboda

Redakcja techniczna:

Magdalena Świerzowska

Skład i łamanie:

Adam Bania

Okładkę wykonano

wg projektu Edwarda Kostki

Dodatkowe kroje czcionek użyte w publikacji wykorzystano za zgodą ich twórcy –
Tomasza Zacharskiego

© *Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2021*

ISBN 83-04-02141-2 całość

ISBN 978-83-64007-70-5 tom VIII

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

31-120 Kraków, al. Mickiewicza 31

Druk:

EXDRUK Spółka Cywilna

ul. Rysia 6

87-800 Włocławek

Spis treści

WSTĘP.....	VII
I. Jak czytać <i>Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur</i> . Przewodnik dla użytkownika.....	VII
1. Postać hasła i podhasła.....	VII
2. Źródła.....	VIII
3. Lokalizacja.....	X
4. Formy fonetyczne i fleksyjne.....	XI
5. Kolejność i struktura definicji.....	XII
6. Przykłady użycia i zasady cytowania.....	XIII
7. Frazeologia i terminologia.....	XIV
8. Podhasło i jego budowa.....	XIV
9. Hasła odesłane.....	XVI
II. Materiały źródłowe i tzw. zeszyty.....	XVII
1. Zbiorecze oznaczenia źródeł podawane w główkach artykułów hasłowych i podhaseł.....	XVII
2. Spis źródeł według skrótów podawanych przy cytatach.....	XVIII
III. Spis miejscowości.....	XXVIII
1. Spis miejscowości według numerów podanych na mapie.....	XXVIII
2. Alfabetyczny spis miejscowości podanych na mapie.....	XXXII
3. Spis miejscowości, w których nagrano teksty gwarowe (w spisie źródeł UAM).....	XXXVI
IV. Spis skrótów i symboli.....	XXXVII
1. Skróty geograficzne.....	XXXVII
2. Skróty gramatyczne, stylistyczne i inne.....	XXXVII
3. Znaki stosowane w artykułach hasłowych.....	XL
V. Mapy.....	XLII
1. Historyczny zasięg języka polskiego w Ostródzkiem, na Warmii i na Mazurach.....	XLII
Objaśnienia do mapy Historyczny zasięg języka polskiego w Ostródzkiem, na Warmii i na Mazurach.....	XLIII
2. Wybrane miejscowości, w których był zbierany materiał w latach 1950–1953.....	XLIV
SŁOWNIK.....	1
ERRATY I UZUPEŁNIENIA.....	89

WSTĘP

I. Jak czytać *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur.* Przewodnik dla użytkownika

1. Postać hasła i podhasła

Hasła słownikowe mają postać literacką, pozbawioną cech gwarowych, np. mazurzenia. Literackie postaci haseł czerpiemy zarówno ze Słownika warszawskiego¹, jak i ze „Słownika języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego²:

puszczyna (Z) Resz Szcz «zdziczałe pole, nieużytek»: **puscyna** *to gże fcale nic nie rośnie, żikożina to tys to samo* Kobyły Szcz.

Gdy wyraz w języku ogólnopolskim nie istnieje, to postać fonetyczną hasła staramy się ustalić tak, jakby ona wyglądała w języku ogólnopolskim, np. gwarową formę *ptoczek* oddajemy w hasle jako *ptaczek*:

ptaczek dem w stos. do **ptak** w zn 1: ● *kobut – taki maury djabeu, ptoczek maury, tako gotka choży* Liwa O.

Niekiedy rekonstrukcja postaci hasłowej nie jest oczywista. Zaznaczamy tę trudność w postaci gwiazdki (*) lub znaku zapytania. Gwiazdka sugeruje, że spośród kilku możliwości wybraliśmy postać najbardziej prawdopodobną, choć materiał nie wyklucza innej formy hasła, o budowie także właściwej dla tej gwary. W przykładzie podanym poniżej musieliśmy rozstrzygnąć między dwiema postaciami bezokolicznika: *przyobzować* i *przyobzuwać*, bo jedyna zaświadczona forma *przyobzuje* może pochodzić od każdej z nich:

***przyobzować** «uwiązać na pastwisku»: *krowy śe pżyobzuje* Lipowo Mrąg.

Znak zapytania oznacza istnienie kilku możliwych postaci hasłowych wyrazu i zasadniczą trudność w ustaleniu jego podstawowej formy gramatycznej:

¹ „Słownik języka polskiego” ułożony pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.

² „Słownik języka polskiego” pod red. W. Doroszewskiego, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.

II. **pyta?**; *pé-*; «trochę (obj. informatora)»: ● *ańi pēti* – *ańi troxi* Śwignajno Wk Mrąg.

Łączymy hasła tam, gdzie część zanotowanych form jest dla nich wspólna (jak cytowane poniżej formy *przyrośnie*, *przyrosła*):

przyrosnąć, przyrósć (Z + lit) Olsz Pisz, psn; **1.** «rosnąć, przywrzeć mocno do czegoś, połączyć się z czymś» Olsz i bl: *może ci ta łoddertã skóra jeszcze przyrośnie* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Zidziolech cie zidzioł kiedyś wode niosła, Zaraz eś mi zaraz do serca przyrosła* psn IS LI 188; **2.** «rosnąć, powiększyć swój rozmiar»: *pašešp – taki grubi, co tam pšurošne* [odp. na pyt. o grubą gałąź] Hejdyk Pisz.

Czasem też łączymy hasła potencjalnie samodzielne o podobnej budowie i podobnym zakresie znaczeniowym, różniące się jakimś elementem fonetycznym lub morfologicznym. Występowanie konkretnej formy w danym znaczeniu dokumentujemy w cytatach lub podajemy przy numerach znaczeń:

pszczelnik (Z + PorJ 63) Olsz Szcz Mrąg Pisz, **pszczólnik** (Z) W Pisz, SWM V, **pszczołnik** (Z) Ełk; **1.** «człowiek, który hoduje pszczoły, pszczelarz» W Szcz Ełk i bl: *pšćelńnik Ńut wybŃira z yulòp* Pasym Szcz, *bartńnik to je pšćulńnik* Rasząg Resz, *tèn co nat pscouani xozŃi, on kole pscouu rozuńeje – pscouńnik* Ogródek Ełk; **2.** *pszczelnik, pszczołnik* «pasieka, może też pojedynczy drewniany ul» Olsz Szcz Mrąg Pisz: *do pscolńnika iże pscolas i tam pscouy byli* Karwik Pisz.

Podobne zasady ustalania i dokumentowania postaci hasłowych dotyczą podhaseł. Hasła i podhasła parowyrazowe tworzą ciągi alfabetyczne.

2. Źródła

Źródła, z jakich czerpiemy informacje o znaczeniu i użyciu danego wyrazu, dzielimy na dwie grupy. Symbole źródeł, w których materiał do danego hasła otrzymał konkretną lokalizację (wieś, powiat lub grupę powiatów) – podajemy w nawiasie po formie hasłowej. Najczęściej występujące typy źródeł zlokalizowanych to:

Z – rękopiśmienne zapiski dialektologów, tzw. zeszyty, podstawowy i najobszerniejszy zasób naszego słownika;

P – rękopiśmienne pamiętniki autochtonów;

lit – źródła drukowane, np. *Bajki Warmii i Mazur*, *Słownik warmiński*. Artykuły lub monografie, w których wyraz hasłowy został dokładnie omówiony, podajemy osobno w postaci skrótu (por. niżej SWMc).

psotnik (Z + lit + SWMc) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; Npl *-ki* Olsz; «człowiek dokuczliwy, nieznośny; też: figlarz»: *taki cwożek to beńże muwżono paskudny abo taki psotńnik* Paprotki Giż, *z ciebie to taki mały psotnik* Tuławki Olsz, KF.

Materiał niezlokalizowany, tzn. pochodzący z terenu Ostródzkiego, Warmii i Mazur, ale pozbawiony konkretnych danych geograficznych – podajemy na końcu nagłówka artykułu hasłowego, po zbiorczym zestawieniu geografii tych źródeł, które ujęto w nawias.

Zawsze jako niezlokalizowane traktujemy pieśni i oracje (psn), uznając je za teksty „wędrujące”, nieprzypisane do konkretnego powiatu, ale też i te źródła drukowane, które dostarczają zbyt ogólnikowych informacji geograficznych na temat występowania danego słowa (zaznaczane jako lit bl, i bl). Umieszczamy także w tym miejscu skróty konkretnych monografii, które zawierają omówienie wyrazu hasłowego, ale nie podają jego dokładnej lokalizacji (por. poniżej SWMp):

pytanie (Z + lit) W Giż, psn; ogp: *to pan zasuwa pytańe!* pow. Olsztyn, *dzieci chyba lodpozieduwali na pytania* W, Stef OK 13.

przyrzucek (Z) Olsz, lit bl; «o ostatniej skibie przy oraniu»: *na to muwili co ostatna skiba, jenacyj ne muwili, abo psizucek* Butryny Olsz.

przylepek (lit) W i bl, psn; ekspr «osoba słodka, miła, lubiąca się przytulać»: *tygo psilepka uatfo sa ne pozbarzeš* W, SWarm 127.

przygniatać (Z + lit) W Pisz, SWMp; -gnie- W; «w odniesieniu do ciasta: wyrabiać»: *se psygheto rykarni dyxtovno i na boxanek sa kula i robi sa f psękarniku ogeń i fsaži f pęc* Purdka Olsz, ● *tedi začerki bidu važone, to esce te bjedne luže psignataju kartofle* Bzury Pisz, UAM.

Na poziomie znaczeń materiał niezlokalizowany (tu z pieśni) jest oznaczany już tylko jako bl:

pytłowy (Z + lit + SWMp) OWM, psn; pé- Szcz Giż Pisz; Gsg f -é Olsz; 1. «o chlebie: upieczony z mąki przepuszczonej przez pytel, jasny» Resz M i bl: *putlovi to rzanni hauki złep* Upały Giż, *śitny, putlovy to jedne i to same* Łyna Nidz; 2. [...].

Te same zasady podawania i dzielenia źródeł na zlokalizowane i niezlokalizowane obowiązują dla podhaseł.

W tych hasłach (i podhasłach), w których cytujemy cały zebrany materiał, informacji o źródłach nie podajemy tuż po formie hasłowej, bo pojawiają się wszystkie na końcu cytatów:

przymierze «sojusz, pokój (tu przeni)»: *Oj, Jonku, mój Jonku, Pożém czy to szczerze, Że to nigdy dobre Nie buło przymnérze* psn Stef III 20.

Gdy po cytacie nie ma skrótu źródła, a tylko informacja o jego lokalizacji, oznacza to, że materiał pochodzi z naszych zapisów, tzw. zeszytów:

przykładka «o płozie pługa»: *but, tam taka psikuatka jest, to but s psento* Pogubie Tylne Pisz.

Rozwiązanie wszystkich skrótów oraz historia powstania zeszytów znajdują się w rozdziale II niniejszego wstępu.

3. Lokalizacja

Po nawiasie zawierającym typy źródeł dokładnie zlokalizowanych umieszczamy informację geograficzną o potwierdzonym w materiale zasięgu występowania danego wyrazu. Podajemy ją z dokładnością do powiatu i zapisujemy skrótowo: O – powiat ostródzki, Olsz – olsztyński, Resz – reszelski, Nidz – nidzicki, Szcz – szczycieński, Mrąg – mrągowski, Węg – węgorzewski, Giż – giżycki, Pisz – piski, Ełk – ełcki, Olc – olecki, Gołd – gołdapski. Nazwy i granice powiatów odnoszą się do podziału administracyjnego Polski z 1952 r. i są ukazane na mapie w rozdziale V.

przynitować (Z + lit + SWM II) **Olsz Giż**; «połączyć nitami dwa kawałki metalu»: *nuti co tak pšibźija; pšnutovać, nitovać* [odp. na pyt. kwest.] Konopki Wk Giż.

Zbiorcze lokalizacje oznaczają: W – Warmię (tzn. powiaty olsztyński i reszelski), Mzach – zachodnią część Mazur (powiaty nidzicki i szczycieński), Mwsch – wchodnią część Mazur (powiaty podstawowe: mrągowski, giżycki, piski, ełcki, olecki). M obejmuje cały obszar Mazur. OWM – cały badany teren. Kolejność powiatów tworzących lokalizację jest stała.

pytłowy (Z + lit + SWMp) **OWM**, psn; *pé-* Szcz Giż Pisz; Gsg f *-é* Olsz; **1.** «o chlebie: upieczony z mąki przepuszczonej przez pytel, jasny» **Resz M** i bl: *pitłovi to rzanni nauki xłép* Upały Giż, *śitny, pitłovy to jedne i to same* Łyna Nidz; **2.** «o mące: przesiana przez pytel, miałka» **O Olsz Pisz** i bl: *kómisowa to do xłeba, a do začérk co tak na śnadańe to pětłowa* Pogorzal Wk Pisz, *jesce rız* [«krochmal»] *važéc z mónki ale z gruběj, ne s těj pitłovej* ib.

Lokalizacje występują też na poziomie znaczeń, podznaczeń i podhaseł, a także przy osobno opisywanych złożonych jednostkach semantycznych: frazeologizmach (oznaczanych ● fraz) i zestawieniach terminologicznych (oznaczanych symbolem ▲). Towarzyszą również wybranym formom fonetycznym, fleksyjnym i składniowym.

Przy cytowaniu całego materiału informacji o lokalizacji nie podajemy w nagłówku hasła ani na żadnym innym pięttrze artykułu hasłowego; jest ona zawarta w podpisach pod cytatami zawierającymi ponadto nazwę konkretnej miejscowości:

przyczepiać «przypinając lub zahaczając, łączyć z czymś»: *potem pšycepa še orcyki* **Korzeniewo Giż**, ● *pas – portki še pšycepa, coby nie spadały* **Sędańsk Szcz**; **przyczepiany** im. bier.: *źedro kole zuraża buųo pšicepane* [-p-, sic!] **Lipowo Mrąg**.

Kiedy informacja geograficzna podana w źródle nie zawiera nazwy wsi, poprzestajemy na określeniu powiatu:

przyjazd 1. «przybycie pojazdem»: *mostki pobýite su, as te mostki bedò viprovazune, to jest ćénskã* [sic!] *pšijast tutaj* **pow. Gołdap**, UAM; **2.** [...].

Spis miejscowości powiatów Ostródzkiego, Warmii i Mazur znajduje się w rozdziale III.

4. Formy fonetyczne i fleksyjne

W części formalnej artykułu znajdują się informacje dotyczące pozasystemowych, nietypowych zjawisk fonetycznych. Obejmują one cały zgromadzony materiał, również niecytowany, i podają konkretne warianty fonetyczne wraz z ich lokalizacją:

pupila (Z + lit + SWMa) OWM; *pupela* Resz Giż Pisz Olc; Npl *-le* Szcz, *-li* Giż Pisz; «żrenica»: *brže, pupila, bžauko, te klapl – to patšiduo* Purda Olsz, *pupeli, te carne co še rižtik patšy* Snopki Pisz. (Nm *Pupille*).

Niekiedy informacjom fonetycznym towarzyszy komentarz odnoszący się do sposobu interpretacji zapisów w konkretnym źródle, z którego korzystamy:

putan, puton (Z + lit + SWM III) O Olsz M; *-an* Szcz Giż Pisz Ełk Olc, *-on* (w tym *-ån*) O Olsz Szcz Giż, SWM uogólnia postać *puton*; «indyk»: *infentoš to fšistko: geši, kacki, putany* Sajzy Ełk, *putoni to še trože čenžej žovajō* Dłużki O, UAM. (Nm gw. *putahn*).

W następnej kolejności podajemy wybrane formy fleksyjne odmienne od literackich albo takie, które współwystępują ze sobą, wraz z lokalizacją:

pysk (Z + P + lit + SWM III, X, SWMc, PJPAN XLII) OWM i bl, psn; Gsg *-u* W (*-a* Giż Pisz Ełk i bl); **1.** «przednia część głowy u niektórych zwierząt, morda, paszcza, też o otworze gębowym» OWM i bl [...].

Informacje dotyczące specyficznej odmiany i składni imiesłowów biernych umieszczamy jednak osobno w podhasłach czasownikowych. Dokumentujemy tu zjawiska związane z repartycją końcówek w mianowniku liczby pojedynczej rodzaju nijakiego (*przybito// przybite*) oraz typy zdań bezpodmiotowych w czasie przeszłym – ze słowem posiłkowym (*było przybito*) lub bez słowa posiłkowego (*potem przybito*):

przybić (Z + lit) OWM; [...] **przybity** (Z + lit) OWM; Nsg n *-o* Giż Pisz, *-e* O Mzach Giż; praet z podm. uogóln. ze słp. O Szcz, bez słp. O Olsz Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 OWM: *a tedi stont to pšido popšibžijane te deski, na te deski pšiče tšćina pšibžito* Rzeck Resz, *na šalunku ũaty pšybžite, potem dekuřka* Olecko, *◇ koňe maju kopita, co bydo pšibžite* Mrągowo; **2.** w zn 2: *to rās znuř čišñente, to pšibžite* Dłużki O, UAM.

Kiedy w danym artykule cytujemy cały materiał, informację fonetyczną lub fleksyjną tylko sygnalizujemy, nie podając już jej lokalizacji:

przymiatać; tylko *-mie-*; «zmiatać na jedno miejsce, podmiatać»: *åwōj, to scotko pšinētam zafse* [śmiecie na szuflę] Dąbrówka Pisz.

przyklepać; fut 1pl *przyklepiewā*; «klepiąc, przymocować»: *wsadziwa tu jenā nitē ji przyklepsiewa to bēdzie trzymało* Tuławki Olsz, KF.

Spis skrótów gramatycznych znajduje się w rozdziale IV.

Każdy wariant fonetyczny wyrazu hasłowego pojawia się jako hasło odesłane w ciągu alfabetycznym słownika:

przykręcać zob. **przykręcać**.

przykręcać (Z) Nidz Mrąg; *-krq-* Nidz; «prztywierdzać, wykonując ruch obrotowy»: *tucki, co še pšikrenca suome* [na dachu] Babięta Mrąg.

5. Kolejność i struktura definicji

Pierwsze miejsce w hierarchii znaczeń otrzymuje to, które ma największą liczbę poświadczeń. Nasze definicje mogą mieć charakter realnoznaczeniowy, synonimiczny, strukturalny, zakresowy – jak w innych słownikach tego typu. Dość często przyjmują postać mieszaną, w której objaśnieniu znaczenia za pomocą wyrazów prostszych semantycznie towarzyszy dodany po przecinku synonim:

przymieszka (Z + lit) OW; «dodatek zmieszany z czymś, domieszka»: *obrok, sꞑoma pšimeške dostańe, srut ofšany i ĩenšanka* Rożental O.

Kiedy w definicji musimy użyć słowa występującego w danym znaczeniu tylko w gwarze OWM, poprzedzamy to słowo skrótem *tw.*:

przypowęzić «przycisnąć drągiem (tzw. powązem) ładunek na wozie drabiniastym» Bartki Nidz.

Osobny odcień znaczeniowy wprowadza w definicji słówko *też*. Kolejność cytatów dokumentujących występowanie tak uporządkowanych elementów semantycznych jest zgodna z szykiem członów definicji:

przyjacielstwo (Z + lit) W Giż, SWM V, psn; «dalsza rodzina, *też* o parze krewnych lub powinowatych»: *Bżanĳki i Voĳvodi to pšĳiãćelstfo, bo Bżanĳka z nãd ĳezora ĳe šostrũ Voĳvoda* W, SWarm 126, *f pĳršom pare ĳže šostrã od brutĳi abo pšĳjãćelstfo* Purda Olsz.

Kolejne znaczenia numerujemy cyframi arabskimi lub – gdy dzieli je stosunkowo niewielka różnica semantyczna – literami **a), b)...**:

przezimować a) «spędzić zimę»: *tę ĳenã zimę ĳeszcze hu wãĳu przezimuję, a potem ĳãdę w grubie robzić* Tuławki Olsz, KF; **b)** «przetrwã zimę»: *põžńejse ševi ľiři doĳõt pšĳprovažo, bo õni źle pšęžimujõ* Orłõ Giż, UAM.

Czasem wspólny element kilku definicji tworzy „kopułę”, która obejmuje kolejne podznaczenia, wprowadzane za pomocą liter:

przysolić (Z) Resz Nidz; «przyprawić solã»: **a)** «dosolić» Nidz: *i ĳemu še te ĳešće wĳãzo ĳe došć sꞑone, i ĳĳãu palicãmi wšõć i pšĳsolić sobe* Gardyny Nidz; **b)** «posolić»: *tedi õno ĳiso, tedi go pšĳgnote, pšĳisole, pšĳgnote, zapole ø pšĳekarniku i tedi go øsaže* D Wólka Resz.

Kiedy podznaczenie jest tylko jedno, nie numerujemy go, ale oznaczamy symbolem ●●:

pudelko (Z + P + lit) Szcz Giż Pisz Ełk i bl, SWMsd; «niewielki pojemnik słuĳący do przechowywania czegoš» Szcz Giż Pisz Ełk i bl: *tabãke tšĳmãjo f pęńĳorku abo f pudęku* Upãły Giż; ●● «podłũzna skrzyńeczka przytwierdzona do wewnętrznęj ścianĳi skrzyńi lub kufrã na odzieĳ, tzw. przytworek» bl, SWMsd 53.

Opracowujãc definicje sów niegwarowych, korzystamy czasem ze skrótu *ogp*, który odwołuje się do ogólnopolskiego, podstawowego znaczenia danego wyrazu:

puder *ogp*: *ĳã to bzierzę taki rõzowy puder, bo mãm takie bziãte lice* Tuławki Olsz, KF.

Naszym definicjom towarzyszą też niekiedy informacje gramatyczne, stylistyczne lub pragmatyczne:

przyjmać (Z + P) Olsz Mzach Węg Giż, lit bl, psn; sp z zanikiem -j-; 1. «wpuścić do swego domu, kraju, też: ugościć, przenocować lub powitać, też **ndk.**» Mzach Węg i bl [...].

psiaknąć euf. «rodzaj przekleństwa»: *jak se to nazývá, psaknąć, mne se zdaje, co to pospoju podelga* Łatana Mł Szcz.

przycichnąć impers «przestać intensywnie padać»: *leje jak s cebra, jak troxa pšići-ńe, to pojeżem* Purda Olsz.

Niekiedy definicja kończy się znakiem zapytania, jeśli skąpy materiał nie pozwala na jednoznaczną interpretację:

przygodny «znaleziony przypadkiem?»: *Róg do tubaki, To przygodne rzeczy, Niam sia zaboziały Nasze małe dzieci, Przeto go téż zgbzily!* psn Stef III 75.

Czasem musimy skorzystać z cudzej definicji. Gdy nie dysponujemy własnym materiałem z zeszytów albo nie możemy potwierdzić znaczenia w innych źródłach niż przytaczane, a definicja wydaje się nam trafna, choć wykraczająca nieco poza cytaty stanowiący jej ilustrację, dodajemy uwagę w nawiasie:

przykraśkać się «przyjść wolnym, starczym krokiem (obj. SWarm)»: *stari Špork pšikraškau ša iěše do košćoua* W, SWarm 126.

pucować się «stroić się (obj. KF)»: *do kogo jidziesz, co się tak pucujesz?* Tuławki Olsz, KF.

6. Przykłady użycia i zasady cytowania

Staramy się, żeby cytaty były zrozumiałe, samodzielnie treściowo i występowały w porządku ilustrującym kolejne człony definicji. Materiały z naszych zeszytów podajemy w uproszczonym zapisie fonetycznym. W pieśniach przez nas zgromadzonych wielkimi literami zaznaczamy granice wersów. Cytaty ze źródeł drukowanych oraz pamiętników przytaczamy w oryginalnej postaci.

Zupełnie wyjątkowo zdarzają się artykuły hasłowe pozbawione ilustracji cytatowej, gdy omawiany wyraz jest podany w izolacji, bez kontekstu – albo kiedy zapisane fragmenty wypowiedzi autochtonów ze względu na swoją eliptyczność nie nadają się do zacytowania:

przypilać «przypilnować» bl, Wisła III 89.

przeżuwać «o krowie: żuć już raz połknięty pokarm» Bogacko Giż.

7. Frazeologia i terminologia

Zleksykalizowane związki wyrazowe omawiamy, poprzedzając je znakiem ● fraz (frazeologizmy) lub ▲ (zestawienia terminologiczne). Definicję podajemy tylko w jednym miejscu słownika, odsyłając do niej w hasłach obejmujących pozostałe samodzielne semantycznie człony związku lub zestawienia:

przytomność «osobiste znajdowanie się w danym miejscu i czasie, obecność»: *Niech Jezus twe weselne gody Zdobí swójó przytomnośció* psn IS XLIII 169, ● fraz *przyjść do przytomności* Szcz zob. **przyjść** w zn 1 ● ● a.

puchlina «chorobliwe gromadzenie się w jamach ciała nadmiernej ilości wody»: *kedi puχłina sua ot serca w duų to mu'íl'i: spuχ mu caui žiwot* Uźranki Giź, ▲ *wodna puchlina* «ts.» Snopik Pisz, SWM XIII m rp.

Użycia świadczące o częściowej leksykalizacji lub metaforyzacji albo zawierające wyraz hasłowy jako człon porównania podajemy po ●:

puzon (Z) Giź; «instrument muzyczny dęty»: ● *to mu bil'i dważeśća r'ši špχewakuφ i dważeśća puzonuφ* Rybical Giź.

pustelnik (Z + lit) OW i bl, psn; Npl -i Olsz; «człowiek żyjący w odosobnieniu, oddający się modlitwie i pokucie»: *jedyn pustelńik χćou iść do masta i prošou Boga cauo noc, coby névasty né spotkou* Raszağ Resz, ● *tero broda zapuścuu, to go niχ né poznau, bo to tak jak pustelńik byu* Gietrzwałd Olsz, ● *przen: zag. Jestem zawsze pustelnikiem, Nie rozmawiam nigdy z nikim, Chodzę w czarnej żałobie, I mieszkam zawsze w grobie* [kret] bl, LitLud 85.

Kropką sygnalizujemy też, zamykającą ciąg cytatów, listę określeń gatunkujących, podzieloną na fasety:

przędza (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM i bl, Kult MW HMK, psn; «włókno lnu skręcone w nić i przeznaczone do tkania»: *pšénza to jus jest upšénzóné* Rogóz Nidz, *te pšénze vyvažyc f popsele drevńannym, potem vypuukano ta pšénza beńže, uryžono v ryžydle, a tedy beńže špulovana na špulki* Redykajny Olsz, *kedi ot p'šénzi pχentnáśće pasmuφ to puuťorák* Ryn Giź, *jak špulka peuno, to še weźne motowidua i še zmoto tu pšynze* Łabuchy Resz, *dostaū teš uobleki sobže tkane, na héžela z baveuni i pšenzi, a na pošedne s klónkróf samožáui* Bukwałd Olsz, Stef JPW 48, ● *co žeń tyn varkoć općuua tymi nožičkoma i uupšéndua z négo uokeć pšynzy* Bredynki Resz; ● *przędza biała, bielona, ciemna, niewarna, ~ gruba, szczerna, ~ do postawy, do wátku.*

8. Podhasło i jego budowa

Podhasła to zleksykalizowane formy fleksyjne wyrazu hasłowego pełniące inną niż on funkcję gramatyczną i mające wyspecjalizowane znaczenie lub szczególny zakres użycia. Tworzą je np. formy *plurale tantum* niektórych rzeczowników lub wyrażenia przyimkowe:

przodek (Z + P + lit + SWM II, SWMsd) OWM i bl, Kult MW RD, psn; Gsg -a W Szcz Mrąg Pisz Olc, -u O Olsz Nidz Mrąg Giź; [...] **przodki** plł, **przodkowie** plł (Z + P)

Nidz, lit bl, psn; «dziadkowie lub pradiadkowie, też o ich poprzednikach, protoplastach rodu»: *Cośmy teraz docekäli Näse przodki nie sluchäli* psn Kętrz 92, *nase przotkowzche culy Mazurskemny Polakamny* Wały Nidz, P 9, 1, *tak i dziś wszyscy uczeiwi ludzie gardzą zaprzańcami i zdrajcami, którzy się zapierają swojej mowy ojczystej i swoich przodków* GazOlsz XXIX 34 [...].

przyjezdny (Z + lit) W Węg; «taki, który skądś przyjechał, nietutejszy» Olsz Węg: *mu konopçe ěe šejo tilko te narodi pšijezdne* Sołtmany Węg; **na przyjezdne** (lit) W; «na przywitanie po przyjeździe»: *dajcie jam na przyjezdne najlepszego kucha i zina i miodu* W, Bar 34.

Szczególny rodzaj podhasła w hasłach czasownikowych stanowią imiesłowy, zwłaszcza imiesłowy biernie, używane w zdaniach bezpodmiotowych, występujące często ze słowem posiłkowym, przyjmujące w mianowniku liczby pojedynczej rodzaju nijakiego końcówkę *-e* lub *-o*. Z tych właściwości gramatycznych i ich lokalizacji zdajemy sprawę w części formalnej podhasła, które ma własny nagłówek:

przyśrubować (Z + lit) OWM, SWM IV; *przyszrubować* W; **1.** «przymocować do czegoś za pomocą śruby, też w odniesieniu do śruby: przykręcić» W Mrąg: *co pšisrubujo ěisko co še sedro* [o pazurach kultywatora] Grabowo Mrąg, *niedawnom tę śrubkę przyśrubował, a znowu łodleciała* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wyregulować stopień skręcenia nici w kołowrotku za pomocą śruby» bl, SWM IV s. 82; **przyśrubowany** (Z + lit) OWM; Nsg n *-o* Szcz Olc, praet z podm. uogóln. ze słp. Szcz, bez słp. Olc; im. bier. w zn 1: *żelaza pšisrubowane, oš řšimajo pši tēm drevě* Ostróda, *◇ popšec to cęńgi muwo, bulcoma bendo pšisrubowane* pospouu Sądry Giż.

Ciekawym zjawiskiem związanym z wpływami niemieckiej składni jest też używanie konstrukcji biernych czasu przyszłego w funkcji czasu teraźniejszego trwałego. Te użycia sygnalizujemy symbolem ◇.

przyfestować (Z + lit) OW Nidz Giż Pisz; «przymocować, przytwierdzić» OW: *klińik, co kose pšifestuje* Liwa O; **przyfestowany** (Z + lit) O Olsz Nidz Giż Pisz; Nsg *-e* Nidz; im. bier.: *paųõńk, co jest na tēm kuble pšifestovany* Lipowo O gm. Waplewo, ◇ *benże stjente, potem nauozone, pšifestovane, co ruvno benże chożiwo i mozna pšõńć* [o kołowrotku] Bałdy Nidz.

Jeśli jedyny nasz materiał poświadczający użycie imiesłowu biernego dotyczy form zakończonych na *-no*, *-to*, *-ne*, *-te* występujących w zdaniach z podmiotem uogólnionym, formy te stają się podhasłem, któremu może towarzyszyć słowo posiłkowe:

przydać (Z + lit) Olsz Nidz Pisz, psn; «dodać, dołożyć» Olsz Nidz i bl: *to muši to i vodi do tego pšidać* [o pieczeniu ryb] Nowe Borowe Nidz, UAM, *do tego, com kupsiuła, przydali mi jeszcze małą tãfelkę szokolãdy* Tuławki Olsz, KF; **będzie przydano** z podm. uogóln. w zn «nadać, udzielić»: *o krõlestfo boze starajće, a fsustko uõfto bęńże nam pšidano* Pianki Pisz.

9. Hasła odesłane

W słowniku obowiązuje układ alfabetyczny wyrazów będących hasłami i podhasłami, wyróżnionych czcionką półgrubą (boldem). Jeśli ta kolejność jest zaburzona, każde takie hasło lub podhasło otrzymuje swoje miejsce w ciągu alfabetycznym słownika jako hasło odesłane.

przypnąć zob. **przypiąć**.

przodkowie plł zob. **przodek**.

Ponadto na liście haseł odesłanych znajdują się wszystkie warianty fonetyczne podane w części formalnej artykułów hasłowych. Ma to ułatwić czytelnikowi wyszukanie i zidentyfikowanie każdej nietypowej postaci wyrazu, z którą się zetknie podczas lektury.

przybóść zob. **przyboś**.

Literackie odpowiedniki wyrazów gwarowych, niepoświadczone w materiale i dlatego oznaczone gwiazdką – także znajdują się na liście odesłań.

***przyżółknąć** zob. **przyżółknąć**.

opr. Katarzyna Sobolewska

II. Materiały źródłowe i tzw. zeszyty

I. Zbiorcze oznaczenia źródeł podawane w główkach artykułów hasłowych i podhasel

Z = materiały własne pracowni SGOWM.

Jest to ponad 1000 zeszytów zapisanych przez uczestników badań terenowych na Warmii i Mazurach, prowadzonych przez prof. Witolda Doroszewskiego w okresie 1950–1953, czasem kontynuowanych samodzielnie przez poszczególnych badaczy w kolejnych latach. Cały ten materiał jest zdigitalizowany i dostępny w formie skanów na platformie RCIN jako „Zeszyty z badań gwarowych (SGOWM)”³, a rozpisany na fiskach jako „Kartoteka Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur”⁴. W skład tej grupy materiałów wchodzi też przetranskrybowane przez Helenę Zduńską i Annę Basarę nagrania magnetofonowe z około 20 wsi z terenu Ostródzkiego, Warmii i Mazur, wypożyczone około 1960 r. z ówczesnej Pracowni Archiwizacji Gwar UAM, oznaczane przy cytatach skrótem „UAM”.

P = rękopiśmienne pamiętniki autochtonów.

lit = wszystkie publikacje z wyjątkiem pozycji wymienionych indywidualnie (zob. niżej uwagę 2.) i zbiorów pieśni, a spoza publikacji: KF, Kolb rp i ewentualne kontekstowe materiały z niedrukowanych tomów SWM.

psn = pieśni i inne rymowanki, pochodzące zarówno ze zbiorów pieśni, jak i z innych publikacji czy (wyjątkowo) z pamiętników autochtonów, a także z materiałów własnych Pracowni. Tu też wliczamy wszelkie teksty obrzędowe, przede wszystkim weselne, m.in. tzw. zaproszki, które to teksty przy cytatach oznaczamy wyrazem „oracja”.

Uwagi:

1. Jak wynika z objaśnienia skrótu „psn”, do kategorii tej zalicza się każdy rymowany utwór, niezależnie od tego, z jakiego pochodzi źródła. A więc jeśli materiał do artykułu bierzemy właśnie z rymowanego odcinka jakiegoś źródłowego tekstu, to w główce tego artykułu tekst ten zalicza się do „psn”, nie zaś do „Z”, „lit” czy „P”. I tylko do „psn”, choćby w danej publikacji dany wyraz występował też w słowniczku lub indeksie.

2. Jeżeli w główce jakiegoś artykułu hasłowego pojawi się konkretnie wskazana monografia czy artykuł monograficzny, np. SWM IV, Szyf ZOW czy PorJ 62, to pozycji tej nie zaliczamy już do „lit”, choć kiedy indziej i w innym hasle, dla którego nie będzie szczególnie ważna, wejdzie ona do „lit” na równi z innymi publikacjami.

³ <http://rcin.org.pl/dlibra/publication?id=56947&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=ECE7-D61074A35F3D6DA616392579EAA0-1>

⁴ <http://rcin.org.pl/dlibra/publication?id=18953&from=&dirids=1&tab=1&lp=6&QI=>

2. Spis źródeł według skrótów podawanych przy cytatach

- Bar = X. Walenty Barczewski, *Kiermasy na Warmji*, wyd. IV, znacznie rozszerzone, Olsztyn 1923.
 Autor, rodem spod Olsztyna, przez 10 lat pracował w Reszelskiem i Szczycieńskim, od 1894 proboszcz w Brąswaldzie Olsz. Kazimierz Nitsch („Wybór pism polonistycznych” III 255) ocenia go jako „dobrego znawcę tamtejszych dialektów”. „Kiermasy” przynoszą przede wszystkim gwarę olsztyńską i reszelską, a na s. 50–53 też szczycieńską.
- BWM = *Bajki Warmii i Mazur*. Pod redakcją Haliny Konecznej i Wandy Pomianowskiej, Warszawa 1956.
 Zbiór obejmuje też kilka bajek z Ostródzkiego i ze Sztumskiego. Zapisy, ściśle zlokalizowane, pochodzą przede wszystkim z badań językoznawczych grupy prof. W. Doroszewskiego z lat 1950–1952, ale też z badań socjologicznych grupy prof. S. Ossowskiego z 1948 r., ściśle – z zapisów W. Pomianowskiej, która uczestniczyła w tych badaniach. Drugie wyekscerpowano w komplecie, z pierwszych – tylko te, których nie ma w zeszytach terenowych, stanowiących główne źródło naszego Słownika. Ogólnie pominięto tylko zapisy ze Sztumskiego oraz niemający lokalizacji słowniczek.
- Choj = Władysław Chojnacki, *Mazury i Warmia 1800–1870. Wybór źródeł*, Wrocław 1959.
 85% materiałów stanowią teksty tłumaczone z niemieckiego. Oryginalne teksty polskie są w zasadzie zmodernizowane, ale w przypisach są uwagi wyjaśniające. Wypisano 20–25 wyrazów.
- Fal PST = Barbara Falińska, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, Wrocław, t. I: *Słownik polskich gwarowych nazw tkackich*, 1974; t. II: *Zróżnicowanie geograficzne. Obróbka włókna* (cz. 1 Tekst, cz. 2 Mapy), 1977; t. III: *Zróżnicowanie geograficzne. Tkactwo* (cz. 1 Tekst, cz. 2 Mapy), 1980, t. IV: *Zróżnicowanie geograficzne. Tkaniny. Powroźnictwo* (cz. 1 Tekst, cz. 2 Mapy), 1984.
 Tomy II, III i IV wyekscerpowwała dla nas autorka, w pewnych wypadkach wprowadzając uściślenia na podstawie swoich materiałów rękopiśmiennych.
- GazOlsz = *Gazeta Olsztyńska*, Olsztyn, R. XV [1923], XXIX [1938].
- JP = *Język Polski*. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Kraków, od 1913.
- JP XVII 120–122 = Augustyn Steffen [i Kazimierz Nitsch], *Jak lud odczuwa różnice dialektyczne*, 1932.
 Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP XXXIII 47–49 = Grażyna Spychalska, *Teksty gwarowe, nr 7: Tekst wschodniowarmiński ze wsi Węgój pod Biskupcem w pow. reszelskim*, 1953 [przedruk KN IV 325–326].
 K. Nitsch w komentarzu pisze: „Tekst ten został dostarczony Redakcji przez prof. Z. Stiebera i jest bez wątpliwości pierwszym tekstem wschodniowarmińskim dającym dobre odbicie tamtego dialektu”.
- JP XXXIV 276–285 = Irena Harasimowicz, *O niektórych elementach niemieckich w dialekcie ostródzkim*, 1954.
- JP XXXIV 286–304 = Przemysław Zwoliński, *Nazwy toni rybackich jeziora Śniardwy*, 1954.
- JP XL 237–240 = Janusz Siatkowski, *W sprawie nazw pomieszczeń dla zwierząt domowych na Warmii i Mazurach*, 1960.
- JP XLVIII 53–58 = Augustyn Steffen, *Rozważania etymologiczne*. 1. *Wurczek, wuczek, wartolka*. 2. *Kaczka*. 3. *Koza*, 1968.
 Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.

- JP XLVIII 134–138 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. 7. *Żurawina* «*Vaccinium oxycoccus*». 9. Pol. *włochynia lochynia* «*Vaccinium uliginosum*», 1968.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP XLVIII 297–298 = Augustyn Steffen, Hasła (*Kregiel*) *Kregiel* i *Kręt* czy *Skręt* w Słowniku staropolskim, 1968.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz. Artykuł zawiera też uwagi o występowaniu tytułowych wyrazów na Warmii.
- JP XLIX 122–131 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. 13. *Skowronek*. 14. *Nietoperz* || *mętoperz* || *s[z]ętoperz* || *latoperz* || *kacoperz*. 15. *Kret*. 16. *Siermięga*, 1969.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LI 47–50 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. 18. *Cesarka* «perliczka». 20. Stpol. i gw. *kiera*. 21. Stpol. *buks* «skrzyńka wiejska», 1971.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LII 51–52 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. *Korman*, 1972.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LIII 50–53 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. Warm. *denica*, kasz. *d'ėlnica*. Warm. *pylać* || *pylkać* || *pyltać* «mingere». Lub. *zdelka* || *zdelowa* «żona cieśli». Warm. *pastórz*, *koniarz*, *wolarz*, *krowiarz*, *czaśnik*, 1973.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LIII 219–220 = Augustyn Steffen, Rozważania etymologiczne. Warm. *pacie*, *pycie* «pończochy, skarpetki». O warm.-maz. nazwach człowieka, który wyrabia przetaki, 1973.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LIV 125–130 = Augustyn Steffen, Uwagi o słownictwie warmińskim. Warm. *order*, *miara*, *wybiełka*. Warm. *grózek* i *grózka*. Warm. *żłak* «bogaty gospodarz». Warm. *gbur dolożny* «bogaty gospodarz». Warm. *plewniak* «bogaty gospodarz», 1974.
Augustyn Steffen – polonista językoznawca, pochodzący z Sząbruka Olsz.
- JP LXII 24–26 = Wiktor Steffen, Rozwój *ǰ*, *ǂ* i *ǃ*, *f'* w dialekcie warmińskim, 1982.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- JP LXIII 91–96 = Wiktor Steffen, Uwagi o metatezie i haplogii w dialekcie warmińskim, 1983.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- JP LXIV 120–122 = Wiktor Steffen, Zagadnienie dysymilacji w dialekcie warmińskim, 1984.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- JP LXVI 92–98 = Wiktor Steffen, Terminologia obróbki drewna w dialekcie warmińskim, 1986.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”. JP LXVI uwzględniamy dopiero od II tomu Słownika.
- Kal = Marcin Gerss, Kalendarz Królewsko-Pruski Ewangelicki, Królewiec 1890, 1892, 1894, 1896.
- KF = Klemens Frenszkowski, słownik jego rodzinnej wsi Tuławki Olsz.
Wykorzystano całość (10 000 kart hasłowych). Przykłady zdaniowe brzmią często sztucznie. Również niektóre wyrazy wydają się już niegwarowe, a niektóre inne – sztucznie gwarowe. Jednakże kontrola kilku przykładowych wyrazów, przeprowadzona u prof. Wiktora Steffena

- (por. wyżej JP LXII) oraz w Ługwałdzie Olsz, wszystkie je potwierdziła. Sprawdzono wyrazy: *drożyzna, głupkowaty, kolejny, kolektować, kwaśno, na mark, pokraczny, posiniaczony, wykosztować się*.
- KMW = Komunikaty Mazursko-Warmińskie, Olsztyn, od 1957.
- KMW 79, 331–338 = Wiktor Steffen, Nazwiska Warmiaków w użyciu potocznym w okresie międzywojennym.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- KMW 81, 363–373 = Wiktor Steffen, Odzież warmińska i jej nomenklatura.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”. KMW 81 jest recenzją SWM XII.
- KMW 83, 279–284 = Wiktor Steffen, Kategorie chłopstwa w przedwojennej terminologii warmińskiej.
Autor pochodzi z Sząbruka Olsz, więc jego informacje odnoszone ogólnikowo do Warmii lokalizujemy jako „Olsz”.
- KN I = Kazimierz Nitsch, Dialekty polskie Prus Wschodnich, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. III, Wrocław 1954, s. 252–321 [pierwodruk 1907].
Część gramatyczną wyekscerpowano tylko wrywkowo.
- KN II = Kazimierz Nitsch, Północnopolskie teksty gwarowe od Kaszub po Mazury, Kraków 1955.
- KN III = Kazimierz Nitsch, Wybór polskich tekstów gwarowych, [wyd. I] Lwów 1929.
- KN IV = Kazimierz Nitsch, Wybór polskich tekstów gwarowych, wyd. II, zmienione przez autora, Warszawa 1960.
- KN V = Kazimierz Nitsch, Dialekty polskie Prus Zachodnich, cz. II, rozdz. VI i Słownik, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. III, Wrocław 1954, s. 239–250 [pierwodruk 1907].
- KN VI = Kazimierz Nitsch, Język polski w Prusiech Wschodnich, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. III, Wrocław 1954, s. 362–369 [pierwodruk 1932].
W rozdziale „Słownik” są rzeczy nowe w stosunku do KN I. Wszystkie je wyekscerpowano.
- KN VII = Kazimierz Nitsch, Z geografii wyrazów polskich, [w:] idem, Wybór pism polonistycznych, t. II, Wrocław 1955, s. 20–85 [pierwodruk 1918].
- Kolb = Oskar Kolberg, Dzieła wszystkie, t. XL: Mazury Pruskie. Z rękopisów oprac. Władysław Ogrodziński i Danuta Pawlak, Wrocław 1966.
Dzieło przygotowane przez autora (nie do końca) ok. 1880 r., oparte w dużej mierze na materiałach bądź opracowaniach G. Gizewiusza, W. Kętrzyńskiego i J. J. Ossowskiego, a także na pracy M. Toeppena; słownik opracowała A. Szyfer. Zawiera obszerny tekst odautorski, blisko 600 pieśni, słownik i indeks incipitów pieśni.
Tekst odautorski czerpie przede wszystkim z prac W. Kętrzyńskiego: „O Mazurach” (Poznań 1872) i „Szkiecy Prus Wschodnich” (I–IV, Przewodnik Naukowy i Literacki [dodatek do „Gazety Lwowskiej”] 1876), oraz z serii artykułów J. J. Ossowskiego „O Mazurach”, ogłoszonych w 1881 r. w „Wędrowcu”, i w mniejszym stopniu – z pracy M. Toeppena „Aberglauben aus Masuren” (wyd. II, Gdańsk 1867).
Pieśni wzięte są z zapisów G. Gizewiusza (304 pieśni), W. Kętrzyńskiego (268) i własnych Kolberga (5). Całość ekscerpowano wybiórczo. Nawiasy okrągłe w tekście pochodzą od Kolberga lub z jego źródeł. Inne nawiasy oznaczają: <...> – fragmenty, w których Kolberg wprowadził zmiany w stosunku do swojego źródła, [...] – uzupełnienia bądź objaśnienia wydawcy. Skrót w słowniku: „G. G.” i „W. K.” sygnalizują, że dane objaśnienie pochodzi od Gizewiusza lub Kętrzyńskiego, „SGWM” – że ma ono za podstawę materiały do naszego Słownika.
- Kolb rp = Oskar Kolberg, Mazury Pruskie [rękopis].
W zasobach Pracowni znalazło się kilkadziesiąt wypisów zrobionych przez A. Szyfer.

- Konf = Halina Turska, Dialekt ziemi chełmińskiej i jego ekspansja na dialekty sąsiednie. Konferencja pomorska (1954). Prace Językoznawcze PAN, Warszawa 1956, s. 87–112.
Wyekscerpowano zlokalizowane przykłady wyrazowe ze s. 106–110.
- Kult MW = Kultura ludowa Mazurów i Warmiaków. Red. nauk. J. Burszta, [w:] Monografie Dziejów Społecznych i Politycznych Warmii i Mazur, t. III, Wrocław 1976.
- Kult MW AP = Aleksander Pawlak, Folklor muzyczny, s. 485–501.
- Kult MW AS = Anna Szyfer, Ludowe zwyczaje, obrzędy, wierzenia i wiedza, s. 407–439.
- Kult MW BB = Bożena Beba, Tradycyjne wyposażenie wnętrz mieszkalnych, s. 249–293.
- Kult MW HK = Henryk Koprowski, Tradycyjne przetwórstwo żywności, s. 365–403.
- Kult MW HMK = Halina Murawska-Koprowska, Obróbka surowców włóknistych, s. 315–339. Tkactwo i strój, s. 341–362.
- Kult MW JW = Józef Wiczerzak, Tradycyjna uprawa roli, s. 185–216.
- Kult MW MD = Maria Drabecka, Taniec ludowy, s. 503–510.
- Kult MW MP = Marian Pokropek, Osadnictwo i budownictwo, s. 111–181.
- Kult MW RD = Regina Drewek, Transport i komunikacja, s. 295–313.
- Kult MW TO = Tadeusz Oracki, Folklor ustny, s. 441–483.
- Kult MW WL = Witold Lempka, Tradycyjna gospodarka hodowlana, s. 219–247.
- Leng = Michał Lengowski, Na Warmii i w Westfalii. Wspomnienia. Wstęp i oprac. Janusz Jasiński, Warszawa 1972.
Autor rodem ze Starej Kaletki Olsz. Materiał wyrazowy dość obfity i dobry. Z reguły potwierdza nasze wiadomości, a czasem wnosi nowe hasło lub podhasło.
- LitLud = Literatura Ludowa, R. III, nr 3–4: Warmia i Mazury, 1959.
Wyekscerpowano tylko teksty (pieśni, trochę opowiadań i zagadek, razem s. 55–91). Korzystamy z tego materiału ostrożnie, bo często, zwłaszcza w zagadkach, cechy gwarowe są zatarte.
- LitLud XVII = Literatura Ludowa, R. XVII, nr 4–5: Tadeusz Oracki, Zbiory przysłów mazurskich Hermanna Frischbiera, 1973, s. 100–121.
Zbiór H. Frischbiera pochodzi z 1876 r. Niegdyś stanowił on własność ks. A. Mańkowskiego, długoletniego proboszcza w Lemborku pod Brodnicą. Ks. Mańkowski poczynił w niektórych miejscach poprawki i uzupełnienia, zaznaczając, że opiera je na gwarze Złotowa Lubawskiego, której poświęcił kilkanaście artykułów i rozprawek. Tadeusz Oracki zmodernizował i ujednotomił pisownię, zachowując osobliwości gwarowe.
- MAGP = Mały atlas gwar polskich, t. I–XIII, Wrocław 1957–1970.
- Mał I zob. psn Mał I.
- Mał III zob. psn Mał III.
- Mazur = Mazur. Szczytno, R. 1938.
Bardzo mało wypisów.
- NKult = Seweryna Szmaglewska, Warmińskie rozmowy, Nowa Kultura, R. V [1954], nr 19, s. 3, 7.
Tylko kilka wyrazów gwarowych, pochodzących wbrew tytułowi od Mazura, nie od Warmiaków. Podajemy je jako niezlokalizowane.
- oracja zob. uwagę na końcu rozdziału.
- P = rękopiśmienne pamiętniki Warmiaków i Mazurów. W kolejnych pozycjach przy nazwisku autora podaje się jego wieś rodzinną.
Zapisy nieporadne (autorzy nigdy nie uczyli się języka polskiego), ale słownikowo dosyć dobre. Wyjątek stanowi P 4, ze swobodnym, jakby dziennikarskim językiem i z bardzo zatartą gwarą, toteż korzystamy z niego rzadko.

- P 1 = August Cymermann, Stryjewo Resz.
- P 2 = August Hohman, Szczęsne Olsz (dawna nazwa: Szawałd).
- P 3 = Franciszek Dąbrowski, Gryżliny Olsz.
- P 4 = Franciszek Kwas, Dywity Olsz.
- P 5 = Karol Pentowski, Klon Szcz.
- P 6 = Ludwik Kwiatkowski, Gąski Olc.
- P 7 = Michał Lengowski, St Kaletka Olsz.
- P 8 = Otylia Dulisz, Siedliska (dawna nazwa: Frejty) i Leleszki Szcz.
- P 9 = Wilim Taday, Burdąg i Wały Nidz.
- PAE = Polski atlas etnograficzny. Opracowany w Zakładzie Polskiego Atlasu Etnograficznego Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN we Wrocławiu pod red. Józefa Gajka, z. I, II, III, IV, Warszawa 1964, 1965, 1968, 1971.
- PF = Prace Filologiczne, Warszawa, od 1885.
- PF II 564–577 = Jan Karłowicz, Dziesięć pieśni mazurskich, 1888.
Do pieśni dołączone jest (s. 576–577) omówienie niektórych wyrazów. Wykscerpowano jedno i drugie.
- PF XVIII 3, 133–142 = Jadwiga Chludzińska, Uwagi o przysłówkach w gwarach Warmii i Mazur, 1964.
- PF XVIII 3, 295–302 = Nina Iwanowa-Perczyńska, O funkcjach składniowych nieodmiennego wyrazu *to* w języku polskim (na materiale gwarowym), 1964.
Artykuł ma przede wszystkim wartość teoretyczną, ale przynosi też dużo materiału gwarowego, m.in. z naszego terenu.
- PF XVIII 4, 29–34 = Witold Cienkowski, O niektórych nazwach dachu w gwarach polskich. Etymologia i geografia lingwistyczna, 1965.
- PF XVIII 4, 145–153 = Józef Smyl, Nazwy ptaków w dialektach Warmii i Mazur, 1965.
Z artykułu tego korzystamy ostrożnie, gdyż nasuwa on pewne zastrzeżenia.
- PF XXII 159–289 = Jadwiga Chludzińska-Świątecka, Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach Warmii i Mazur, 1972.
Wykscerpowano tylko mapki.
- PF XXIV 211–216 = Grzegorz Walczak, Funkcje przyimka *po* w gwarach Warmii i Mazur, 1974.
- PF XXIV 239–245 = Józef Smyl, Z leksykalnych badań gwarowych nazwy kromki chleba, 1974.
Z artykułu tego mamy tylko cztery wypisy: jeden z ogólnikową lokalizacją „na Warmii i Mazurach”, dwa z Kanigowa Nidz i jeden zbiorczy z Gryżlin, Tuławek i Wipsowa Olsz, Zerbuń Resz i Wielbarka Szcz. Materiał z innych wsi z naszego terenu pochodzi od repatriantów.
- PJPAN = Prace Językoznawcze Polskiej Akademii Nauk, Wrocław, od 1954.
- PJPAN XLII = Barbara Bartnicka-Dąbkowska, Polskie ludowe nazwy grzybów, 1964.
Dużo nazw podanych w wariantach, ale omawianych łącznie, np. *muchar* (: *muchor*), *muchomór* (: *muchomor*). Warianty te wprowadzamy do naszych artykułów ze znakami zapytania, zob. np. hasło **brzezowiak? brzozowiak?** oraz główkę i rozliczenie artykułu **brzezak? brzozak**, albo też zamieszczamy w artykule odpowiednią uwagę, zob. hasła: **II. muchar, muchor i muchomor, muchomór**.
- PJPAN XLIII = Jan Basara, Terminologia budownictwa wiejskiego w dialektach polskich, cz. I: Dom mieszkalny, 1964; cz. II: Pomieszczenia gospodarskie, ogrodzenia, zamknięcia, 1965.
- PJPAN XLVIII = Halina Horodyska-Gadkowska, Polskie słownictwo gwarowe z zakresu hodowli zwierząt domowych, 1967.

- PJPAN LVII = Władysław Kupiszewski, Słownictwo meteorologiczne w gwarach i historii języka polskiego, 1969.
- PKFP XVIII = Zenon Sobierajski, Polskie teksty gwarowe z ilustracją dźwiękową, t. IV, tekst 16: Dłużki pow. Ostróda. Prace Komisji Filologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk XVIII [1964], s. 32–53.
Tekst podany jest w dwóch wariantach: w transkrypcji ściśle fonetycznej i uproszczonej. Korzystamy z wersji uproszczonej i ponadto w niektórych wypadkach stosowany przez autora sposób oznaczania miękkości, który by wymagał specjalnych czcionek, zastępujemy swoim. Przy tekście jest dokładny komentarz słownikowo-gramatyczny.
- PME XIX = Henryka Klechówna, Gwara mazurska w utworach Michała Kajki. Prace i Materiały Etnograficzne XIX. Olsztyńskie, Wrocław 1960 i Olsztyn 1961, s. 89–138.
Przytaczane przykłady pochodzą z poezji, ale ponieważ są to krótkie wrywki, dobrane przy tym w celu scharakteryzowania gwary autora, lokalizujemy je w miejscu urodzenia Kajki (Skomack Wk Elk) i w główkach artykułów zaliczamy do „lit”, nie do „psn”.
- Pol II = Jan Basara, Z polskiej terminologii gwarowej. Nazwy desek oberżniętych z boków kłoca. Polonica II [1976], s. 233–237.
- PorJ = Poradnik Językowy. [Obecnie] Organ Towarzystwa Kultury Języka, od 1901 Kraków, od 1932 Warszawa.
- PorJ 50, 3 s. 14–18 = Wanda Pomianowska, Uwagi o *gadce* warmińskiej.
Jest to artykuł z dołączonym tekstem bajki, zapisanym ortografią literacką przez Warmiaczkę, uczennicę VII klasy w Purdzie.
- PorJ 51, 2 s. 26 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Gietrzwałd Olsz zapisała H. Chocianowiczówna.
- PorJ 51, 5 s. 28 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczonych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Barczewko Olsz zapisała C. Białukówna.
- PorJ 51, 10 s. 27–31 = Emilia Sukertowa-Biedrawina, Napisy polskie na kaflach mazurskich.
- PorJ 52, 1 s. 24–25 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Zob. przypis 6 w rozdziale III. Spis miejscowości.
Teksty ze wsi Kazanice O zapisał W. Cienkowski.
- PorJ 52, 2 s. 28 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Kukowo Olc zapisała A. Ścieborzanka.
- PorJ 52, 3 s. 34–35 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Zob. przypis 6 w rozdziale III. Spis miejscowości.
Tekst ze wsi Rożental O zapisał J. Trzcianka.

- PorJ 52, 9 s. 23–30 = Jadwiga Chłudzińska, Zróżnicowanie fonetyczne a zróżnicowanie leksykalne i słowotwórcze Warmii.
- PorJ 53, 2 s. 33 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Pustniki Mrąg zapisała A. Ścieborzanka.
- PorJ 53, 4 s. 32–33 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Tekst ze wsi Szyldak O zapisała A. Szyfer.
- PorJ 53, 5 s. 32–33 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Ulnowo O zapisała A. Szyfer.
- PorJ 54, 1 s. 38–39 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Ulnowo O i z Ostródy zapisała A. Szyfer.
- PorJ 54, 3 s. 35 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Ulnowo O zapisała A. Szyfer.
- PorJ 54, 8 s. 1–12 = Irmina Judycka, Typy zapożyczeń niemieckich w gwarach Warmii i Mazur.
- PorJ 55, 116–117 = Z gwary warmińskiej i mazurskiej.
Z tekstów opowiadań zamieszczanych tu pod ogólnym tytułem „Z gwary warmińskiej i mazurskiej” uwzględniono tylko te, które ani nie zachowały się w zbiorze zeszytów terenowych stanowiących podstawowe źródło naszego Słownika, ani nie weszły do „Bajek Warmii i Mazur” (BWM).
Teksty ze wsi Grabowo Mrąg zapisał M. Łesiów.
- PorJ 56, 21–27 = Jadwiga Chłudzińska, Przymiotniki w gwarach Warmii i Mazur. (Uwagi słowotwórczo-semantyczne).
- PorJ 58, 175–182 = Józef Smył, Nazwy nietoperza w gwarach polskich.
- PorJ 61, 353–364, 392–400 = Irmina Judycka, Nazwy roślin uprawnych w gwarach Pomorza Mazowieckiego.
- PorJ 62, 244–251 = Irmina Judycka, Wykopywanie ziemniaków i pomieszczenia do ich przechowywania.
- PorJ 62, 408–416 = Irmina Judycka, Badania słownictwa gwar Pomorza Mazowieckiego. (Sieczkarnia, kierat i ich czynności).
- PorJ 62, 436–447 = Witold Cienkowski, Studia wyrazowe. Warmińsko-mazurska nazwa wężycierza *kosiór*, *kaszyrek*.
- PorJ 63, 78–84 = Halina Horodyska, Ze słownictwa gwar Warmii i Mazur.
Tekst o hodowli pszczół.
- psn zob. uwagę na końcu rozdziału.
- psn Gęb I = Władysław Gębik, Piosenki mazurskie, Kraków 1955.

- psn Gęb II = Władysław Gębik, Pieśni ludowe Warmii i Mazur, Olsztyn 1953.
- psn IS = pieśni z terenu Warmii i Mazur ze zbiorów Instytutu Sztuki PAN w Warszawie [maszynopis].
- psn Kętrz = Wojciech Kętrzyński, O Mazurach. Oprac. i wyd. Janusz Jasiński, Olsztyn 1968.
- Wykscerpowano dział „Pieśni gminne ludu mazurskiego w Prusach Wschodnich” (s. 53–101).
- psn Koł = Jerzy Kołaczkowski, Repertuar chóru i kapeli ludowej z Mazur i Warmii.
- psn Mał I = Karol Małłek, Plon, czyli dożynki na Mazurach. Materiały do widowiska ludowego, Olsztyn 1946 [jest to wyd. II, wyd. I 1937].
- Trafiające się w tekście wstawki prozą podajemy z oznaczeniem „Mał I” (bez „psn”).
- psn Mał II = Karol Małłek i Arno Kant, Mazurski śpiewnik regionalny, wyd. II, Olsztyn 1947 [wyd. I 1936].
- Jest to zbiorek 24 pieśni, z których większość weszła do opracowanych przez K. Małłkę „Plonu” oraz „Jutrzni” i „Weseła” (psn Mał I i psn Mał III).
- psn Mał III = Karol Małłek, Jutrznia mazurska na Gody i inne widowiska. Opracował, wybrał i wstępem poprzedził Andrzej Wakar, Olsztyn 1980.
- Poza „Wstępem” i „Jutrznia” książka obejmuje „Plon, czyli dożynki na Mazurach”, „Wesele mazurskie”, zbiorok korespondencji K. Małłkę do „Gazety Mazurskiej”, „Aneksy” i „Słowniczek”. Wykscerpowano „Jutrznia” i „Wesele” oraz niektóre informacje ze „Wstępu”.
- „Jutrznia” jest tu w wyd. IV, które oparto na wyd. II z 1939 r., „uzupełnionym i poprawionym”, pisanym gwarą i drukowanym czcionką łacińską (wyd. I i III, z 1931 i 1946 r., miały język literacki i czcionkę gotycką). „Wesele” miało I wyd. w 1934 r., obecne jest II.
- Utworky te, podobnie jak „Plon”, są rekonstrukcją dawnych obrzędów czy widowisk mazurskich, dokonaną przez K. Małłkę przede wszystkim na podstawie tekstów i melodii, które spisywał od starców i częściowo weryfikował w „Kancjonale pruskim”, wydanym w 1901 r. w Królewcu, ale też za pomocą dziewiętnastowiecznych opisów.
- Wypisy z autorskich wstawek prozą, z oracji i ze wstępu oznaczamy jako „Mał III” (bez „psn”), z tym że cytaty pochodzące z oracji i ze wstępu otrzymują ponadto informujący dopisek.
- psn Sob = Marian Sobieski, Pieśni ludowe Warmii i Mazur, Kraków 1955.
- Tekst odautorski (s. 7–21 i 197–229) podajemy z oznaczeniem „Sob” (bez „psn”).
- psn Stef = Augustyn Steffen, Zbiór polskich pieśni ludowych z Warmii, t. I, Poznań 1931; t. II, Leszno 1934; t. III, Kraków 1937.
- Opinia K. Nitscha o I tomie („Wybór pism polonistycznych” III 369): „[zbiór] nie ściśle językoznawczy, ale dobrze zapisany”.
- psn Stef RD = Augustyn Steffen, Rymy dziecięce, zagadki i przysłowia rymowane z Warmii, Kraków 1937.
- psn Zient = Maria Zientara-Malewska, Michał Lengowski, Teofil Ruczyński, Alojzy Śliwa, Poezje Warmii i Mazur, Warszawa 1953.
- RO = Anna Szyfer, Słownictwo zwierząt w gwarach Warmii i Mazur. Rocznik Olsztyński V [1963], s. 271–294.
- RUW = Mieczysław Szymczak, Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinne w historii i dialektach języka polskiego. Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1966.
- SDGW = Irmina Judycka, Badania słownictwa gwar Pomorza Mazowieckiego. Sprzęt zboża i siana, młocka, czyszczenie ziarna. Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego, t. V, z. 3 [1963].
- SDO = Irmina Judycka, Nazwy pól, łąk i pastwisk oraz gleb i mokradeł w gwarach Pomorza Mazowieckiego. Studia z Dziejów Osadnictwa, t. I, [1963], s. 73–107.

- SGP = Jan Karłowicz, Słownik gwar polskich, t. I–VI, Kraków 1900–1911.
- Sien = [Karol] Sieniawski, Biskupstwo warmińskie, t. I, Poznań 1878.
Wykscerpowano s. 252–270 („Obyczaje weselne”) i 276–279 (nazwy fizjograficzne).
- Sob zob. psn Sob.
- Stef JPW = Augustyn Steffen, Język polskiej Warmii, cz. I: Teksty, Kraków 1938.
- Stef OK = Augustyn Steffen, Opowiadania komiczne i podania z Warmii, Kraków 1937.
W ekscerpcji pominięto 16 podań zapisanych w języku literackim.
- Strut = Janusz Strutyński, Polskie nazwy ptaków krajowych. PAN – Oddział w Krakowie, Prace Komisji Językoznawstwa nr 33, Wrocław 1972.
Materiał użyteczny dla nas znajduje się tu tylko zupełnie wyjątkowo.
- SWarm = Wiktor Steffen, Słownik warmiński, Wrocław 1984.
Materiał lokalizujemy jako pochodzący z Warmii.
- SWM = Studia Warmińsko-Mazurskie. Pod redakcją Witolda Doroszewskiego (t. I–X) i Mieczysława Szymczaka (t. XI–XII), Wrocław.
- SWM I = Janusz Siatkowski, Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna, 1958.
- SWM II = Jadwiga Symoni-Sułkowska, Słownictwo Warmii i Mazur. Transport i komunikacja, 1958.
- SWM III = Halina Horodyska, Słownictwo Warmii i Mazur. Hodowla, 1958.
- SWM IV = Barbara Mocarska-Falińska, Słownictwo Warmii i Mazur. Uprawa i obróbka lnu, 1959.
- SWM V = Eugeniusz Jurkowski, Ireneusz Łapiński, Mieczysław Szymczak, Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa. Życie społeczne i zawody, 1959.
- SWM VI = Władysław Kupiszewski, Zdzisława Węgiełek-Januszewska, Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia, 1959.
- SWM VII = Anna Basara, Jan Basara, Janina Wójtowicz, Helena Zduńska, Studia fonetyczne z Warmii i Mazur, cz. I: Konsonantyzm, 1959.
Materiał leksykalny bierzemy stąd bardzo rzadko. Wszedł jednak np. do hasła **niemiecki**.
- SWM VIII = Hanna Bień-Bielska, Słownictwo Warmii i Mazur. Wierzenia i obrzędy, 1959.
- SWM IX = Irmína Judycka, Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach Pomorza Mazowieckiego. Stan obecny, historia i związki z terenami przyległymi, 1961.
- SWM X = Anna Mocarska-Kowalska, Słownictwo Warmii i Mazur. Rybołówstwo, 1963.
- SWM XI = Stanisław Dubisz, Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warmińsko-mazurskich, 1977.
- SWM XII = Danuta Barska-Antos, Słownictwo Warmii i Mazur. Odzież, 1980.
Ustalenia autorki po konfrontacji z szerszym materiałem i z artykułem w KMW 81 wymagają czasem poprawek.
- SWM XIII m rp = zespół map (na razie nienumerowanych), przewidzianych do zamieszczenia w powyższej pracy.
- SWMa = Barbara Mocarska-Falińska, Anatomia [maszynopis].
- SWMc = Alfreda Ciecwińska, Cechy osobowe i przezwiska [maszynopis].
- SWMo = Danuta Barska-Antos, Odzież [maszynopis].
Bierzemy stąd tylko informacje, które nie weszły do SWM XII.
- SWMp = Halina Satkiewicz, Pokarmy [maszynopis].

- SWMsd = Teresa Tomczyszyn, Sprzęty domowe [maszynopis].
- Szyf AM = Anna Szyfer, Tradycyjna astronomia i meteorologia ludowa na Mazurach, Warmii i Kurpiach, Olsztyn 1969.
- Szyf ZOW = Anna Szyfer, Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków, Olsztyn 1967.
- Szyf ZOW II = Anna Szyfer, Zwyczaje, obrzędy i wierzenia Mazurów i Warmiaków, Wyd. II poszerzone, Olsztyn 1975.
- Szyf zwł = Anna Szyfer – zapisy własne.
Właściwie są to nie same zapisy, lecz skrótowe informacje o posiadanych przez autorkę zapisach, podające tylko wyraz z definicją, liczbę poświadczeń i ogólną lokalizację.
- UAM = nagrania magnetofonowe z około 20 wsi z terenu Ostródzkiego, Warmii i Mazur, wypożyczone około 1960 r. z ówczesnej Pracowni Archiwizacji Gwar UAM, prze-transkrybowane przez Annę Basarę i Helenę Zduńską.
- Wańk = Melchior Wańkowicz, Na tropach Smętka, Warszawa 1980 [pierwodruk 1934].
Wypisano tylko kilka wyrazów do ewentualnego wyzyskania po konfrontacji z naszym materiałem.
- Wisła = Wisła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny, t. I–XX, Warszawa 1887–1917.
- Wisła III 72–91 = Jan Sembrzycki, O gwarze Mazurów Pruskich, 1889.
Autor – syn polskiego nauczyciela z Olecka. Wyeksцерpowano część słownikową (s. 85–90). Na s. 72–85 próba charakterystyki gwary mazurskiej. Kazimierz Nitsch („Wybór pism polonistycznych” III 256) ocenia całość jako zupełnie nienaukową i nieściłą, ale świadczącą o niezłej znajomości przedmiotu.
- Wisła III 551–591, IV 799–812 = Jan Sembrzycki, Przyczynki do charakterystyki Mazurów Pruskich, 1889, 1890.
Przed wszystkim są tu pieśni, o których K. Nitsch („Wybór pism polonistycznych” III 256) pisze: „zapisane są niektóre językiem literackim, inne niby fonetycznie, ale z widocznymi błędami, np. 2, 23”, poza tym zaproszenie na wesele, maleńki słowniczek i nazwy fizjograficzne.
- Wisła V 156–157 = Jan Sembrzycki, Zagadki mazurskie, 1891.
- Wisła VI 145–184, 391–420, 641–662, 758–797, VII 1–52 = Max Toeppen, Wierzenia mazurskie. Przekład Eugenii Piltzówny, 1892, 1893.
- Wisła VII 87–97 = Jan Sembrzycki, Wesele na Mazurach. Mowy placmistrzowskie z powiatu szczycieńskiego, 1893.
- Zient Wieś = Maria Zientara-Malewska, Wieś nad łąkami. Wybór, opracowanie, przypisy Hanna Sawicka, Olsztyn 1988.
Autorka rodem z Brąszawdu Olsz. Ekscerptją objęliśmy też zamieszczony w książce słowniczek, opracowany przez autorkę, a uzupełniony przez redaktorkę, przy czym pierwsza z nich nie ogranicza się do wyrazów występujących w książce.
- Zient Wieś sł rp = Maszynopis słownicza, który został zamieszczony w powyższej pracy.

U w a g a: Brak źródła przy cytacie (lub samo „psn” czy „oracja”) oznacza, że dany cytat pochodzi z materiałów własnych Pracowni Dialektologii Polskiej PAN, tzw. zeszytów.

III. Spis miejscowości

1. Spis miejscowości według numerów podanych na mapie⁵

1. Ząbie Olsz	34. Olsztyn
2. Pluski Olsz	35. Łupstych Olsz
3. N Kaletka Olsz	36. Stękiń Olsz
4. St Kaletka Olsz	37. Wrzesina Olsz
5. Butryny Olsz	38. Warkały Olsz
6. Butryny N Olsz	39. Gutkowo Olsz
7. Gryźliny Olsz	40. Likusy Olsz
8. Wymój Olsz	41. Ramsowo Olsz
9. Stawiguda Olsz	41a. Ramsówko Olsz
10. Pokrzywy Olsz	42. Barczewko Olsz
11. Przykop Olsz	43. Dywity Olsz
12. Kopanki Olsz	44. Redykajny Olsz
13. Przykop N Olsz	45. Jonkowo Olsz
14. Purdka Olsz	46. Mątki Olsz
15. Marcinkowo Olsz	47. Kajny Olsz
16. Ruś Olsz	48. Brąswałd Olsz
17. Dorotowo Olsz	49. Różnowo Olsz
18. Unieszewo Olsz	50. Ługwałd Olsz
19. Sząbruk Olsz	51. Bukwałd Olsz
19a. Kręsk Olsz	52. Spręcowo Olsz
20. Tomaszkowo Olsz	53. Gady Olsz
21. Purda Olsz	54. Wipsowo Olsz
22. Giławy Olsz	55. Próle Olsz
23. Prejłowo Olsz	56. Lamkowo Olsz
24. Patryki Olsz	57. Radosty Olsz
25. Nagłady Olsz	58. Tuławki Olsz
26. Gietrzwałd Olsz	59. Sętał Olsz
27. Woryty Olsz	60. Rasząg Resz
28. Dajtki Olsz	61. Zabrodzie Resz
29. Skajboty Olsz	62. Nojdymowo Resz
30. Klucznik Olsz	63. Stanclewo Resz
31. Leszno Olsz	64. Bredynki Resz
32. Jedzbark Olsz	65. Stryjewo Resz
33. Mokiny Olsz	66. Węgój Resz

⁵ Przebieg granic powiatów na naszej mapie, identycznej pod tym względem z mapkami serii SWM, jest oparty na „Mapie dialektów polskich w Prusiech Wschodnich”, zamieszczonej w KN I (z drobną różnicą na granicy powiatów mrągowskiego i giżyckiego). Można sądzić, że odpowiada on stanowi z lat naszych badań (1950–1953) lub przynajmniej z początku tego okresu, gdyż wynikająca z niego przynależność administracyjna poszczególnych zbadanych przez nas wsi zgadza się z „Wykazem gromad PRL według stanu na dzień 1 VII 1952”, wydanym przez Główny Urząd Statystyczny (wydawnictwo nie zawiera mapy).

-
67.	Łabuchy Resz	125.	Ukta Mrąg
68.	Wilimy Resz	125a.	N Ukta Mrąg
69.	Zerbuń Resz	126.	Gałkowo Mrąg
70.	Biesowo Resz	127.	Bobrowko Mrąg
71.	Jeziorany Resz	128.	Mikołajki Mrąg
72.	Dębowo Resz	129.	Uźranki Giż
73.	D Wólka Resz	130.	Zalec Giż
73a.	Biskupiec Resz	131.	Sądry Giż
74.	Rzeck Resz	132.	Skorupki Giż
75.	Łęgajny Olsz	133.	Rybical Giż
76.	Klebark Wk Olsz	134.	Krzyżany Giż
77.	Wygoda Olsz	135.	Ryn Giż
78.	Godki Olsz	136.	Orło Giż
79.	Szałstry Olsz	137.	Sterławki Wk Giż
80.	Warpuny Mrąg	138.	Bogacko Giż
81.	Zyndaki Mrąg	139.	Skop Giż
82.	Pustniki Mrąg	140.	Korzeniewo Giż
82a.	Sorkwity Mrąg	141.	Szymonki Giż
83.	Maradki Mrąg	142.	Karolewo Giż
84.	Rybno Mrąg	143.	Paprotki Giż
85.	Kozłowo Mrąg	144.	Bogaczewo Giż
86.	Dłużec Mrąg	145.	Giżycko
87.	Grabowo Mrąg	146.	Spytkowo Giż
88.	Karwie Mrąg	146a.	Pieczarki Węg
89.	Gązwa Mrąg	147.	Grajewo Giż
90.	Polska Wieś Mrąg	148.	Upałty Giż
99.	Szestno Mrąg	149.	Miechy Giż
100.	Wyszembork Mrąg	150.	Konopki Wk Giż
100a.	Koczary Mrąg	150a.	Konopki Mł Giż
101.	Popowo Saleckie Mrąg	151.	Pańska Wola Giż
102.	Mrągowo	152.	Cybulki Giż
103.	Probark Mrąg	153.	Wydminy Giż
104.	Kosewo Mrąg	154.	Siedliska Giż
105.	Jakubowo Mrąg	155.	Sucholaski Giż
106.	Baranowo Mrąg	156.	Krukłanki Węg
107.	Lipowo Mrąg	157.	Sołtmany Węg
108.	Piecki Mrąg	158.	Mazuchówka Giż
109.	Nawiady Mrąg	159.	Gawliki Wk Giż
110.	Babięta Mrąg	160.	Szczybały Orłowskie Giż
111.	St Kielbonki Mrąg	161.	Orłowo Giż
112.	Mojtyny Mrąg	162.	Gajrowskie Olc
113.	Dobry Lasek Mrąg	163.	Bolki Olc
114.	Krutyń Mrąg	164.	Borki Olc
115.	Krutyński Piecek Mrąg	165.	Rogojny Olc
116.	Zgon Mrąg	166.	Gryzy Olc
117.	Zameczek Mrąg	167.	Jurki Olc
118.	Wojnowo Mrąg	168.	Sokółki Olc
119.	Osiniak-Piotrowo Mrąg	169.	Kowale Oleckie
120.	Nida Mrąg	170.	Kamienna Olc
121.	Dybbówko Mrąg	171.	Lenarty Olc
122.	Ruciane Mrąg	172.	Biała Olecka
123.	Wygryny Mrąg	173.	Budki Olc
124.	Śwignajno Wk Mrąg	174.	Garbas Olc

175.	Bitkowo Olc	225.	Góra Pisz
177.	Mieruniszki Olc	226.	Orzysz Pisz
178.	Borawskie Olc	227.	Wesołowo Pisz
179.	Możne Olc	228.	Dąbrówka Pisz
180.	Olecko	229.	Tuchlin Pisz
181.	Wieliczki Olc	230.	N Guty Pisz
181a.	Imionki Olc	231.	Kwik Pisz
182.	Kukowo Olc	232.	Zdory Pisz
183.	Giże Olc	232a.	Szczechy Wk Pisz
184.	Świątajno Olc	233.	Karwik Pisz
185.	Orzechowo Elk	234.	Łupki Pisz
185a.	Szczecinowo Elk	235.	Pisz
186.	Sajzy Elk	236.	Maldanin Pisz
187.	Zabielne Olc	237.	Snopki Pisz
188.	Gąski Olc	238.	Głodowo Pisz
189.	Kleszczewo Olc	238a.	Niedźwiedzi Róg Pisz
190.	Cimochy Olc	239.	Kończewo Pisz
191.	Kalinowo Elk	240.	Wejsuny Pisz
191a.	Krzyżewo Elk	241.	Jagodne Pisz
192.	Laski Wk Elk	242.	Pogubie Średnie Pisz
193.	Szeligi Elk	243.	Pogubie Tyłne Pisz
194.	Elk	244.	Zdunowo Pisz
195.	Grabnik Elk	245.	Wiartel Pisz
196.	Skomack Wk Elk	246.	Jaškowo Pisz
197.	Ruska Wieś Elk	247.	Zamordeje Pisz
198.	Szyba Elk	248.	Karwica Pisz
199.	Wiśniowo Elckie	249.	Hejdyk Pisz
200.	Barany Elk	250.	Kowalik Szcz
201.	N Wieś Elcka	251.	Występ Szcz
202.	Mostoły Elk	252.	Klon Szcz
202a.	Pistki Elk	253.	Lesiny Mł Szcz
203.	Ogródek Elk	253a.	Lesiny D Szcz
204.	Gorzekały Elk	254.	Łatana Mł Szcz
206.	Guty Różyńskie Pisz	255.	Kipary Szcz
207.	Różyńsk Wk Pisz	256.	Mącice Szcz
208.	Jebamki Pisz	257.	Zaręby Szcz
208a.	Bzury Pisz	258.	Ścięciel Szcz
209.	Skarzyn Pisz	259.	Opaleniec Szcz
210.	Kożuchy Pisz	260.	Piwnice Wk Szcz
211.	Lisy Pisz	261.	Wielbark Szcz
212.	Myszki Pisz	262.	Borki Wielbarskie Szcz
213.	Pogorzal Wk Pisz	263.	Głuch Szcz
214.	Drygały Pisz	264.	Róklas Szcz
215.	Kruszewo Pisz	265.	Lipowiec Szcz
216.	Biała Piska	266.	Wały Szcz
217.	Lisaki Pisz	267.	Leleszki Szcz
218.	Cwaliny Pisz	268.	Świątajno Szcz
219.	Strzelniki Pisz	269.	Piasutno Szcz
220.	Giętkie Pisz	270.	Jeleniewo Szcz
221.	Rostki Pisz	271.	Rańsk Szcz
222.	Wierzbiny Pisz	272.	Miętkie Szcz
223.	Odoje Pisz	273.	Orzyny Szcz
224.	Pianki Pisz	274.	Zalesie Szcz

275.	Grądy Szcz	320.	Frąkowo Nidz
276.	Targowo Szcz	321.	Turówko O
277.	Dźwierzuty Szcz	322.	Witramowo O
278.	Rudziska Szcz	323.	Malinowo O
279.	Botowo Szcz	324.	Lipowo O gm. Waplewo
279a.	Kobułty Szcz	325.	Maruzek O
280.	Rumy Szcz	326.	Kurki O
281.	Krzywonoga Szcz	327.	Swaderki O
281a.	Miłuki Szcz	328.	Waplewo O
282.	Pasym Szcz	329.	N Wieś Ostródzka
283.	N Kiejkuty Szcz	330.	Frygnowo O
284.	Trelkowo Szcz	331.	Grunwald O
285.	Romany Szcz	332.	Łutynowo O
287.	Szymany Szcz	332a.	Nadrowo O
288.	Zielonka Szcz	333.	Mierki O
289.	Szczytno	334.	Olsztynek O
290.	Dębówko Szcz	335.	Świątajny O
291.	Sędańsk Szcz	336.	Zezuty O
292.	Grom Szcz	337.	Wituły O
293.	Witówko Nidz	338.	Mycyny O
294.	Narty Nidz	339.	Lipówka O
295.	Zimna Woda Nidz	340.	Elgnówek O
297.	Burdąg Nidz	341.	Smolonek O
298.	Jedwabno Nidz	342.	Rapaty O
299.	Kot Nidz	343.	Dłużki O
300.	Wały Nidz	344.	St Jabłonki O
301.	Róg Nidz	345.	Helenowo O
302.	Więckowo Nidz	346.	Szyldak O
303.	Napiwoda Nidz	347.	Grabin O
304.	Wykno Nidz	348.	Idzbark O
305.	Jabłonka Nidz	349.	Zwierzewo O
306.	Natać Wk Nidz	350.	Lubajny O
307.	Łąjs Nidz	351.	Ruś Mł O
308.	Bałdy Nidz	352.	Emilianowo O
309.	Zgniłocha Nidz	353.	Miłomłyn O
310.	Łyna Nidz	354.	Liwa O
311.	Nidzica	355.	Ostróda
312.	Napierki Nidz	356.	Grabin Mł O
312a.	Bartki Nidz	357.	Lichtajny O
313.	Łysakowo Nidz	358.	Kraplewo O
314.	Rogóż Nidz	359.	Ornowo O
315.	Wierzbowo Nidz	360.	Tyrowo O
315a.	Sarnowo Nidz	361.	Szmygwałd D O
316.	Dziurdziewo Nidz	362.	Szmygwałd Mł O
317.	Kamionka Nidz	363.	Pietrzwałd O
318.	Gardyny Nidz	364.	Lipowo O gm. Pietrzwałd
319.	Rączki Nidz	366.	Rożental O ⁶
319a.	Kownatki Nidz	379.	Ulnowo O

⁶ Wieś Rożental leży w powiecie Nowe Miasto Lubawskie, ale ma gwarę ostródzką (zob. KN V 239). Dlatego wprowadzając ją do Słownika, zastępujemy skrót powiatu literą O, która w tym wypadku oznacza nie powiat ostródzki, tylko Ostródzkie jako obszar gwarowy. To samo dotyczy wsi Kazanice, w której zapisano opowiadanie ogłoszone w „Poradniku Językowym” ze stycznia 1952 r.

380. Glaznoty O	385. Biesal O
381. Samborowo O	386. Dąg O
382. Kajkowo O	387. Wierzbica O
383. Łukta O	388. Kalwa O
384. Molza O	390. Pawłowo O

2. Alfabetyczny spis miejscowości podanych na mapie

Babięta Mrąg 110	Dźwierzuty Szcz 277
Bałdy Nidz 308	Elgnówko O 340
Baranowo Mrąg 106	Elk 194
Barany Elk 200	Emilianowo O 352
Barczewko Olsz 42	Frąkno Nidz 320
Bartki Nidz 312a	Frynowo O 330
Biała Olecka 172	Gady Olsz 53
Biała Piska 216	Gajrowskie Olc 162
Biesal O 385	Gałkowo Mrąg 126
Biesowo Resz 70	Garbas Olc 174
Biskupiec Resz 73a	Gardyny Nidz 318
Bitkowo Olc 175	Gawliki Wk Giż 159
Bobrówko Mrąg 127	Gąski Olc 188
Bogacko Giż 138	Gązwa Mrąg 89
Bogaczewo Giż 144	Gietrzwałd Olsz 26
Bolki Olc 163	Giętkie Pisz 220
Borawskie Olc 178	Giławy Olsz 22
Borki Olc 164	Giże Olc 183
Borki Wielbarskie Szcz 262	Giżycko 145
Botowo Szcz 279	Glaznoty O 380
Brąswałd Olsz 48	Głodowo Pisz 238
Bredynki Resz 64	Głuch Szcz 263
Budki Olc 173	Godki Olsz 78
Bukwałd Olsz 51	Gorzekały Elk 204
Burdąg Nidz 297	Góra Pisz 225
Butryny Olsz 5	Grabin O 347
Butryny N Olsz 6	Grabin Mł O 356
Bzury Pisz 208a	Grabnik Elk 195
Cimochy Olc 190	Grabowo Mrąg 87
Cwaliny Pisz 218	Grajewo Giż 147
Cybulki Giż 152	Grądy Szcz 275
Dajtki Olsz 28	Grom Szcz 292
Dąbrówka Pisz 228	Grunwald O 331
Dąg O 386	Gryzy Olc 166
Dębowo Resz 72	Gryżliny Olsz 7
Dębówko Szcz 290	Gutkowo Olsz 39
Dłużec Mrąg 86	Guty Różyńskie Pisz 206
Dłużki O 343	Hejdyk Pisz 249
Dobry Lasek Mrąg 113	Helenowo O 345
Dorotowo Olsz 17	Idzbark O 348
Drygały Pisz 214	Imionki Olc 181a
D Wólka Resz 73	Jabłonka Nidz 305
Dybówko Mrąg 121	Jagodne Pisz 241
Dywity Olsz 43	Jakubowo Mrąg 105
Dziurdziewo Nidz 316	Jaśkowo Pisz 246

Jebramki Pisz 208	Lesiny Mł Szcz 253
Jedwabno Nidz 298	Leszno Olsz 31
Jedzbark Olsz 32	Lichtajny O 357
Jeleniewo Szcz 270	Likusy Olsz 40
Jeżiorany Resz 71	Lipowiec Szcz 265
Jonkowo Olsz 45	Lipowo Mrąg 107
Jurki Olc 167	Lipowo O gm. Pietrzwałd 364
Kajkowo O 382	Lipowo O gm. Waplewo 324
Kajny Olsz 47	Lipówka O 339
Kalinowo Ełk 191	Lisaki Pisz 217
Kalwa O 388	Lisy Pisz 211
Kamienna Olc 170	Liwa O 354
Kamionka Nidz 317	Lubajny O 350
Karolewo Giż 142	Łabuchy Resz 67
Karwica Pisz 248	Łąjs Nidz 307
Karwie Mrąg 88	Łatana Mł Szcz 254
Karwik Pisz 233	Łęgajny Olsz 75
Kipary Szcz 255	Ługwałd Olsz 50
Klebark Wk Olsz 76	Łukta O 383
Kleszczewo Olc 189	Łupki Pisz 234
Klon Szcz 252	Łupstych Olsz 35
Klucznik Olsz 30	Łutynowo O 332
Kobuły Szcz 279a	Łyna Nidz 310
Koczary Mrąg 100a	Łysakowo Nidz 313
Konopki Mł Giż 150a	Maldanin Pisz 236
Konopki Wk Giż 150	Malinowo O 323
Kończewo Pisz 239	Maradki Mrąg 83
Kopanki Olsz 12	Marcinkowo Olsz 15
Korzeniewo Giż 140	Maruzek O 325
Kosewo Mrąg 104	Mazuchówka Giż 158
Kot Nidz 299	Mącice Szcz 256
Kowale Oleckie 169	Mątki Olsz 46
Kowalik Szcz 250	Miechy Giż 149
Kownatki Nidz 319a	Mierki O 333
Kozłowo Mrąg 85	Mieruniszki Olc 177
Kożuchy Pisz 210	Miętkie Szcz 272
Kraplewo O 358	Mikołajki Mrąg 128
Kręsk Olsz 19a	Miłomłyn O 353
Kruklanki Węg 156	Miłuki Szcz 281a
Kruszewo Pisz 215	Mojtyny Mrąg 112
Krutyń Mrąg 114	Mokiny Olsz 33
Krutyński Piecek Mrąg 115	Molza O 384
Krzywonoga Szcz 281	Mostoły Ełk 202
Krzyżany Giż 134	Możne Olc 179
Krzyżewo Ełk 191a	Mrągowo 102
Kukowo Olc 182	Mycyny O 338
Kurki O 326	Myszki Pisz 212
Kwik Pisz 231	Nadrowo O 332a
Lamkowo Olsz 56	Nagłady Olsz 25
Laski Wk Ełk 192	Napierki Nidz 312
Leleszki Szcz 267	Napiwoda Nidz 303
Lenarty Olc 171	Narty Nidz 294
Lesiny D Szcz 253a	Natać Wk Nidz 306

Nawiady Mrąg 109	Radosty Olsz 57
N Guty Pisz 230	Ramsowo Olsz 41
Nida Mrąg 120	Ramsówko Olsz 41a
Nidzica 311	Rańsk Szcz 271
Niedźwiedzi Róg Pisz 238a	Rapaty O 342
N Kaletka Olsz 3	Rasząg Resz 60
N Kiejkuty Szcz 383	Rączki Nidz 319
Nojdymowo Resz 62	Redykajny Olsz 44
N Ukta Mrąg 125a	Rogojny Olc 165
N Wieś Elcka 201	Rogóż Nidz 314
N Wieś Ostródzka 329	Romany Szcz 285
Odoje Pisz 223	Rostki Pisz 221
Ogródek Elk 203	Rożental O 3667
Olecko 180	Róg Nidz 301
Olsztyn 34	Róklas Szcz 264
Olsztynek O 334	Różnowo Olsz 49
Opaleniec Szcz 259	Różyńsk Wk Pisz 207
Orło Giż 136	Ruciane Mrąg 122
Orłowo Giż 161	Rudziska Szcz 278
Ornowo O 359	Rumy Szcz 280
Orzechowo Elk 185	Ruska Wieś Elk 197
Orzyny Szcz 273	Ruś Olsz 16
Orzysz Pisz 226	Ruś Mł O 351
Osiniak-Piotrowo Mrąg 119	Rybical Giż 133
Ostróda 355	Rybno Mrąg 84
Pańska Wola Giż 151	Ryn Giż 135
Paprotki Giż 143	Rzeck Resz 74
Pasym Szcz 282	Sajzy Elk 186
Patryki Olsz 24	Samborowo O 381
Pawłowo O 390	Sarnowo Nidz 315a
Pianki Pisz 224	Sądry Giż 131
Piasutno Szcz 269	Sędańsk Szcz 291
Piecki Mrąg 108	Sętał Olsz 59
Pieczarki Węg 146a	Siedliska Giż 154
Pietrzwałd O 363	Skajboty Olsz 29
Pistki Elk 202a	Skarzyn Pisz 209
Pisz 235	Skomack Wk Elk 196
Piwnice Wk Szcz 260	Skop Giż 139
Pluski Olsz 2	Skorupki Giż 132
Pogorzal Wk Pisz 213	Smolonek O 341
Pogubie Średnie Pisz 242	Snopki Pisz 237
Pogubie Tylne Pisz 243	Sokółki Olc 168
Pokrzywy Olsz 10	Sołtmany Węg 157
Polska Wieś Mrąg 90	Sorkwity Mrąg 82a
Popowo Sałęckie Mrąg 101	Spręcowo Olsz 52
Prejłowo Olsz 23	Spytkowo Giż 146
Probark Mrąg 103	Stanclewo Resz 63
Próle Olsz 55	Stawiguda Olsz 9
Przykop Olsz 11	Sterławki Wk Giż 137
Przykop N Olsz 13	Stętkiny Olsz 36
Purda Olsz 21	St Jabłonki O 344
Purdka Olsz 14	
Pustniki Mrąg 82	

⁷ Zob. poprzedni przypis.

St Kaletka Olsz 4	Wesołowo Pisz 227
St Kielbonki Mrąg 111	Węgój Resz 66
Stryjewo Resz 65	Wiartel Pisz 245
Strzelniki Pisz 219	Wielbark Szcz 261
Sucholaski Giź 155	Wieliczki Olc 181
Swaderki O 327	Wierzbica O 387
Szałstry Olsz 79	Wierzbiny Pisz 222
Sząbruk Olsz 19	Wierzbowo Nidz 315
Szczeczy Wk Pisz 232a	Więckowo Nidz 302
Szczecinowo Elk 185a	Wilimy Resz 68
Szczybały Orłowskie Giź 160	Wipsowo Olsz 54
Szczytno 289	Wiśniowo Ełckie 199
Szeligi Elk 193	Witówko Nidz 293
Szestno Mrąg 99	Witramowo O 322
Szmygwałd D O 361	Wituły O 337
Szmygwałd Mł O 362	Wojnowo Mrąg 118
Szyba Elk 198	Woryty Olsz 27
Szyldek O 346	Wrzesina Olsz 37
Szymany Szcz 287	Wydminy Giź 153
Szymonki Giź 141	Wygodą Olsz 77
Ścięciel Szcz 258	Wygryny Mrąg 123
Świątajno Olc 184	Wykno Nidz 304
Świątajno Szcz 268	Wymój Olsz 8
Świątajny O 335	Występ Szcz 251
Śwignajno Wk Mrąg 124	Wyszembork Mrąg 100
Targowo Szcz 276	Zabielne Olc 187
Tomaszkowo Olsz 20	Zabrodzie Resz 61
Trelkowo Szcz 284	Zalec Giź 130
Tuchlin Pisz 229	Zalesie Szcz 274
Tuławki Olsz 58	Zameczek Mrąg 117
Turówko O 321	Zamordeje Pisz 247
Tyrowo O 360	Zaręby Szcz 257
Ukta Mrąg 125	Ząbie Olsz 1
Ulnowo O 379	Zdory Pisz 232
Unieszewo Olsz 18	Zdunowo Pisz 244
Upałty Giź 148	Zerbuń Resz 69
Uźranki Giź 129	Zezuty O 336
Wały Nidz 300	Zgniłocha Nidz 309
Wały Szcz 266	Zgon Mrąg 116
Waplewo O 328	Zielonka Szcz 288
Warkały Olsz 38	Zimna Woda Nidz 295
Warpuny Mrąg 80	Zwierzewo O 349
Wejsuny Pisz 240	Zyndaki Mrąg 81

3. Spis miejscowości, w których nagrano teksty gwarowe (w spisie źródeł UAM)

Biała Piska 216

Bzury Pisz 208a

Dębowiec Nidz

Dłużki O 343

Ełk 194

Gady Olsz 53

Gołdap

Jedwabno Nidz 298

Kajkowo O 382

Kałużyn Szcz

Mikołajki Mrąg 128

Nowe Borowe Nidz

Ogonki Węg

Orło Giż 136

Orzechowo Ełk 185

Pasym Szcz 282

Radosty Olsz 57

Skajboty Olsz 29

Warchały Nidz

U w a g a: Znak na mapie, objaśniony w legendzie jako wieś, w sporadycznych wypadkach może się odnosić do miejscowości o randze administracyjnej większej niż wieś (osada, miasteczko, jak np. Biskupiec).

IV. Spis skrótów i symboli

1. Skrótów geograficzne

D	– Duży (-a, -e)
Ełk	– pow. ełcki
Giż	– pow. giżycki
Gołd	– pow. gołdapski
M	– Mazury (= Mzach + przynajmniej cztery powiaty z pięciu obowiązujących dla Mwsch)
Mł	– Mały (-a, -e)
Mrąg	– pow. mrągowski
Mwsch	– Mazury wschodnie (= powiaty: Mrąg Giż Pisz Ełk Olc oraz ewentualnie Węg i Gołd)
Mzach	– Mazury zachodnie (= powiaty: Nidz i Szcz)
N	– Nowy (-a, -e)
Nidz	– pow. nidzicki
O	– przy cytacie = pow. ostródzki w ujęciach uogólnionych = Ostródzkie (co obejmuje pow. ostródzki oraz ewentualnie wsie Rożental i Kazanice w pow. Nowe Miasto Lubawskie)
Olc	– pow. olecki
Olsz	– pow. olsztyński
Pisz	– pow. piski
Resz	– pow. reszelski
St	– Stary (-a, -e)
Szcz	– pow. szczycieński
W	– Warmia (= powiaty: Olsz i Resz)
Węg	– pow. węgorzewski
Wk	– Wielki (-a, -e)

2. Skrótów gramatyczne, stylistyczne i inne

A	– accusativus
anat.	– termin anatomiczny
ang	– angielskie
aug	– augmentativum
b.	– bardzo
bezpodm.	– bezpodmiotowe
bier.	– bierny
bl	– bez lokalizacji (ewentualnie: z lokalizacją, na której nie można polegać, lub z lokalizacją – dla nas – zbyt ogólnikową)
bot.	– termin botaniczny
coll	– collectivum
comp	– comparativus
cond	– conditionalis

czas.	–	czasownik
czyn.	–	czynny
D	–	dativus
dem	–	deminutivum
dk.	–	dokonane
dnm	–	dolnoniemieckie
dual	–	dualis
dzierż.	–	dzierżawczy (o zaimku)
ekspr	–	ekspresywne
euf.	–	eufemistyczne
ew.	–	ewentualnie
f	–	femininum
fl.	–	fleksja
fon.	–	fonetyka, fonetycznie, fonetyczny
franc	–	francuskie
fraz	–	związek frazeologiczny (lub: związki frazeologiczne)
fut	–	futurum
G	–	genetivus
gł.	–	główny
gm.	–	gmina
gnm	–	góroniemieckie
gram.	–	gramatyczny
gw.	–	gwarowe
h	–	hasło
hip	–	hipokorystyczne
I	–	instrumentalis
ib	–	ibidem (o lokalizacji lub źródle cytatu czy formy, ewentualnie o jednym i drugim)
im.	–	imiesłów
imp	–	imperativus
impers	–	impersonale (o formie osobowej czasownika występującej w zdaniach bezpodmiotowych)
inf	–	infinitivus
iron.	–	ironiczne
itd.	–	i tak dalej
iter	–	iterativum
itp.	–	i tym podobne
j. liter.	–	język literacki
jsn.	–	jak się u was nazywa
jw.	–	jak wyżej
kom.	–	komentarz
kwest.	–	kwestionariusz
L	–	locativus
licz.	–	liczebnik
lit	–	z literatury
liter.	–	literacki
lok.	–	lokalizacja
lud.	–	ludowy
m	–	masculinum
m.	–	mapa
m-an	–	męskożywotne
m-inan	–	męskonieżywotne
m-pers	–	męskoosobowe

med.	– termin medyczny
m.in.	– między innymi
mł.	– młodzi
muz.	– termin muzyczny
N	– nominativus
n	– neutrum
ndk.	– niedokonane
ndm.	– nieodmienne
niefon.	– niefonetyczny
nieokr.	– nieokreślony
nm	– niemieckie
nm-an	– niemęskożywotne
nm-pers	– niemęskoosobowe
obj.	– objaśnienie
obsc.	– obsceniczne
odm.	– odmienny
odp.	– odpowiedź
ogp	– znaczenie ogólnopolskie
ok.	– około
om.	– omyłkowo
oracja	– z tekstów obrzędowych
orz.	– w funkcji orzecznika w zdaniu bezpodmiotowym
os.	– osoba, osobowy
P	– z pamiętników autochtonów
part.	– partykuła
pass	– passivum
pejor	– pejoratywne
perf	– perfectivum
pl	– pluralis
plt	– plurale tantum
podh.	– podhasło
podm.	– 1) w funkcji podmiotu, 2) zob. <i>z podm. uogóln.</i>
podst.	– podstawowe (o znaczeniu)
pol	– polskie
por.	– porównaj
porz.	– porządkowy
posit	– positivus
poss	– possessivum (o przymiotniku)
pośw.	– poświadczony
pow.	– powiat
powsz	– powszechne
ppp	– plusquamperfectum
pr	– pruskie
praes	– praesens
praet	– praeteritum
przen	– w użyciu przenośnym
przk	– przyimek
przs.	– przysłowie
przym.	– przymiotnik
przysł.	– przysłówek
psn	– pieśni, z pieśni
pyt.	– pytanie
reg.	– regionalne

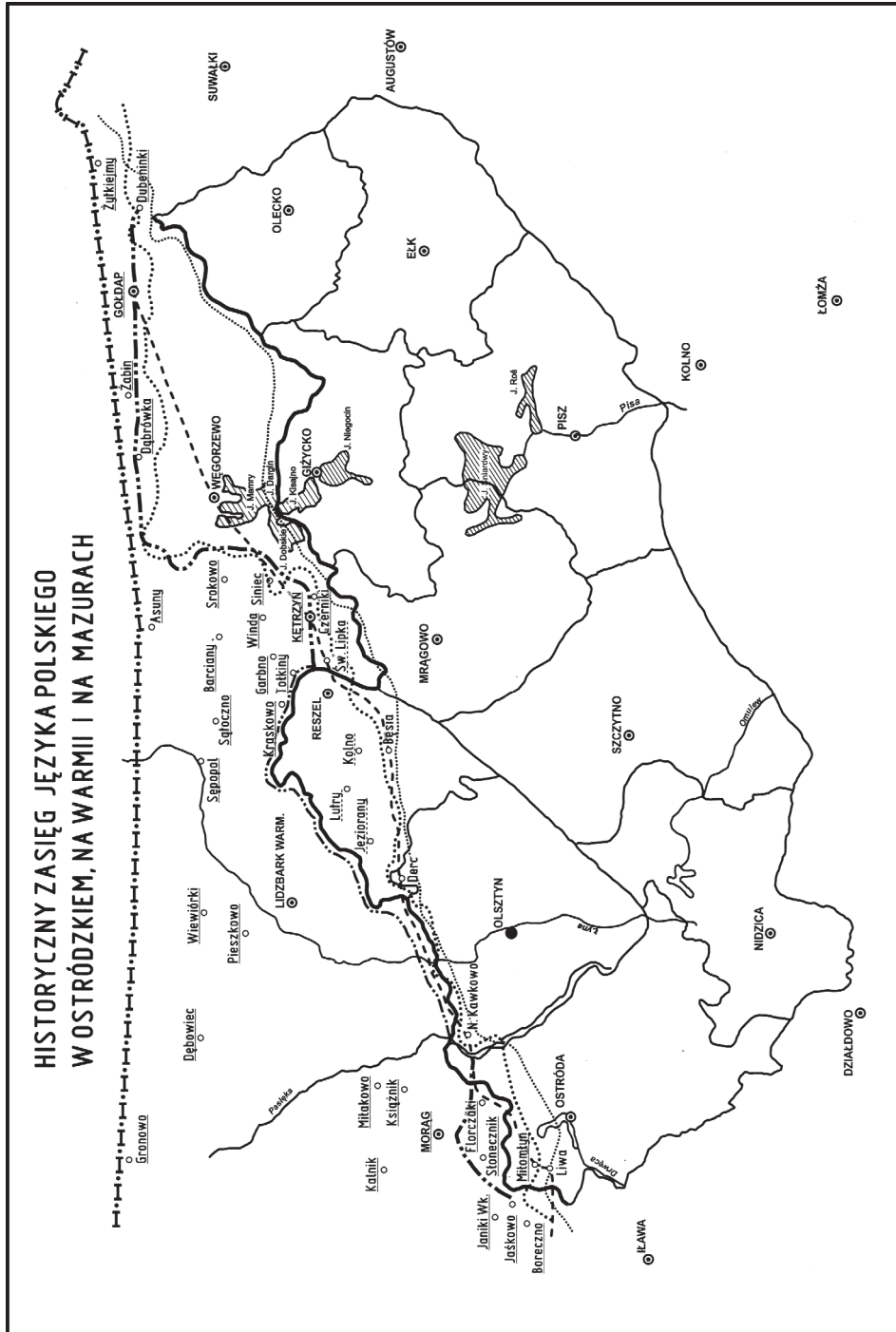
rel.	– termin religijny
retor.	– retoryczne
rzad	– rzadkie
rzecz.	– rzeczownik
s.	– strona
sg	– singularis
SGOWM	– „Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur”
sgt	– singulare tantum
słp.	– słowo posiłkowe
sp	– sporadyczne
spk	– spójnik
stp.	– staropolskie
sup	– superlativus
śdnm	– średnio-dolno-niemieckie
śnm	– średnioniemieckie
śnm	– środkowoniemieckie
śwnm	– średnio-wysoko-niemieckie
ts.	– znaczenie to samo co poprzednio
tzw.	– tak zwane
uprz.	– uprzedni
uzn.	– uznaniowe (zapis dopuszcza możliwość innej interpretacji danego wyrazu lub wyrażenia niż przyjęta w artykule)
V	– vocativus
wg	– według
wnm	– wysokoniemieckie
wsch.	– wschodnie (w odniesieniu do dialektów niemieckich)
wskaz.	– wskazujący
wsp.	– współczesny
w stos.	– w stosunku
wulg.	– wulgarne
w uż.	– w użyciu
w. wym.	– wyżej wymienione
wykrz.	– wykrzyknik
w zd. bezpodm.	– w zdaniu bezpodmiotowym
wzgl.	– względny
Z	– z zapisów własnych, tzw. zeszytów
z podm. uogóln.	– w zdaniach z podmiotem uogólnionym
zag.	– zagadka
zbior.	– zbiorowy (o liczebniku)
zd.	– zdanie
zest.	– zestawienie lub zestawienia
zk	– zaimek
zn	– znaczenie
zob.	– zobacz
zool.	– termin zoologiczny
żart.	– żartobliwe

3. Znaki stosowane w artykułach hasłowych

- * – z lewej strony wyrazu hasłowego lub formy: forma lub postać hipotetyczna, zrekonstruowana albo wzięta z języka ogólnego, a w naszym materiale – niepoświadczona;

-
- ? – po wyrazie hasłowym, kwalifikatorze formalnym lub objaśnieniu znaczenia: forma wyrazu lub interpretacja niepewna;
 - [sic!] – po wyrazie cytatowym: forma może budzić wątpliwości, ale jest zgodna z materiałem;
 - ▲ – wprowadza zestawienia;
 - – wprowadza: ze skrótem „fraz” – związki frazeologiczne, ze skrótem „przen” – użycia przerośne, z innymi kwalifikatorami lub z opisem – wyodrębnioną część cytatów, bez dodatkowego oznaczenia: a) cytaty, w których wyraz hasłowy wystąpił w charakterystycznych, ale raczej jeszcze niezleksykalizowanych połączeniach wyrazowych lub użyciach, b) wyraz hasłowy z określeniami gatunkującymi, zob. np. **przedziwo**;
 - – wprowadzają – w obrębie akapitu znaczeniowego – dodatkowo występujące podznaczenie lub parę podznaczeń;
 - ~ (tylda) – a) rozdziela następujące po sobie: związki frazeologiczne, użycia przerośne, przysłowia i zestawienia, b) w artykułach liczebnikowych poprzedza cytaty z zanikiem fleksji, c) służy do pogrupowania określeń gatunkujących;
 - ◇ (romb) – a) w obrębie podhasła imiesłowowego – poprzedza cytaty, w których czas przyszły strony biernej występuje w funkcji czasu teraźniejszego trwałego, b) w części podstawowej artykułu i w obrębie innych podhaseł – poprzedza cytaty, w których chcemy zwrócić uwagę na jakieś ciekawe zjawisko formalne, c) w obrębie części formalnej artykułu – bywa stosowany do rozdzielenia informacji dotyczących różnych zagadnień, np. informacji z zakresu fonetyki od fleksyjnych.

V. Mapy

OBJAŚNIENIA DO MAPY HISTORYCZNY ZASIĘG JĘZYKA POLSKIEGO W OSTRÓDZKIEM, NA WARMII I NA MAZURACH

Północny zasięg kolonizacji polskiej w XVII w.:

w Ostródzkiem i na Mazurach – wg W. Chojnackiego, *Osadnictwo polskie na Mazurach w XIII–XVII w.*, s. 32–33. Por. też T. Wittschel, *Zur Kulturgeographie des südlichen Ostpreussens, Der Nordosten*, s. 49, [w:] *Warmia i Mazury*, cz. II, s. 167, i odsyłacz na s. 358–359, na Warmii – wg K. Górskiego, [w:] *Dzieje Warmii i Mazur w zarysie*, t. I, s. 192.

Północny zasięg języka polskiego:

w połowie XIX w. (zwarty zasięg) – wg publikacji *Warmia i Mazury*, cz. II, s. 200–201; por. też odsyłacz tamże na s. 366; na początku XX w. – wg K. Nitscha, *Północna granica języka polskiego*, JP X, 1925, s. 131; w 1944 r. – zarys schematyczny zasięgu języka polskiego na podstawie pracy L. Zabrockiego, *Mowa ludu polskiego*, [w:] *Warmia i Mazury*, cz. I, s. 252–253.

Północna granica obszaru objętego plebiscytem w 1920 r.

Miejscowości, w których w ubiegłych wiekach odbywały się polskie nabożeństwa ewangelickie, i miejscowości, w których w XIX w. wygłaszano polskie kazania katolickie; podane są miejscowości spoza zwanego obszaru języka polskiego znajdujące się w granicach współczesnego państwa polskiego – wg publikacji *Warmia i Mazury*, cz. II, s. 200–201.

Szczegółowe dane bibliograficzne zob. Literatura przedmiotu w tomie I Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur pod red. Z. Stamirowskiej, Wrocław 1987, s. 92.

Cyfrowe wersje map w opracowaniu Pawła Swobody znajdują się na stronie ijp.pan.pl

1. Północny zasięg kolonizacji polskiej w XVII w.:

- a. —•—•—•—•—•—•— w Ostródzkiem i na Mazurach
b. —•—•—•—•—•—•—•—•— na Warmii

2. Północny zasięg języka polskiego:

- a. w połowie XIX w.
b. na początku XX w.
c. - - - - - w 1944 r.

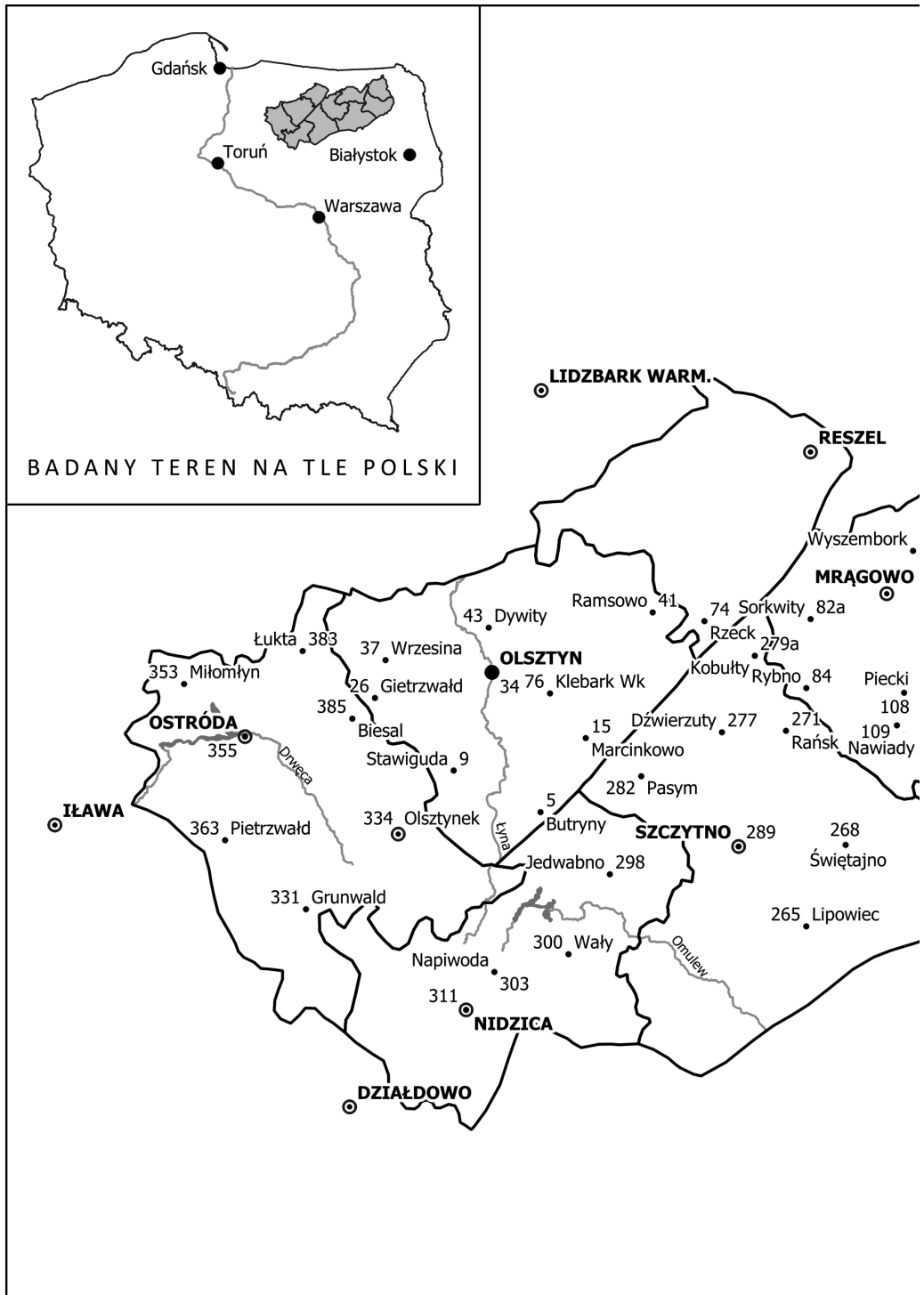
3. ————— Północna granica obszaru plebiscytowego z 1920 r. (pokrywająca się z granicą powiatów)

4a KETRZYŃ
Dąbrówka Miejscowości, w których w ubiegłych wiekach odbywały się polskie nabożeństwa ewangelickie

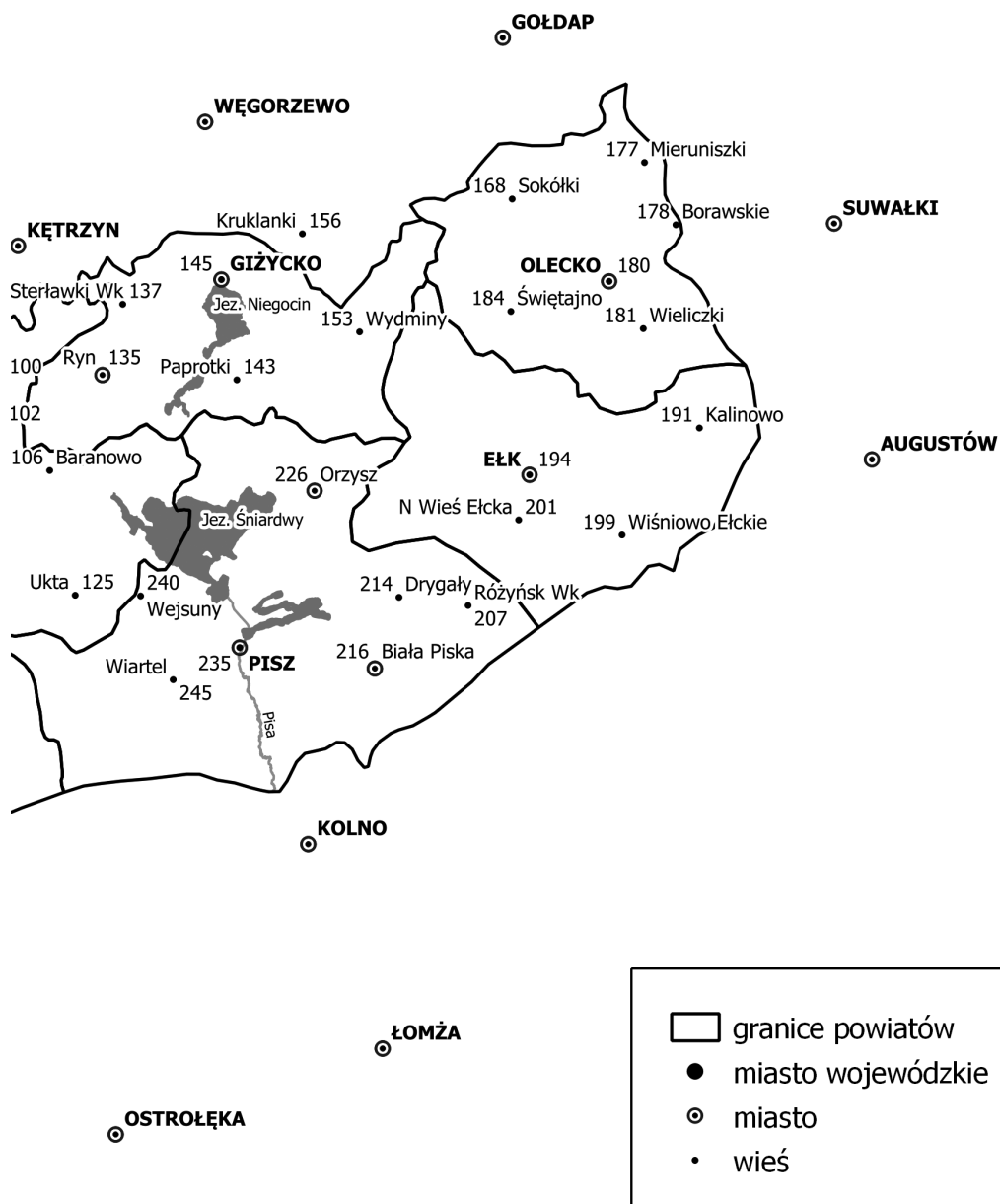
4b Św. Lipka Miejscowości, w których wygłaszano w XIX w. polskie kazania katolickie

————— granice powiatów

—•—•—•—•—•—•— granica państwa

WYBRANE MIEJSCOWOŚCI, W KTÓRYCH BYŁ ZBIERANY MATERIAŁ
W LATACH 1950–1953
(SPORADYCZNIE TEŻ W LATACH PÓŹNIEJSZYCH)

przez (Z + P + lit) OWM i bl, psn, **przeze** psn; *przeze* tylko przed *mnie*; przyimek łączący się z A lub G: **1.** z A – tworzy wyrażenia oznaczające: **a)** przebieg drogi ruchu przecinającej wskazany obszar albo przekraczającej jakąś przeszkodę lub przechodzącej przez jakiś otwór, niekiedy także przebieg linii niebędącej drogą ruchu OWM i bl: *pšes pole droga* Upały Giż, *mušau pšexožić pšes ty pokuj gže ten oćec spaų* Natać Wk Nidz, *a zařše mušau išć šćeško pšes cměntaš* Gietrzwałd Olsz, z *Oruowa pšes pušće krowy pšegaňajo* Borki Olc, *jeden pojeřau ze sfojo snesko pšes ježoro counem, jek žetr vivrućiu ten coun, to ta še utopřiuu* Jagodne Pisz, *i ja nie mogłem wyszc na ulicę, tylko po drabienie dlugej z jednej strony i z drugej przez wysoki mur na ogrody i bez te ogrody do lasu* Klon Szcz, P 5, 38, *ustauem na ten wus i noći še ni opsuneli jāk cuk počongnou i ja zlecau, no i pšesli pšez noći* Maldanin Pisz, *w druge špento w nocy o dwunastej to byuy okna ořožone i pšes okna pšeuazili s kadykam* Purda Olsz, *lužiska vížel'i kuobuka pšes komin išć* Kajny Olsz, *to ten čaunek buų pšetikani pšes ta postava, to buųo tak tkane puutno do košul* Brąswald Olsz, KN III 211, *Käpy to jinakse – to byuy take tu dory i tu taka skora i tedi byuy pšepřovazone te skory pšes te dury i to tak tšymauo* Pogorzel Wk Pisz, *parovnica, co dim s tyř zeleznakuf iže, to tam paruje pšes žure, co ne štokuje v izbze* Lisaki Pisz, *drňk pšecogňenty pšes droge* Warkały Olsz, ● *pšes okno vyžec* Korzeniewo Giż, ● *gyste mleko jak pšišuo f tygel i pšes pšetok, to tfarog: mleko zgestnaųo* Szmygwald D O, ● *take sroge nádno* [«rozcięcie przy szyi»], *co pšes guowe pšeleže* Orzechowo Elk, ● *mruz duži co as pšejže pšez muri* Gady Olsz; **b)** wymiar czasu, w którym coś się dzieje Olsz M i bl: *byųo to puutno tak zamoćune pšes kilka dni – tak duugo aš byųo bzaue* Mątki Olsz, *šedemžešont centymetruř wody upaduųo pšez lato* Jabłonka Nidz, *pšez okres wojenny polskej škoųy ne byųo, nastaua dořjero ř čtěržestym řjontym* Purda Olsz, *ja vzele vžeřauam tak z muodu, ale co še ne pořtaža tak pšes te lata, to še pozabača* Orzysz Pisz; **c)** przyczynę, powód czegoś WMzach Mrağ Giż Pisz i bl: *ten Itler, pšes něgo Pon Buk couy šfot skarou* Jonkowo Olsz, *čuožek to pšes te řoroby to řšistko zapumňau* Frąknowo Nidz, *tmcasem še kručka znalazua, pšes robotu, pšes pracu* Bzury Pisz, UAM, *rok 1922 był rowniez nie urodzajny przez to že mało deszczowych opadów było* Dywity Olsz, P 4, 30, ● *Wächmistrze i pisärzyki Sprawiäjo przez nas buksiki* psn Kętrż 97; **d)** przedmiot, osobę czy instytucję pośredniczącą w działaniu lub odbywaniu się czegoś Olsz Mzach Pisz i bl: *požedyvaų sfojemu kolegoři pšes telefon to sprave* Gardyny Nidz, *Boć ona was juž teraz odstępuje Ale jeszcze przezemnie służkę oředuje* oracja, Sien 256, *tego „Polksfreunda” przez pocztę dostaniecie, czyście go obstalowali?* GazOlsz XXIX 24; **e)** sposób wykonywania czegoś lub poddawania działaniu czegoś OW Szcz Mrağ Giż: *na krosna nabýerano byųo, přšecongano přšes to drapke*

Upałty Giż, *jek so* [kartofle] *węjkše juš to še je obroduje roduëm, to še stano žendy, a pšez roduowanje to še trawe, źelisko usuhe* Wygoda Olsz, *my to wydrašowali pšez mašyne šemnie* Ruš Mł O; **f**) względne umiejscowienie lub zasięg przestrzenny czegoś W Szcz Pisz i bl: *kramla* [= klamra] *taka źelazna pšes šrodek vozu, to Źona tšima* Pianki Pisz, *šelki te co knaflje, co tak buksy pšepasywać pšes rańona* Pogorzal Wk Pisz, *mova žunt malinuf pšes cauy Źogrut* Gady Olsz, UAM, *guosowanje pšesuo pšes cauy kraj* Stanclewo Resz; **g**) przeznaczenie czegoś, odpowiada ogólnopolskiemu *dla* Giż Olc: *timutkã tès pšez biduo* Bogacko Giż; **h**) miejsce wymierzenia lub otrzymania ciosu Olsz Pisz: *stšou pšes pėři ne vjada ot kogo* N Kaletka Olsz, ● *przen ni mogu pšes serce pšeńeść, že [...] ni ma nikoguj* Ługwałd Olsz; **2.** z A – w konstrukcjach biernych łączy się z wyrazem, który by był podmiotem w konstrukcji czynnej Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz i bl: *roźice zastšelone pšes Ruskuf tam ležo* Zgon Mrąg, *ona še ŹudaŹa ošem razy do gńiny, żeby jej te meble oddali, zostaua udeżona pšes sekretarza* Purda Olsz, *wybijano šiby, pšimuwjona bujka byua, taka grupa zapšarncuf, zostali namówjone pšes użeńnikuf ħerneckix* ib; **3.** z G – tworzy wyrażenia wskazujące na brak kogoś lub czegoś, odpowiadając ogólnopolskiemu *bez* WMzach Mrąg Giż i bl: *Przez Ciebie nic nie mozemy Łaski Twej potrzebujemy* psn IS LXXV 260, *bosso Źoži, cale pšes butuuf i pšes ošęgo* Bredynki Resz, *kožuŹ, pšez reŹkavuf to vesta kožuŹova* Purda Olsz, *opauka – to koš pšes Źobuorjka, to do šęćki, do pleŹ* Bredynki Resz; **4.** z A – stanowi składnik określeń ilościowych i czasowych: *ot policjanta mu buuo muvjone pšes tši razi, żeby pšestaŹ grać, bo go zamelduje* N Kaletka Olsz, *pšes* [«ponad», obj. eksploratora] *ošemźešont* [lat] *oři tes lo tak zijo* Grabowo Mrąg. AT, EG, KS

przezagować (Z + lit) W Nidz; fut 1pl *przezagujewa* Olsz; «przeciąć piłą, przepiłować»: *z jeni strony chojinę przezagujewa nie dycht do konca, a z drugi natniewa siekierą* Tuławki Olsz, KF. AT

przeze zob. **przez**.

przezeń «przez (w zn 1c?) niego»: *gdy Pan Chrystus umńeraŹ, ħebo, radość fsystkēm dau, pšezen v ħego vešli* Hejdyk Pisz. KS

przezesańie psn; «epitet pejoratywny»: *A ti wrublu pšezesańcu Će depč mńe po maŹym palcu* psn. AT

przeźbić się ogp: *zidę, coś się przeźbiuł; połóż się zarã, cobyś nie dostał za-pãlena* Tuławki Olsz, KF. AT

przeźbienie (Z + lit) Olsz Ełk; ogp: *ot pšezembińa to ruža może być* Sajzy Ełk. AT

przezimować a) «spędzić zimę»: *tę jeną zimę jeszcze lu wãju przezimuję, a potem jãdę w grubie robzić* Tuławki Olsz, KF; **b**) «przetrwac zimę»: *późńejse sévi liši doŹot pšprovažo, bo oři źle pšezimujò* Orło Giż, UAM. AT

przeznaczenie (lit) Olsz, psn; «nieuchronny los, dola»: *nic tu nie zrobiwa, bo to juź takie przeznaczone* Tuławki Olsz, KF, *Bez Boskiego przeznaczenia Próżne myśli i wes-tchnienia* psn Stef I 56. AT

przeznaczyć (Z + P + lit) Olsz, psn; **1.** «określić czyjąś drogę życia lub sposób działania» bl: *Nie wydumosz nic jenoczy, Tylo jek ci Bóg przeznoczy* psn Stef I 55; **2.** «określić cel, któremu coś ma służyć»: *tę jizbe przeznaczułem juź nã mojego syna, jek się łoeni* Tuławki Olsz, KF; **przeznaczony** im. bier.: **1.** w zn 1: w *Berlinie przeznaczone mie do pułku Garde Tüsilierów* Dywity Olsz, P 4, 24; **2.** w zn 2: *nã ħego iĭ nã jęgo žoni buua uosobnã iĭzba pšeznačonã, a nã šfińarķi tēš jędna* Butryny Olsz, Stef JPW 36. AT, KS

przezroczyŝty «blyszczący?»): *Wymyj twoje przezroczyŝte oczy, Abyś miała jasne do tańca w nocy!* oracja, Wisła VII 90. AT

przezwą (Z + lit) OW Mrąg Ełk; «o nazwie nacechowanej regionalnie lub emocjonalnie»: *udowadniają te oczywiŝcie polskie nazwy i przezwą, że Mazurzy, jak Warmjacy są polskim ludem* W, Bar 104, *a co to za matador taki?* – *pŝezwa* Ogródek Ełk. AT

przezwąć (Z) O Nidz Mrąg Pisz Ełk; «nadać inną nazwę, zwłaszcza nacechowaną, rzadszą lub nową»: *noęi, tok i koŝle mówjo, jak ŝe pŝezve* Tyrowo O, *kedy kto pŝezwać ŝcau, to muęiu: ty maćora* Wykno Nidz, *gbur, ale cale to tak bogaty; plewniak to casem tak pŝezwał'i* Kozuchy Pisz, *te majuntki P.G.R. pŝezwał'i* Ruska Wieŝ Ełk. AT, KS

przezwanie 1. forma rzeczownikowa czas. **przezwąć**: *golica – wółka do pŝezwań* Olsz; **2.** «ekspresywna nazwa kogoŝ lub czegoŝ»: *koŝlã, take pŝezwańe troęe* Bogaczewo Gię. AT

przewisko (Z + P + lit) W Mrąg Węg Ełk; «ekspresywna nazwa kogoŝ lub czegoŝ»: *Resz Mrąg Węg Ełk: ŝurek to pŝezvisko, lepi ŝuopak* Sołtmany Węg, *noęi; koŝle to pŝezvisko* [odp. na pyt. kwest.] Szyba Ełk; ●● **a** «nazwa obraęliwa, obelga, wyzwiŝko, teę: złoŝliwy tytuł» Olsz: *naziwau go ŝpynã i ruęnyrni pŝezwiskaři, że nie pozwolũu spastyki ilteroęskiej prowaęić do koŝcoya pŝy pogębje jakęgoŝ ilteroęca* Purda Olsz, *mie n.p. nazywano „krolem polskim”, i roęnemy przewiskamy chciano mie pobyt tutaj obrzydzić tak, aęebym do Polski się wyprowadził* Dywity Olsz, P 4, 40; **b** «o nazwie własnej»: *oto wie: Barany, Koty, Nitki, Oblewy... [...] – Co teę to za przezviska – odzywają się ciotki. – To są hańbiące nazwy – tłumaczy student – a jednak na kaędej większej mapie czytać je można. Jedni tu mówią, że panowie znosząc mimo woli poddańŝtwo, nadali chłopom swoim nazwiska według ich przywarów* W, Bar 104. AT, KS

przewyciężyć (P) Olsz, psn; «pokonać, zwyciężyć, teę przen»: *gdy ŝła walka o Hitlera postawili niemcy i ci renegaci zaprzance do wyborów we wiosce trzy partje chcąc nas, czyli mie przewyciężyć* Dywity Olsz, P 4, 28. AT

przezywać (Z + P + lit) OWM; praet 1pl *my przezywali* O; **1.** «nadawać inną nazwę, zwykle nacechowaną» O Olsz Szcz Mwsch: *noęi koŝle to pŝezwają* Myszkki Pisz, *ocy kedy ŝto pŝezywa to muwi ŝlipŝe* Grabnik Ełk; ●● «mającą postać nazwy osobowej lub etnicznej o charakterze pejoratywnym» O Szcz Gię Pisz Ełk: *ti koŝlacu – kedy jeden drugęgo pŝezwã* Skorupki Gię, *ŝuęelec, ŝtóry ŝudy to ŝe tag go pŝezwãu* Sajzy Ełk, *Warnija gada tlo bańęe, to mu ię pŝezwãli, same Bańęoęi ŝe ŝneli* Ulnowo O, *a mnie to pŝezwã ŝfapka; ŝfapkõ, nie puęes tam do Drigaę za ŝećañi, jo* Pogorzal Wk Pisz; **2.** «używać pod czyimŝ adresem sów wulgarnych lub zawierających negatywną ocenę, wyzywać» W Nidz Pisz: *tu ŝceli nas teŝ bić, tu nos pŝezwãli, vy polske ŝfińe, tyros ięće do Polska* Stryjewo Resz, *tedi węelie Kszandza pŝezwãwãz, ty złodzieju ty niewŝtydniku tisz jepka w sadzie krad* ŝczęŝne Olsz, P 2, 5, *ti benęęŝ mnie gońuę i mocno kŝiçãu na mnie i pŝezwãu* Rõżnowo Olsz, Stef JPW 50; **3.** «nazywać» Olsz Nidz: *jek buęo rospŝedane to parcelõ to pŝezwãli nowęcęj* Wygoda Olsz; **przezywano** z podm. uogõln. w zn 1 ●●: *coŝ takego ŝećom ŝe udaęo w naŝej ŝkole, bo w nińeckęj tygo nie buęo, pŝezwãno ię ot Polakuę no i tak dałij* Purda Olsz. AT, KS

przezywać się (Z + lit) Olsz Nidz; «używać wzajemnie pod swoim adresem sów wulgarnych lub zawierających negatywną ocenę, wyzywać się»: *naŝe [dzieci] nie duręu-jo pŝezwãć ŝe* Natać Wk Nidz. KS

przezywanie 1. forma rzeczownikowa czas. **przezywać** w zn 2: *pszyjeędzalje i ma roŝwõlcyli i pŝezŝuchywani pŝezwãwãnie ŝturanie* ŝczęŝne Olsz, P 2, 19; **2.** «o nazwie

nacechowanej negatywnie»: *Kedy opca, cuza no to baba, kedy znajoma to ne, bo baba to pšezywańe* Wierzbowo Nidz. AT, KS

przezywka (Z) Olsz M, lit bl; «nazwa kogoś lub czegoś»: **a** «ekspresywna, także o złośliwym przezwisku» Olsz M i bl: *šurek to wenc pšezypo*, *χυopak, χυopšec* Pańska Wola Giż, *kadup to pšezfka, kadubže – na bogāca* Różyńsk Wk Pisz, *morda to pšezyfka, morda to tak guupše suyxać* Narty Nidz, *guova – uęp to tak žencěj pšezifka jest, to matka ne χcaua tak nazivać* Wejsuny Pisz, *celuśće to pšezupka, co χto tak grubi φ tuuku: „Źo braće, mata celuśće!”* Niedźwiedzi Róg Pisz, *Kedy pšezyfka tako jest to muwu: ti „otmńańe* Purda Olsz; **b** «neutralna» Szcz Giż Pisz: *kartoffisko, „ofšisko, jencńeńcisko, to taka pšezifka* Szczytno. AT, KS

***przeżać**; praet 3sg *przeżnęło*; «odcisnąć wodę, wyżyć»: *kartofle še poteruo i pšes šmatke še pšezneuo – to kukeuki* [«rodzaj klusek»] Orzechowo Elk. AT

przeżegnać (Z + P + lit) O Olsz Mzach Pisz, psn; «zrobić znak krzyża, też: pobłogosławić»: *pšezegnau to nějsce ji še ukuat w inne nějsce* Jablonka Nidz, *i potem Źońi vuozić muso te vęgļe f to vode i tamuj mušeli cośćić zrobýić, pšezegnać jo* [o przygotowaniu lekarstwa] Snopki Pisz, *potem uuformovau z něgo čuožeka, χυχnou na něgo tšerazi, pšezegnau go i móžu: „Ia ci móža: fstāń!”* Brąswald Olsz, Stef JPW 44, *przeżegnał go na drogę* Tuławki Olsz, KF, ● fraz *Boże przeżegnaj* Olsz, ~ *niech tam Pan Bóg przeżegna* O zob. **Bóg**. AT, KS

przeżegnać się (Z + P + lit) W Szcz Giż, psn; «zrobić na sobie znak krzyża»: *i nigdi gospodaže ne pšejexali zebi še ne pšezegnać, bo muýili ze strasi* Użranki Giż, *Ledwo szwit, juź dzisioj wstala, Pobożnie sia przeżegnała Ji pociérze todmóziula, Boga to pomoc prosiula* psn Zient 179. AT

przeżeganie (Z + lit) Węg Elk, psn; «błogosławieństwo»: *kšunc požedaų ewan-želijo, zaš pšesńo, zrobiu pšezegnańe i buu końec košćoua* Sołtmany Węg, *Daj [...]* dostatek, scenscie, pokój, dobre mnienie, Zdrowie z przeżegnianiem Twem psn IS DC–DCII 74. AT, KS

przeżreć (Z + lit) W Mrąg, psn; w temacie praet tylko -er-; **1**. «zmarnować, stracić w wyniku jedzenia, przejeść» Mrąg i bl: *to lepsi tym lužom co pšepijali, grunta pšezerli i teros w žimi lezo jek i te co šparowali* Dobry Lasek Mrąg; **2**. «zjeść naprędcę, przegryźć»: *nāpšut podužujuješ, a potem kón pšęžre to popšekuješ* Bredynki Resz; **przeżarty** im. bier. w zn «przetrawić na wylot, skorodować»: *dno łod kany do mleka ma durkę, bo je przeżerte łod rdzy* Tuławki Olsz, KF. AT, KS

przeżuwać «o krowie: żuć już raz połknięty pokarm» Bogacko Giż. AT

przeżycie (P) Olsz Szcz; «trudne doświadczenie życiowe»: *opiszę tu swe własne przeżycia w tem czasie plebyscytowem* Dywity Olsz, P 4, 38. AT

przeżyć (Z + P + lit) O Olsz Mzach Giż Pisz Elk, psn; fut 1pl *przeżyjewa* bl, praet 1sg (ja) *przeżyła* bl, 1pl *my przeżyli* Mzach, *przeżyli* Giż Pisz Elk; «żyjąc, przetrwać, też: ocalić życie»: *tak jek sobže rozvaze jakem lata pšezýua tom dobže naua* Kipary Szcz, *pšezųem dobre časi, pšezųem lixe časi, jek to na gospodarce je* Skajboty Olsz, UAM, *od jedniego się kupowało, a drugiemu się przedawało, aby tylko dalej zyc i przyc ten cas* Klon Szcz, P 5, 52, *jeno noc toś wybaził noju, ale nie wiem, czy to drugo noc przeżyjesz* Purda Olsz, BMW 46. AT, KS

przeżywać «żyjąc, trwać»: *Ciężką dolę lud przeżywa, nastala już chwila, Że brat brata nie poznaje, obcym się przymila* psn IS LI 190, *nie chciałbym jeszcze rāz takich czasów przeżywać* Tuławki Olsz, KF. AT

przędac zob. **przędac**.

przędlica (Z + SWM IV) Mrąg Giż; «**przędlica** w zn a»: *taki kijek, na nim kunžel, beńże øest robżuna – to pšendl'ica* Sucholaski Giż. KS

przędycac; praet 1sg *ja przędycaca*; iter w stos. do **przęd** w zn 1: *ja to nie pšendycaca, rożice pšendli* Skarzyn Pisz, *kšedyš pšendycali reno* Orzysz Pisz. HPa, KS

przędza (Z + lit + SWM IV, Fal PST) OWM i bl, Kult MW HMK, psn; «włókno lnu skręcone w nić i przeznaczone do tkania»: *pšenzza to jus jest upšenzżone* Rogóz Nidz, *te pšenzze vyvażyć f popšele drevniannym, potem vypukano ta pšenzza beńże, uryżono v ryżydle, a tedy beńże špulovana na špulki* Redykajny Olsz, *kedi ot pšenzzi pžentnšće pasmuø to puøtoråk* Ryn Giż, *jak špulka peuno, to še weźne motowidua i še zmoto tu pšynze* Łabuchy Resz, *dostau teš uobleki sobże tkane, na neźela z baveuni i pšenzzi, a na pofšedne s kløjkrøf samožau* Bukwałd Olsz, Stef JPW 48, ● *co żeń tyn varkoč opcuua tymi nožičkoma i ũpšendua z nego uokeč pšynzy* Bredynki Resz; ● *przędza biala, bielona, ciemna, niewarna, ~ gruba, szczerna, ~ do postawy, do wátku.* KS

przędzenie (Z + lit + SWM IV, VIII) OW Nidz Mwsch, **przędzenie** (Z + P) OM; forma rzeczownikowa czas. **przęd** w zn 1: *kouko do pšenzynia, kouovrotek to mauo muvjø* Grabowo Mrąg, *veźne še garstke i rozuozy še do pšenzzenia* Snopki Pisz, *so šcotki želazne, žatša i gešćejša, beźe len šrutovany pšes to žatšo, a s tej gestež bedo pakucy i len jest dobry do pšenzzenia* Bukwałd Olsz, *tolo ten ržtovny len zostau do pšynžina, a paklepše to byl brukovane do madracuf* Drygały Pisz, *to pši tum pšenzzeniu bojki buu powedane* Zwierzewo O. HPa, KS

przędzion, przędzionko, przędziono zob. **przędzion(-)**.

przędziwo (Z + lit + SWM IV) WMzach Mrąg i bl; **1.** coll «odpadki włókna po czesaniu lnu, zwłaszcza lepsze, podlegające dalszej obróbce» W Szcz Mrąg i bl: *pšynživo, co na kracki pšynže, a ten co s kunžouki to len* Węgój Resz, *kønžel odlatywaua, grupse paklepše, thėjse pšenzziwo* Piasutno Szcz; ● *przędziwo grubsze, tniejsze*; **2.** «czyste włókno lnu służące do wyrobu cienkiej przędzy» Resz Mzach Mrąg: *tyn dobry lyn ø pšynživo byńże zažijany, a tyn goršy na krackaž byńże kracowany* Rummy Szcz; **3.** «włókno lnu skręcone w nić i przeznaczone do tkania, przędza» W Szcz: *kedy len še spšenzže – tedy te pšenzživo tšeba zmotač na motovidle* Purda Olsz, SWM IV s. 85. KS

przędzowy «o płótnie utkanym z włókna po drugim czesaniu lnu, paczešny» Woryty Olsz, MAGP XII s. 58. KS

przędzidło «**przędlica** w zn a» Ługwałd Olsz, SWM IV s. 58. KS

przędzło (Z + lit + SWM I, IV) OWM; **1.** «część płotu»: **a)** «od słupka do słupka» OWM: *pšesuo od jenego šupka do drugøgo, od jenego pala do drugøgo* Snopki Pisz; **b)** zwykle pl «poprzeczne źerdzie, do których przymocowuje się sztachety» O Olsz Mzach Pisz: *puot ze štažetuø, pšido šupy, pšesua i te štažeti bødø pšibžite* Wykno Nidz; **2.** «poziomy drążek w kołowrotku, w którym osadzone są rączki, tzw. krzyż» Olsz: *pša-šuo, a te rončki šezø ø tem pšašle* Pokrzywy Olsz. AT, KS

przędź, przędzica zob. **przędź**.

przędziczka (Z + SWM IV) W Olc, psn; hip «**przędzica**»: **1.** w zn a W Olc: *na stuy še rospostše, zrobi ša taka pupa s tego lnu, a potam na pšašl'ičke i tedi ša pšenzže s tego na kouku* Klebark Wk Olsz; **2.** w zn b?: *Zdijmij miła, røkawicki, A weź się tez do przędzicki!* psn, Wisła IV 810. KS

przodek (Z + P + lit + SWM II, SWMsd) OWM i bl, Kult MW RD, psn; Gsg -a W Szcz Mrąg Pisz Olc, -u O Olsz Nidz Mrąg Giż; **1.** «przednia część lub strona czegoś» OWM i bl: *skšīna ņaua f pšotku pšitforek* Zyndaki Mrąg, *korķi to do pšotku skura, a dalej drewno* Skorupki Giż, *puuk – to ryncny puuk, a kedy kouka φ pšotku, to mu-ŷim na koukaŷ* Gawliki Wk Giż, *φ tyuek plewy, φ pšodek leci zboże čiste, a pot šito ņoset [o wialni]* Olecko; ● ● **a)** «część wozu (lub sań), z której kieruje się zaprzęgiem, obejmująca również podwozie, tzw. półwozie przednie» OWM i bl: *vóz jek go roze-brau, to byu tedi na dva čęšća – pšodek i tyuek* Wiartel Pisz, *vus ma f pšotku pšodek, a f tyuku ma pošodek* Tuchlin Pisz, *rozwura, co pšodek i tyuek pospoūu tšima* Polska Wieś Mrąg, *pšodek abo pšedne pówože* Jabłonka Nidz, *uūšūš ti na pšotku kele kučra, a mi uūšūževa na tiuku* W, SWarm 125; **b)** «część łózka od strony głowy» Resz Szcz Mrąg Giż Pisz: *pšodek ņot uoža* Zabrodzie Resz; **c)** «frontowa ściana budynku» Olsz Mrąg Pisz: *wéranda co taka wistažona φ pšotku* Grabowo Mrąg, *to vrota u budinku mogo być f tyuku i f pšotku* Lisaki Pisz; **d)** «o zastawce z desek zamykającej przód wozu, tzw. przednicy» Olsztynek O, SWM II s. 46; **e)** pl «zwięzione, spiczaste końce płóz sań»: *pšotki abo nosy ot sańof* Paprotki Giż; **2.** «część ciała położona po stronie twarzy człowieka lub pyska zwierzęcia (albo bliżej pyska); też o odzieży okrywającej przednią część ciała» OWM i bl: *mycki, co jo tu f pšodek zavjozac* Pietrzwałd O, *čouo końa, na pšotku čupryna, na bokax gžiwa* N Kaletka Olsz, *s pšotku opatka, a s tyuku šinka* Miechy Giż, *sum to riba taka duza, to f pšotku take vō"si ma duze* Szczytno, *bluza – lítefka do gury zařenta i kolńeš obuožony i na pšotku knafle* Biesal O; **3.** «prze-strzeń lub kierunek znajdujący się przed kimś lub przed czymś» OWMzach Mrąg i bl: *dva ŷuopi rumbaju duri na pšotku* Pasyw Szcz, UAM, *na pšotku pšed budinkem to ogródek* N Wieś Ostródzka, *to ja tedi jak to φolksšturm, to φ tyuku, do pšotka ņe pšišet* Mikołajki Mrąg; **przodkiem** (Z + lit) Olsz Nidz Pisz, psn; **1.** «przed innymi poruszającymi się w tym samym kierunku» Olsz Nidz: *druŷna to iže pšotkem i družban* Łyna Nidz, *no i wilk poset pšotkem, a ona posua sφojo drogo* Wierzbowo Nidz; **2.** «przednią częścią (ciała) w kierunku ruchu» Olsz Pisz i bl: *ņun žilk pože do, že mo iść, tam je we-sele, to mo iść na te wesele, ale ņe pšotkem mo iść, tlo tyukem* Purda Olsz, *A ja muzie byndu, byndo Bo lataju za mno gryndu Jedna przodkiem druga bockiem A ta trzecia mruka łockim* psn IS CCCXXXV 112; **3.** «zawczasu, z góry»: *zapłacili mi przodkiem* Tuławki Olsz, KF; **przodki** plt, **przodkowie** plt (Z + P) Nidz, lit bl, psn; «dziadkowie lub pradiadkowie, też o ich poprzednikach, protoplastach rodu»: *Cošmy teraz doce-kāli Nāse przodki nie sluchāli* psn Kętrz 92, *nase przotkowzche culy Mazurskemny Polakamny* Wały Nidz, P 9, 1, *tak i dziš wszyscy uczciwi ludzie gardžą zaprańcami i zdracjami, którzy się zapierają swojej mowy ojczystej i swoich przodków* GazOlsz XXIX 34; **na przodku, w przodku** (Z + lit) OW Nidz Mrąg Pisz, psn; «przed innymi poruszającymi się w tym samym kierunku, na czele»: *na przodku szed wóz z trumną* W, Bar 73, *jek bili ņedaleko domu, to tyn cyeuk mužuū: to my ŷožva f pšotku, co prenzej pšyžem do domu* Jagodne Pisz, *jak do košćoua jexali, to uñi jexali f pšotku, to tēn ojćec ot tēj córki duxt ostatni buū, to ņn dāū bočēnie* Kajkowo O, UAM, *ņōn [komornik] f pšotku mušau robeć i žunžiu lužani* Tuchlin Pisz, ● w uż. przyimkowym: *pewnikiem wypadnie wam jechać zierzchem na przodku wesela* bl, Mał III 103. AT, KS

przodem zob. **I. przód.**

przodki plt, **przodkiem** zob. **przodek.**

***przodkować** «kierować, zarządzać»: *že pšotkuje to komornik, duzi majentek jest, p'řednik Rybical Giž*, ● *przen Jezu, pšotkuj nam Pogorzal Wk Pisz*. EG

przodkowie plt zob. **przodek**.

przodkownica «**przodownica?**»: *A nas ĳegomość šeži v okěnici, Raħuje p'ėhėnze nasi pšotkovnici* psn, KN II 58. KS

przodkowniczek psn; hip «**przodownik** w zn a»: *Oj, pofolguj, ach mój przodkownicku, pofolguj, ųobejrzyj sie na zezbiracecke, nie morduj* psn Sob 52. KS

przodkowy (Z + lit) W Nidz; «znajdujący się z przodu, od frontu, przedni»: *poguh troza pšotkove końe, ųune cūngnū za maųo* W, SWarm 125, *pšotkove ųafki buųi dixt zapeuñine, ale f tilnyħ ųafkaħ ĳe buųo tak gvaut luži* ib. KS

przodować 1. «iść przodem przed innymi, też na czele szeregu żniwiarzy»: *terās pošli ųukać ųladof ųonėgo žilka. Ale pšodovac ĳixt ĳe ĳcāu, to pšodovāu „Tam tėgo”* Gietrzwałd Olsz, Stef JPW 4, *Dziėwoja, chtórno Przodowała żnywu, Wesoló psiosėnke Przed dworėm zaspisėwo* psn Stef I 11; **2.** iron. «przewyższać kogoś pod jakimś względem, wybijając się w czymś»: *przodowali w sianiu tej nienawiści szczególnie nauczyciele nie wylaczajac i żon ich* Dywity Olsz, P 4, 40; **3.** «wypowiadać głośnie wersety modlitwy lub pieśni powtarzane przez innych»: *przy śpiewaniu bywało zwykle tak, że ten, co prowadził pielgrzymki na miejsca odpustowe, przodował też przy śpiewie pogrzebowym* St Kaletka Olsz, Leng 91; **przodujący** im. czyn. w zn 1: *gdy Bār ze swoją bandą wspinał się za nim, Kempa oddał kilka strzałów, przodujący Bār i trzech innych zostało niebezpiecznie rannych* St Kaletka Olsz, Leng 172. EG, KS

przodownica «żniwiarka idąca na czele szeregu»: *Przodownica: Panie Gospodarzu, ale my w tym roku najprędzym zesiekli* bl, Mał I 12. KS

przodownik (Z + P + lit) Olsz Pisz, psn; «ktoś, kto kieruje działaniami innych»: **a)** «żniwiarz, kosiarz idący na czele szeregu» Pisz i bl: *mñe še zdaje, ĳā bėnde pšodovnikem* Biała Piska, UAM; **b)** «kierownik» Olsz Pisz: [pracował] *kele kolei w werkštace – pšodownik ųłosażof* Butryny Olsz; **c)** «przywódca, lider»: *Ks. Prob. Mironius z Daugi był przodownikiem miedzy księżmy litewskiemy i członkami Taryby* Dywity Olsz, P 4, 51; **d)** «mężczyzna śpiewający wersety pieśni powtarzane przez innych» Olsz i bl: *Szli z ofiarą i śpiewali, Gdy na odpust się wybrali. Tu przodownik piosnkę miłą Wiersz za wierszem intonuje, Lud zaś całą piersi siłą Z pobożnością mu wtóruje* psn Zient 63. KS

przodziek, przodzik hip «część ciała położona po stronie twarzy, przód»: *mycke tako maųo s pšoc̳ku zażozano, sarñi ųylim, ĳe kupałim* Skop Giž, *a ubzerane to buųo ųecko do roku, ĳic ne ubžerali bez guufke, ino [zapinano] s pšoziku [-zi-, sic!]* Dłużki O, UAM. KS

I. przód (Z + P + lit + SWM II, SWMsd) WM i bl, psn; Lsg *przedzie* Szcz Węg, *przodie* W Szcz Elk i bl; **1.** «przednia część lub strona czegoś» WM i bl: *kuca, pšot ųoži Mrągowo, kloce to znof ne boty sō tylko take ze skórko na pšoųe* Tomaszkowo Olsz, *kruj kroi f pšoųe, a otkuadhica jes ot tuųu* Piwnice Wk Szcz; ●● **a)** «część wozu (lub sań), z której kieruje się zaprzęgiem, obejmująca również podwozie, tzw. półwozie przednie» WMzach Węg: *ščit s pšodu i s tyųku* [wozu] Łęgajny Olsz; **b)** «część łóżka od strony głowy» Pisz i bl: *pšut ųuska abo scit* Skarzyn Pisz; **2.** «część ciała położona po stronie twarzy» Nidz i bl: *Jedėn czy go z przodu żyto, A drugi na szablo fito* psn Stef I 44; **3.** «przestrzeń lub kierunek znajdujący się przed kimś lub przed czymś» Olsz Giž: *z radości zafajtnoł łogonam do przodu* Purda Olsz, PorJ 50, 3 s. 18; **na przedzie, na przodzie, przodem,**

w **przodu** «przed innymi poruszającymi się w tym samym kierunku, na czele»: *i wozyło się ludzi, którzy pracowali za Polską i drugi woz ze bojowko polsko w tyle i na przedzie* Klon Szcz, P 5, 41, *Sztéry torły nade namy, Co w górze bujały: Ruski, pruski, austryjacki, Na przodzie nasz bzioly psn Stef III 125, kavalers panno to ido drogo, ona tak pšodem* Mącice Szcz, *do kościoła jęxałi, f pšodu* ʒóna ji ʒón Wiartel Pisz. KS

II. przód (Z + lit) OWM, psn; **1.** «dawniej, kiedyś; też: najpierw» OWM i bl: *tera to go [o kółku] duzo ni ma, ale pšót to byuo duzo* Kobyły Szcz, *pšót kedis luže bédno žyli* Zalec Giż, *pšut niš arfa byli pšetaki* Szmygwald D O, *konopxe to jest dwojake, puaskuny to take co pšut dožeńejo* Wieliczki Olc; **2.** «wcześniej niż inni»: *na drugi dzień jecorem, jak jego zonka do spacir sie sykuje, poszed kowal przód na te same niesce* Kowale Oleckie, BMW 141. KS

przódki «dawniej»: *pšótki to ʒožíli duuzěj, mucki, stare bzauki tak ʒožíli* Cybulki Giż. DK

przódny «znajdujący się w tej części pojazdu, z której się nim kieruje»: *pšódne i tilne šćiti* [o deskach w wozie] Gutkowo Olsz. KS

przódny (Z + lit) O Olsz Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Elk; **1.** «dawniej, kiedyś; też: najpierw» O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Elk: *unii pšudi tak ne zulu jak mu teras zijem* Biała Piska, UAM, *to tys vauki se nazyvajo, bo pšudy tak budovali* Mikołajki Mrąg, *korytko teras mamy, pšody kedyscis to luže take žezy nelí, take* ʒokruņue Kwik Pisz, *nauko ʒoborac – puuęem pšejš pšodi, pobronovac* Sajzy Elk; **2.** «wcześniej niż inni»: *pšodi pošet i nikogo ne žou* [do tańca], *jeno jo* Sołtmany Węg. DK

przódzi (Z) O Olsz Szcz Giż; «dawniej, kiedyś; też: najpierw»: *pšuzi byuo, ale žis ne ma nic* Mącice Szcz, *moze jo pšuzi žežauam* Skop Giż, *to [len] pšuzi pšize na rose i musi być belon* Zwierzewo O. DK

prztukać; w SWM błędnie *prszukać*; **1.** «kichać» Ryn Giż; **2.** «o geganiu gęsi» Kozuchy Pisz, SWM III s. 69. TJ, KS

prztuknąć (Z) Giż; «kichać». TJ, KS

przy (Z + P + lit) OWM i bl, psn; przyimek łączący się z L, tworzy wyrażenia: **1.** wskazujące obiekt lub osobę, w pobliżu których ktoś lub coś się znajduje albo coś się dzieje «koło, blisko, obok» OWM i bl: *ceber co tak pšy pumpe nekedy stoi* Wieliczki Olc, *pši bagné to bagnisto żeńa abo bagnovo* Pawłowo O, *zakupiū pši leše gospodarke* Stryjewo Resz, *smuk – trawnik taki – krowi ido na smuk pši domu* Pisz, *tedi zrobili gnostka v ogrože, pši nŷx zaiōnce s čekoladi, a te gnostka bili dobze šxovane* Zwierzewo O, KN II 51, *potem byže kafa i bendo rozmajite kuŷi, torti, jezono i pšito – fšisci pši stole kele tego tanenbouma* [«choinki»] Napiérki Nidz, *tajno ja byua tšy roki v Jeleńové pšy Suvaukaŷ* Wieliczki Olc, *pšiši b'žegu jezora šezau jeden obivatel, ktury osobliže uzvau kusovníctfa na tym jezēze* Zgon Mrąg, *muj mniuy gošcu pošec tu teras šile pši ognu as mi zauozim, to še i ripki znañdó* Jabłonka Nidz, zag. *stoi panna pši progū v odrapanym klejže – co to je? – drapaka* Grom Szcz, ● *Lu gburchyka takie žycie, Jek tu šwiny przy korycie* psn Stef II 41, ● *Ja sie spravuje jek groch przy łace Kto drogo idzie rwie z niego strace* psn IS LXXIII 260, ● *przen duŷ musi tuuac še pši tej ženi pšyōnzany* Pianki Pisz, ● w obrębie fraz *jeden snop pši drugim i benže dekovano* Łajs Nidz, *kañeñem albo ceguo albo batležiskem co tam pši reņku jest no to weźne* Upały Giż; ●● «wzdłuż»: *zagroda bes kufer iže pšy jenem boku* [o tzw. przytworku] Cwaliny Pisz, *to tak wiglonda, take wrostki, to mužim na to dreŷano gžiba, pši boku tak rošne* [o hubie] Wydminy Giż;

2. wskazujące całość, do której należy lub którą uzupełnia dany element, odpowiadające ogp u lub w OWM i bl: *kȳos jest pši žyće, pšy jenčrěhu* Kraplewo O, *viska pšy stodole, v domu gura* Guty Różyńskie Pisz, *pšy šekěže i topože topožysko* Wały Nidz, *brona, pši těj bròne šćebelki* Witulty O, *noği, i kopito pši tym jest* [odp. na pyt.: Jak nazywacie nogi konia?] Kot Nidz, *potem se nalezy do varštata šrupštak, ten jes pšy varštackim stole pšy-mocovany* Kowale Oleckie, *wosu to tlo w renku ša ma i ša popyxa, pacina to pši baće tak pšišikowane co može pacinować, wosuować tedi* Purda Olsz, *to jest zamek pšy żyježaχ, ale i f kȳutke še kluč fsaža* Jabłonka Nidz, *kěta pši kuble* Jedwabno Nidz, *my mǎmy wǎu pšy studni* Rostki Pisz, ● *Kawalerska mina, Do gory cupryna, Dewizka przy boku, A zegerka ni ma psn* IS LXXVI 264; 3. czasowe, opisujące występowanie czegoś: a) w czasie trwania innego procesu lub innej czynności «podczas, też: jednocześnie» OWM i bl: *pši guosowaņu tu w Winjoju byu ino štyrnašće* [głosów] *na Polske* Węgój Resz, *pšy tem rōžańcu objaviu še Najšf'entša Panna na klòrě* Dajtki Olsz, *i pšiset i sešet jò pši onem jezėu* Gardyny Nidz, *to pši tim pšenzėu bojki byu powėdane* Zwierzewo O, *trymp bėnže potšebowanu w žime pši wičõngaņu newodu, odgaño od bžega rbi, cobi do tuu posu* Jabłonka Nidz, *otpadajò paklepše i pakuu pši klepaņu, pši cesaņu* [Inu] Olecko, ● *przychowywano i więcej inwentarza, tak że przy rzetelnej pracy dobrobyt ludzki się polepszał* Dywity Olsz, P 4, 5, ● *pši tem čaše plunou koval na kovadu* Kowale Oleckie; b) w okresie rządów kogoś lub czegoś «za czasów, w epoce» W Mrąg Giż: *teros to každy Polok, pšy Itleže byu rozmajite* Skajboty Olsz, *mnelim take pšy Nemcaχ klajdekarty na obleke* ib, *bėda buu pšy tyχ Ruskaχ* N Kaletka Olsz, *to raps, to my ne šeli tutaj tylko teras pši Polsce* Butryny Olsz, *pši polskem žonže zrobýli* [drogę] *do Mroņgowa* Nida Mrąg; c) w trakcie czyjegoś życia W Mrąg Giż Pisz: *pšy mne, jek ja na špeće, to byl i zapauki* Maldanin Pisz, *jo ne ýem nic, to pši mojem žicu to ja ne ýižaūa* Mazuchówka Giż, *toć pšy mne zaūožyli, pañentom jak byu polska škoua* Barczewko Olsz, *pšy ojcu to konam pompowali* [wodę] *Tomaszkowo* Olsz; d) blisko określonego punktu w czasie Olsz Mzach Giż Pisz: *przy końcu roku 1907 wroczyłem spowrotem do Westfalii* Klon Szcz, P 5, 16, *dobri žen – reno; daj wam Boze – pši poũdu* Ryn Giż, ● *dzisiaj przy niedzieli musza sobrze smaczny łobzod łobzorgować* Purda Olsz, PorJ 50, 3 s. 18; 4. a) opisujące miejsce pracy, służby lub osobę pracodawcy OWM i bl: *on teras pšy kolei pracuje* Mikołajki Mrąg, *tak, guodu on ne mau, byu pši kuxni* Wydminy Giż, *ja lo pracowaū pši użendaχ* Ełk, *ja byu pši inpanterji* Męcice Szcz, *kele gardi suzuu pši krulu* Wykno Nidz, ● *kiebym też go róz kiedyś mogła łobaczyć przy łutárzu, coby to za radość buła ná cały fameliji* W, Bar 48; b) wskazujące przedmiot pracy, czynność lub narzędzie OWM i bl: *roboty je žmare pši lnu* Kraplewo O, *f tamta vojna to buu muj brat pši šlaxtovaņu* Butryny Olsz, *kròlevič šet* [za] *dumem i višet z lasa, ustou za kerš i výži: žefčinka šėži pši kouku i pšėnže* Bredynki Resz; 5. opisujące okoliczności, w których coś się dzieje OWM i bl: *wyndaki: w nocy jix sukać mušau pšy lampe* Mikołajki Mrąg, *žilja, pši jeglasce spšewano* Kosewo Mrąg, *jek to f karčmne: buu kila χuopof, psili i veseli bili pši šklance* Mątki Olsz, Stef JPW 52, *przy tej okazji powinien był každy, albo nowo wybrany, albo na odwrot ze starych wybrany, dawacz „wykup”* Stryjewo Resz, P 1, 3, ● *jo pšy žuražu ne urosuam* Ogródek Ełk, ● *przy zgodzie stawilem jako głowny warunek że dom będzie do žniw gotowy do zamieszkania w niem, ponieważ stary musiał być rozebrany* Dywity Olsz, P 4, 31, ● *Nie chce starego, choc ma gwałt psieniendzy, Wola mlodego, choc żyje przy neńdzy* psn IS LXXX 273; 6. prezentujące kogoś lub coś: a) jako

istotę sprawującą opiekę lub nadzór O Olsz Szcz Giż Pisz Ełk i bl: *dva žeci sò pši matce as kole Francji* Spytkowo Giż, *bućem do ževetnastu* [-v-, sic!] *lat doma pši ojcu* N Kaletka Olsz, *kedi uni še pši šfinu pšizvyčajò to uni ne dostanò pšelęcina* [przelecenie, «biegunka»], *ni nic* Dłużki O, UAM, ● *Będzie cię Najwyższy miał na pilnym oku Będzie miłosierdnym zawse przy twym boku* psn IS XLIII 169; **b**) jako istotę pozostającą pod czyjąś opieką lub nadzorem W Szcz Giż i bl: *w jizbzie być przy małéch dzieciach i na polu – to już trocha za dużo na kobziéta* W, Stef OK 25, *tom še odeckua tedi, a ten cunek buų pši mńe* Szczytno, *gdy pastuchy przy stadzie były, to oni wilków odpędzili* Dywity Olsz, P 4, 3, ● *muj Stfożyćelcu pšy mńe stuj* psn; **e**) w obecności lub towarzystwie innych osób Olsz Mzach Pisz Olc i bl: *gospodaža zonka troxe scervonaųa, ale pšy kovalu ěic ěe muviiua* Kowale Oleckie, *i byų areštowany pšy žecax φ škole, puakali žeci i do ěerneckej škouy ěe žćeli iśc* Purda Olsz, *a on pši ěej tańcuje z drugimi pańenkańi* psn, ● *pšy ocaų brałi, patšyuaš, a on braų* [o rabunku] Mącice Szcz; **d**) jako osobę będącą dla kogoś źródłem wiedzy Szcz Mrąg Giż Pisz: *pši tix starix lužax od žecukam še wiuciuą* Szestno Mrąg; **7.** wskazujące na dysponowanie przez kogoś jakimś dobrem lub zdolnością OWMzach Giż Ełk i bl: *te gospodarstfo jest pšy moje syny* [sic!] Szyba Ełk, *ja mojej matki mowi ěe zabace, dwa mowi mam i ta mowa pši mńe* ^uostańe Bogacko Giż, *muj ojćec byų pšy dobrym rozumńe i dobręgo sćerca* Gardyny Nidz, ● *pšy mojių lataų to mužili: to za dużo roboty* Skajboty Olsz, ● *fraz przy sobie* «stanowiąc zawartość czyjejs kieszeni lub bagażu» Olsz Szcz: *a ja mom ješće pžāńć trojakuf pšy sobe* Gietrzwałd Olsz, ~ *przy życiu* W, *przy żywocie* «żywy, nie umarli»: *ješće w Rušiji, ěe wewa čy pšy žiću* [o synu] Gady Olsz, *ona* [ryba] *jest pši zivoće, ale ona jest omańona* Paprotki Giż; **8.** równoznaczne z opisowymi: *co się tyczy, jeśli chodzi o...* O Resz Mzach Giż Pisz Ełk: *pšy obužu – buty, na lato to ěiske; co Polaki muvo buty – to skoźńe* Frąknowo Nidz, *ruźnica męzy ślivo a plumo jest takā: męso na kańeńu pšy ślivo je fest, a kańeń s plumy da še vyjońć* Ogródek Ełk, *pši kōńu to muvili i juųa i kref* N Wieś Ostródzka; **9.** wskazujące na wartość, którą ktoś wyznaje, lub sprawę, którą popiera Olsz Szcz Ełk Olc i bl: *lepej pšy Bogu być, ěe pšy šatańe* Skomack Wk Ełk, *ale roźice naše zostali wytrpalszyńi i tpar-do stali iš pši našej škole, ěe bali še, ěe bojali še žadnyų šykan* Purda Olsz; **10.** wskazujące typowych użytkowników danego przedmiotu O Olsz Mrąg Giż: *širmek – take štvne sficonce co pši vojsku nošò* [o czapce z daszkiem] Stawiguda Olsz; **11.** lokalizujące kogoś lub coś w obrębie: **a**) danego państwa «pod zwierzchnictwem» W: *ci to mńaųo pšijsć do Polski ci pši ěemcaų* ^uostać Węgój Resz; **b**) danej instytucji macierzystej «pod patronatem» Olsz Giż: *ot tęgo casu do dwužestęgo lipca bućem bugńistšēm ěasta Rin pšti sowjeckej komandantuře* Ryn Giż; **12.** wskazujące przedmiot, którego ktoś się chwytą, lub na którym się wspiera Resz Mrąg Giż i bl: *tak fstaųo i choźiuo pšy tyų spšentaų* [o małym dziecku] Miechy Giż, *pši kulaše choze* [o lasce] Wygryny Mrąg, ● *Dziš sie ciesy cõrka ěila przy ręce matki swojěj, Ktõra jo tu przyprowadziła, dodajac ostoi* psn Mał III 8; **13.** określające czyjeś źródło utrzymania O Olsz: *jakem buų Kele muziki, tom chožuų po tancaų i po teatraų grac – pši tem žuų dobže* N Kaletka Olsz; **14.** wzmacniająca ścisłą odpowiedniość, powtarzanie się czegoś O Pisz i bl: *byųo japkõf, jabuųsko pšy jabuųsku, to po^uobryvali* Kwik Pisz, i *“õn dõ ěej chožuų nocka pši nocece* psn; **przy tym** (Z + P + lit) WMzach Pisz, psn; «ponadto, w dodatku, poza tym»: *õna mušaųa bić pilna pši tum ji robotna* [o kandydatce na żonę] Gardyny Nidz, *muj* ^uojćec *pošadaų χαυupka i stoduųka i dva aktary žamńi, pšy tem pracovau v leše i na ježõže uoviu rbi* Stawiguda

Olsz, *O misecko, o swinino, dobre zycie, Tu państwu niose, jek zidzicie, Z niego się kurzy, ono paruje, A przy tym ale dobrze smakuje oracja*, Kult MW 422. AT, KS

przybaczać (Z) Mzach, psn; «wracać, sięgać pamięcią do czegoś, przypominać sobie»: *o wojńe to ja nie χcem pšybacac* Natać Wk Nidz, *i Nowy Rok buł pogodny – to i zbiór będzie dorodny – a światłość jasna w dzień Wincenta, niesie hojne nam procenta, a tak przeciez było, jek sobzie przybacam* bl, Mał I 9, *pšybacam, a nie moge nic pšybaćć – jakbym dumał cauy żeń toby może pšyšuo* Piwnice Wk Szcz. AW

przybaczyć (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn; inf -*éć* Szcz, -*eć* Olsz; **1.** «wrócić, sięgnąć pamięcią do czegoś, przypomnieć sobie» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *dopšeru jek sobze pšibaćuų fcoraiše zdažeńe, rossńau se* Różnowo Olsz, Stef JPW 51, *moze jesce pšybase, jek to se nazywa ta rata, muse sukać, šur muvil'im po mazursku Zgniłocha Nidz, terasem pšibaćuų, ta žemńa to je skaba Węgój Resz, ten to ja jus pozabacau, nie moge pšibacić Łajs Nidz; **2.** «przywołać w czyjejs pamięci»: *jo i tuk mužo, bo tera pan pšibacuų mi, jak jo byua žecokem, to mužil'i tuk Maćice Szcz.* AW*

przybaczyć się (Z + lit) O Resz Nidz i bl; «powrócić w czyjejs pamięci, przypomnieć się, też impers»: *i tak miszlałam, że przijdzie kedys «ostatni dzień nad tym ukochanem jeziorem, tak miszlałam ja, szywa kobzieta i przybacuł mnie sie «ostatni strof mego fersza Nojdymowo Resz, LitLud 88, pewnego razu przybacuło sie księciu o złoty przędzy* bl, Mał I 17. AW

przybicie 1. forma rzeczownikowa czas. **przybić: a)** w zn 1: *końe majo kopyta co by do pšyżića* Polska Wieś Mrąg, ● *trimp do pšibýića* [straszenia ryb przy połowie drygawicą] Głodowo Pisz; **b)** w zn 2: *puoχa to je v bžiduaχ do pšibžića pšenzu* Redykajny Olsz; **2.** «o ruchomej ramie z grzebieniem do przybijania wątku w warsztacie tkackim» Burdağ Nidz, SWM IV s. 134. TJ, KS

przybić (Z + lit) OWM; fut 1pl *przybijewa* Olsz, praet 2sg *eš przybił* Olsz; **1.** «wbiwszy gwóźdź, kołek itp., umocować, przytwierdzić» Olsz M: *casem to deske kto pšybije, uata, dronzek, to tak jak kto puot robi* Skop Giż, *tedy vezne potkove, se jo rozgzeje i se pšipasuje na kopito: jak jest dobra to se pšyżyje* Pokrzywy Olsz, ● *Krul Asferus nebacny χrista pšesladufca z Zidamni vouau tak: Prec, prec s tym buntovníkem, prec s tym luźni zvodníkem, pšibžij go na kšis vznak* Hejdyk Pisz; **2.** «przycisnąć do siebie nitki wątku podczas tkania płótna» O Olsz Nidz Pisz: *couńkem se čisńe, a bžiduem pšibžije te puoχe* Rostki Pisz, *f tēm couńku to jest takí špžonušek to zavdy pusca se f to i nazat i se pšibžije do góri i na dóu* Lipowo O gm. Waplewo; **3.** «uderzyć w podawaną dłoń na znak dobicia targu»: *na, dodam ci pšięc złotych, a ty mnie tyle łopusc, co jem dodał, ji przybzijewa* Tuławki Olsz, KF; **przybity** (Z + lit) OWM; Nsg n -o Giż Pisz, -e O Mzach Giż; praet z podm. uogóln. ze słp. O Szcz, bez słp. O Olsz Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 OWM: *a tedi stont to pšido popšibžijane te deski, na te deski pšięze tšcina pšibžito* Rzeck Resz, *na šalunku uaty pšybyite, potem dekuřka Olecko, ◇ końe maju kopita, co bydo pšibžite* Mrągowo; **2.** w zn 2: *to rās znuf čisńente, to pšibžite* Dłużki O, UAM. TJ, KS

***przybiec**, ***przybiegnąć** «przybyć biegiem»: *Gdy nastąpił maj, Pobiegl panicz w gaj, Kręcił dudki, zrywał kwiatki, Z wraskiem przybiegl do matki* psn IS LIV 200. TJ

przybierać (Z + lit + SWM VI) OWMzach Mrąg Giż Pisz; **1.** «o księżycu: powiększać się» lok. jw.: *jak na muože to pšyżera, a jak φ peųni to otpusta* [-ta, sic!] Piasutno Szcz, *jek on pšyżera, to cet można z niego zrobić, a jek odbžera, to a* [o fazach księżyca, sic!] Wierzbowo Nidz; ●● «o świetlistej otoczce wokół księżyca: pojawiać się»:

pšibžera taki sūup φκομο, mu'yo na liši cas Nida Mrąg; **2.** «uznawać za swoje, przyjmować, też: dobierać» *kazdy nažiska ma jenakse, [...] te mazurske tak pšybžerali – to sobže inok [inak, «odmiennie»] pšibral'i* Nida Mrąg, *wierszem ośmieszyc tych, którzy do rozmowy polskiej przybierali wyrazy niemieckie* St Kaletka Olsz, Leng 98; **3.** «o poziomie wody: podnosić się»: *woda w rozie znowu przybiera* Tuławki Olsz, KF. TJ, KS

przybierać się (Z) Nidz; «o księżycu: powiększać się»: *jek on še pšybžera to na muože, a jek potem to peu'na mu'yo* Gardyny Nidz. TJ

przybieżeć psn; «przybiec»: *Rodzice się dowiedzieli, Zaraz też przybieżeli* psn IS DXCI–VIII 41. TJ

przybijacz (Z + SWM IV) Olsz Mrąg Giż; SWM podaje też postać *przybijacze* plt; «w warsztacie tkackim: ruchoma rama z grzebieniem do przybijania wątku»: *pšitže ctfka, rospšónki, pšyb'ijace, to fest rospšénte* Krzyżany Giż. TJ, KS

przybijać (Z + lit) OWM; **1.** «wbijając gwóźdź, kołek itp., mocować, przytwierdzać» W Szcz Mrąg Giż Pisz: *dāvni podešfi pšibžijali tilo špeilami abo tyš pšišivali dratfū* W, SWarm 156, *baška – to muvem kole česelki co duuto pšybija* Wojnowo Mrąg; **2.** «przyciskać do siebie nitki wątku podczas tkania płótna» O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz Elk: *napšut pšitže puoža, co pšibžija to puutno jak ten counek choži φ te i nazāt* Wykno Nidz, *bžijaki chožo, pšibžijajō, w bžijakaž puoža* Mrągowo; **3.** «uderzać z góry ruchomą częścią międlicy»: *ten len puoży na te deske i pšybija z wysoca – tak go poua'ne* Mikołajki Mrąg; **przybijany** (Z) WMzach Mrąg Giż Pisz; Nsg n -e Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 WMzach Mrąg Giż Pisz: *na šalunek pšydo uaty pšybžijane, šalunkove uaty Góra Pisz, ◇ do tēx zeržuf bēⁿ do štajēti pšibžijane, a taki z gauēⁿžuf vplētani to plēnik* Szczytno; **2.** w zn 2: *counkem byuo tak čiskane, a bžiduem pšibžijane* Rostki Pisz. AW

przybijak (Z + SWM IV) O Olsz Mrąg Giż; SWM podaje też postać *przybijaki* plt; «w warsztacie tkackim: ruchoma rama z grzebieniem do przybijania wątku»: *φ tem pšibžijoku šeži, «una benže podhešuna* [odp. na pyt. kwest.] Wojnowo Mrąg. TJ

przybijanie (Z) O Olsz Nidz; forma rzeczownikowa czas. **przybijać**: **1.** w zn 1: *gožže do podkovuf pšybija'no* Barczewko Olsz; **2.** w zn 2 O Nidz: *do pšibžija'no, bžidua* [odp. na pyt. kwest.] Łajs Nidz. AW

przybiór «o opasce przybranej wstążkami i kwiatami»: *pšitbur panny muodi na guowje* Ryn Giż. TJ

przybitek (SWM IV) Olsz; «w warsztacie tkackim: ruchoma rama z grzebieniem do przybijania wątku». TJ

przybitować (Z) Resz; «zaprosić (obj. eksploratora)». TJ

przybliżyć się (Z + P + lit) Olsz Mrąg, psn; «przysuwać się, podchodzić bliżej, zbliżać się»: *nie przybližaj się tak do kona, coby cię nie peznął* Tuławki Olsz, KF, *jak djabeu še do nego pšibłiza, «otfožuu Konopka χastix* [«gwałtownie»] *drzi* Mrągowo. TJ

przybliżyć się (Z + P + lit) O Olsz Giż Elk, psn; fut 1pl *przybližym się* Elk; **1.** «przysunąć się, podejść bliżej, zbliżyć się» O Olsz Giż Elk: *przybliž się troche; niech ci się dobrze przyjrze* Tuławki Olsz, KF, *jak čort še krove pšybłižuu, krova rogi nastaviua i go χcaua buś* Ornowo O; **2.** «o czasie: nadejść» Olsz i bl: *rok za rokem sxožuuo i pšibližuu še dvanāsti rok* Leszno Olsz, Stef JPW 67. TJ

przybłąkać się ogp: *kokosz ta przybłąkala się do naszech* Tuławki Olsz, KF. TJ

przybory plt «komplet (różnych) narzędzi»: *Oj majō cieśle takie przybory, Co wy-cinajō lasy i bory* psn IS LX 220. TJ

przyboś (Z + lit) OWM; *przybość* Olc; «w butach założonych na gołe stopy» OW Nidz Mwsch: *pšiboš choži to buty na boso nože* Jabłonka Nidz, *pšiboš f korkaχ, pšiboš f klumpax* Upałty Giż, *pšiboš – ni onuckuf, ni zokuf* Hejdyk Pisz, *a jak pšes pońčoχux to še muwi pšiboš* Bredynki Resz; **na przyboś** (Z + lit) OWMzach Giż Pisz Olc; «ts.»: *nie je tak mokro, to możesz jiść na przybos na pole* Tuławki Olsz, KF, *χοζυυ f skožnaχ na pšiboš i poścyraū sobže nogi* W, SWarm 125, *na pšyboš f klocaχ abo v ʹonyχ korkaχ* Węgój Resz, *na pšiboš bōtu še oblece* Turówko O. TJ

przybość zob. **przyboś**.

przybrać (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg, psn; **1.** «uznać za swoje, przyjąć» Nidz Mrąg: *kubeuēk, skopek to tak luže pšybrałi, druzy to mužili žedro, ale to mniej* Gardyny Nidz; **2.** «nabrać ciała, utyć»: *nasz kárnik [karmik, «tucznik»] terā gwált przybrāt* Tuławki Olsz, KF; **3.** «przystroić, przyozdobić»: *Zegnam cie ojce, zegnam cie matko Gdys matki nigdy ni mniałam, Nicht mej kolebki nie przybrał w ksiatki* psn IS XLII 168; **przybrany** (Z + lit) O Olsz Szcz, psn; Nsg n -e O Olsz; im. bier.: **1.** w zn 1 O Olsz Szcz i bl: *ta waszā przybranā córka to szykownā dziewczyna* Tuławki Olsz, KF, *konože; knowje to jest pšibrane wencej na polske* Ulnowo O, ● *Nioł jo rōzycke bardzo wykisniāto, Nioł jō dziewczynecke do serca przybrano* psn IS LV 206; **2.** w zn 3 Olsz i bl: *Plakanie nic nie pomoze, Štery konie stojo w wozie, Pšięknie przybrane* psn Gęb II 94. TJ, KS

przybrać się «przystroić się, tu przენ»: *Mazur renegat usiluje wleźć w cudzą skórę i przybrać się w obcā narodowość* GazOlsz XXIX 21. TJ

przybronować (Z + SWM IX) Olsz Mrąg Pisz; «bronując, przykryć ziemią zasiane ziarno»: *a jak zašani [len], to go pšibronować* Gryźliny Olsz. TJ

przybudować (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Giż «dobudować»: *musiwa jeszcze szāter przybudować na wozy ji maszyny* Tuławki Olsz, KF; **przybudowany** (Z) Nidz Mrąg Giż; Nsg n -o Giż, praet z podm. uogóln. bez słp. Giż; im. bier.: *potšonek to jest pšibudowanu φ popšec budunku, to jest gānek* Pustniki Mrąg. TJ

przybudówka ogp: *w ty przybudówce bēdziewa kokoszy chować* Tuławki Olsz, KF. TJ

przybycie (Z + P) Olsz Szcz; forma rzeczownikowa czas. **przybyć** w zn 1: *dwa niežele po pšybyću tego naučycela zostaua ʹotpožona škoua naša* Purda Olsz. TJ

przybyć (Z + P + lit) W Szcz Giż Pisz Elk i bl, psn; praet 1pl *przybylim* Szcz, *my przybyli* Szcz i bl; **1.** «przebywszy drogę, przyjechać lub przyjść, również na wezwanie czy zaproszenie, zjawić się, nadejść, też: zgłosić się» W Szcz Giż Pisz i bl: *w niežele špšiwāki pšibil'i* Rybical Giż, *przybył do mie organista ażebym przybył do ks. Proboszcza na obiad* Dywity Olsz, P 4, 55, *Jāk na wojne pšibyūa Čšista Turkuφ zabžiūa* psn, *gošće pšybyli do nas* Pisz, [biskup] *był barzo zadowolony, jak kto przybył do niego co do prac plebiscytowych* Klon Szcz, P 5, 24; **2.** «powiększyć liczbę lub ilość czegoś, też impers» Olsz Szcz Elk i bl: *ten kiernoz dobrze się kární; bez mniesiac przybuło mu dwadzieścia pięć funtów* Tuławki Olsz, KF, *I w stodole mom nie ziele, I na górze, ach mój jenu, A dziod z jizby nie wyjdzie, Až mu w torbzie przybandzie* psn Stef III 64; **przybywszy** im. uprz. w zn 1: *Przybywszy do domu, Wódkā się lejem, Potem się suchuchną Szatā odziejem* psn, PF II 573. TJ, KS

przybyły (P) Olsz; «ten, który przybył»: *te niesnaski i niezgoda między tą przybyłą polonją trwały przez cały czas plebyscytowy i działały ujemnie dla propagandy* Dywity Olsz, P 4, 38. TJ

przybysz; Gpl -ów; «człowiek, który gdzieś przybył»: *działalność tej Rady była nikła, hamowała ta jej działalność niezgoda z zazdrości między temy członkami przybyszów* Dywity Olsz, P 4, 26. TJ

przybytek; pośw. tylko pl; «o świątyni»: *vešli pot te pšybytki, muzikañci začel'i žnoñć na trombaχ* Pokrzywy Olsz. TJ, KS

przybywać (Z + P + lit + SWM VI) O Olsz M i bl, psn; imp 2pl *przybywajta* bl; 1. «przebywszy drogę, przyjeżdżać lub przychodzić, również na wezwanie czy zaproszenie, zjawiać się» Olsz Mzach i bl: *pamnitam, mniłem już 8 lat, to do tego ubożego domu przybywali studeczy, które się uczyli na księdza* Klon Szcz, P 5, 4, *Wszyscy nędzni spracowani, Przybywajcie do tej Pani* psn IS LI 189, *A tak się wiele raczyć nie dajcie, I na wesele przybywajcie!* oracja, Wisła VII 91; 2. «o księżycu: powiększać się» OM: *na mjo-že kšćžić pšibiwa, po peuñi to kšćžić otbžera* Olsztynek O; 3. «powiększać ilość czegoś»: *tak ty wody w rozie przybywã, coby nãma aby łaki nie zalãto* Tuławki Olsz, KF. TJ, KS

przychodny; formę hasła powtórzono za SWarm; 1. «niemieszkający w miejscu pracy, dochodzący»: *ve vojna kšunc mñãu tilo pšixodnygo kučra* W, SWarm 125; 2. «przybyły z innej miejscowości»: *pšixodne luže ćajsto ñe znañũ našyχ zvićãũf* W, SWarm 125. TJ, KS

przychodzić (Z + P + lit) OWM i bl, psn; praes 2pl *przychodzita* Olsz, imp 2pl *przychodzta* Giż; 1. «przybywać, pojawiać się, też: często, regularnie chodzić gdzieś, do kogoś, uczęszczać» OWM i bl: *pšyχožili za polskej grañicy robočonzę* Mojtny Mrąg, *Kedy jo snuua, to pšixožili še pšiglonďac* Turówko O, *žiki pšyχožo v noci, v dñe ñe pšyχožo* Karolewo Giż, *na drugę sfento ryno pšyχožo žecoki smagać* Purdka Olsz, *byłem zawołany, ze mam do szkoły przychodzić i się dalej uczęz* Klon Szcz, P 5, 5, *matka ñaua tši sostry, a do jednej pšixožiu kavalera* Natać Wk Nidz, ● *w rajby pšyχoži* Ruś Olsz, ● *przen Choc kamienne serce To dzisiaj ćuć musi Gdyz Pãn Bóg przychodzi Z ratunkiem do dusy* psn IS LXXXVIII 308, ● *fraz przychodzić po fechcie* «żebrać»: *Flakofski pšixoži do ñaju każdygo roku po fečće* W, SWarm 32; 2. «być nadsyłanym, kierowanym, przekazywanym, docierać, też: przybliżać się» W Mrąg i bl: *ja tego „Mazura” mocno rad czytał i było mi bardzo przyjemno, kiedy w środę i sobotę przychodził* GazOlsz XXIX 86, *wojsko co pšixožiuo z garnizonu, byuo suabo wyučone* Gietrzwałd Olsz, *Łodpožędž na to zgóry przychodży: Mnioteles ty ćale žycze pełne rozpusty, Teroz žecznošcz pszekielnech katuszy* psn Stef II 91, *každy bãt ma kouovrotek, tak duugo še kręći, aš ta šeć do bãta pšyχoži* Dorotowo Olsz; 3. «być umieszczanym w określonym porządku» Olsz Giż: *na trampel pšyχoži muruat trampłowi – rymštyk – na tym rymštyku oparte so kozui* Gryźliny Olsz, *pušñi pšixoži po ñeñecku unterbet, takã pžežino co do spaña, co spjo na ñi* Ryn Giż; 4. «powstawać w świadomości, nasuwać się» Olsz Szcz Mrąg Olc: *co tak dokudñe še nalezy, to ñe, do guovy ñe pšixoži* Kowale Oleckie; 5. «nastawać, nadchodzić» O i bl: *ale jek na kõncu pašćernika to uš mrozi pšixožu ćasem v noci, no ñe? To uš s kartofluf ftedi ñic* Kajkowo O, UAM; 6. impers «dochodzić do czegoś»: *ćajsto pšixoži do kuõtni mñezi sojšadami* Gutkowo [Gietkowo] Olsz, Stef JPW 9; 7. impers «dawać się realizować»: *nas bylo 12 osób, w tym troje niezdolnych do chodu dzieci, więc ciężko nam przychodziło wyruszyć się z domu* St Kaletka Olsz, Leng 190. KS

przychodziwać «wielokrotnie przychodzić»: *to potem pšisñiu še sfojej kobžeće, ty moji grousce, co ñe ma go tak vigañac, χoć jeden konćik ñe vikropšali, coby on χcau jesce bivać f sfoiχ žizax, muk tam pšixoživać* Natać Wk Nidz. KS

przychopać się «zabrać się, wziąć się»: ● *przychopać się do dzieła* bl, Wisła III 89. TJ

przychorzeć «zachorować»: *może krowa letko przychorzała, ale i wyście pewnie zawiniła, bo za kiepsko krowę pasiecie* GazOlsz XXIX 39. TJ

przychówek (P) Olsz, **przychówek**; «przyrost inwentarza uzyskany dzięki własnej hodowli, też: młode zwierzęta urodzone i hodowane w gospodarstwie»: *i od niej przychówek dobry miał* Dywity Olsz, P 4, 1, *to je mój przychówek w tem roku* Tuławki Olsz, KF. TJ, KS

przychowywać «hodować zwierzęta urodzone we własnym gospodarstwie»: *cieląt przychowywałem 2 lub 3., parę owieczków chowałem* Dywity Olsz, P 4, 30; **przychowywano** z podm. uogóln.: *przychowywano i więcej inwentarza, tak że przy rzetelnej pracy dobrobyt ludzki się polepszał* Dywity Olsz, P 4, 5. TJ

przychód 1. «przyjazd, przybycie»: *jesce jeźźil'i tutaj od našego pšixodu* Sądry Giź; **2.** «o dopływie»: *jeźurko – to, co nie ma pšyxodu* Łupki Pisz. TJ

przychówek zob. **przychówek**.

przychwalać; fut 1pl *będziem przychwalać*; «chwalić»: *muzyka rznie, a my będziem przychwalać* [tańczących gości weselnych] bl, Mał III 129. TJ, KS

przychylić «przyczynić»: *Proszę was, moi mili przyjaciele, Żebyście mi nie podziwowali wiele, Gdybym się w czem cokolwiek przemylił, A wam nie dosyć sławy przychylił oracja*, Wisła IV 801. TJ

przychylność «życzliwość»: *barzo duza nawiecz* [nawiść, «uczucie sympatii»] *i przychylność dla Mazurow i Warmiakow* Klon Szcz, P 5, 28. TJ

przychylny (Z + P) Szcz, psn; «życzliwy»: *tylko Herbsta zona była barzo przychylnia i mie duzo dopomagała* Klon Szcz, P 5, 24. TJ

przyciąć (Z + lit) W Giź, **przyciąć** (lit) W; inf *przyciąć* Giź; «tnąć, skrócić»: *nażeńża to ni ma, to musi rencańi, motyko to tlo pšyćońć* [chwasty] Skorupki Giź. TJ

przyciągać (Z + lit) W Nidz Pisz i bl; **1.** «skłaniać do czegoś» W Nidz Pisz i bl: *oni rozunieją waju przyciągać słodkieni słówkani, a potem waju strzyżą bez mydła* bl, KN IV 296, *kozdego pšyćońgać do bozego sųova lepsi niż do tego šfatowego* Wesołowo Pisz; **2.** «ciągnąć, przybliżać do czegoś» W Nidz Pisz: *sama tedy ciskáj czołnkam, depc podnoże, przyciągaj bzidła, że aż łokna zadrzą* W, Bar 63; ●● «ściągać pioruny»: *druge dżewo take jes, to pšićońga* Pogubie Tylnie Pisz. TJ, KS

przyciąganie «mocowanie»: *do kouóf kovańa to musi być jeden taki kożoųek, co seść štuckóf ma, śruba do pšyćońgańa koua* Orzysz Pisz. TJ

przyciągnąć (Z + lit) OWMzach Węg Giź Pisz Ełk; fut 1pl *przyciągniewa* Olsz, 2pl *przyciągnieta* Olsz, praet 1sg *em przyciągnął* Pisz, (ja) *przyciągnął* Nidz, *przyciągnęła* Węg, 1pl *my przyciągnęli* Mzach Giź Ełk, *przyciągnęlim* Ełk; **1.** «idąc lub jadąc, przybyć do jakiegoś miejsca, też: sprowadzić się, osiąść» OWMzach Węg Giź Pisz Ełk: *kiedy przyciągnieta do nasy zioski?* Tuławki Olsz, KF, *roku tyšońc žeyěńcset dważeśća i dva pšićońgnoųem ja z dużego nasta na ýeš* Bzury Pisz, UAM, *χto do Plusk pšićońgne, to năfpšót gańi, a potam χfăli* Pluski Olsz, Stef JPW 16, *v naši fši buųo uot dăvna dvuų tišărűf* [«stolarzy»], *a terăš pšićońgnůų ješće tšeci* W, SWarm 172; **2.** «ciągnąć, przybliżyć do czegoś» OWMzach Pisz: *zafse nie traši χoχloš na dure, to tų tēm klucēm pšićońgnie* Maruzek O; ●● «o klamrach, klinach: umocować, ścisnąć»: *dradunki to uoš pšyćońgno* Lisaki Pisz, *klin, co ta kosa pšićońgnoų* Wygoda

Olsz; **3.** prz. «skłonić do przybycia, ściągnąć»: *iχ tō* [do kościoła] *karo* [pieniężną] *pšičōgnou* Łajs Nidz. TJ, KS

przycichnąć impers «prześćać intensywnie padać»: *leje jak s cebra, jak troxa pšičixńe, to pojeżem* Purda Olsz. TJ

przycierać (Z + lit + SWM IV) W Szcz; **1.** «nieto naciskając, przesuwając po jakiejś powierzchni» Szcz: *pšento* [kosy] *tšeba pšičerać, Kej sece* Rummy Szcz; **2.** prz. **a)** impers «o odczuwaniu gwałtownej potrzeby fizjologicznej»: *tak mi pšičyrã, muša iisć na bok* W, SWarm 125; **b)** «upominać»: *pšičyrãu sšijsadoži, žebi uotdãu požičũne pšehũnže* W, SWarm 125; **3.** «oddzielać włókno lnu od paździerzy za pomocą cierlicy» Kowalik Szcz, SWM IV s. 30. TJ, KS

przyciesać «przyciosać» W, SWarm 125. TJ

przycięzać «uczynić cięższym, obciążać»: *pšicenzar, co ono pšičenza* [o ciężarku przy niewodzie] Mikołajki Mrąg. TJ

przyciężar «o ciężarku przy niewodzie»: *abo kańeńe, abo uouuf, pšicenzar, co ono pšičenza* Mikołajki Mrąg. TJ, KS

przyciężyć (Z + lit) O; pośw. tylko im. bier.; «uczynić cięższym, obciążyć»: [len] *prziłożony, prziczyżony* – *co by ne odpłynul dałi* Dłużki O, PKFP XVIII 41. AW

przycinać «tnąć, skracać»: *latoš nie brãkujeta jeszcze gałęzi łod ty jebłonki przycinać* Tuławki Olsz, KF, *pšento* [kosy] *pšycinać* Sędańsk Szcz; **przycinany** im. bier. Skop Giż. TJ

***przyciosać** zob. **przyciesać**.

przyciskać (Z) Mrąg Giż, psn; **1.** «wywierać ucisk na coś, naciskać»: *povuns, co se pšyciska* [ładunek na wozie] Baranowo Mrąg, *klamke na to, co se pšycisko* [odp. na pyt. kwest.] Miechy Giż; **2.** «trzymać w objęciach, w uścisku, przytulać» bl: *Bym go rada ukochala Nimom wolności Bym go rada przyciskała Nie mam śmiałości* psn IS LXXXIII 284. TJ

przyciskanie forma rzeczownikowa czas. **przyciskać** w zn 1: *tako je uořka ze šturõma drewnianymi gwoźżami, grubinõ, tedi jeden drunžek do pšičiskańo tix snopkuř* Bredynki Resz. TJ

przycisnąć (Z + lit) Olsz Giż, psn; **1.** «wywrzeć ucisk na coś, nacisnąć»: *do šana to buu povõns, to drunķ cobi pšicisnuć, cobi ñe vilećaõo* Gryżliny Olsz, *uařka i taki drožek, co pšycisnou* [o obrywaniu główek lnu] Łęgajny Olsz; **2.** «wziąć w objęcia, przytulić» Olsz i bl: *Z konika prysnoł, Szabelko cisnoł, Grzeczna dziewczeczko Do sia przycisnoł* psn IS XXIX 105; **przyciśnięty** (Z) Olsz, **przyciśniony**; im. bier. w zn 1: *do stavu, do žeki, coby go ñe zabraõa voda, pšyciśñente* [odp. na pyt. o moczysko] Łęgajny Olsz, *tradrunki do tẽgo dżewa pšyciśñune, co koua se krenco na ñix* Paprotki Giż. TJ

przycupnąć «przykucnąć»: *przycupnãł na jeno kolano ji się pochylul, coby go nie zidzieli* Tuławki Olsz, KF. TJ

przyczaić się ogp: *przyczajulẽm się za drzewem ji go łuficiulẽm* Tuławki Olsz, KF. TJ

przyczarny «zblizony kolorem do czarnego; też: czarny?» bl, PorJ 56, 25. TJ

przyczepiać «przypinając lub zahaczając, łączyć z czymś»: *potem pšycepa se orcyki* Korzeniewo Giż, ● *pas – portki se pšycepa, coby ñe spadaõy* Sędańsk Szcz; **przyczepiany** im. bier.: *żedro kole zuraża buõo pšicepane* [-p-, sic!] Lipowo Mrąg. TJ, KS

przyczepić (Z + lit) Olsz Szcz Giż Pisz Elk Olc; inf -*ć* Pisz, fut 1pl *przyczepiwa* Olsz; «przywiązując, przypinając lub zahaczając, połączyć z czymś» Olsz Szcz Giż Pisz Elk Olc: *Kawał dżewa pśicepić, to beńże cénzej do niza* Ryn Giż, *może pszyczepsiwa jészce ten mały wózek do tego dużego?* Tuławki Olsz, KF, *źdro pśicepjeć do kluca* Pogorzal Wk Pisz; **przyczepiony** (Z) Giż Pisz; Nsg n -o Giż; im. bier.: *◇ ta śćana beże pśycepsona takeńi korkańi co puwajo* Siedliska Giż, *~ ta rnpka beńże pśicepżuna tys do śnurka i tén śnurek beńże rénko ruśani, co ta rnpka maųã skãce f těj woże* Biała Piska, UAM. TJ

przyczepić się (Z + lit) Olsz Olc; «czepiając się, połączyć się z czymś»: *dãłem mu batogiem, bo się do mojego wozu przyczepiał* Tuławki Olsz, KF. TJ, KS

przyczepka «o tylnej, przyczepianej łańcuchami części sań»: *suki – pśicepka sankôp do dużego dżewa wozeńa* Jabłonka Nidz. TJ

przyczesać ogp? W, SWarm 125. KS

przyczłapać się; *przysz-*; «przybyć starczym krokiem, przywlec się» W, SWarm 127. KS

przyczłapić «przykrywkę włożyć na coś (obj. Wisła III)» bl, Wisła III 89. TJ

przyczmerać się «posuwając się wolno, z trudem, dostać się gdzieś»: *Kajka z baty vylecaų I az do dna polecaų, Nis se do bżęga pśycmyraų* Korcki, *capke potyraų* psn. TJ

przyczubaty lit bl, psn; «mający niewielki czub, trochę czubaty»: *Kokoszka je-rzambato, Trocha przyczubato* psn Stef III 65. AT

przyczyn «ciasto na chleb po powtórnym wyrobieniu»: *na noc se robi roscyn, a jak se pśycńia to se muźi pśycyn* Mąćice Szcz, *rośćin i pśicńin to caųi źłep* Mycyny O. AT

przyczyna (Z + P + lit) OW Pisz i bl, psn; **1.** «czynnik sprawczy, powód» W Pisz i bl: *wymawiał się ksiądz starością, aleć ja myślę, tam musi być insza przyczyna* GazOlsz XXIX 9, *s počóntku se zlenjki, ale vnet se domiślili, co to za pśičina* Różnowo Olsz, Stef JPW 51, *nie przyjąłem tej ofiarowanej posady z następujących przyczyn* Dywity Olsz, P 4, 56, ● *Kiedy będzie chłopsiec Będę jego ojciec A kiedy dziewczyna Nie moja przyczyna* psn IS XLV 173, ● *fraz za czyjąś przyczyną* «dzięki komuś»: *za jęgo pśičinô* Poloki na *Varmńiij začeli juś pśed vojno guosovać na polskęx posuôf* Sząbruk Olsz, KN III 213, *~ z jakiej przyczyny* «dlaczego» Olsz i bl: *Na jej czarnej brwi niby kropla krwi Chtóź wie z jakiej to przyczyny Czy kaliny lub maliny, może to nie krew* psn IS XLIV 200, *~ z tej przyczyny* «dlatego» W i bl: *plebiscit jednak bių dla Polakuø pšegrani; s ti pśičiny, że Němci øšistkix luźi, co stónt pšet pėnżęšont lati do zařodnyx Nemcuø powijeźžali, bes-puatne na plebiśćit byli tu sprowaźune, abi tu guosować* Stryjewo Resz; **2.** «niefortunne zdarzenie, wypadek, też: choroba» O Olsz i bl: *Jeden przy drugim siadajcie, I sami na to bacžność dajcie, Azeby przy tym twardym gryzeniu Komuś nie stała się jakaś przyczyna, Bo gnatów u niej nie mało* oracja, Szyf ZOW II 88, *A gdy się komu dostanie jaka przyczyna, To zaraz z nim do młyna; Tam go tylko raz przepuszczą, To go zaraz wszystkie bole opuszczą* oracja, Wisła VII 91, *stare [ludzie] tak nie zrobió jek se naleźi abo jek uś muźić: pśičine maju* Dłużki O, UAM. AT, KS

przyczynąć (Z) W Mrąg, **przyczynić** (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Pisz; inf -*eć* Szcz; **1.** *przyczynąć, przyczynić* «w odniesieniu do ciasta na chleb: wyrobić po dodaniu mąki do rozczyntu» OWMzach Pisz: *z muŋki zakisil'i taki roscyn a nazajutš pśycńiij* Łupki Pisz, *bral'i kartofel troźe uvařzić, utųuc abo bez mašinke pšekrėncić, co kartofel nic nie znać – i fteji se pśičińi* Nowe Borowe Nidz, UAM; **2.** «dodać» Mrąg Pisz:

wody wolnej i mufki i soli pšičine i roznesam s tyle co dość do tego χliba ma być Mrągowo, do tej sumki bende muk pšyčynić cokolówek z mita, pšedam bovem troże zita Łupki Pisz; **przyczynięty** (Z) Resz, **przyczyniony** (Z) O Olsz Pisz; Nsg n -o Pisz, -e O Olsz; praet z podm. uogóln. ze słp. Resz Pisz; im. bier. w zn 1: *buo pšičinente a χlep ros* Łabuchy Resz, *to buo roscyńono na noc i rano pšyčynono* Snopki Pisz, ◇ *jak ukisa to beńże pšyčynone, a tedy znuwuj ukisa, beńże ukulane i tedy na blaži pouožony* Purda Olsz. AT

przyczyneczka «kłopot, smutek, przygoda (obj. Kolb 612)»: *Nie utonoł, nie utonoł, Tylo sie on zalał Tylo swojej namilejsej Przycyneckie zadał psn, Kolb 366.* AT

przyczyniać (Z + SWMp) OWMzach Mrąg Węg Pisz, psn; **1.** «w odniesieniu do ciasta na chleb: wyrabiać po dodaniu mąki do rozczynu» OWMzach Mrąg Węg Pisz: *kopańka – co χlib w niχ pšyčynajo* Stawiguda Olsz; **2.** «dodając, powiększać, pomnażać»: ● *Sāmi sobie przycyniājo, Ubogi lud obdzierājo* psn Kętrz 100. AT

przyczyniać się euf. «napadać»: *duugo nie byli, tlo pšešli, tak nie rabowali, kobitom še pšyčyniali, χtorne muode* [o Ruskach, obj. eksploratora] Nida Mrąg. AT, KS

przyczynić zob. **przyczynać**.

przyczynkować się «przyczynić się do czegoś»: *jo byu na vojne, duzo beuo co še za tem pšyčynkovałi* Purda Olsz. AT

przycwierdzić zob. **przycwierdzić**.

przydać (Z + lit) Olsz Nidz Pisz, psn; «dodać, dołożyć» Olsz Nidz i bl: *to musi to i vodi do tego pšidać* [o pieczeniu ryb] Nowe Borowe Nidz, UAM, *do tego, com kupsiuła, przydali mi jeszcze małą tãfelkę szokolady* Tuławki Olsz, KF; **będzie przydano** z podm. uogóln. w zn «nadać, udzielić»: *o królestfo boze starajće, a fustko uofto beńże nam pšidano* Pianki Pisz. AT

przydać się (Z + P + lit) W Mrąg Pisz, psn; **1.** «okazać się przydatnym, posłużyć do czegoś» lok. jw. i bl: *ja uuš mišlāu iēχ vičónć, ale mi žal za nie, bo za iēke dva lata to neχtorne bžoski uuš ša pšidazo do dišli* Bukwałd Olsz, Stef JPW 49, *miałem i to na mišli, że ta wojskowa nauka może mi się raz przydać w walce za Polska, za Ojczyzna* Dywity Olsz, P 4, 24, ● *Ej gdyčybym się ja był Mości Państwa tak wiele zgromadzonych spodziewał, Byłbym ci ja się na Wačpaństwa lepiěj z moją mówką przydał* oracja, Sien 255; **2.** «przytrafić się, zdarzyć się»: *tak še tu nie pšidauo* [o upiorze] Nida Mrąg. KS

przydan (Z + P + lit + SWM VIII) W Szcz Mrąg, psn; Npl -ni W i bl, -ny bl, -nowie bl; «członek orszaku weselnego pełniący nieraz rolę starosty, drużba»: *najprzod jechały „Gudmani” 2 ślubnie świadki, za niemi przydani i przydanki po parze na kazdej karetce i woźnića* Stryjewo Resz, P 1, 2, *pšydon, pšydonka, co še poparujō i ido za brutkamstfem* Gady Olsz, *o tšećej gožiñe pšisuo znowu ten starsi pšidan i starsa* [przydanka], *χolovałi te muode mauženstfo do tańcovaña* Mrągowo; ● *pierwszy, starszy przydan.* AT

przydaneczka hip «**przydanka**»: *A wy przydanowie i przydanecki, Siadajcie zemną na wasze wózecki, I pojedziem i ślub złożym* psn, Sien 262. AT

przydanka (Z + P + lit + SWM VIII) W Mrąg, psn; «młoda dziewczyna towarzysząca pannie młodej, drużna»: *drużna abo pšidanka, to je jedno suowo* Mrągowo, *jak on* [przydan] *pšyže f ten veselny dom, to vybera sobe pšydonke i idom do koščoua* Purda Olsz, *starsa pšidanka doskokūa, brutke ssažiūa z voza, a muotsa pšidanka še okroncaūa okoūo brutkana i tak fprovažil'i to pare do izbi* Mrągowo; ● *młodsza, pierwsza, starsza przydanka.* AT

przydarzyć się (lit) Olsz, psn; ogp: *nie jãjtuj tak na niego, toć to się może kãzdemu przydarzyć* Tuławki Olsz, KF. AT

przydatek «?»: przs. *Pan Bóg náma mowe dał, a człek ni może za przydatki od swej matki* W, Bar 44. AT

przydatny ogp: *schowãj te ksiuszki; mogã ci być jeszcze przydatne* Tuławki Olsz, KF. AT

przydeptać; imp 2sg *przydepc*; «depcząc, ubić, ugnieść»: *jek zawalisz ten rów z rurkami, przydepc dobrze ziemnę* Tuławki Olsz, KF, *a kedi go [obornik] vibježe na dvur, muši z ním baržo dobže obıχοžić, muši go na kupi kuaść i te kupi pšideptać* Biała Piska, UAM. AT

przydeptywać (Z) Olsz Szcz Giż «przyciskać nogą»: *to ponoze* [«pedały w warsztacie tkackim»] – *to noగాni tam babi pšideptiwali* Skorupki Giż. AT

przydłabić (Z) O Szcz, **przydławić**; «przycisnąć, przygnieść»: *jeden øest pšiduabzių drunzek, co tedi len bių tak øest, tedi bių take χacki, mu mužil'i raøle, tedi mu opsmukiwãli, obžerałi teñi te guuøki* Kowalik Szcz, *weñžiduø biųo tak wgente, to jek šcoŋgnou, to mu jenzik pšiduawiuø* Sądry Giż. AT

przydłużyć «zwiększyć długość czegoś, wydłużyć» Nidzica. KS

przydu (lit) W; «jako bezpłatny dodatek przy zakupie innego towaru»: *do tego, com kupiul, dali mi przydu jeszcze tutkę bumbunów* Tuławki Olsz, KF. AT

przydumać (Z) Mrąg; «stwierdzić po zastanowieniu»: *ñe moøe pšydumać, to biųo tak na žešχ pšikrnto, bo i do pšikrića biųo* [odp. na pyt. o kołdrę] Polska Wieś Mrąg. AT

przydusić «dusząc, przycisnąć, też: przygnieść»: *przydusiul go pšierzynã* Tuławki Olsz, KF, *przydusiul go do ziemni ji bziul* ib. AT

przydybać «zstać na robieniu czegoś złego, przyłapać»: *przydybãlem waszego Leonka, jek szed do moøego łogrodu na jebka* Tuławki Olsz, KF; **przydybany** im. bier.: *každy przydybany uczien był ukarany* Stryjewo Resz, P 1, 3. AT

przydziać «dorobić na drutach lub szydełkiem»: *zewlec pacze* [«pończochy lub skarpety»], *to ci przydzieję nowã stopę* Tuławki Olsz, KF. KS

przydział «coś, co zostało przydzielone, przyznane w wyniku podziału»: *na to* [o szkole polskiej] *byų pšįžau pėnenzy s Towažistøa Školnego* Purda Olsz. AT

przydzielić (Z + P) O Olsz; «dzieląc, przyznać komuś» O Olsz: *kõna pšįžėlić* Kalwa O; **przydzielony** (Z + P) Olsz; praet z podm. uogóln. bez słp. Olsz; im. bier.: **a**) w zn «wyznaczyć na stanowisko» Olsz: *zostaų tu pšyželõny jako nadlešničy* Purda Olsz; **b**) w zn «dzieląc, przyznać komuś»: *starši čital'i ksojški, suyšeli radja, pšyželõny zostaų ten radja pšes Towažistøo Školne, pšewažñe suųçal'i tylko stacji Warszawa-Rašin* Purda Olsz. AT

przyfastrygować; tylko -fastrz-; ogp W, SWarm 126. AT

przyfastrygować zob. **przyfastrygować**.

przyfestować (Z + lit) OW Nidz Giż Pisz; «przymocować, przytwierdzić» OW: *kliñik, co kose pšiføstuje* Liwa O; **przyfestowany** (Z + lit) O Olsz Nidz Giż Pisz; Nsg -e Nidz; im. bier.: *pauõñk, co jest na tøm kuble pšiføstovany* Lipowo O gm. Waplewo, *benže stjente, potem nauozone, pšiføstovane, co ruvno benže χožiųo i mozna pšõñć* [o kołowrotku] Bałdy Nidz. AT

przyfestowanie forma rzeczownikowa czas. **przyfestować**: *šruby do pšiføstovaño i pãski co telo do pšikrencaño* Ruś Olsz. AT

przyflamować ekspr «wymierzyć karę fizyczną, uderzyć»: *jek jã ci jenego przyflamuje, to łobãczysz!* Tuławki Olsz, KF. AT

***przyflisować** «dostarczyć, splawiając rzeką»: *Dziwujó sia ludzie, Skónd toréle psi-jany: Tyló z tégo drzewa, Co go przyflisujó* psn Stef III 96. AT

przyfurać (Z) Olsz Szcz Pisz; «przylecieć»: *diręxtor zapitaų še dlacego wrona do boru ɸura, a tedi jeden ɸstaų: bo bur do nej né pšɸura, to ona muši do boru ɸurnońć* Piasutno Szcz. AT

przyfurnać (Z + lit) W Pisz, psn; praet 3pl *przyfurli* Olsz, *przyfurnęli* Olsz; «przylecieć»: *kedy boćony pšyfurno i so cãrne, to benże suxe lato* Wipsowo Olsz. AT

***przyfurować** «przylecieć»: *pliska to take síwase [pióra] ma, to jek pšyɸurné, pšyɸuruje, to muwo co óna ogonem lut rozbźije* Niedźwiedzi Róg Pisz. AT

przyfuruwać «przylatywać»: *kele lasu jest Pasim i v leše dužo, šmat jestšembuf, to tu v naše mnejšca pšifuruwajó, a nažencij škodi robžu v vžosne, jek sò maue kurčáčki* Pasym Szcz. AT

przygadać «przysłuchać? pochwalić?»: *rajek še naziva, on i zgańi, i pšigada* Więckowo Nidz. AT

przygadować; formę hasła powtórzono za KF; «robić złośliwe aluzje lub uwagi, docinać»: *łon ji nierãz tak przygaduje, co až się słuchać nie chce* Tuławki Olsz, KF. AT

przygana «napomnienie (iron.)»: *Oj dana, dana coś ci za przygana Ocki jak c[i]arecki, gãbka jak śmietana* psn IS CVII 327. AT

przyganiać 1. «goniąc, kierować ku sobie»: *sum ma wonsy, teńi wonsańi pšigańa* [małe ryby] Rummy Szcz; **2.** «przynaglać, przymuszać» W, SWarm 126. AT

przygarbić się; pośw. tylko im. bier.; «pochylić się ku ziemi, zgarbić się»: *przyzitãł się z nãma, poziedziãł ło swojem nieszczęściu ji przygarbziony czeżarem tego nieszczęścia poszed w dalszą drogę* Tuławki Olsz, KF. AT

przygarnąć (Z + lit) Olsz Szcz; **1.** «garnąć, przyciągnąć, przysunąć» Olsz Szcz: *klućem abo yakem pšigarnońć do dur* [o prowadzeniu sieci pod lodem] Rummy Szcz; **2.** «wziąć pod opiekę, dać schronienia»: *przygarnięli [-nię-, sic!] ją do siebzie, jek swoje* Tuławki Olsz, KF. AT

przygarniać «garnąć, przyciągać, przysuwać»: *człoziek má rance wykrancóne nie łod siebzie, ale do siebzie, žeby nie rozgãrniãł, ale przygãrniãł wszystko do siebzie* W, Stef OK 42. AT

przygarść; tylko -garzc; «dwie dłonie złożone w sposób umożliwiający zaczerpnięcie, uchwycenie, objęcie czegoś, też: tyle, ile się w nich zmieści?»: *pšygaśc to jek tak oboma, a gaśc to jest v jedno* Gardyny Nidz. AT

przygarśnia «tyle, ile zmieści się w dwóch złożonych dłoniach»: *ćtyry pšygaršne* Grabin O. AT

przygarśnie «ujęcie oburącz (obj. eksploratora)» Wydminy Giż. AT

przygarzc zob. **przygarść**.

przygiąć (Z) O Węg, **przygnąć** (lit) W; «gnąć, przybliżyć» OW: *fkuźni to muźival'i pšigóńć uxo* [od kosy] Waplewo O; **przygięty** im. bier.: *zğente, pšigęnte* [o pochyłym drzewie] Pieczarki Węg. AT

przyglądać się (Z + P + lit) OWM, psn; praes 1pl *przyglądawa się* W, imp 2pl *przyglądajta się* bl, praet 3sg *przyglądał się* Szcz; «ogładać ze wszystkich stron, przypatrywać się, też: obserwować, analizować»: *a v ogrótku tułipan – to ja ustane i še tym kf'at-*

kom pšyglɔⁿdam, bo jo tak kf'atki lubže Mazuchówka Giż, jek macocha poniarkowała, ze ksioze ji sie tak przygląda, pocela mu jo wychwalać, ze ona ze stomy złoto przędzie bl, Mał I 17, *vłās na zvõnica i pšiglõndãu ša, jek ša vojsko bzuuo* Gutkowo [Gietkowo] Olsz, Stef JPW 9, *my sia tak przyglądãwa tam ślachcicom i próbujewa łod nich sia dohuczyć* W, Bar 85, ● *impers? žiśaj jak še pšiglonda, tak pšenžešont lat to luže bałi še do zabawi iść* Gawliki Wk Giż. AT

przyględy pl̩t «podpatrywanie, obserwacja»: *djabeu žižau, chožiu na pšyglendy, še mu pšiglendau jek zawraca* Rudziska Szcz. AT

przyglaskać «przyglądzić» W, SWarm 126. AT

przyglaskuwać «przyglądzać» W, SWarm 126. AT

przyglup (lit) W; tylko *przyglup*; «człowiek głupkowaty, blażen (wg obj. SWarm)». AT

przyglupek (Z + lit + SWMc) OWM i bl; **1.** «człowiek głupi, głupek, też jako wyzwicko» OW Szcz Mwsch i bl: *pšiguupek, kedi rzytovného rozumu ne ma* Mostoły Elk, *tyž guupši, ti nemõndri, pšiguupku* Sądry Giż, przs. *weš pšiguupka na reki, to on ci žabi žita* Pisz; **2.** «o człowieku, który nie umie nic zrobić» Gady Olsz, SWMc 76; **3.** «o człowieku gadatliwym (odp. na pyt. kwest.)»: *pšiguupek, gada a ne ži, co gada* Więckowo Nidz. AT, KS

przyglupi «trochę głupi, głupawy»: *Šulcek je troža pšiguupši, fšisci z nego kepkuu* W, SWarm 58. AT

przyglupkowaty (Z + lit + SWMc) OW Nidz i bl; «trochę głupi, głupawy, też: upośledzony umysłowo, także w uż. rzeczownikowym»: *matka guupja, on pšiguupkovaty* Wykno Nidz, *buł przyglupkowaty, totéz ksiõndz nie długo go trzymál* [przy konfesjonale] W, Stef OK 14, *wybacta, prose, bo to przyglupkowata, casem jek dostanie tego kręccka, to raz nie zie, co bredzi* bl, Mał III 94. AT

przygnać (Z + lit) OW, psn; praet 1pl *przygnalim* bl; **1.** «szybko przyjść lub przybiec» Olsz i bl: [koza] *pšygnaua na žečur do domu i ričaua co χčaua žryć* Purda Olsz; **2.** «goniąc, skierować ku czemuś, przypędzić» OW i bl: *rano chłopák wygnál bydło na pole, a w południe przygnál do domu i poszed na łobziád* W, Stef OK 36. AT

przygnać zob. **przygnać**.

przygniatać (Z + lit) W Pisz, SWMp; -gnie- W; «w odniesieniu do ciasta: wyrobić»: *še pšygheto ryňkami dyžtovno i na božanek ša kula i zrobi ša f pšekarniku ogeň i fsaži f pęc* Purdka Olsz, ● *tedi začěrki bidu važõne, to esce te bjedne luže pšighataju* kartofle Bzury Pisz, UAM. AT, KS

przygnięć (Z + lit) WMzach Mrąg Giż, SWMp; **1.** «w odniesieniu do ciasta na chleb: wyrobić po dodaniu mąki do rozczyznu» WMzach Mrąg Giż i bl: *tedi go pšignote, pšisole, pšignote, zapole φ pšekarniku i tedi go ψsaže* D Wólka Resz, *bez noc kisa, a ryno še pšyghęće novy moňki i fest* Karolewo Giż; **2.** «gniotąc, przycisnąć» W Nidz: *jek fure še vuõzi, to dronzek na fure i še pšighęće* Frąknowo Nidz, ● *przen impers koždygo pšyghõtuõ, taki χtury ma ješče peňõnze* Purda Olsz. AT

przygnietać zob. **przygniatać**.

przygoda (Z + P + lit) Olsz i bl, psn; **1.** «niezwykłe, niecodzienne zdarzenie»: Olsz i bl: *a to dopiero śmiechu było, gdy bojaźliwy młodziak się zjawił i opowiedział swą przygodę* GazOlsz XXIX 39, *bajka to bajka, ale opowiem wam moje prawdziwe przygody w podróży* Dywity Olsz, P 4, 14; **2.** «zbieg okoliczności, przypadek, traf» bl: *Nauka*

klejnot, nauka to skarb drogi, tego nie wydrze nieprzyjaciel srogi. Nie spali ogień, nie zabierze ci woda, nad innym wszystkim panuje przygoda psn Mał II 7–8. AT, KS

przygodny «znaleziony przypadkiem?»: *Róg do tubaki, To przygodne rzeczy, Niam sia zaboziały Nasze małe dzieci, Przeto go téż zgubziły!* psn Stef III 75. AT, KS

przygodzić się (Z) Giż Pisz; «przytrafić się, przydarzyć się, nadarzyć się»: *buu tu* «oficer z lokajem, pšigožjuua še bžida [bieda, «wózek na dwóch kółkach»] Wierzbiny Pisz. AT

przygonić (Z + lit) W Giż Pisz Ełk; **1.** «goniąc, skierować ku sobie, przypędzić» lok. jw.: *ja je góñiuam ze zrèna na pole, a v* «objat pšigoñiuam je do domu Orzechowo Ełk, UAM, *pšygoñ to byduo* Orłowo Giż; **2.** «przynaglić, przymusić»: *pšigun, fater, tygo zgñiuka do roboti* W, SWarm 126. AT, KS

przygotować (Z + P + lit) Olsz Giż i bl, psn; ogp Olsz i bl: *przygotuj mi chučko fryszyk, cobym zdużuł na cug* Tuławki Olsz, KF; **przygotowany** (Z + P + lit) Olsz Giż i bl; Nsg n -e Olsz; im. bier.: *w domu u tego čuoweka com byli, čši uoška pšenjkne pšigotowane že* «on spał Gietrzwałd Olsz, eno bądź przygotowana z dziewczynami, bo jedzenia zięcy będzie brak, a i o wzieńcu juz zawcasu pomysleć trzeba bl, Mał I 7. AT

przygotować się (Z + P + lit) W Mrąg, psn; ogp: *jek še pšigotovałi na vesele, tak pšijeχou miody krolevič* Bredynki Resz, *A Bóg wszechmoguncy mi zdrowie darował, Zem sie do tej Jutrzni tak przygotował* psn IS XIX 482; **było się przygotowane** z podm. uogóln.: *zaras buo še pšigotowano do štartu i postèmpu jex šlžić i stawzić* Zgon Mrąg. AT, KS

przygotowania plt «czynności wykonywane z myślą o czymś, co ma nastąpić»: *wywalčyli naše posuy prawa učeńa je* «zykem polskim, w roku tysonc dwużestèm ósmym juš pšysto^mpono do tego, pšygotowańa różne buy Purda Olsz, przygotowania weselnie zaległy od liczby gošćy weselniech, było ich 40, 60 i więcej ludzy Stryjowo Resz, P 1, 2. AT

przygotowawczy (Z + P) Olsz; ogp: *žeći χožiuy na nauka pšygotovafča do komuńi* Dajtki Olsz. AT

przygrażać; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm; «grożąc, nakazywać lub zakazywać»: *juš pára razi iam pšigrážau-am, žebi same né χožili do iezora* W, SWarm 126. AT

przygrozić; definicję powtórzono za SWarm; «grożąc, nakazać lub zakazać, zagrozić»: *pšigrožuū mu, že dostańe smari* W, SWarm 126. AT

przygrubny «przygruby»: *Jest tam i drugo troche przygrubna Co spojry na mnie, co spojry na mnie, Oczami mruga* psn IS DXCI–II 50. AT

przygrywać (lit) Olsz, psn; ogp: *fajn się nãma tu siedzi; muzyka przygrywã* Tuławki Olsz, KF. AT

przygrzać (Z + lit + SWMp) Olsz Szcz Ełk, psn; **1.** «o słońcu: przypieć» Szcz i bl: *genši še z źelńika vručili, co im sũńce pšyğžauo, do sopy* Róklas Szcz; **2.** «podgrzać» Olsz Ełk: *przygrzej mi tę mużę, bo już łostygła* Tuławki Olsz, KF. AT, KS

przygrzewać «o słońcu: przypiekać»: *chodź pódziwa do łogrodu, bo słonko tak fajn przygrzewã* Tuławki Olsz, KF. AT

przygulnąć zob. **przykulnąć**.

przyhaczyć «przyczepić do haczyka»: *no robaka ša pšygači* Dorotowo Olsz. AT

przyhaftować; -jaft-; pośw. tylko im. bier.; Nsg n -o; «przymocować, przybić»: *kole kosy muši* «uχo być pšixaptowano Olecko, bėje ta branzol do koputa pšijaftovano, tak tšima cfekañi cili gožjikañi i potem bėje cfekovano Bzury Pisz, UAM. AT

przyhakować; *-jak-*; pośw. tylko im. bier.; «przyczepić za pomocą haka?»: *pšyjako-*
wany Sajzy Ełk. AT

przyholubić; pośw. tylko im. bier.; «wziąć pod opiekę, przygarnąć»: [czarownica]
władzę oddaje przeważnie córce lub młodszej siostrze albo specjalnie przyholubionej
chowance Łyna Olsz, Szyf ZOW 136. AW

przyimać (Z + SWM VI) Mwsch; «o księżycu: powiększać się»: *p'šimo k'sěnzicek*
Konopki Wk Giż. AW

przyjaciel (Z + P + lit + SWM V) OWM i bl, psn; Dpl *-am* Giż (*-om* OW i bl),
GApl *-ów* Olsz Pisz Ełk, *-li* W Nidz i bl, Apl *-oły* bl, Ipl *-am* Olsz; wg SWarm na W tyl-
ko w zn «krewny»; **1.** «bliski znajomy pozostający z kimś w serdecznych stosunkach»
OWM i bl: *jak juz po zadaniu przysedł te ow polski Niemiec i do mie mowi, ze jest moj*
dobry przyjacel i mie nie wyda chto ja jestem i co ja jestem Klon Szcz, P 5, 53, *buų jeden*
muj taki dobrn pšjjaćel, a tom śe go zapitaų, či teš ʹun i do kośćoua ʹoži Skajboty Olsz,
Uczciwe i sławetne państwo Poracajcie sie śniele, Bo my wsycy przyjaciele oracja, Mał
III 131, przs. *gdzie złe przypadki, tam przyjaciel rzadki* bl, LitLud XVII 110, ● *przen*
tak un starszy brat muzių – braća, waųjta ze mno, bo ta noc nie je našom pšyjoćelam
Pokrzywy Olsz, ~ *Mam ja ptaśka przyjaciela, Chodzi do mnie co niedziela* psn Sob 62;
●● w wołaczu «poufały, serdeczny zwrot grzecznościowy» Olsz Nidz Pisz i bl: *kobjeta*
začšimuje ʹurmana, mowi: koųani pšjjaćelu, otoš pan amtman was wziwa, byśće wešli
do gñinu Hejdyk Pisz, *Ukochani przyjaciele, Bracia mili, jak was wiele, Bydło wase po-*
silajcie, i mu dosyć żeru dajcie Kal 1894, 7; **2.** «krewny, powinowaty; w pl dalsza rodzi-
na» OWM i bl: *uñn sfātćuų na sñŹe pšćif sfoųamu pšjjaćeloži* W, SWarm 164, *roųina*
to mójil'i pšót fañil'ijã, teros to muvo krevne, a mi mozil'i pšjjaćele Zalec Giż, *krevni,*
pšjjaćele, s ʹuopovy strony i s kobećiny strony Gardyny Nidz, *bil'i śiroti, p'šjjaćele su, ale*
nieprawųiwe [o pasierbach] Paprotki Giż; **3.** «stronnik, też: opiekun» bl: *ma „Mazur” ale*
i przyjaciół i to nawet wśród Niemców GazOlsz XXIX 20, *Mas być najlepszym dziatkom*
przyjacielem Cyś *zapomniała chto twym stworycielem* psn IS LXXIV 262. AT, KS

przyjacielski (Z + P + lit) Olsz Olc i bl; «rodzinny»: *była to przyjacielska harmonja,*
zgodna i towarzyska, biedniejszego przyjaciela choc on kiermasu nie wyprawiał przyjęto
w gościnę jak i tego zamożniejszego, pychy nie było w pokrewieństwie Dywity Olsz, P 4,
13; **przyjacielski** w uż. rzeczownikowym «ktoś drogi, bliski sercu, tu w zwrocie grzecz-
nościowym»: *ta jedna muwi: muj pšjjaćelski, mas pšeñeŹe* Świątajno Olc; **po przy-**
jacielsku (Z + lit) Olsz i bl; **1.** w uż. przymiotnikowym «spokrewniony» Olsz: *łoni są*
jeszcze po przyjaćielsku z matki Tuławki Olsz, KF; **2.** «otwarcie, życzliwie»: *prose was,*
abyśmy sobie juz zięcy nie gadali ogródkami, ale scerze i prosto oko w oko po przyjaciel-
sku bl, Mał III 93. AT, KS

przyjacielstwo (Z + lit) W Giż, SWM V, psn; «dalsza rodzina, też o parze krew-
nych lub powinowatych»: *Bżanjki i Voįvodi to pšjjaćelstfo, bo Bżančka z nãd jeźora*
je śostrů Voįvoda W, SWarm 126, *f píršom pare iže śostrã od brutki abo pšjjaćelstfo*
Purda Olsz. AT

przyjaciółka (lit) W, psn; «krewna, powinowata»: *Mazuųovã to jest iųgo dalekã*
pšjjaćiuųka, uñna je ʹiba cirkũ uot iųgo kuzinki W, SWarm 126, ● *Kiliszek braczyszek,*
Kwateruszka szostra, Prawo rónćzka przyjocźółka, Co do gómbki nosła psn Stef I 149.

AT

przyjaftować zob. **przyhaftować**.

przyjakować zob. przyhakować.

przyjazd 1. «przybycie pojazdem»: *mostki pobýite su, as te mostki bedò viprovazune, to jest čènská* [sic!] *pšijast tutaj* pow. Goldap, UAM; **2.** «o przenosinach – uroczystej przeprowadzce państwa młodych do nowego mieszkania» Piasutno Szcz, SWM VIII s. 29. KS

przyjazny ogp: *wjencej pšijaznyx jest i čixšix* [o sąsiadach] Purda Olsz. AT

przyjaźń (P) Olsz, lit bl, psn; ogp: *nieprawda, wołał i wciąż, że polacy najgorszemy wrogamy ich są i nigd[y] przenigdy nie będzie przyjaźni* Litwa z Polską miała Dywity Olsz, P 4, 50. AT

przyjąć (Z + P + lit) OWM i bl, psn; sp z zanikiem -j-; *przyjn-* (w tym *przyjmn-*) OW; praet 1sg *ja przyjął* Olsz, 1pl *przyjelim* Olsz; **1.** «wpuścić do swego domu, kraju, też: ugościć, przenocować lub powitać» WMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *zešli ša šešć pšondarkuf do jenej žefčynki, a rožice vyježali i ona jex pšyjeua do šebe* Ruś Olsz, *ne χćeli do tyx ortodoksuf pšistać, to za to ix wišedl'i i i potem ten heńeckki krul ix pšijuu* Gałkowo Mrąg, *ale z radošćo ja was pšyjme, ale we χl'iwie mušita spać, bo ja ne mam paucacu* Pogubie Średnie Pisz, w *Krakowie przyjęli nas ze standarem na dworcu jako gosczy wyczecka Warmii i Mazurow* Klon Szcz, P 5, 27, ● *przen rozmáziać z Bogam w niedziele i śwanta i przyjąć go pokornie i ciałsto w komuniji, to prowadzi do nieba* W, Bar 82, ~ *Aχ kto tu pšyjme Jezusa Zafše pragne jego duša Z nem żyć, z nem wojovać I z nem v hebe tyš krulovać* psn; ●● «potraktować» Olsz Nidz Mrąg Węg i bl: *tu teras ne pšyjoū ix jek oni myšleli, že bedo pšyjente te kobžety* Frąknowo Nidz, *pān go uokropne pšijou* Zgniłocha Nidz, Stef JPW 40; **2.** «wziąć od kogoś, nie odrzucić» Olsz Mrąg Olc i bl: *dama šeži kole stoua, to ona pšijrne cigarette* Mrągowo, *i gospodini albo gospodaš ten plon pšijou od neχ* Kukowo Olc, przs. *przyjmij mało za wiele, az ci się więcy namiele* bl, LitLud XVII 120, ● *przen Już dobranoc słodki Jezu Me wdzienczne kochanie Za sen smaczny proszę przyjmij Płacz mój i wzdychanie* psn LI 191; **3.** «dać pracę, zajęcie, zatrudnić» Olsz Mzach Pisz: *proši go, žeby go pšyjoū jako čeladnika* Gietrzwałd Olsz; **4.** «dopuszczać do czegoś» W Mrąg Węg Elk i bl: *kiedy to teraz bez mniamiczynny ani rusz – nawet nie przyjną* [do szkoły], *kiedy chto ni może dobrze po mniecku* W, Bar 47, *pšyšua matka ot ty žefčynki co naua objaweńe robeć zakupy, a kšonž jo ne χcau pšyjonć do komuńi* Redykajny Olsz, ● *przen po šnirci χožiua, ja jo samo vižua, bo jo žena ne pšyjeua* Skomack Wk Elk, ~ *Doj mi poznać znak twej miłości* *Przyjmij głos mój w usy prose* psn IS LXXII 260; **5.** «zgodzić się na coś, zaakceptować» Olsz Szcz Giż: *żałowałem potem, zem nie przyjął posady Nadleśnego w Serejach, ale się już stało i nie odwróciło* Dywity Olsz, P 4, 56; ●● «o samicy ssaka: dopuścić potomstwo do karmienia» O: *jenò mnauam šfinke, co ne pšinėua prošoki, ino poderua* zaro Dłużki O, UAM; **6.** «o księżycu: powiększyć się»: *po novem kšenzycu, pšyjoū kšenzyc* [odp. na pyt. kwest.] Olecko; **7.** «wchłonać»: *jek začne veńžić to muši žén v žén, ze ten ogen ne vigašne, bo to nenso muši być rneńke, to uno pšijne ten dim* Dłużki O, UAM; **przyjęty** (Z + P + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz; im. bier.: **1.** w zn 1 WMzach Mrąg Giż Pisz: *bylim tenjo dobrze pšijente, dostałim do pića i do ježeńa* Giżycko; ●● w zn 1 ●● Resz Mzach: *baržo dobrze pšijente bil i s tego ošisci za Nemcam gušowali* Stryjewo Resz; **2.** w zn 3: *to była nowa firma i byłem przyjęty za ucznia* Klon Szcz, P 5, 13; **3.** w zn 5: *dobžeš powežau, ekzamin tpoj pšijenti* Mrągowo. AW, KS

przyjąć się 1. «o roślinie: wypuścić korzenie po przesadzeniu»: *jek to sia raźnie przyjęły twoje brzóki z Gieleków, a i chojinki i jeglijki puszczają* W, Bar 85; **2.** «o szcze-

pieniu przeciw ospie: wywołać prawidłową reakcję»: *tilo dva uospšice mi ša pšiiūui* W, SWarm 103. AW

przyjechać (Z + P + lit) OWM, psn; inf *-jechać* bl; pełny wykaz form fut i imp: fut 1sg *przyjadę* Olsz Giż Pisz i bl, 2sg *przyjedziesz* Mrąg i bl, 3sg *przyjadzie* Nidz, *przyjedzie* WM i bl, 1pl *przyjadziem* bl, *przyjedziem* Pisz i bl, *przyjadzimy* bl, 3pl *przyjadą* O Olsz Nidz Węg Pisz Elk, imp 2sg *przyjedź* bl, praet 1sg *ja przyjechał(a)* Mzach Pisz, 3sg *przyjechał* bl, 1pl *przyjechalim* OW Nidz Mrąg Giż Pisz, *my przyjechali* Resz Nidz Mrąg, 2pl *przyjechałyście* O, *przyjechaliście* OW, 3pl *przyjachali* bl, pqp 3sg *był przyjechał* Resz; **1.** «przybyć na miejsce za pomocą różnych środków lokomocji, również konno, też: przybywszy, zatrzymać się gdzieś na dłużej, osiąść» OWM i bl: *ale mi pšexu ne pużem, bo mi pšijexali, a tak padauo* Stanlewo Resz, *fšyske krevne še zjado, fšyske pšyjechal'i koňami* Gutkowo Olsz, *sin pšyjeχau samoχodem, žona zabrau* Różnowo Olsz, *ale esce zaden cuk ne byu tak ryχteczny, coby fšat i pšyjeχau tlo s tym transportem* Hejdyk Pisz, *ja tu ot casu φronty tu jestem, ja tu pšijexaua po žeci* Nidzica, *no i pšiješali na to gospodarke, tam mēli taki srogi ogrut i po tym ogrože χožil'i* Olecko, *muj byu za Odro, pšijexau fštyr-žestym šustym* Pustniki Mrąg, *moja zona rozona Nemka, ona bi ne χcaua tu pšijexac* Szczytno, *ton do naju nie przyjechał; to je tlo przejezdny* Tuławki Olsz, KF, ● *v Lejpcix tom nau us listek ot bzauki i na ten listek dostau pozvoleňstfo pšyjeχac* Sucholaski Giż, ●● «o przyplnięciu łodzią»: *pšijexau bez wode, i wejce, wiži, co ona iže, z jednym pot poxo še prowažil'i* Kajkowo O; **2.** «o pojeździe: jadąc, dotrzeć do jakiegoś miejsca»: *pošli do tego žandara, povedali: auto pšijexauo* Bredynki Resz, ● *film objazdovi pšijexau do nasēj yoski* Biała Piska, UAM; **przyjechany** w uż. rzeczownikowym «przybysz»: *toć tu jest gromada naješanyχ, to tys fšó só pšyješane* Cybulki Giż; **przyjechawszy** im. uprz. w funkcji słowa osobowego w zn 1: *Pan braciszek przyjechawszy, Pod okienkiem posłuchawszy, Ach, cóz to jest!* psn, Wisła III 584. KS

przyjemnie (Z + P + lit) OW Szcz, psn; «w sposób sprawiający miłe wrażenie»: *to nam byl[o] barzo przyjemnie na tem kamieniu poszedziec na pamnatkę, zesmy te miejsca odwiedzili* Klon Szcz, P 5, 29, *mile ma przyzitál, zapraszál przyjemnie w imia rodziców na kiermas* W, Bar 48. AT

przyjemno lit bl, psn; «przyjemnie»: *ja tego „Mazura” mocno rad czytal i było mi bardzo przyjemno, kiedy w šrode i sobote przychodzil* GazOlsz XXIX 86. AT

przyjemność (Z) Nidz, psn; «uczucie zadowolenia, satysfakcja»: *pšerše, co buo – žilkam zabžil'i, skure pšedau, za to ubraňe kupšuu, ubrau še i poset do tix panuφ, poženkowau jim za tu pšijemność, [co] one me zrobžiui* Jabłonka Nidz. AT

przyjemny (Z + lit) OW Szcz Mrąg Pisz Elk, psn; **1.** «odznaczający się miłą powierzchownością lub ujmującym sposobem bycia, sympatyczny» OW Szcz Mrąg Pisz Elk i bl: *Pojól ci on wnet inna i do serca przyjemno Lecz o dzieci nie dbala, ješć jem zakazywala* psn IS XXXI 117, *mama to vencej pšyjemna, a tatuš to tylko myšli o pracy* Grabin O, *tęgo pšijemnu χuop la nas buu* Biała Piska, UAM; **2.** «sprawiający miłe wrażenie» Elk i bl: *a ich sept przyjemny cichi* Skomack Wk Elk, PME XIX 93, ● *Szabeleczo moja, šlifowana łotra, Będiesz przyjemniejszo niż rodzono siostra* psn IS XXXI 119; **3.** «radosny, też: pogodny»: *O Ty przyjemny! O Ty zbazienny, łaske niosący Gód casie! Świat buł zgubzióny, Pan narodzony, Cies się, o chrześcijaństwo zasie* oracja, Mał III 47, *zilija była jasna, a Święty Jan ciemny, to obiecuje rocek przyjemny* bl, Mał I 9. AT, KS

przyjezdny (Z + lit) W Węg; «taki, który skądś przyjechał, nietutejszy» Olsz Węg: *mi konopxe ne sejo tulko te narodi psjjezdne* Sołtmany Węg; **na przyjezdne** (lit) W; «na przywitanie po przyjeździe»: *dajcie jam na przyjezdne najlepszego kucha i zina i miodu* W, Bar 34. AT

przyjeżdżać (Z + P + lit) WMzach Mrąg Giż Pisz, psn; praet 1pl *my przyjeżdżali* Nidz; «przybywać na miejsce za pomocą różnych środków lokomocji»: *tu psyjezali s cauego Dojclant* Zameczek Mrąg, *tam psjjezauo taksofkoma i motocikloma* Konopki Wk Giż, «*okónkuo psiwězli co psjjezjali z rbarni* Wygoda Olsz; **przyjeżdżający** im. czyn.: *Ej, witamy Waćpaństwa tak nieznanomego Do domu naszego przyjeżdżającego* psn, Sien 260. KS

przyjęcie (P + lit) W Szcz i bl; **1.** rel. «uroczyste przystąpienie do pierwszej komunii świętej» W: *na psjjanće do komuniiji żyfćinki fkuadaui na guovi žánk z mert* W, SWarm 82; **2.** «o mowie powitalnej» Szcz: *obywatele Krakowa przemawiali do nas, nase przyjęce przez goscy Krakowa mowili* Klon Szcz, P 5, 27; **3.** «o stypie» bl, Szyf ZOW 86. AW

przyjmać (Z + P) Olsz Mzach Węg Giż, lit bl, psn; sp z zanikiem -j-; **1.** «wpuścić do swego domu, kraju, też: ugościć, przenocować lub powitać, też ndk.» Mzach Węg i bl: *ek us ten isti go tam ne xce psjimać to caue podwoże zapali* [o kłobuku] Piasutno Szcz, *pod névolu fšeńže tule luži jes, co navet ne psyjmajo* Sołtmany Węg, ● *przen Zitaj, Baranku, Jezu mój [...]* *Daj, bym byli gotowymi, Tobie dzisiaj dziękczynnymi, Ciebie do serca przyjmali, a raz w niebie u Ciebie stali* oracja, Mał III 26; **2.** «brać od kogoś» Olsz i bl: *odberali abo psymali produkty* Purda Olsz, ● *przen Aleś ty niedbała tyłkoś sie kochala* *Moje przykre słówko za dobre przyjmala* psn IS XXVI 97; **3.** «o księżycu: powiększać się»: *kšenzic psyjmuje, pšijma* Wydminy Giż; por. **przyimać**; **przyjmany** (Z) Olsz; Nsg n -e Olsz; im. bier. w zn: **1.** rel. «dopuszczyć» Olsz: *to tam maua być psyjmano do komuniiji w žilijo Pótra Pavua* Redykajny Olsz; **2.** «ustalić, ustanowić»: *my mušeli dvóma, ale ućyc po polsku buuo psyjmane i po mńecku psyjmane* Purda Olsz. AW, KS

przyjmanie; sp z zanikiem -j-; **1.** «powitanie»: *Panna do ogrodu weszła, [...] wołala Jezusa Pana [...]* *Coż tam było za przyjmowanie, na złoty tron wprowadzanie, anielskiej gry wychwalanie* psn, Kolb 573; **2.** rel. «uroczyste przystąpienie do pierwszej komunii świętej»: *w polskiem jeziku do pierwszej komunji św. pszymanie o czem świadczo jeszcze dziś obraski pamiątki w polskiem jeziku wipisanie* Gryźliny Olsz, P 3, 9. AW

przyjmanki plt (Z + lit) W; «uroczyste przystąpienie do pierwszej komunii świętej»: *kšunc zapożeduvaú, že za dva nyžele bandu psjimanki* W, SWarm 126. AW

przyjmować (Z + P + lit + SWM VI) O Olsz M i bl, psn; **1.** «wpuszczać do swego domu, też: gościć, dawać nocleg lub witać» O Olsz Mzach i bl: *i niekogoj ze obczyh ludzie nie przyjmowali w domy, bo się bali czarow i nie pozyczali nic niekomu* Klon Szcz, P 5, 68, *psjimovou uon fsojiam domu pselgžimof ze Ślōjska i s Poznaño* Sząbruk Olsz, KN III 212, *te posugački, co tam bili, te panstpo pošli psyjmować* Nidzica; **2.** «brać od kogoś, nie odrzucać, też: przystępować do sakramentu» Olsz Szcz Mrąg Giż i bl: *zawczoraj przyjmowałem buty do reparacyji* Tuławki Olsz, KF, *powiedzialem zeby zadnego listu nie przynowali* Klon Szcz, P 5, 36, *starowery ne psyjmujo psičastja* [o komunii św.] Wojnowo Mrąg; **3.** «o księżycu: powiększać się» Szcz Mwsch: *za novim kšenzicem psyjmuje kšenzic, potém peuńa, a po peuńi ottmuje tén mńesonc* Gawliki Wk Giż, *po muožé kšenzicek psyjmuje, za peuńo kšenzicek odbýerã* Mikołajki

Mraż; por. **przyimać**; 4. «dopuszczać do czegoś» Olsz Szcz i bl: *polskie dzieci na nauka nie przyjmowali* Dywity Olsz, P 4, 11, ● *Szétém ménzów przyjmowała, I z každém esz syna mnala* psn Stef I 201; 5. «zgodzać się na coś, akceptować»: *Co jedno racys, to še fšístko stańe, Uaskavy tfuj bźic s pokorō pšyjmuje, Coś na mńe vūožyu, za fšystko źeńkuje* psn. AW

przyjąć zob. **przyjąć**.

przyjrzyć się (Z + P + lit) Olsz Mzach, psn; inf -yć się Olsz Szcz, imp 2pl *przyrzyjta się* bl; «obejrzyć ze wszystkich stron, przypatrzeć się, też: zaobserwować, zanalizować» Olsz Mzach i bl: *i ɣoźiū po izbē i pšijzau še ješće na ono ɣoro, bo pŕeńkna biūa, to mu źal biūo, cobi umerūa* Gardyny Nidz, *jo ňi tańcovaū cale, tu muzyka byūa pod nose, a ja ňe poset, a jak poset to tlo še pšyjzou* Mąćice Szcz, *Pieter mówi stąpmu do tej kuźni i sie przyjrżeli ty robocie tego mejstra i waźne rzeczy on tam odstawił* Roźental O, PorJ 52, 3 s. 34, ● *Przyjzjta się panny wdowy I wszystkie menżatki Jakiem męza wyćwicyla Jaki teraz gładki* psn IS XLV 173; ●● «zorientować się w sytuacji, rozejrzeć się»: *a jaki źandarm pszyszed czy to z Dorotowa czy z Gietrzwałdu czy z Mank pszyjzał sie tilko temu wszystkiemu i jak pszyszed tak i odszed a o nas sie nic nie troszczył* Gryźliny Olsz, P 3, 8–9. AW

przyjście (Z + P + lit) Olsz Mzach Mraż Pisz, psn; czasem z zanikiem -j-; forma rzeczownikowa czas. **przyjść**: 1. w zn 1 przen Mraż Pisz: *pšet tēm pšyjścēm fsystko Pan Jezus poŕe* Pianki Pisz; 2. w zn 1a: *zaraz po przyjscu... miałem w ten sam dzień przed domiem chołotę Niemcow pod okniem ze muzyką i graniem i bęmbniem* Klon Szcz, P 5, 39; 3. w zn 1h Olsz i bl: *ūumerūymu i na pāčyš to še zvūñi duźemi zvūnami, ŕa na pšišće do koścōu to bźūńkali maūem zvūnkem* Brąswald Olsz, KN I 306; 4. w zn 12: *z uwagi na jego zasługi i cierpienie władze polskie proszene so o roztocenie nad nim opieki i przyjęcie mu z najwydatniejszom pomocą* Wały Nidz, P 9, 9. KS

przyjść (Z + P + lit) OWM i bl, psn; często z zanikiem -j-; fut 1pl *przyjdziem* W Giź Pisz Olc i bl, *przyjdziwa* Olsz, 2pl *przyjdzieta* OW, imp 2pl *przyjdźta* Giź, praet 1sg (*ja*) *przyszedł* Olsz Nidz Mraż Giź Elk, (*ja*) *przyszetem* Olsz Nidz Węg Pisz, (*ja*) *przyszła* Mzach Pisz, *przyszedem* bl, *przyszłem* Olsz Giź Pisz, *em przyszedł* Olsz Szcz Węg Pisz, 1pl *my przyszli* Olsz Mzach Mraż Pisz, *przyszlim* Olsz Nidz Mwsch i bl, *em przyszli* Nidz Pisz, 2pl *przyszlišta* Szcz, cond 1sg *ja bych była przyszła* Olsz, 1pl *bym przyszli* Olsz; 1. «idąc, jadąc, lecąc lub płynąc – pojawić się w określonym miejscu, nadejść, podejść, przyjechać, przylecieć, przyplynać» OWM i bl: *pšyjže pjeɣtu* Ogródek Elk, *ktos pšišet zdaje še* Spytkowo Giź, *idu to stečko bez ten las i pšyšli ũoboje do jenego oparćiska* Pokrzywy Olsz, *na tšeci źen pšišet caū gestapo z partijnimu ŕitlerofcoma i zabrali nas do wēńeńa* Stanclewo Resz, *a jąg źecko virošńe ot škoūuf, to ja pšijde po nēgo i benže še mne naleźauo* Stryjewo Resz, *pšišet jedan źeźńik za ɣandlam* Butryny Olsz, *vźeli sf'ine zabźil'i, jek ju ũoproźali, to baba pšyšua po źebranu* Purda Olsz, *po rentem pšišet – na počte* Szyldak O, *aš potem φk[φ]aterowali ten štap tutaj do mńe, na kpatere pšišli* Nidzica, *źilki pšišli do ũokna i patšeli bez ũokno, bo še šfecaūo* Mrażowo, *ćelontka – tam ňe wouamu, nauozonu to pšijze* Mikołajki Mraż, *z Olstina pšišli i rozumjal'i fšo, ɣoc my po sfojemu godal'i* Bałdy Nidz, *jak juš pliska pšyjze, pańi, to juš fiedi vzosna jest* N Wieś Ostródzka, *to pšijze scubeū i ũokuń, to so ũakōme na to* Spytkowo Giź, przs. *przyszła koza do woza* Szczęsne Olsz, P 2, 15, zag. *Przyszło, co w domu nie roście, I wzięło, co w domu ryje* [wilk i świnia] psn Stef RD 71, ~ *cego vrōna do lasa leći? bo las*

do nej ne pšyže! Miechy Giż, ● przen «o istotach nadprzyrodzonych: przybrać jakąś postać, ukazać się komuś» OWMzach Mrąg Ełk Olsz i bl: *djabeu pšyset do kovala i za nim gžmota sua* Kowale Oleckie, *kedi* ^uon pšers'e ras pšyže, *to še bodaj f kokoz zaheha i tam šeži* [o kłobuku] Rybno Mrąg, *jek ten pušćan Olobont pšyže, to beže zegor v Varšavže bžuų* Lichtajny O, *ja jus sama vižauam jak šherć pšysua* Skomack Wk Ełk, ● fraz *przyjść na gotowe* «skorzystać z efektu czyjejs pracy»: *nic nie pomagãł, tlo przyszed na gotowe* Tuławki Olsz, KF; ●● **a)** «przybyć do punktu wyjścia, wrócić» OWM i bl: *papa poset zagrabzać, to ic mu povec nej pšyže* Miechy Giż, *pšysua na pšeso do domu* Różnowo Olsz, *posażyli me i muwili, cobim šežaua as oni tu pšydo* Szczytno, *ješće mom izbe zaklućono, bom pšišua s pola* Redykajny Olsz, *tedum pšišet do ni* [do żony] nazat, *to še zrobjuų* ješće gorša niš pšudy N Kaletka Olsz, *i pšisetem nazãd z vojni i takem dali jako te gospodarke provažiu* Dębowiec Nidz, UAM, *buų tši lat, tedi pšišet w zãt Gãzwa* Mrąg, *žadek pšišet s powrotem i mówiu: ušikuj mi uško i umnerau* Orłó Giż, *jekam ze škouy pšišet, tom buų pši ojc v roboće, v žerhe albo na roli* N Kaletka Olsz, *brutka, pañi muoda jek s košćoua pšyže* Sajzy Ełk, *fšo zabrali nama jak pšyšlim s flešćofki* [«cucieczki»] Rostki Pisz, *biłi pucparta lata φ pojmañu, s tego pojmaña pšišli nađe, ñic ne heli* Pustniki Mrąg, *muotsego sina to* ^uotpušćili Ruskí, *bo buų ģorožity, ale ne pšišet, to mušeli go zabić* Śwignajno Wk Mrąg, ● *ale pšyže ten, co go ukšyzovalí* Pianki Pisz, przs. *lelek poszedł, lelek przyszedł* bl, LitLud XVII 106, ● fraz *przyjść do przytomności* Szcz, *do siebie* W Szcz «odzyskać świadomość, oprzytomnieć»: *jakžem się położył w domu mojej gospodyni, to mie obudziła za dwa dni, bo jenacej nie mogłem do siebie przysc do przytomnoszcy* Klon Szcz, P 5, 18, *žóna* ^uomdlaų i *jek pšišua do šebže to mušaua ģuopožu opožežć* Bredynki Resz, ~ *przyjść do się* «wyzdrowieć»: *i go vzeų do še do dom i go zaro lekovaų i jak troxe do še pšyšet, to ji objecaų duže zapuate* Smolonek O; **b)** «złożyć wizytę, odwiedzić» O Olsz M i bl: *koval ñau uadno zonke; zaprošiu kšonc jego zonke, zeby ona pšysua do ñego na rozmavñañe* Kowale Oleckie, *pšiset do nas na gošćine* Natać Wk Nidz, *to ne buų pšersí ras, co on v gošće do ñij pšišet* Gardyny Nidz, *no a ty kavalír ne śnaų ve dñe pšišć, to ģcaų na vjecur z ño pogadać* Natać Wk Nidz, *jakem pare pošpševali, jek xto ģcaų, to pošet spać, a xto ģcaų, to pošežau, casem to pšiset esce xto ze fši* Napierki Nidz, przs. *kur pšeje, gošće pšydo* Orzysz Pisz; **c)** «przybyć skądś w celu osiedlenia się, osiąść» OWM: *i tedi pšišlim tutaj i zašëm tutaj sò* Orłó Giż, UAM, *Sewern Wuadisuaf* Peñenžny, *on pšišet s Poznaña tu* Dywity Olsz, *muj žodek to pšyšet ryxtyk s Polski* Giławy Olsz, *te co tutaj pšyšli to añi jeden ne jest ryxtyćny katolik, do košćoua ne ģozo* Stękiny Olsz, *zrazu jak tu polski narut pšyset, muvžu ze my Sfaby, razovalí na sfuj rozum* N Guty Pisz, *movžo te tu co pšyšli zza Buga, co my ñedobže godomy* Szãbruk Olsz, *on tutaj ne pšyže, bo on še z Ñemkò ozeñuų, ona ne moze po polsku* Szczytno, ● fraz *przyjść za mąż* «o kobiecie: zamieszkać gdzieś na stałe po ślubie»: *potem v domu buų ot ćternastu lat as potem še vuucuų sić, platovać i pšišua zamųs do domu* Nowe Borowe Nidz, UAM; **d)** «wkroczyć podczas działań wojennych, najechać, też: zrabować» WM i bl: *najeli Tataruφ, to so Ruskí, i pšišli, φpadli φ te grañićne φše* Babięta Mrąg, *jek ģitlery pšišli do Polski, tak kozalí Polakom co majo ten kšiš* ^uobalíć Pokrzywy Olsz, *jek Ruskí pšišli to mi fšysko spalli, ne mom ñic teroz, žije jek uboģi ptok* N Kaletka Olsz, *pojeģaua po curke, a* ^uuñi pšišli to mñe pokradli, *to mñe pobžili* Śwignajno Wk Mrąg; **e)** «przybyć w celu wykonania czynności wyrażonej bezokolicznikiem» OWM i bl: *kšunc pšyšet vibažać* Zgon Mrąg, *jo jakem píršy rok ģožiłi do škouy, doktor šćepać*

pšišedu Idzbark O, *rajek narajic pšijže* Gutkowo Olsz, *jena karcmarkä, kedi pšišli pšić*, *to zawdi pšpšisaua esce ros im* Szestno Mrąg, *jedna kobeta puakaua*, *bo oni pšyšli rabować* Nida Mrąg, ● *przen* «o istotach nadprzyrodzonych» W Szcz: *gauēnze pōftykane ot lipy na šfentego Jona*, *coby mara ne māua pšijść gñeść* Węgój Resz; **f)** «wejść, też: wlecieć, pokonawszy jakąś granicę» OWM i bl: *i ftedy pšyšli do izby* Zdory Pisz, *pšišli do mojego pokoju*, *areštowali mñe ji mojo zōne i pšajili nas na samožut* Ryn Giż, *pšudi to ñeli* «ogrozōno taki býelñik, co ñe pšisua ñi kura, ñi gēns Skop Giż, śikora na kużawe, na śnek to «ona pšijže do domu Bredynki Resz, ● *przen* «o istotach nadprzyrodzonych»: «*okna opstrojone z gauēžarni od lpi, co tam ta mara ne māua pšijć* Węgój Resz; **g)** «zostać wysłanym, skierowanym, trafić gdzieś» OWM i bl: *zažožuem, tom pšišed do špitalu, to seš ñežel φ spitalu lezaū – zoūynde* Mikołajki Mrąg, *jak na front pšišet, tom žožuau pu roku i dauem še tedy za invalida zrobzić* N Kaletka Olsz, *ja tam byu čtyry ñešonce – cteržestego šostego roku pšiset tam do Rošeji* Mikołajki Mrąg, *kokoši šezu tšiši ñežele, a potym pšidu te maue ptašynta na spacyr* Węgój Resz, KN IV 326, *Moziul mnie moj ojciec, Synu moj kosiany, Zaprzestañ hulania, Bo przyjdiesz w kajdany* psn IS LXIV 229, «*una buua ñeduugo – dva ñešonce abo tšy, potem pšišet naučićel pan Edriž* N Kaletka Olsz; **h)** «przybyć, aby wziąć udział w ceremonii, święcie lub obrzędzie» WM: *jek pšišet na wesele, dałi mu jeść* Purda Olsz, *tera jak χto χori to pšyže na otpust do katolickiego košcoūa* Nidzica, *nasa taka duza jest i to muši* Mikołajki do ñej pšić Myszki Pisz, *jajka bendo važone i žeci, jak po smagañu pšydo, to dostano jojkōf* Klebark Wk Olsz; **2. a)** «zostać umieszczonym, zastosowanym w konkretnym miejscu jako element pewnej całości lub konstrukcji» OWM i bl: *taka kapa ze skury pšyže na ten žeržak* Moźne Olc, *to so wyrobžone deski dembowe do bečki, pšindo potem obrence* Frąknowo Nidz, *to pšido kañeñe to te šcoŋgajo [sieć] do ñiza* Polska Wieś Mrąg, *do poluφ pšido dwe žeže i tedi pšido štažeti* Rzeck Resz, *kloūa to take želazo i dury, w ñe pšyžje boleć* żelazny Unieszewo Olsz, *stouek – co te kuñnice pšidu f ten touek* Wejsuny Pisz, *descka z žurkañi, kazda ñitka pšysua f te durki* Jedwabno Nidz, *ten pšiši gatunek pšijže na konžouke – do postawi* Bredynki Resz, *poduoga z deskuφ, tš pšido logri, a na te logri pšido deski* Rzeck Resz, «*u nas suumu ñe robō; deski pšibžite i tedy pšido uaty i pšijže dekuφka* Olecko, *rejter vysoko že pšydu krokfy* pospouu Góra Pisz; **b)** «zostać położonym, włożonym na coś jako kolejna warstwa» O Olsz M: *divan to pšitje na uože* Zezuty O, *pježinka spōdna, na pježinka pšijže puaxta* Gietrzwałd Olsz, *kōnski gnōj pšišet ñisko nat býelō, bo pałi* Sajzy Elk, *wístek teras to na žišχu žencyj nošo, a jak to otpudño nošili, a na wístek pšišet unterok* Polska Wieś Mrąg; **c)** «zostać założonym na jakąś część ciała» W Nidz Mwsch: *kandar – kele uzdi to želazo co f pisk pšitje kōñoži* Zgniłocha Nidz, *co na guove pšitje kōña, to uzda* Dąbrówka Pisz, *to je jēržmo, to pšitje na kork wouom* Rzeck Resz, *pēdi – wižñante, co pšitje na šyja* Sząbruk Olsz; **3. a)** «nastąpić jako okres w historii, wydarzenie lub proces, nastać, też impers; objąć władzę» OWM i bl: *us ñelim budować ñis wojna pšisua* Rybical Giż, *jak pšyset ten štrajk 1905 rok, robotñiki χceli vecej* Mącice Szcz, *na to pšišua potem rewolucja* Gietrzwałd Olsz, *žñana pježny pšisua im pšištko stračiu* Giżycko, *marki as po φrancuskej wojñe pšisuy* Narejty Szcz, KN II 60, *jek χitler do žondu pšiset, φ tomže samo noc byem areštowani na tšiši ñešonce areštu* Ryn Giż, *my raχowaliñ, co gdy Polaci pšijdo, to my beñžem žyli jak pod Ñemcem, že my te koñe i krowy beñžem mēli* Nida Mrąg, *potem prziszło do tego, że z Polsko nieli* Krzyżaki wojna w šterysta i dziesianć i byli od Polokōw zmiaždžione, ne? Barczewko

Olsz, PorJ 51, 5, s. 28; **b)** «o porze dnia, tygodnia, roku, również obrzędowego, lub o określonym punkcie w czasie: nadejść» O Olsz M i bl: *za gożine žecôr pšitže* Kozuchy Pisz, *jak pšysua nežela, to f karcme bua muzika i tam tańcyli i bavili še i lubžili popšić* jednego Narty Nidz, *kedi žima pšitže to on jaže do lasa, pšivoži dževo* Kajkowo O, UAM, *ja teras jek šfenta pšydo to še ne interesuje* Kot Nidz, *jek pšiset zâpust, to ftedi bua muzika* Kałęczyn Szcz, UAM, *ale pšisua ta gožina co ta sažafka zarosua i vycyšćili* Jagodne Pisz, przs. *przyszła zima, portek ni ma* psn Stef RD 86; **c)** «o zjawiskach atmosferycznych i astronomicznych: nadejść, nadciągnać» OWM i bl: *ćemna žmura pšisua* Kowalik Szcz, *fsažilim ovocne scepi a tedi pšiset taki mrôs to vimaržli* Spytkowo Giž, *pšysua tako žlapufka – rostopy* Stryjewe Resz, *poņeškneņe – to na suonce pšisua taka ćemność* Występ Szcz; **d)** impers «dojść do czegoś, zdarzyć się» O Olsz M i bl: *ale jus pšisuo, co še jenego roku* [ryby] *zadušiu kole Rina na maum ježôrku* Rybical Giž, *oņi tu zyli z nasyni lužani dobže, a potem jek pšisuo, to lužom tak dokucali* Mącice Szcz, *i tak pšisuo co oņi mušeli kole tygo ježora tak tam iść i jęžac* Ukta Mrąg, *Kiedy przydzie co do czego, Wezna chłopca maluškięgo* psn Stef I 127, *še mocno zgažali i do pijatyki* [= bijatyki] *ne pšisuo, žoc popšite byli* Narty Nidz; **4.** «znaleźć się we wnętrzu lub obrębie czegoś, też: zostać poddanym działaniu czegoś» OWM: *bōženek f pšekarnik pšitže* Waplewo O, *žarka pšišli v jeden než, pošlat v drugi* Orło Giž, *co ne vlazuo f sklepi, to pšišuo do vondoou* Porbady Olsz, Stef JPW 1, *i potem tēn druzek beņže tak daleko pšany i ćp"gnę"ty as ta šć fšistka pšyže pod lōt* Malinowo O, *budinki stoju na stoku – to v nase sklepi* [«piwnice»] *pšitže voda* Bzury Pisz, UAM, *zelazo pšyže na kovaduo i beņže tym muotem bžite* Łatana Mł Szcz, *žouna pšitže na kamle, beņže skamlowana* Rzeck Resz; **5.** «zostać wymienionym, wyliczonym»: **a)** «jako następna faza uprawy, hodowli lub obróbki, też impers» OW Szcz Mwsch: *teraz pšitže žosnova robota, pobronovać, gnuj vožić* Butryny Olsz, *napšerwuj brunujo, a tedi pšitže kultywator, tedi zaš bruny, tedi pšitže šewnik i šejo* Paprotki Giž, *ćelok, kižok, roćnok, as pšitže do krowy* Sołtmany Węg, *potem [len] pšitže pot ćerlice, beņže terti, potem beņže oklepani, potem cesani na scotkaz želaznyx, potem pšyņže do pšunžiu* Sucholaski Giž, *šmant* [«śmietana»] *beņže vistažoni do sklepu, as pšitže do pomaski robýeņa* Skop Giž, ● *tedi beņže pšeorane, ubronowane dobže, peš pšyņže preć* Wygoda Olsz; **b)** «jako element pewnego zbioru» OWM: *tedi pšyņže ježymba, dembžina, dōmp, ješōn* Mazuchówka Giž, *šćupok, vęngoš, šelava šlaxetno, a potem pšyžje ešće šeja* Maruzek O, *ze šrutu, z grubi moņki to razovy, šrutovy, a potem pšinžje pitlovy, nauki* Kot Nidz, *kpašne šano i tedi pšyņže krowowe šano, kojske šano* Gietrzwałd Olsz; **6.** «zostać wykorzystanym, użytym do czegoś, także jako składnik potrawy» O Olsz M: *to na žikego koņa pšyže kandar, tak pod brodo beņže zapņenty* Łatana Mł Szcz, *do potsewaņa moņki pšyņže jēsce šito* Sądry Giž, *len lepsy pšyžje do postavy* Siedliska Giž, *podesfa, a potem jak še podže, to ftedi potkuadek pšyžje* Tuchlin Pisz, *klopsi: nenso beže na mašince poņelune z žouari, jojko pšitže* Konopki Wk Giž, *zupa, z zupo tam pšitže i petruska, i kartofle, i voda* Karwica Pisz; **7.** «dotrzeć, nadejść»: **a)** «jako list, wiadomość, zarządzenie, też impers» WMzach Giž Pisz Olc i bl: *listek pšišet do noju* Błaswałd Olsz, *Przyszła nam nowina Bardzo przesmutna* psn IS LXXVI 265, *žōndowe zažunžyņe pšisuo, co fâbriki od liferantōf majo zapuate dostać* Ryn Giž, *to potem pšisuo* «od žendu, co v ježeze [lnu] *ne mocyc* Kwik Pisz; **b)** «jako zjawisko (często choroba) mające swoje źródło gdzieś indziej, wziąć się» O Olsz Nidz Mrąg Pisz Ełk: *pšet čtyremaset latarņi naša mowa pšysua s Polski* Stękiны Olsz, *třfus bžusny s požetša* tak

pšyže Snopki Pisz; c) «jako towar lub transport» O Szcz Mrąg Giż Elk: *ne biyo, teras p'sisyo* [o nafcie] Spytkowo Giż, *cožěnnie pšišli ribi kolejem z Luca do Sterlâwek* Ryn Giż; **8.** «osiągnąć cel, zwłaszcza materialny, zdobyć, dojść do czegoś, też: awansować» OW Nidz Mwsch i bl: *esce kole pocti em ježžuū i abi ýěnci, jak najýěnci cego zarobyć i do cego pšić* Biała Piska, UAM, *buū za krutki cas, zebi do žěnksego zaropku pšijść, zistem žitleropski ne dopušćiu* Ryn Giż, *f tam čaše žeci mu pomagali, to pšišet do lepši štandy* N Kaletka Olsz, *on para lat paχoukēm poχoži, priqunjk zrožbi i pšyže na mejstra* Orzysz Pisz, ● *zarábžali dobre pšěhōnzę, ale nigdi s pšěhōnzami ni mogli pšić do skutku, bo žōni biyi letke* N Kaletka Olsz, Stef JPW 25, przs. *letko przyszło, letko pudzie, nie dziwujcie moje ludzie* bl, LitLud XVII 114, ● *fraz przyjść na swoje (koszta), na swój lon* «odzyskać z nawiązką poniesione nakłady»: *muši jesce jednō tuū* [= toń], *no tak co abi na sfoje, na sfoje kosta pšize* Mikołajki Mrąg, UAM, *a kedū tak co abi na sfuj lōn pšizēm, to do domu poježem* ib; **9.** «powstać w świadomości, nasunąć się, przypomnieć się, też impers» OWM i bl: *tak rās, jakem ribi fitāū, pšišyo mne do mišli i zrobyūem f kuzni stalovi* chačik Pasym Szcz, UAM, *ješće może jedna pšosnka pšyže ni do myšli o Kalince* Gietrzwałd Olsz, *pšybacam, a ne moge nic pšybaćć – jakbym dumaū cayy žen toby może pšyšyo* Piwnice Wk Szcz, ● *fraz przyjść na coś, do czegoś* «wpaść na pomysł, dojść do wniosku, też: przypomnieć sobie» Nidz Mwsch: *ne pšyde na to jāk se nazywa Sajzy Elk, i luže do tigo pšyšli, tēm wilkōm jak jeχ napadli cuž žiwęgo z'žučić, to te žilki še s tēm bažil, a qurmanka q tēn cas učekya* Jabłonka Nidz, ~ *przyjść na język* «nasunąć się spontanicznie jako nazwa lub określenie czegoś»: [człowieka, który dokucza innym] *to pšeziwa še rozmajice co na jenzyk pšize* Gady Olsz, ~ *przyjść do pamięci* Mzach Pisz i bl, *na pamięć* O Szcz Mrąg Pisz Olc a) «nasunąć się na myśl» O Szcz Mrąg Pisz Olc i bl: *teras ni pšisyo do pañěci* Występ Szcz, *teras dla muχōf pšisyaū tabletke, to še nazywa – ne pšize ni žizo na pañěc* Olecko, b) «przypomnieć sobie» Nidz Mrąg Pisz: *jak mužem na to, jek to, ne mōge do pañěci pšić* Frąknowo Nidz, *ne mōge pšić na pañěc* Mrągowo, c) «odzyskać przytomność»: *tam ja pšisya do pañěci, to ten cūojek me podnošū* Szczytno; **10.** «doświadczyć zmiany sytuacji lub nastroju, też impers» WM i bl: *bāpka uot dāvna kniχā i ni mōže pšić do zdroža* W, SWarm 63, *šmīrc pšisya na něgo – pomer χuop* Hejdyk Pisz, *powstāt płacz... Ale przyszło gorzy* W, Bar 90, *s ti zuości pšiset w rospac i powěšiu še* Gardyny Nidz, ● *fraz przyjść do rozumu* «zmańdrzeć, też: dorosnąć?» Olsz: *lecz teraz przyszedł chłopak do rozumu* Dywity Olsz, P 4, 22; **11.** «rozpocząć życie»: **a)** «o ssakach: urodzić się» O Mzach Pisz: *jeuōwica, a potem zalatuje, a kedy celak pšynže – to krowa* Natać Wk Nidz, ● *fraz przyjść na świat* Szcz Pisz zob. **świat**; **b)** «o owadach: wylęgnąć się, zalęgnąć się» W Nidz Mrąg Pisz: *χšūšć z žėmi pšyže, zrobi še s tēgo baūego robactqa* Snopki Pisz, *mole to take malutke co do kozuχa mogo pšyjšć* Ukta Mrąg; **12.** «zabrać się do czegoś, rozpocząć jakieś działanie» W Szcz Mrąg Węg Pisz Olc Gołd i bl: *χuopi zaro pšyndo do ratowańa* Mąćice Szcz, *kiedy przyszli z kim w rozmowę, powiadali, że te wiadomości wyczytali w jakimś innym czasopiśmie* GazOlsz XXIX 29, ● *fraz przyjść do ładu* Pisz Gołd, *do reχtu* Resz Szcz, *do składu* Olc «zorientować się w czymś, opanować coś»: *gospodaš ne mōže pšijść do uadu* pow. Gołd, UAM, *pān do reχtu ne pšize ze pšistkēm* Opaleniec Szcz, *tak byšće nigdy ne pšysli do skuadu* Świątajno Olc, ~ *przyjść do pasu* «zacząć walkę, bójkę»: *jak już przyszedł mu do pasu to tak dłōniq w twarz go Fryc uderzył że aż trzy metry odleciał i głōwq w piec uderzył* Gąski Olc, P 6, 9; **13.** impers «trzeba, wypada» WMzach Mrąg Pisz i bl: *brejtdrešer –*

*mocno seroka masyna, to pšyže f popšec zboze kuaś v nq Koubuty Szcz, przyszło mu jechać bez las W, Stef OK 8; 14. «stać się widocznym, pojawić się, też: zbliżyć się» OWMzach Mrąg Giż Pisz: bo jak źelisko pšyže visoko, to ftedi nic ne zrobi tu brono Kajkowo O, UAM, po tym pšyžitańu zacuu pšersy liter φkouo tańcować, pšersy še skuńcuu, to pšiset i drugi Jabłonka Nidz, tèn celok leži f takij žilē, tako žila, nò ne, nu to ta krova časem pšyže piskēm do tēgo i ona χce to fšisko požnić Kajkowo O, UAM; 15. «wejść w skład czegoś, dołączyć» W Mrąg Pisz Olc i bl: ne nažekawa, my su reži com do Polski pšišli Stawiguda Olsz, do kompaniji špeže χuopi, tyle i tyle zgineu, tyle pšyže Olecko; 16. «o cenie, kosztach: wynieść» OW Mrąg Węg Giż Olc: i nāžanci ješče kupajo gotove uobleki uod Žida, χoc sò gorše, ale pšidō iam tāni Nagłady Olsz, Stef JPW 5, ● fraz przyjść w cenę «zyskać na wartości» W Mrąg: bo drzewo i torf z ciasam mocno w cana przydq W, Bar 84, ~ przyjść do szkody Węg Giż zob. **szkoda**; 17. «o chorobie: zaatakować, też impers» Olsz Mrąg Pisz: tifus to pšyže na guove, to strasni ból v guoŷe Snopki Pisz, w žimie tom zaχozaa, to mi na ocy pšisuo Babięta Mrąg; 18. w funkcji słowa posiłkowego służącego do tworzenia złożonych form czasownika OWM: my doma tak my robžilim – guufki pšyšli rosposterte na klepšisko Skajboty Olsz, štāndari, pšišu «okna pšażone Gutkowo Olsz, do žita, do šewu to pšyže guemboko orane Sząbruk Olsz, tedy pšenžuny na kouku, pšenža pšyže vyvažono Redykajny Olsz, klinik φ pšešćen pšyže wbžiti Pustniki Mrąg; **przyszedłszy** psn; im. uprz. w zn 1: Gąsior, przyszedzsy do izby, Gości pięknje wita psn, PF II 571. KS*

przykarować «przywieźć taczkami»: na karax pšikarovau mūjka z muna W, SWarm 126. EG

przykaz «polecenie, nakaz, rozkaz»: na moje zapytanie, dlaczego mi pani tytoniu nie chce sprzedać, odpowiedziała, że ma surowy przykaz mi nic nie sprzedać Dywity Olsz, P 4, 42. EG

przykazać (Z + P) Olsz Nidz Pisz, psn; «wydać polecenie, nakaz lub rozkaz»: ino mu pšikazaa, že jak go zawouajō do χorigo, to ma uwažac, gže śmirć stoi Gardyny Nidz, przykazał jej że ma na sobota z synem tu przybyć na rozprawę, bo tylko w sobota sądził Dywity Olsz, P 4, 21, žandarm Winger ten rozkaz wydał i w szkole z nauczycielom przykazali chłopcom że mają na to dać baczenie i jemu zaraz zameldować ib, 42. EG

przykazanie (Z + P + lit) Olsz Szcz Węg Pisz i bl, psn; Gpl -ów Węg; 1. «jeden z dziesięciu nakazów lub zakazów religijnych, stanowiących podstawę moralności chrześcijańskiej» Olsz Węg Pisz i bl: rodzicie opowjaduwały mie o polskie i otcartem pszykazanu że mam swoich tzcyc [= czcić] wiara i narodowzsc Polska asz do szmnierci Szczesne Olsz, P 2, 13, čuozek muši być skeuznany, co mušō być pšikazaña: ne kradnij, ne zabžijaj Pianki Pisz, fšustko jek Pan Bōk roskaš dau jek majo še žunžić, žešenć pšikazaňof i tak mamu še žōⁿžić Sołtmany Węg; 2. «religia chrześcijańska jako przedmiot nauczania»: istorje i pšykozañe to ješče po polsku naju ucyli Łatana Mł Szcz. EG

przykazek «dem w stos. do **przykaz**»: ● role virobýujem, tak jek na pšikazek biuo i muŷono, to mñe pšuhōš jeden murk dwažešća pŷeñć aruf – dva sto i jedēn kfuntali i tši-žešći kilo Bzury Pisz, UAM. EG

***przykazywać** (P + lit) Olsz i bl, psn; «nakazywać»: przyrzekamy, że będziemy trwa-
li przy naszej sprawie, jak nam Bóg i nasze przekonanie przykazują GazOlsz XXIX 6, Ne wracaj nañilsy Ja ci pšikazuje Bo Kedy še wrućis To psani će wyscuje psn, ● žili duuge lata v zgože, jek sām Pān Bōk pšikazuje Różnowo Olsz, Stef JPW 49. EG

przyketować (Z + lit) W Mrąg; «przymocować, połączyć, uwiązać za pomocą łańcucha»: *χέλιμ νιέζατ na iezoro, ale χτűś pšiketovău bot do dzeva* W, SWarm 126; **przyketowany** (Z + lit) W Mrąg; Nsg n -e Mrąg; im. bier.: *naš pšes zavdi je pšiketovani* W, SWarm 126, *to je yak nisko abo yedro jest pšiketowane* Wojnowo Mrąg. EG, KS

przykiwać «kiwając, przywoływać?»: *A nogami przeplatać A rękoma przykiwać A łoczoma spoglądać* psn IS XXVI 97. AW

przyklapnąć «przyklepując, rozplaszczyc»: *kapelus; cilindry jus spećjalne, tylko na pogżep, take visoke; pšyklapnaŭam, to hie nie byu* Strzelniki Pisz. AW

przyklasknąć «przyklasnąć» W, SWarm 126. AW

przykleić się ogp: *patrz, co ci się przyklejuło do portków* Tuławki Olsz, KF. AW

przyklejdować się; praet 1sg *em przyklejdował się*; «zapatrzeć się w ubranie»: **okno mi potuukli, pokradli, co ja ubrańe dostau z majstratu i em se pšiklejdowaŭ* Szczytno. AW, KS

przyklemować (lit) W; «przytrzasnąć, przygnieść»: *żyżami pšiklemovău mi palec* W, SWarm 126. AW

przyklepać; fut 1pl *przyklepiewa*; «klepiąc, przymocować»: *wsadziwa tu jeną nitę ji przyklepsiewa to będzie trzymało* Tuławki Olsz, KF. AW

przyklepywać «klepiąc, wygładzać»: *Paweł dumał w niech niechem i Pan Bóg prziklepywał młotuszkciem matm jako mejster* Rożental O, PorJ 52, 3 s. 34. AW

przykleszczyć (Z + lit) W Nidz; «przytrzasnąć, przygnieść»: *he pšyklisc paluska sobże* Jabłonka Nidz; por. **przyklemować**. AW

przykleknąć (Z + lit) Olsz Nidz; fut 1pl *przykleknem* Nidz, praet 3sg *przykłąkł* Olsz, *przykleknął* Olsz; «ukleknąć na chwilę lub na jedno kolano»: *kšunc z rana pšiklunŭ i paćeš mużiŭ i patšau na one šfente i *obačyŭ, co jedli* Dywity Olsz, *u nās tego ni ma, my efanġelicy, mu z uŭtaża pšykleŭknem* [o spowiedzi] Frąknowo Nidz. AW

przyklinać «ostro nakazywać, posługując się groźbą» W, SWarm 126. AW

przyklinić «ostro nakazać, posługując się groźbą»: *uoićulek pšikliŭuŭ žecom, žebi ze škoui zarā vrācali do domu. Ieži bandŭ ša po fši trūncać, dostanŭ smari* W, SWarm 126. AW

przykład (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Ełk i bl, psn; **1.** «wzór do naśladowania»: **a)** «o fakcie lub postępowaniu» W i bl: *To jest pšikuat dla rożicuf co žeći majo, Nĕxaj se zŭnu, he zabrańajće, ktury se koŭajo* psn; **b)** «o osobie» O Olsz i bl: *bo iluż to ksiaży zalożulo tu siebzie parasijalne biblijoteczki lub czytelnie? i iluż to zachęca ludzi do czytania polskich pism i co tam daje ze siebzie dobry przykład?* Olsz, KN III 215; ● **przykład** można: *brać, dać, dawać*; **2.** «to, co ilustruje, unaocznia jakieś stwierdzenie» OW Szcz: *ten pšykuat to można vyuožyć, to he jest do śmexu, to może taka žec s tego vyńść* Ornowo O, *tak samo dawał przykłady i naukę generalny zupredent Bursze i tłomacił nam, co jest pomiędzy wyjaro katolickom, a ewanġelickom* Klon Szcz, P 5, 25; **na przykład** (Z + P + lit) O Olsz Szcz Mrąg Ełk, **na ten przykład** (Z + P) Olsz Mzach Mrąg; «w formie objaśnienia czegoś, przykładowo»: *na pšykuat pšy šćiŭi, pšy oŭci to majo stepane kopita, koń ma caŭkowne* Glaznoty O, *tak na pšikuat ħeros spotkałiśmy se u rożicuf takŭ z žandarmem i naućicielem ħerneckim no i začeuŭ se otenčas žeca o take žeći* Purda Olsz, *kedi bi jus he zŭu, to bi muk drugo wzońć na ten pšikuat* Szczytno. AW

przykładać (Z + P + lit) W Szcz Giż Pisz i bl, psn; **1.** «zbliżać do czegoś, stykać z czymś, często w celu leczniczym» Olsz Szcz Giż i bl: *juš dvanaśće lat pšikuadam*

maści, nic nie pomoże Purda Olsz, *Matka Bosko wstała, Licka przykłodała, A łobroz stoł sze nadobny, Do pełni kszężnycu podobny* psn Stef II 89, ● *przen Idziego* [1 września] *idź do sienia pilnego. Boga wzyway, a ręki przykładay* Kal 1894, 14; **2.** «obkładać, dokładać, dodawać» W Pisz: *do kaštroli še drejfusek postažiuo i kaštrole na to, potom še pšikuadauo i važiuo* Zerbuń Resz, *przykłādāj tod czasu do czasu w kochercie, coby nie wygašto* Tuławki Olsz, KF. AW

przykładka «o płozie pługą»: *but, tam taka pšikuatka jest, to but s pšento* Pogubie Tylne Pisz. AW

przykładnia «u pługą: część służąca do odwalania, przewracania skiby, odkładni-ca» Skop Giż, SWM IX s. 34. AW

przykładnica «u pługą: część służąca do odwalania, przewracania skiby, odkładni-ca» bl, Kult MW 205. AW

przykładnie «w sposób mogący być przykładem dla innych, należycie, odpowiednio»: *ksiądz w łostatny chorobie dwa razy go łopatruł, a kiedy zaczął konać, wszyncym go łopstapsili, a ja łodczytała nad niam głošno „sietom zámków” [...] i tak przykładnie Bogu ducha łoddál* W, Bar 76. AW

przykłaść «kładąc, przycisnąć»: *mi tak nie robýiwałi, kańeńem [še] pšikuadauo* [o moczeniu lnu] Orło Giż; **przykładziono** z podm. uogóln.: *do torfaku kuadli* [len] *i kańeńem pšikuażono* Orło Giż. AW

Przykop «nazwa jeziora» bl, Wisła III 564. AW

przykopycia «o skarpecie» Butryny N Olsz. AW

przykostykać się «przyjść z trudem; przywlec się»: *čajško na te stare lata, ledvo-m ša do vaju pšikustikau* W, SWarm 127. KS

przykować (Z + lit) W Szcz i bl; «przytwierdzić za pomocą jakiegoś metalowego elementu, przykuć» W, SWarm 126; **przykowany** (Z) Szcz, lit bl; im. bier.: *braka pšyže f pšodek pšykovana do tyx skrentuf* Miętkie Szcz. AW

przykraškać się «przyjść wolnym, starczym krokiem (obj. SWarm)»: *stari Špork pšikraškau ša ješče do košćoua* W, SWarm 126. AW

przykręcać zob. **przykręcać**.

przykręcać (Z) Nidz Mrąg; *-krą-* Nidz; «przytwierdzać, wykonując ruch obrotowy»: *tucki, co še pšikrenca suome* [na dachu] Babięta Mrąg. AW

przykręcanie (Z) Olsz Giż; forma rzeczownikowa czas. **przykręcać**: *šruby do pšifestovańo i pšski co telo do pšikrencańo* Ruś Olsz. AW

przykręcenie forma rzeczownikowa czas. **przykręcić** w zn 1: *šruba do pšykreneńa, to ten xebel co do góry jest, to tam so take durecki i beńže pšyšrubovano, co beńže še jus tak samo orać, bo kedy guembżej to zaras skiby so vysse* Kobyłty Szcz. AW

przykręcić (Z + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz; **1.** «wykonawszy ruch obrotowy, zmienić ustawienie czegoś, też mocniej przytwierdzić» O Olsz Mzach Pisz: *špulka i kole špulki so šerki, a pši šerkaž je tricka, co šnur xoži i potem jest šruba, co še štaluje, jak pšikreńci to šrube, to šnur iže časńej i spožej* Mącice Szcz, *šruba taka co še fest pšykreńci, a f tej šrube jes take uxo i pšyže take želazo, co jes f kóncaž zaklepane, co nie może s tej šruby vylećić fcale* Pietrzwałd O; **2.** «okręcając, przymocować do czegoś»: *na te kozuť pšido uati, co może dekovac suomo, może do tyx uatuf pšikreńćić drut, jek suomo dekuje* Bredynki Resz; **przykręcony** (Z) O Olsz Mzach Mrąg Giż; Nsg n -e Giż; im. bier.: **1.** w zn «wykonawszy ruch obrotowy, przymocować, przytwierdzić, zwykle za pomocą

śruby» O Olsz Mzach Mrąg Giż: *do "otkuadńicy muši być lamš pšikrencõni* Butryny Olsz, *roncki to sò tylo śrupkò pšykrencõne do grõⁿželi* Kobyłty Szcz; **2.** w zn 2: *◇ tyčki, drutem beže ta sũuma pšykrecuna* Radosty Olsz. AW

przykro (Z) Resz Olc, psn; **1.** «uciążliwie, nieprzyjemnie» Olc i bl: *to jes pšikro φ tyx kolejkaχ stać* Olecko; **2.** orz. «szkoda, żal»: *ten zwun stoi i niχt ñe zwuñi, pšikro, jek śe jeden popsowaū, teras ten zwun mñilçi* Stryjewe Resz. AW

przykrość (lit) Ełk, psn; ogp: *On rozpędza wse przykrości* Gdy serce sie frasuje psn IS LXXV 260. AW

przykruszyć (Z + lit) Olsz, psn; «skłonić kogoś do skruchy lub płaczu»: *postažili kazańca na śrotku, coby luže byli rozraχovane – tu pouçova i tu pouçova, a kšonc pšikrušyū dobre kazañe žefčakam i babam, a puakali* Dywity Olsz, *Lezy kañeñ w možu niχt go ñe pšyrysy, A mñe širotecce ñejeden pšykruši* psn. AW, KS

przykry (Z + lit) W Mrąg Ełk i bl, SWMc, psn; **1.** «niemiły, dokuczliwy, uciążliwy» Ełk i bl: *Niestatecna ta radość Cęsto przykro bywa, Chto w pokoju stąd zejdzie, Ten ziecnie uzywa* psn Mał III 63; **2.** «stromy, spadzisty» W Mrąg i bl: *tam je takå przykrå górka na drodze Tuławki* Olsz, KF; **3.** «o człowieku: taki, który dokucza innym (odp. na pyt. kwest.)» bl, SWMc 91. AW

przykrycie (Z + P + lit + SWMs) OWM; **1.** forma rzeczownikowa czas. **przykryć:** **a)** w zn 1 OW Nidz Mrąg Węg Pisz Olc: *deka do pšikryca ũoza, abo puaxta co pod dupe* Natać Wk Nidz, *to co do pšikrića to poščel śe mužiūo* Frańkowo Nidz; **b)** w zn 2: *denko do pšikrića becki* Gardyny Nidz, *žbanek ot tēju, pukrifka do pšikrića* Bogaczewo Giż; **c)** w zn 3: *dachowki do przykrycia* Skomack Wk Ełk, PME XIX 100; **2.** «element zamykający coś od góry» Nidz Pisz: *kufer drevñany – byūo tak[a] "okruguo pšykryva, a skšinka – puasko pšykryće* Jebramki Pisz; **3.** «o części ubioru lub pościeli» Szcz Pisz: *moja matka to pšykryće ñaua býaue* Myszki Pisz. KS

przykryć (Z + P + lit) OWM, psn; imp 2pl *przykryjta* Pisz i bl, pqp 3sg *była przykryła* bl, 3pl *były przykryły* bl; **1.** «osłonić, kładąc na czymś lub na kimś, okryć, nakryć; też: nasypać, przysypać» OW Nidz Mrąg Pisz Ełk i bl: *kedy stuū bzaūem pšikryje to "obrusek* Skajboty Olsz, *co pšikrić to pžežinka, a co pod guove to poduska* Swaderki O, *jek zajedziesz do gościñca, przykryj kone deka, bo pewne będą zgrzane* Tuławki Olsz, KF, *to tedi jeden χuop iže reduem i pšikrije je* [sadzonki ziemniaków], *a potem jek jus pozakriwa, to za dwa ñežeje weźñe albo walcó albo te lecutke bronki i uguazi* Pustniki Mrąg, *žėña – jek umžes, to će žėno pšikrijó i trawa nat tobo porośñe* Jabłonka Nidz, ● *ksiandza Rysiewskiego, co tak dobrze praziuł, juž przykruła ziemnia* W, Bar 90, ● *przen Rosšyš skšydua oboje, Jezu koχañe moje, Pšikryj tfe kurčuntko* psn; **2.** «zamknąć czymś od góry, zasłonić; też: ukryć pod czymś» OW Nidz Mrąg Pisz Olc: *co tiğel pšikrić – to fšistko pukrifka, ci drevñana, ci taka* Gardyny Nidz, *šlubanj to taka kasta i deska, co tak na žen pšykryli, to tam mñeli sũome cy len, to na žen to pšykryli i mok śadać* Zdory Pisz, *i χučuχno buksi spuščuū i ũušt śe, narobžuū kupe, kapeluš z guovi stijnou, pšikruū ñem kupe i tšimå terås ũobõma reñkõma* Stanclewo Resz, Stef JPW 77; **3.** «wyścielić warstwą czegoś, pokryć» O Pisz: *i sũumo mozna pšikryć, i dekuřko, i blaço, jo* Lisaki Pisz; **przykryć** w uż. rzeczownikowym: *jo mam puaxte do pšikryć i deke* nazywaju Gałkowo Mrąg; **przykryty** (Z + P + lit) Olsz Mwsch; Nsg n -o Mrąg, -e Olsz, praet z podm. uogóln. ze ślp. Mrąg; im. bier.: **1.** w zn 1 Olsz Mwsch: *obrus, obruskem pšikrite* Borawskie Olc, *połkoszek był ładnie korzonkami wpleciony a siedzisko ze snopków słomy zrobione i ładną deka*

(kołdrą) przykryte Dywity Olsz, P 4, 10; **2.** w zn 2 Mrąg Giż Elk: \diamond *jęg* [orację] *viporyŕy*, *to umerląg bėnŕe pšikriti ŕekėm i prez z nėm* Szczecinowo Elk, KN IV 302. KS

przykryć się (Z + lit) Olsz Nidz Pisz, psn; fut 1pl *przykryjewa się* bl; **1.** «położyć na sobie dla ochrony przed chłodem» Olsz Nidz Pisz i bl: *zacoŕ burceć na tyŕ sušaduŕ i pšikryŕ se nazat i spaŕ znowuj dalej* Jabłonka Nidz, *przykryj się dobrze psierzyną pod samą szyję, bo jezdeś toche przeziębiony* Tuławki Olsz, KF; **2.** fraz *przykryć się nogami* «przewrócić się gwałtownie»: *ja ras takem stojaua na sŕodaŕ, a jāk me tāk s tyu buŕnou uokćami, tom spadaua s tyŕ sŕoduŕ, jenom nogami se pšikryua* Natać Wk Nidz. KS

przykryjawać się «przykrywać się»: *co ja se pšykryjauam – ŕtepedeka* [odp. na pyt. o kołdrę] Zdory Pisz. KS

przykrywa «pokrywa, wieko»: *kufer drevnany – byuo tak[a] uokruguo pšykryva, a skšinka – puasko pšykryće* Jebramki Pisz. KS

przykrywać (Z) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, lit bl, psn; **1.** «osłaniać, kładąc na czymś lub na kimś, okrywać, nakrywać; też: zasypywać» O Olsz Mzach Mrąg Giż i bl: *fejnu deko pšikryvamy uoŕe* Krutyń Mrąg, *Bo juŕ nas tam czekaję, Stoły pięknie przykrywaję* oracja, Wisła VII 93, *Choćby było gdzie spać, Nimas cem przykrywać* psn Kętrz 63, ● *przen Rac mńe skšyduami pšikryvać Z ańouem v domu mam bivac* psn; **2.** «zamykać czymś od góry, zasłaniać»: *płitki, co se pšikrywa na ŕeleŕznak* Pogorzel Wk Pisz; **3.** «wyścielać warstwę czegoś, pokrywać»: *i potem kartoŕle se wıduami ŕuci, potem se suumu pšikriwa i paskem se jeŕŕe zasypuje* Gietrzwałd Olsz; **przykrywany** im. bier.: **1.** w zn 1: ● *pod mašine to doŕu bėndŕ robŕune i kartoŕle fpuscane i reduem pšikrivane* Jedwabno Nidz, UAM; **2.** w zn 2: *kobŕauka – to kediš biua taka plećona, co lešne robotńiki mńaui do roboty, to s sobo ŕńadańe wŕou, pšikriwana z wėŕŕu, plećona s koŕeńi* Snopki Pisz. KS

przykrywadło (Z + lit + SWMp) O Olsz Mzach Mrąg Pisz; Gpl -ów Pisz; **1.** «pokrywa, wieko, też: pokrywka garnka» O Olsz Mzach Pisz: *kuŕer – taka kasta s pšikriwad-uam* Stawiguda Olsz, *kobŕauka s koŕeńi plećona ćterykańćasta, duuga, z ŕeŕŕu mńaua pšikriwaduo* Gryźliny Olsz; **2.** «o kapie na łóżko lub innym przykryciu» Olsz Szcz Mrąg: *przykruła toŕe przykrywadłem w zielone brŕŕki* Tuławki Olsz, KF. KS

przykrywanie (Z) Szcz, lit bl, psn; forma rzeczownikowa czas. **przykrywać** w zn 1: *ŕeŕŕ do pšikriwańa* [o kołdrze] Róklas Szcz, ● *przen Spoyrzy k'niebu z podufaniem Miłość mu iest przykrywaniem* psn, Kolb 38. KS

przykrywka (Z + SWMs) Nidz Węg Pisz Elk, SWMp; **1.** «pokrywka garnka, też: pokrywa, wieko, często dem» Węg Pisz Elk i bl: *garnek s pšykryfko* Sajzy Elk, *kobŕauka to plećonu koŕik s pšikryfko* Pieczarki Węg; **2.** «o kołderce dziecięcej» Łajs Nidz, SWMs 36. KS

przykrzyć się (Z + P + lit) Olsz Mzach Węg; zwykle impers «stawać się przykrym, trudnym do zniesienia, uciążliwym, też: uprzykrzać komuś życie?»: *zeby nas do ŕećuf pušćilĩ, tobym fšo ostaŕilĩ, to se pšikšĩ, Keby pańi ot roŕŕicuf prec biua, toby se pšikšĩuo, no nė?* Piasutno Szcz, *juŕ mi się ta robota przykrzy, zawdy jeno ji to samo* Tuławki Olsz, KF. KS

przykuć 1. «kując, przytwierdzić»: *przykuł mu do ŕelaznego łorczyka nowy łaczyk do rynki* Tuławki Olsz, KF; **2.** *przen* «pozbawić możliwości poruszania się»: *narwali sobie w worki i chcieli zejść na ziemia, ale nie mogli gdyż jakas niewidzialna siła przykuła ich do gałęzi i pnia jabłoni* Dywity Olsz, P 4, 18; **przykuty** im. bier.: **1.** w zn 1: *braka má*

dwa łorczyki (orczyki), zielaznami rynkami do ni przykute W, Bar 97; 2. w zn 2: ● ciotka Linowska nie mogąc scierpić czegoś, wsiada na karciarzy, którzy jeszcze jak przykuci na dawniejszych miejscach siedzieli W, Bar 101. KS

przykulnąć (Z + lit) O Olsz; -gulnąć O; fut 3sg przykulgnie O; «tocząc»: a) «uformować» O Olsz: *zrobimy p̄erf kfas, tedy śe rosčyñi, tedy dać nakisać, p̄y kulnoñć, tedy znuf dać nakisać i potem p̄ec* Gutkowo Olsz; b) «przemieścić» Olsz: *śe veźñe moñki, p̄y kulñe śe go* [chleb] *na blaży* Mątki Olsz, *przykulnij tę bałę do mnie* Tuławki Olsz, KF. KS

przykupić; praet 1sg *ja przykupił*; «dokupić»: *mój^uojćec pośadãu hejsã gospodarke, a ja teñi rekõma p̄sikupśuu vñencej źeñi* Orło Giż, UAM. KS

***przykuszykać się** zob. **przykostykać się**.

przykuwanie «kształtowanie za pomocą kucia»: *m̄uot duži do p̄sikuwañia duzyx goruncyx źečy* Wielbark Szcz. KS

przylaszczka (Z) W Szcz Mrąg Giż Pisz, lit bl, psn; «Hepatica, roślina o jasnoniebieskich lub liliowych kwiatach, kwitnąca wczesną wiosną»: *p̄śilośčki – te p̄erśe modre kśotki* Stryjewo Resz, *p̄śilãska – to w leśe kscõ, na źosne kścõ* Dobry Lasek Mrąg. KS

przylatywać; praes 3sg *przylatywa*; «przyfruwać»: *Słowik przylãtywa, Kiedy mu cãś bywa* psn Kętrz 59. KS

przylec, przylegnać «ściśle przywrzec (tu przene)»: *A to wszystko dlo dziewczyny Mnile my buło, mnile my buło, Bo my s̄erce, jek żyzica Do ni przyległo, do ni przyległo* psn Stef III 131. KS

przylecieć (Z + P + lit) OWM, psn; inf -ić Olsz Mrąg; 1. «szybko przyjść, przybiec» OWMzach Mrąg Giż Olc i bl: *matka p̄śilecauã z garcem i začëuã ju doić, a koza mlëka ñe dauã ñic* Stawiguda Olsz, *p̄śilecau zduśãu do domu* Gietrzwałd Olsz, ● *šibar to taki: i dupo, i w zat, i p̄śilećić, i polećić* [opis tańca] Kosewo Mrąg; 2. «przyfrunąć» O Olsz Mrąg Pisz i bl: *śikori to te w źime co p̄śileco* Nida Mrąg, *jak dešč ma p̄yjšć, to taki p̄tašek p̄śylećić, to jes zof'ija* Lipowo O gm. Pietrzwałd, *przylecõ kruki, a ty jednegõ zlap i nie puszczaj* Ruś Mł O, BMW 131; 3. «pojawić się znieacka, nadjechać, nadlecieć, nadciągnąć» Olsz Pisz i bl: *tak jek^uni bil'i na tyx śinax, p̄śylecou cuk* Pokrzywy Olsz, *Aś kulka p̄śilecauã Cy v mñe cy f'će trafši* psn, *buźa ta p̄śilećić* Kożuchy Pisz. KS

przyległy «położony w pobliżu, sąsiedni»: *tedi biuõ uźmane dužo dźeva i biuõ cõgñante* Źino [= Łynã] *aś do Krulefca i tedi te p̄śylege* [sic!] *mñasta kouõ Źini – tam biuõ tartaki* Ruś Olsz. KS

przylegnać zob. **przylec**.

przylepa «o podpłomyku»: *a kedy xlep śe wypśek to p̄śylepi bil'i* Siedliska Giż. KS

przylepek (lit) W i bl, psn; ekspr «osoba słodka, miła, lubiąca się przytulać»: *tygo p̄śilepka uãtfo śa ñe pozbarźeś* W, SWarm 127. KS

przylepiać (Z + lit) W Pisz; «mocować za pomocą kleju lub innej substancji klejącej»: *plaster p̄śylepau* Snopki Pisz, *na uoćik zatikajõ vanžãza, a jek ñi ma vanžãžõf, to p̄śilëpsajõ xlep abo kartofle* Gietrzwałd Olsz, Stef JPW 5. KS

przylepiać się (Z + lit) Olsz; «przyklejać się do czegoś»: *taki śnurek, co tak śe p̄śylepauy, puuapka na muży* Purdka Olsz. KS

przylepic (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Olc; «przymocować za pomocą kleju» Olsz Nidz Mrąg: *marke p̄śilepsić* [na kopertę] Więckowo Nidz; **przylepiony** «przymocowany, przytwierdzony»: *to fśõ z drevna biuõ tam p̄śylepuno* [o rękójści sochy] Świątajno Olc. KS

przylepić się «przywrzeć do czegoś, przyczepić się»: *wenžaže – onu w ježeže sò, kole drevnenska se pšilepšò, drevňaki Łajs Nidz, patrz, co ci się tam przylepsiulo do kitla* Tuławki Olsz, KF. KS

przylepka (lit + SWMp) OW Nidz; 1. «dziecko słodkie, miłe, lubiące się przytulać» W: *ta wasza Maryjka to takå przylepka* Tuławki Olsz, KF; 2. «skrajna kromka chleba, piętka» O Nidz. KS

przylepny (Z + lit) W Szcz, psn; «miły, lgnący do kogoś»: *Pšyže lepsi i pšë'kñejši I do sërca pšilepñejši* psn. BB

przyleźć (lit) W, psn; ekspr «przyjść, zwłaszcza nie w porę lub jako ktoś nieproszony»: *praže terås zařćauo mu ša pšilyšć, kedi iå mãm nãžanci roboti* W, SWarm 121, *iđ ty, juseš musiał przyleźć i swe głupoty pokazywać* psn Mał I 15, ● *Zalëcoł my sia z Łolstyna šwzyniorz I co niëdziela do mnie przyloz* psn Stef III 57. KS

przylëgnąć «o gruszkach: osiągnąć stan miękkości po zerwaniu, ułëgnąć się»: *sranki, a dažo pšilegnońć to sò ulegauki* Wykno Nidz. KS

przylgnąć (Z + lit) Olsz Szcz, psn, **przylnąć** (Z + lit) Pisz, psn; «przywrzeć, przyczepić się do czegoś»: *otrëmbuf potsypal'i na uopate coby ñe pšylgñeuo* Orzyny Szcz, *tam nabrau gromade pjeñenzy i pšiset do domu, jak ñeřžau to macko, to pšilnoũ jeden pëjunz do dna* Łupki Pisz, *kobylak* [«rzep», obj. eksploratora], *tak pšylgñe* Występ Szcz, ● *przen Zidziołem cie drugi roz jakeš zytko zeła, takeš mi sie spodobała, do serca przylgñela* psn Gęb I 46. KS

przylisić się «przyłasić się» bl, Wisła III 89. KS

przylizaństwo «schlebianie komuś, podlizywanie się»: *Kto się w obce pióra stroi, Z przylizaństwa żyje, Ten zostanie wciąż przyglupkiem, Bo prawdy nie pojmuje* GazOlsz XXIX 21. KS

przylizówka «przymilne dziecko (obj. eksploratora)» Rudziska Szcz. AW

***przylizywać się** «schlebiać komuś, podlizywać się»: *niektóre z tych kłobuków to już nama się przylizują i nawet przedemną Kubę [sic!] z pod Wartemborka kolpaki swoje zdejmują* GazOlsz XV 193. KS

przylnąć zob. **przylgnąć**.

przylutować «lutując, przymocować»: *przylutowałem jem lucho łod stófa* Tuławki Olsz, KF. KS

przylapać (P) Szcz; «schwytać w chwili popełnienia jakiegoś czynu»: *jest cała granica obstawonia strazqm pogranicnqm i chcom jech przylapac* Klon Szcz, P 5, 34. KS

przylatać «przyszyć łatę»: przs. *ni to przyszyć, ni to przylatać* Brąswałd Olsz, Zient Wieś 203. KS

przylazić ekspr «przychodzić jako ktoś nieproszony»: *zawdy tu przylazi a ja się z niem ji tak nie łoženę* Tuławki Olsz, KF. KS

przylaczać «dodawać, dołączać»: *srogi – Kedy zui, ale i srogo dobrn, to suowo ma rozmaite wirazi, možna go pšiuonćac rozmaice* Gryźliny Olsz. KS

przylaczyć «zespolic z czymś w całość»: *provus i tedu tu patige popiřajò tuckaňi i ma taki řak, co go pšiuunci* Gawliki Wk Giż, ● *przylaczul [trąbkę] do gëby i zaczoł bolesno grać* Purda [D] Olsz, BMW 124; **przylączono** z podm. uogóln.: *naresce pszylączono nas do Szafałdu* Gryźliny Olsz, P 3, 9. KS

przylaczyć się (Z + lit) W Nidz i bl, psn; «dołączyć do kogoś»: *obok taka kobzie-ta przylaczyła sie kiele niego i pušćila mu czary do tego chleba* Purda [D] Olsz, BMW

43, ● *Spojrzolam na łojca I na brata mégo, By sia przyłónczyli Do zyczanio mégo* psn Stef III 24. KS

przyłożyć (Z + P + lit) OWM i bl; inf -*ć* Giż, imp 2sg *przylož* Giż i bl, *przyłóż* W; 1. «położywszy, przygnieść, przycisnąć; obłożyć» O Olsz Mzach Mrąg Pisz: *mocyli go [len] v vode, namocyli v bağenka, pšyūozyl'i fest, coby "on lezaū, ňe popuynou* Łupki Pisz, *to tedi, kedī χce cobi ten len biū bžauy, to še vūozi v ježoro, pšyūozi kañenami to tedi mokñe* Kosewo Mrąg, SWM IV s. 25, *vizuñć, visusyć, vīcūngnuñć i na desce fest kañenem pšyūozitć, to ono [sukno] ftedi jest take fest, gūatke* Róklas Szcz; 2. «zbliżyć do czegoś, zetknąć z czymś» OW Giż Ełk i bl: *potam kázál ji przyložytć głowa do jego lucha* W, Stef OK 25, *przyložyt do niey gąmbeckie* Skomack Wk Ełk, PME XIX 103, ● *tero iže jeger s flīnto prosto na ňiχ, pšyūoziū flīnte na lisa, χcaū stšelać* Lichtajny O, ● *przen Nasienie miey, pracuj i siey! Błagay Boga, przylož rēki, Niedbay, choć i czasem sęki* Kal 1892, 10; 3. «dodać, dołączyć, dołożyć» W Giż Pisz: *do ty pracy przyložtć jeszcze wydatki przy rwaniu lnu i drapaniu* W, Bar 63, *mašina co "ona douki robi – do traktoru jo pšyūozi, samo saži* Gawliki Wk Giż, *to jus jest jus štft, to uām, brakā, ta co tylo "orciki pšyūozi* Pianki Pisz, ● *a to taka pšosenka krutka, mozna jo do kazdej pšyūozić* Orzysz Pisz; **przyłożony** (Z + P + lit) O Olsz M; Nsg n -e O Olsz Nidz Giż Pisz, praet z podm. uogóln. ze słp. Nidz Pisz, bez słp. Olc; im. bier.: 1. w zn 1 O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz: *mocisko to zabžite palami i kañenami pšyūozone* Jedwabno Nidz, *muši być sūoma čista wytšujšñenta, rospostarta, tičkō pšyūožona i drutem pšiwjuzana i to tak muši iść šyχta za šyχtō až do guri* Gietrzwałd Olsz; 2. w zn 3 O Pisz Olc: *na tēm žešyñem kañēnu [žaren], f tēj duže, to jest take želasko pšyūožone* Lipowo O gm. Waplewo, ◇ *zuraš: sūup, a na tym sūupχe beñže taki dronk pšyūozoni* Snopki Pisz. KS

przyłożyć się; praet 1sg *ja się przyložyla*; «przyzwyczaić się, przywyknąć»: *jo tēs se tu tak pšyūožiya, ale s počōntku to me tu mocno živñe byūo* Lipowo O gm. Waplewo. KS

przyludzić «przywabiać, nęcić»: *nazberau pšejknyχ škeukuf i papšerkuf i tedy poset žatki zvoūyvać do še, pokazac i želć i pšyūozić je do še; tak vzuū iχ do dom* Wyszembork Mrąg. KS

przymagać «pomagać» bl, Wisła III 89. KS

przymarszczyć; tylko -*maszcz-*; ogp W, SWarm 127. KS

przymarznąć (Z + lit) Olsz Pisz i bl; «przywrzeć do czegoś na mrozie, też impers»: *ale w nocy przyszedł krzepki mróz i niektóre [ryby], bardzo nieostrożne, przymarzły łebkami do samego lodu* GazOlsz XXIX 28, *šrun – tak pšimarzuo do scepuf* Hejdyk Pisz. KS

przymarzyć się (lit) W, psn; «przyśnić się»: *žiš mi ša pšimažuūa ňeboščka* Lubertka W, SWarm 127. KS

przymaszczyć zob. **przymarszczyć**.

przymawiać się (Z + lit) O Olsz; «zręcznie napomykać o czymś»: *ton się przymāziāl, cobym go też zaprosiū, ale ni māwa mniejsca* Tuławki Olsz, KF. ZS

przymdleć; tylko -*mgleć*; pośw. tylko im. bier.: «zemdleć»: *bowjem lezała przy-mglōna* Skomack Wk Ełk, PME XIX 98. KS

przymgłeć zob. **przymdleć**.

przymiarka (lit) W; «dopasowywanie szytego ubioru do figury, miara»: *krafčka nastalovaūa mñe do pšimñarki na pojuťše* W, SWarm 91. KS

przymiatać; tylko -*mie-*; «zmiatać na jedno miejsce, podmiatać»: *āwōj, to scotko pšñētam zafse* [śmiecie na szuflę] Dąbrówka Pisz. KS

przymierać (P + lit) Olsz, psn; praes 1pl *przymierawa* Olsz; «być bliskim śmierci»: *łoni nie ziedzą, co robić z psieniądzami a my przymnierawa głodem* Tuławki Olsz, KF. KS

przymieranie forma rzeczownikowa czas. **przymierać**: *matka się rozgniewała za to przymieranie głodem* Dywity Olsz, P 4, 21. JZ

przymierzać; fut 3sg *będę przymierzał*; **1.** «wkładać, zakładać, aby sprawdzić, czy pasuje»: *bēnde iēžžuū po fšistkēž žoskaž i bēnde káždi* [dziewczyni] *tēn bōt pšimnēžāu* Leszno Olsz, Stef JPW 71; **2.** «zrównywać»: przs. *św. Kazimierza (4. III) dzień z nocą przymierza* W, Bar 137. KS

przymierzch «o zmierzchu» Więckowo Nidz, SWM VI s. 33. KS

przymierzchać się; tylko *-mierzk-*; impers «o zapadaniu zmierzchu» Szymany Szcz, SWM VI s. 33. KS

przymierze «sojusz, pokój (tu przen)»: *Oj, Jonku, mój Jonku, Požém czy to szczérze, Że to nigdy dobre Nie buło przymnérze* psn Stef III 20. KS

przymierzkać się zob. **przymierzchać się**.

przymierzyć (Z + lit) Olsz i bl; inf *-éc* Olsz; «włożyć, nałożyć, aby sprawdzić, czy pasuje»: *kážāu nāpšōt tēm dvōm pšimnēžéc* Leszno Olsz, Stef JPW 71, przs. *nikt nie uwierzy aż przymierzy* bl, LitLud XVII 112, ● *ja tlo χάαυam pšimnežić jak ja bande wglondać po śherci* [w trumnie] Butryny Olsz. KS

przymieszać «dodać do czegoś i wymieszać»: *to rozmōćić te kukeūke w woże i mōjki pšinesac i ono kisa* Waplewo O; **przymieszany** im. bier.: ◇ *na ścañe žiši abo stoi i tam bēnže* «obrok pšynesany [o korycie] Strzelniki Pisz. KS

przymieszka (Z + lit) OW; «dodatek zmieszany z czymś, domieszka»: *obrok, suoma pšimeške dostañe, śrut ofšany i ĩnenšanka* Rožental O. KS

przymieszyc «mieszając, dodawać do czegoś»: *do žleba kartofle pšimessivajō* Bzury Pisz, UAM. KS

przymietać zob. **przymiatać**.

przymilać się «starać się przypodobać komuś»: *Ciężką dolę lud przeżywa, nastala już chwila, Że brat brata nie poznaje, obcym się przymila* psn IS LI 190. KS

przymiot «cecha, właściwość»: *są wrodzone mu przymioty* Skomack Wk Elk, PME XIX 98. KS

przymknąć ogp: *przymknij te dźwerze* Tuławki Olsz, KF. KS

przymnażać psn; «mnożąc, powiększać, przysparzać»: *Niebo ziemia morskie wały Przymnazaju pańskiej chwały Służąc mu powolnie* psn IS XIX 482. KS

przymocować (Z + lit) O Olsz Mzach Giż Olc; «mocując, przytwierdzić do czegoś»: *jak ja φ tō solanke wlas, to unu me dekle m pšikriłi i go pšymocowali tak, co ja wlešč nazat ĩe muk* Jabłonka Nidz; **przymocowany** (Z + lit) O Olsz Szcz Giż Olc; im. bier.: *býijak na skōrke pšymocowany* Szczytno, *potem śe należy do varštata śrupstak, ten jes pšy varštackim stole pšymocowany* Kowale Oleckie, ◇ *depti, te bedo pšymocovane do nićenic* Siedliska Giż. KS

przymocowanie forma rzeczownikowa czas. **przymocować**: *rinka do pšymocowaña kōsy do košiska* Różnowo Olsz. KS

przymocowywać; praes 3sg *przymocowywa*; «mocując, przytwierdzać do czegoś»: *but, sošnik pšymocovany i okuadña, fšystko śe do ĩego pšymocovya, to jest caua guuvna zasada puuga* Grajewo Giż. KS

przymocunek «o miejscu przymocowania czegoś»: *pšymocunek do skřenta* Kukowo Olsz. KS

przymówić (Z + lit) W Nidz Mrąg; praet 1pl *my przymówili* Mrąg; **1.** «przrzec, też: potwierdzić» W Mrąg: *on przymóžił, co jo zažezie do ojca* Purda [D] Olsz, BWM 29, *potem pšistompjiuo nadlešnictfo s prožbo, zebi mi im tys pomogli wiwuski džewa, cobi byu plan wikonani. Mi im to pšimuwiłi i wožiłi to džewo* Mikołajki Mrąg; **2.** «powiedzieć coś przykrego»: *no dobže, co ten pšijak zdeχ – casem še pšimuvi* Jabłonka Nidz; **przymówiony** «uprzednio przygotowany, umówiony»: *wybijano šiby, pšimuwjona bujka byua, taka grupa zapšańcuo, zostali namówjone pšes užennikuo německix* Purda Olsz. KS

przymówka «przytyk? aluzja?»: *zrobiuł ji przymówkę* Tuławki Olsz, KF. KS

przymroczek (Z + SWM VI) Pisz; hip «**przymrok**»: *to jus jāk tak še pšymrocek robji, co mozna jus χojinke zašfěćć* Myszki Pisz. KS

przymrok (Z) Pisz; «pora, w której zapada zmierzch, zmrok, szarówka»: *jek v žimie djućke žecury, to pšymroki* Pogubie Średnie Pisz. KS

przymrozek (Z + lit) OW; ogp: *juž ziosna, a jeszcze mǎwa przymrozki w nocy* Tuławki Olsz, KF. UDK

przymrużyć «przymknąć powiekę»: *przymružuł jeno łoko ji dał mu znak* Tuławki Olsz, KF. KS

przymus (P + lit) Olsz Szcz, psn; «pilna potrzeba, konieczność»: *Dla palacza papierosu nie ma takiego przymusu Do zakupu książki pewnej Lub loteryjnego losu* psn IS CCXLIII 69, *bo Niemcy to się tylko starali swoich popierac, a juz co był katolik, to tylko ze przymusu dostał pracę, jak brakło fachowca* Klon Szcz, P 5, 19; **z przymusem** (P) Szcz, psn, **z przymusu** «na skutek zastosowania presji lub siły»: *ojca mego znowuž Niemcy z przymusem wyszedlili do czetralej Polski* Klon Szcz, P 5, 3, *jek to mǎsz zrobzić z przymusu, to lepszy cale nie rób* Tuławki Olsz, KF. KS

przymusić (Z + lit) O Olsz Szcz, psn; «wywrzeć na kogoś silny nacisk, zmusić» Olsz i bl: *trzeba i nie spać, kiedy cłek musi, do ty trudności bżieda przymusi!* psn Mał III 11; **przymuszony** (Z) O Szcz; im. bier.: *rožice byli polske, žeci buu pšimušone do německej movy* Lipowo O gm. Waplewo. KS

przymusowo «wbrew czyjejś woli»: *po vojńe starosta χcau mńe souťysem pšymusovo zrobzić* Różnowo Olsz. KS

przymuszać (lit) W, psn; inf -*musiac* Olsz; «wywierać na kogoś silny nacisk, zmuszać»: *przymuszać do żadnego stǎnu go nie banda, aby ni mńiec za to łodpoziedzialności przed Bogam* W, Bar 48. KS

przymuszać się (lit) Olsz; inf -*musiac się* Olsz; «zmuszać samego siebie»: *ton nimǎ žǎdnygo aptytu; ton się tlo tak przymusiǎ do jedżena* Tuławki Olsz, KF. KS

przymykać się psn; fut 1sg *będę się przymykał* bl; «przysuwać się ukradkiem, podkraść się»: *Za psiecém garnec I klóski w niém. Běnde sie przymykoł, Po jěny wymykoł Až wszystkie zjém* psn Stef I 148; por. **przemykać się**. KS

przemyślić 1. «wpaść na coś, wymyślić»: *ni moga nič pšumišlic* Butryny Olsz; **2.** «ubzdurać, uroić sobie»: *pšimišlyć; pšimišluu sobže, že každi tilo čekǎ na jygo šnyrc* W, SWarm 127. KS

przynajmniej (Z + P + lit) OWMzach Giż Pisz Elk i bl; -*é* W Szcz Giż, -*ěj* OW, -*na-* OW Szcz Giż Pisz, -*naj-* Olsz Nidz Giż Elk i bl; **1.** «nie mniej, nie rzadziej niż...»,

co najmniej» OW Giż Pisz Elk i bl: *un muši dva razi pšnâjmñij obortvać* Kajkowo O, UAM, *ńevut srogi jest, ma dva skšidua, pšnajmñej pñžesont metruť dũugości* pow. Elk, SWM X s. 48, *mógbyś się też przynâmní rãz na tydzien dobrze łumyc* Tuławki Olsz, KF, *to dostańe kartoflu[f]*, z *jednego morgu pšnâmñej dvasta pñžesunt cintnâruť, tšista cintneruť* Kajkowo O, UAM; **2.** «jeżeli nie co innego, to chociaż...» WMzach Giż: *jek pšize ta ńežuuka, to čuožek pšnâjmñi uotpočne* W, SWarm 92, *to nau taki grubi kij, to on tak pšepižau, jak mu še zapížau* [o odkładnicy pługa], *ja žižau tak pšnajmñej* Bartki Nidz, *ja žem, take luže so, majo końe i krovu pšynomñe* Krzywonoga Szcz. KS

przynakładać «przyzwyczajając»: *pšnakuodać, cobí ńe brukowaũo zorgować* Lipowo Mrąg. KS

przynależeć «być częścią, elementem, wchodzić w skład czegoś, zaliczać się»: *do lady* [«urządzenie do ładowania bali»] *pšynależy kluć i dwa špyrnale – gwoźże i gruba keta* Wojnowo Mrąg. KS

przynależeć się; przynależy się impers «należy, trzeba, przystoi, wypada»: *Tylko byś nosiła z drobnuchnej rutcetki, Co sie przynależy dla dobrej dziewczki* psn IS DXCVII–XV 70, *potem uon še do Boga navrućiu i še vžeũu f karčme z jedno vdovo i šfatovaũ dobže, jak še pšynaležauo* Smolonek O. KS

przynależność «o deklaracji narodowościowej»: *žondano od nas potpís na pšinalježność narodowo ńimecko i strašili s tym, že kto potpiše narodowość polska zostańe wíwježony, wysedlony z Warmji* Purda Olsz, w roku 1939 *potpisałem z moją Rodziną pšynalježnosc do narodu polskiego* Gryźliny Olsz, P 3, 11. KS

przynależny «przysługujący komuś, należny»: *przedstawili mi obranych mężów zaufania, którzy z moich rãk otrzymywali przynalježne miesięczne wynagrodzenie* St Kaletka Olsz, Leng 159. KS

przynalożyć «przyzwyczajaić» Stawiguda Olsz. KS

przynawozić «przywieźć jednego po drugim»: *pšynavožili Ńemcõf; po plebiscyće caũy lut podupat* Różnowo Olsz. KS

przynieść (Z + P + lit) OWM i bl, psn; inf *-nieść* Nidz, fut 1sg *przyniesę* Giż i bl, 1pl *przyniesiem* Resz Mrąg, *przyniesiewa* Resz, 3pl *przyniesã* Mrąg, imp 2pl *przyniešta* O Olsz Mrąg i bl, praet 1sg *ja przyniosem* Giż, *przyniosem* O Olsz Szcz Olc, *ja przyniošł* OWMzach Giż Olc, *ja przyniešta* Nidz, *ja przyniošta* Olsz Giż, 2sg *przynieštaš* Nidz, 3sg *przyniešł(a)* Olsz Mzach Mrąg, 1pl *przyniešlim* Olsz; **1.** «niosąc, dostarczyć coś, przyjsć z czymś» OWM i bl: *želune b'žõski pšinešewa z lasa ji uopstrojiwa* D Wólka Resz, *žeći postažo skožńe i tam še vuoży bombonõf i jepkõf, to muũo, co Mikoũaj pšyñõs* Klebark Wk Olsz, *ten gospodaš jek pšyšet na obore, to ńe pšyšet s pruzno reũko, tylo pšyñusũ korbac ze sobo* Pogubie Średnie Pisz, *potým čõgnẽli rozmajte wojska, com iž ńe znałi, rabunkuũ rozmajće biũo, od jednego wžełi, do drugęgo pšyñešli* Jablonka Nidz, *jek do mńe pšišžeta, to mi pšinešta žleba* Lipowo O gm. Waplewo, ● *bočońe, pšineš mi žecko* Pokrzywy Olsz, ● *fraz diabli kogo przyniešli (diabeł kogo przyniošł)* Olsz i bl zob. **diabeł**, ~ *jaki kaduk cię przyniošł?* W zob. **kaduk**; ●● «wnieść jako wkład»: *ja ci pšinešũa došć pšejenži ō tpuj majentek, a tš mńe wžõn i wipenžiu* Gardyny Nidz, *te pñenže coš pšinešũa so w majentku* ib; **2.** *przen a*) «przekazać, rozpowszechniać» Olsz Szcz Giż Pisz i bl: *takom mi nowinie przynõs z tej narady* Klon Szcz, P 5, 37, *to esce Stašek to esce s Polski te mõde pšyñõs* Skorupki Giż, *parž to ta uob'žida taka na rękaž i na tfaży, to ńe žadomo od cegõj, to tak jak jedẽn ma, to uod drugęgo pšyñeše* Snopki Pisz; **b)** «spro-

wadzić, spowodować» O i bl: *kokoš kedi p̄xeje, to nedobra, p̄šineše neščešće, to beńže zaržne^{ta}, nedobre co p̄šineše na ^uobore* Liwa O; **3.** «przysporzyć korzyści, dać dochód, też impers» OW Nidz Mrąg Pisz: *polowane i wuntka to najwnecej p̄šyńeso* Ukta Mrąg, *mnie p̄šnōs jeden murk dważeśca p̄xeńc aruf – dwa sto i jedn kfinta^{li}* Bzury Pisz, UAM, *ta wutka ešce na šfeće nīc dobręgo ne p̄šnōsūa, nīkomu, nu nie?* Kajkowo O, UAM, *jek ribakom dobże p̄šyńosūo, to i ribaki im dobże dažo* Jabłonka Nidz; **przyniesiony** (Z) Olsz Mrąg Giż; im. bier. w zn 1: ◇ *beńže* [len] *zwozany w duże snopki i beńže p̄šinešony do gumna* Popowo Sałęckie Mrąg. KS

przyniewolić psn; «zmusić kogoś do zrobienia czegoś wbrew jego woli»: *Matulu moja, matulu moja, Wyście mnie przyniewolili, Mom chłopka nie do woli* psn Stef III 77. KS

przynitować (Z + lit + SWM II) Olsz Giż; «połączyć nitami dwa kawałki metalu»: *nuti co tak p̄šibzija; p̄šnitować, nitować* [odp. na pyt. kwest.] Konopki Wk Giż. KS

przynosić (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl, psn; praes 1pl *przynosiwa* Olsz, imp 2pl *przynosta* bl; **1.** «niosąc, dostarczać coś, przychodzić z czymś» OWMzach Mrąg Giż Pisz i bl: *bodaj tego bryftregra, co nāma listki przynosiu, łodpuscili z poczty Tuławki Olsz, KF, k̄uobuk z jednego gospodarstfa beže, a drugim p̄šinoši* Kajny Olsz, *p̄šineš brele* Jedwabno Nidz, ● *mara to čuōzek; ta matka, co do k̄stu do oūtaža p̄šynoši, to tak do psoty pože* Rostki Pisz, ● *bočōn, on i žeći p̄šynoši do domu* Bogacko Giż; **2.** przen **a)** «sprowadzać, powodować» bl: *bojāce ludzie wiēcej szkody, niē pożytku przynoszā* GazOlsz XXIX 15; **b)** «przekazywać, rozpowszechniać»: *Przynose wam nowine, Ze w mniastecku Betlejem Stało się tam przedziwnie, Iz sie Jezus narodził* psn IS XIX 482; **3.** «przysparzać korzyści, dawać dochód» Olsz: *kamienie też nie przynosiły chleba, bo były zbyt małe, nie nadawały się ani do budowlu, ani do budowy szos* St Kaletka Olsz, Leng 37. KS

przyobiecać (Z + lit) Olsz Pisz, psn; praet 1sg *ja przyobiecała* bl; «złożyć obietnicę, przyrzec» Olsz Pisz i bl: *leč po jakimś caše zapomnāu on tyx sūōp, ktōre matce p̄šiobecau jō ne bić i jej ne dokucac* Hejdyk Pisz; **przyobiecany** im. bier.: *wpłynāł na gościnnego* [«restauratora»], *ktōry nam poprzednio przyobiecanā salę odmōwił* St Kaletka Olsz, Leng 104. KS

***przyobzować** «uwiązać na pastwisku»: *krowy še p̄šy^uobzuje* Lipowo Mrąg. KS

przyodziać (lit) Olsz, psn; «ubrać kogoś w coś, odziać» Olsz i bl: <*Nasieję ja*> *lenku drobniuchnego, Przyodzieje niegodziaja swego* psn, Kolb 151; **przyodziany** im. bier.: *Byńdziecie tak przyodziani, A tak z wami w tym rzedzie Ktōż z wami chwalić byndzie* psn IS XIX 482. KS

przyodziać się «ubrać się w coś, odziać się»: *Oj piola, piola nie wieleć go mnała Prosiła Boga, by sie przyodziāła* psn IS XIX 482, ● przen *Šfenty k̄yš pot še pošćele, Ewangeljo še p̄šy^uožeje* psn. KS

przyodziew «odzienie, ubranie, okrycie»: *zarzund sche stara o przyoćew i chlep* Wały Nidz, P 9, 1. KS

przyodziewek «odzienie, ubranie, okrycie»: *toć zarobzie tyle, co mi na jedło ji przyłodziewek starczy* Tuławki Olsz, KF. KS

przyorać (Z + lit + SWM IX) Olsz Mrąg Giż; fut 1pl *przyorzewa* Olsz; **1.** «zorać w tzw. zwał» Mrąg Giż: *ugžeż – to jest kedi ja wezne p̄šiože tam i nazat* Rybno Mrąg, *p̄šy^uoż do zagōnu* Bogacko Giż, *skūat, abo skibe p̄šy^uorać* [odp. na pyt. o orkę

do środka zagonu] ib; 2. «orząc, przyrzucić»: *tę lupinę przylorzewa na gnój* Tuławki Olsz, KF. UDK

***przyorywać** «orać w tzw. zwał»: *na skuat pšyoruje še* [odp. na pyt. o orkę do środka zagonu] Jabłonka Nidz. KS

przyostać «przystanąć?»: *pšlostane i zavdu sųapši i fcale sųabi* Pasym Szcz, UAM. KS

przyozdobić «przybrać ozdobami, upiększyć»: *Wiosna las przyozdobiła w zielone szaty* Ptaszyna się namysliła wylecieć z chaty psn IS LI 191, ● *przen A vžitajže muj Jezuse Nat tfojem ludem zmiujij še Pšyozdup nas tu na źemi Šatami z neba šfęterhi* psn; **przyozdobiony** im. bier.: *po moich rodzicach miałem dom drewniany psięknie farbowany i psiękne figury przyozdobione* Gąski Olc, P 6, 5, *Za druhnę ustrojona, Pięknie przyozdobiona* bl, Wisła VII 90. KS

przypadać «zdarzać się w określonym czasie, wypadać»: *ten uorganisti co nežela i na šfento pšecitâu lekcijâ i 'evaňeljâ, jeke pšipadaui, bo mnâu pozvolensfto uot kšenzâ falaža* Brąswald Olsz, KN I 306. KS

przypadeczek hip «**przypadek** w zn ●●»: *Stał ci mnie się przypadeczek, Odjechał mnie kochaneczek* psn, Kolb 500. KS

przypadek (Z + P) Olsz Nidz, lit bl, psn; Gsg -dku bl; «zdarzenie będące wynikiem zbiegu okoliczności» Olsz Nidz i bl: *czy miał trochę w czubie albo jaki inny przypadek, dość że się potknął, jaja z kosza wyleciały i potłukły się na miazgę* GazOlsz XXIX 28, *i ńerâs biui take pšipatki co še as i dwuŋ i tšex gošci u rbakuŋ znaleźli i kazdu pšinûs po jâkes tšî litri wôtki i mocno dobrej zagriŋi* Jabłonka Nidz, przs. *gdzie złe przypadki, tam przyjacieli rzadki* bl, LitLud XVII 110; ●● «niepomyślne zdarzenie, nieszczęście» bl: *O com će prošiu dña tygo Toš mi Jezus uaski dou Ne otstompšiuēs ńe nenžnygo Tak zem pšipatku ne mnou* psn. KS

przypadzisko ekspr? «epilepsja» Ulnowo O, SWM XIII m rp. KS

przypalić «przy gotowaniu: nadpalić, zrumienić»: *muza, co še weźne scerne mleko to še pšypali, to še wleje wody, co še zagotuje, to še zrobi začerki* Pustniki Mrąg, na panyfce še pšypali munki Łajs Nidz. JZ

przypalić się (Z + lit) Olsz Mrąg, psn; «o potrawach: zostać przypalonym, przypiec się»: *co tak czuć, może się co przypalulo?* Tuławki Olsz, KF, *Kiedy my muze warzuła, W garku ji się przypolulo* psn Stef I 231, *muza to gruběj mōňki, to še zarhesauo w garku, cobi še ńe pšipaliuio* Dobry Lasek Mrąg. KS

przypamiętać (Z) Olsz Nidz Mrąg Giż Pisz Elk; «przypomnieć sobie»: *co ja moge pšipaňentać to xustki mńeli* Bogaczewo Giż, *żeći by sobe pšypaňentałi, ze roźice tak mówili* Ogródek Elk, *tak še xupko ńe pšipaňenta* Łęgajny Olsz. KS

przypamiętać się (Z) Giż Pisz; «**przypamiętać**: znać to znam, ńe moge še pšipaňentać Snopki Pisz, *muše še napšut pšipaňentać* Niedźwiedzi Róg Pisz. KS

przypamiętywać «przypominać sobie»: *musē sobe pšypaňentywać* Rybno Mrąg. KS

przypasać (Z) Pisz, psn; «przywiązać pasem lub w pasie»: *Wszōnde na kōnika, Przypasze szabliczke. Podkrēnce wōnszyka, Pojode za Wiste* psn Stef II 19, *opas abo pšypas fartuŋ* Góra Pisz. KS

przypasować (Z + lit) Olsz Giż; «przymierzyć, też: przymierzywszy, dopasować» Olsz: *przypasuj te skorzne, czy ci pasuj* Tuławki Olsz, KF, *tedy vezne potkove, še jo rozgżeje i še pšipasuje na kopito: jak jest dobra to še pšybzije* Pokrzywy Olsz; **przypaso-**

wany (Z) Giż; praet z podm. uogóln. bez słp. Giż; im. bier.: *to taka soša [= socha] biya – kawaŭ džewa wikopany – tedi biya taka kulka pšipasowano, coby muk tšmać* Paprotki Giż. KS

przypasować się «przywrzeć»: *pšijafki v ježeže f takeχ trompkax skorupoveχ, ōne se pšipasovauy tej poduozje, gže ōni byli* Zgon Mrąg. KS

przypaść 1. «dostać się komuś w udziale, wypaść»: *meli tedi tu pšemawane, tak i tak, co ma ōstać pši nerheckej strohe; jak pšipadhe do Polski to liχo beŕže* Węgój Resz, ● *Trzeba by zawołać, Jiść do wsi, staręgo, Przypod dekret na nia I na mnie samęgo* psn Stef III 23; **2.** «okazać się odpowiednim, stosownym, nadać się»: *jus tego ne χce nazwać, to se boje, take žecy co ne pšipadno do žiwota węcneho* [odp. na pyt. o złęgo ducha] Mrągowo. KS

przypatrować się, przypatrywać się (Z) Giż, psn; -ow- bl, -yw- bl; fut 1sg *będe się przypatrywać* bl, 3sg *będa się przypatrować* bl; «uważnie patrzeć, przyglądać się»: *Wy będziecie na izbie tańcować, A dzieci będa przez piec wam się przypatrować* psn, Wisła IV 801, *pšipatruje se temu grubemu dembovyi* Gawliki Wk Giż. KS

przypatrzeć się, przypatrzeć się (lit) Olsz, psn; inf -yć się Olsz, imp 2pl *przypatrzta się* bl; «uważnie spojrzeć, przyjrzyć się»: *przypatrz się, jek te trące muszą czesko pracować* Tuławki Olsz, KF. KS

przypchnąć; imp 1pl *przypchnijwa*; «pchnąwszy, przysunąć»: *przypchnijwa wóz z żytem bliży siujsieka, to będzie się lepszy sztåkować* Tuławki Olsz, KF. KS

przypelgnąć; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm: «przypalić»: *pšipeugnūam sobže tan novi šorc* [«fartuszek»] W, SWarm 127. KS

przypelgnąć się; formę hasła i definicję powtórzono za SWarm: «przypalić się»: *pšečūnka ša troχa pšipeugnūa* W, SWarm 127. KS

przypędzać «pędząc, przyganiać»: *krowy przypędziali z paszikow juz ze wyjankamy na głowach i na rogach krow, azeby juz nikt nie urzekł tech krow i dały duzo mleka* Klon Szcz, P 5, 68. KS

przypędzić; praet 1pl *przypędzilim*; «przyciągnąć?»: *pšipenžilim to naso masine ot tego Polaka i zniščuū mne te masine – gže to ale zrobis, gže to dostañes!* Siedliska Giż. KS

przypiąć, przypnać (Z + lit + SWM X) OWM, psn; inf *przypiąć* Mzach; «przyczepić, zaczepić, też: założyć, przymocować» OWM i bl: *brutka abo mūdoda pšyprne mūdodemu taki štroušak, buketka* Budki Olc, *do spudñej zimy* [zyna, «lina do podtrzymywania nie-wodu»] *pšipno čenžarki, aby jo tšmal'i pšy grunće* Zgon Mrąg, SWM X s. 51, *kōñžauke požešić i zelaznym spōnkem pšipñe* Zgniłocha Nidz, *jek kose do košiska pšypsonć to jes pšećonek* Kot Nidz; **przypięty** (Z + lit + SWM X) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz, **przypnięty** (Z) Olsz; Nsg n -e Olsz Nidz Mrąg Giż; im. bier.: *to zuroś, a tu źedro biyo pšipsente* Skorupki Giż, *v majontku byk to na uūšine ōou jaźmo pšypente i ōon uysino čongnou* Śwignajno Wk Mrąg, ◇ *ta kōñžouka beŕže pšiwonzanā do takej pupki, pšipentā* Zwierzewo O, ~ *kandar – to pši wojsku, to do ōuzdy beŕže pšipñente, co kuña letko stšima* Purda Olsz. KS

przypić «wypić (alkohol), zwróciwszy się do kogoś»: *Pšipsij šostro, pšipsij do mne* Bēnde *žežau, cy to dobre* psn. KS

przypiec (lit + SWMp) Olsz Mrąg; «piekąc, przyrumienić, też: przysmażyć»: *podāj te kartofle to ci jech przypsiekę* Tuławki Olsz, KF. KS

przypiec się «ulec przypaleniu podczas pieczenia»: *pšekya mñajso f pšecu, co šila do ñego dožožuua i dolyvaua vodi, žebi ša ñe pšipšekuo* W, SWarm 109. KS

przypiecek (SWM I) Resz, psn; **1.** «murowana ława wokół pieca służąca do siedzenia lub spania w ciepłe» bl: *Siedzi zajónc za przypsieckam I sia bazi z małam dzieckam* psn Stef RD 12; **2.** «mała izba w głębi domu, alkierz» Bredynki Resz, SWM I s. 45. KS

przypięcie forma rzeczownikowa czas. **przypiąć**: *napšut košule i taki vistek do štrefli pšipėńca* Wejsuny Pisz. KS

przypiększać «przystrajać, upiększać»: *šparođi – troske pšypėnksaľi budinek, take f'igury* Hejdyk Pisz. KS

przypijać «wypijać (alkohol), zwracając się do kogoś»: *Rada bim ja pšipšijaua Alem esce še ñe muua* psn. KS

przypilać «przypilnować» bl, Wisła III 89. KS

przypilić (Z + lit) W Pisz; **1.** «przypilnować, też: przynaglić» W: *ia moga spokoĩne vijezac, bo Iũuanka mi žeći pšipšili* W, SWarm 127, *juž tak mu przypsilulem, coby się tego natuczul* Tuławki Olsz, KF; **2.** impers «o chorobie: zaatakować, też: dokuczyć?»: *napój, a ñe z octem, kedy pšipil'i žeći, casem s požetša pšyže, różne* Snopki Pisz. KS

przypilnować a) «otoczyć opieką»: *na počuntku zaro pšipšilnuje* [chorego prosiaka] Dłużki O, UAM; **b)** «objąć kontrolą stan czegoś»: *to w dzien, to byłem wojtem, a nocą to muszałem przypilnowac rozech kradziezy i wypadkow* Klon Szcz, P 5, 58. KS

przypinać (Z + lit) WMzach Giž Pisz, psn; «przyczepiać, zaczepiać, też: przymocowywać»: *sukno bžel'il'i na trawė, pšypšinal'i na knebelki* Świątajno Szcz, *wistek to tak jak dla žeći, co še pšypžina pońcoxi do wistka* Natać Wk Nidz. KS

przypinać się «być przypinanym»: *stanuk dla žeći co še pońcoxi, struple pšipinajo* Ryn Giž. KS

przypinanie forma rzeczownikowa czas. **przypinać**: *pašyk do štrypuf pšipinaraň* Mikołajki Mrąg. KS

przypisać (Z + lit) Olsz Nidz Mrąg Olc, psn; **1.** «zapisawszy, przysłać» bl: *Przypis do mnie listek, aby dwa sloweckä, Co ja sie pociese jako jäskóteckä* psn Kętrz 70; **2.** «dopisać»: **a)** «do tekstu wcześniej napisanego» Nidz Olc: *ñež pañi pšipšise, co u nas ñotu to u nas scotki sò do podwurkuo zañetaña* Olecko; **b)** «do czyjegoś rachunku» Olsz Mrąg: *jena karcmarkä, kedy pšišil'i pšić, to zawdi pšipšisaua esce ros im* Szestno Mrąg. KS

***przypisywać** «uznawać za przyczynę czegoś»: *Twojej przypisuje mocy I wzielbie cie samego Zeš me bronil przestej nocy Od grzechu wsego zlego* psn IS LXXIII 260. KS

przyplątać się (lit) O Olsz i bl; «przybłąkać się»: *oto jeden nadreńczyk przyplątal się do naszej wioski, słuchał obcą mowę, był z tego zadumany* GazOlsz XXIX 20. KS

przyplynać (Z + lit) Olsz Nidz, psn; «płynąć, przybyć»: *kedy pšipuinou, baboianza go grabnoua i zañosua go do domu* Przykop N [Jaśniewo] Olsz, Stef JPW 20, *ribi pšipuinu ñezi te gleju* Zgniłocha Nidz. KS

przypnać zob. **przypiąć**.

przypola (Z + SWM XII) Ełk; Ipl -oma Ełk; «jedna z dwóch dolnych części rozcinanego z przodu ubioru, poła»: *sukman to duugi s pšipouoma* Kalinowo Ełk. KS

przypolek «poła od marynarki»: *kedy ta para klejku na outažu, panna muoda wzeua nakriua pšypouek, aby ñić nad ñim žont, a on jak muk tak to otcuŋgau* Szeligi Ełk. KS

przypoludnie (Z + SWM VI) W Pisz; «środek dnia, południe, też o czasie popołudniowym?»: *ja tu na pšypo[u]udne pšyde spać* Wrzesina Olsz, *bes pšipouđne* Łabuchy Resz. KS

przypoludnik lit bl, psn; «roślina zielna o białych, żółtych, bladioróżowych lub purpurowych kwiatach z rodziny przyszczymicowatych»: ● *Ona idzie do taneczka jak przypoludnik, A on za nią niedaleko jako odludnik* psn, Kolb 533. KS

przypominać (Z + P + lit) Olsz Mzach Pisz i bl, psn; praet 1sg *ja przypominała* Pisz, fut 1sg *będe przypominał* bl; **1.** «wracać, sięgać pamięcią do kogoś lub czegoś, pamiętać, też: budzić wspomnienia» Olsz Mzach Pisz i bl: *pšypořinam sobje, že dwa razy pošetem do škoųy řemýeckej po řeci, kturę odešli z našej škoųy i řentře wručili ze mno do našej škoųy* Purda Olsz, *ře řce tego pšypořinac – co řineųo, to řineųo, teras mamy mocno dořbe, řiřaj mamy pokuj* Mąćice Szcz, *słowa Ołca i matkie tak mnie zawsze pšyřpomnienaly wiara i narodowszc polska* Szczęsne Olsz, P 2, 14; **2.** «przywoływać w czyjejs pamięci»: *řa to tem pamnětam; nie brąkujesz mi tego przypomninać* Tuławki Olsz, KF; **przypominany** im. bier. w zn 2: *czy chcecie jeszcze zawđy przypominane mieć one szycerze słowa* GazOlsz XXIX 17. AW

przypominać się «pojawiać się w pamięci»: *otoz we chwili mie się przypomina, jak mñilem lat 16–17, to byłem uczniem murarskim* Klon Szcz, P 5, 16. AW

przypomnąć (Z) Mzach Mrąg Giź Pisz; «sięgnąć pamięcią do czegoś, przypomnieć sobie»: *to ja muse sobje as pšipomnońć, bo to ř škole ře učili* Gardyny Nidz, *to jesce řencej biųo tyř zortuf, ale ře moře jus pšipomnońć sobře* Głodowo Pisz. AW

przypomnieć (Z + P + lit) W Nidz Giź Elk Olc, psn; inf -ić Olsz Elk, praet 1sg *ja przypomniała* Nidz; **1.** «wrócić, sięgnąć pamięcią do kogoś lub czegoś» W Nidz Giź Elk Olc i bl: *ras tom ře pouozųa o řewontěj gořińe, tak mi ře dostaųo, co ře robi, ře mogųam sobe pšipomńeć, gře ja jestem* Nidzica, *jo mōųa take syny učone, jak ja pšipomne tyř mojiř synkuf* Klucznik Olsz, *Oj, zjadųam go, zjadųam ř řeni za řweżańi, Co pšypomńe ojca, matke, zaleje ře uzańi* psn; **2.** «przywołać w czyjejs pamięci» Olsz Szcz: *przypomnij mi jutro to tem* Tuławki Olsz, KF. AW

przypomnieć się (Z + lit) W Nidz; «powrócić w czyjejs pamięci, też impers»: *przypomniało mu sia, jek dziń przed tam łogrodnik go fytł* W, Stef OK 7, *jek casem ře rozmyřli, to ře pšypomńi* Kot Nidz. AW

przypowięzić «przycisnąć drągiem (tzw. powązem) ładunek na wozie drabiniastym» Bartki Nidz. AW

przypożyczka «o fancies w zabawie dziecięcej»: *W różowawy czápce Szedzy jeschźor w tńcu, W kalinowém źńcu, W kalinowém, w kalinowém źńnuszku. Co ja sama mñiala, Jeszczoroźum dała, A za jęgo przypoźyczki Dáj, pani, rydzki!* psn Stef RD 20. AW

przypracować; będzie przypracowano «obrabia się, nadając określony kształt»: *drevno bęńře pšyřpracovano tak okrońęųo, co moźnå dořbe ujunc i potēm te duri być* Biała Piska, UAM. AW

przyprasować (lit) Olsz; «przygładzić rozgrzanym żelazkiem»: *trzeba te klapy przy sukmanie dořbe przyprasować, bo mi się załdy łodginają* Tuławki Olsz, KF. AW

przyprawa ogp: *so pšyřravi f ta zupe, to ře pšyřraži ta zupa, co ma lepšo smake* Mąćice Szcz. AW

przyprawić (Z + lit) Olsz Giź; «przytwierdzać, mocować»: *dwa razy juź mu przyprąziłtem te podkowy, a znowu mu łodleciały* Tuławki Olsz, KF. AW

przyprawić (Z + lit) Olsz Szcz; **1.** «dodać dla wzbogacenia smaku potrawy, doprawić» Olsz Szcz: *mòžò, że jek še te gžibi dobže pšipraži, to smakujò fcále dobže* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58; **2.** «zawijając, przyczepić»: *mamko, przyprawcie mi tę szlejkę do włosów, bo muszę już jić do szkoły* Tuławki Olsz, KF. AW

przyrowadzać «doprowadzać do czegoś»: *dzielić zaś miejsca swego nigdy nie trzeba, bo to jano przyrowadza familiją całą w ubóstwo i niezgoda* W, Bar 65. AW

przyrowadzić (Z + P + lit) OWM, psn; **1.** «prowadząc, przyjąc z kimś lub czymś do określonego miejsca, też: sprowadzić z powrotem» OWMzach Mrąg Węg Pisz Olc i bl: *pšiprowažiu go do jednu gurt w leše* Dąbrówno O, *na tšeci žen kóza zažorowa-ua, pšyprowažili wetrynaža* Miłuki Szcz, *pšisuo paru ožotniku ot tšego samego wojska, pšiprowažili proznego kóna i zabrali lojtnanta* Jablonka Nidz, *Kedy čepuo to zuaže s trepuf i s kulasami ide i seže, a zaś do izby mé pšyprovažo* Wygryny Mrąg, *tedi pšiprowažiuam bideuko do domu, znowuj byuo futrovane, dojune i pojune i tak buu žen do kónca* D Wólka Resz, ● *una še mocno uradovaua, co jej Pan Buk takego cuovjeka pšyprovažiu, co jej v bježe pomuk* Łajs Nidz, ● *przen jek vyjechal i z Jeruzalem, to to gžazde zobacyli, pšyprovažiuu ix do budynku, co Pan Jezus lezauf suonije* Jagodne Pisz; ●● «sprowadzić do siebie jako towarzyszkę życia» Resz Pisz: *kedy kavalér vyjezža z domu to panne pšyprovaži sobe, zónke* Myszki Pisz; **2.** «doprowadzić do czegoś» Mzach Mrąg i bl: *carovníca – tako paržovato, co muvo nescešće pšyprovaži* Baranowo Mrąg, *Jidž ty, Antószu, Ty duży Tómoszu, Przyrowadziłesz Anulke Do dużego placzu* psn Stef I 61, *wojna do dobrého nie pšiprowaži* Burdąg Nidz; **3.** «prowadząc, przesunąć lub przeciągnąć w odpowiednie miejsce» Szcz Mrąg Pisz: *klucem to suka, to jek pujže ta žožlo na bok, to jo najže i pšiprowaži* Orzyny Szcz, *ta osnowa mušau pšyprovažić na krosna* Pogubie Średnie Pisz; **4.** «przynieść korzyść»: *późnejse ševi liši dožot pšiprowažo, bo oni źle pšezimujò* Orło Giż, UAM, *to buu tšego dobrn plón s tix burakuuf, v latošim roku [pole uprawne] tile nie pšiprowažiuo, bo ta susa buua* Bzury Pisz, UAM; **5.** «umożliwić dopływ czegoś, doprowadzić»: *žcou to vode s ty stuhi pšiprowažić na obore* Lipowo O gm. Waplewo; **przyrowadzony** (Z) Mrąg Giż; Nsg n -o Giż; im. bier. w zn 1: *tak zaròs buu w Berlińe Konopka do tego pauciu pšiprowažony* Mrągowo. AW

przyprząść «przędąc, dorobić więcej czegoś»: *co pore lot še pšitkauo, pšipšenduo* Turówko O. AW

przyprzeć; pośw. tylko im. bier.; w temacie praet tylko -er-; ogp?: *przyperety* W, SWarm 127. KS

przyprzęgać (Z + lit) O Olsz Mrąg; fut 1pl *przyprzęgniewa* Olsz; «zaprzęgać»: *rogac* [«grządziel sochy»] *to set od reňki do kónca i pšypšengauo še kóna* Ukta Mrąg. AW

przypsnąć «lekką przypalić (obj. SWarm)»: *pšipsnúuás žišai kartofle* W, SWarm 127. AW

przypsnąć się «lekką przypalić się (obj. SWarm)»: *mháiso troža ša pšipsnúuo* W, SWarm 127. AW

przyrudować «lekką pokryć pudrem»: *przyrudowatał mi nasek, bo ma taki czerwony* Tuławki Olsz, KF. AW

przypuszczać **1.** «o krowie: zaczynać dawać mleko»: *ta krowa w białe łaty już przypuszcza; pewne wnetki się łocieli* Tuławki Olsz, KF; **2.** «mniemać, sądzić»: *Ze jak z was przypuszcza który Wpadł on tam do lisiej nory Nim się wygramolił z jamy* Spis już

został dokonany psn IS XXVI 99; **3.** «o księżycu: powiększać się»: *mniesiãc juź przy-puszczã* Tuławki Olsz, KF. AW, KS

przypuszczalnie «pewnie, prawdopodobnie»: *gospodaža jednego φ sposup tajemni-čy spalono šope, posyuaŭ žeči do našej škouy, pšipuščalnie potpalono* Purda Olsz. AW

przypuścić (Z + lit) O Olsz; «pozwolić, zezwolić na coś»: *przypuścili go do eksa-minu* Tuławki Olsz, KF; ● ● «o samicy ssaka: dopuścić potomstwo do karmienia» O: *kobiua dã mu – co go pšipuščići, bo su take kobiui, co ona go nie dopuščići* Kajko-wo O, UAM. AW

przysrachować «rachując, doliczyć»: *on zboze ma, to jemu zdaŭo pšyrazować* [po-datek] Gawliki Wk Giź. AW, KS

przysrajtować (Z + lit + SWM II) W Szcz Mrąg; -rej- W Szcz; «przyjechać konno»: *prosek na koñu pšyrejtowaŭ do izby, tako korone nau z lentkañi, tak se wżewaŭy i zaprasaŭ φsystek lut co do wesela se tam nalezaŭ* Występ Szcz. AW

przyramek (SWMo) Szcz, SWM XII; «kawałek materiału wszyty na ramieniu ko-szuli». AW

przyramkowy (KMW 81) Olsz, SWM XII; «o koszuli: mająca przyramki». AW

przyrastać «zwiększać swoją liczebność?»: *teras se žerñja podnoši i narot ýenci dorasta, pširasta i nasa kultura se tis f tum raže podnoši* Biała Piska, UAM. AW

przyrejtować zob. **przysrajtować**.

przyrobić (Z) Olsz Mzach Mrąg Pisz; «przyłączyć, osadzić» Szcz: *pšeščen to co na te košisko to kose pšyrobžo* Kobiuły Szcz; **przyrobiony** (Z) Olsz Mzach Mrąg Pisz; im. bier.: ◇ *košisko to je taki drożek, to kosa beñže pšyrobõna do košiska* Kobiuły Szcz, ~ *a tedi pšyže stouek, tylny drevñany do tyx ošuf, co byñže pšyrobžony i skrynt do pšotka* Hejdyk Pisz. JCh, AW

przyroda 1. «środownisko naturalne, okolica»: *Ta wioska Pluski w pięknej przyrodzie Wybudowana jest tuż przy wodzie* psn IS XXVI 99; **2.** «lekcja szkolna dotycząca świata roślin i zwierząt»: *mielim przyrodę, to nauczyciel powiadał że wieloryba ma srogã rasie* [«paszczę»] *ale małą gardziel, co tilo może śledzie polknãć* Gąski Olc, P 6, 4. AW

przyrodność «natura, charakter, cecha wrodzona»: *nas nepšyjaćel dusny, ten pšilñe myšli, welka moc, žitrošč jest jego pšyrodñošč* Łajs Nidz. AW

przyrodzenie (Z + lit) W Nidz i bl, psn; «natura, charakter, cecha wrodzona»: *kto się przodków wypiera i swã mowę ojczystã precz odrzuca, ten jest gorszy jako zwierzę i għupszy jak wól z rogami, bo zwierzę swego przyrodzenia się trzyma, ale Mazur rene-gat usiħuje wleźć w cudzã skõrę i przybrać się w obcã narodowość* GazOlsz XXIX 21, przs. *nauõk jest gorsj jek pšyrožerñe* Jedwabno Nidz. AW

przyrolować «w odniesieniu do ciasta: wałkując, rozplaszczyc» Bredynki Resz, SWMp 203. AW

przyrosnąć, przyrósć (Z + lit) Olsz Pisz, psn; **1.** «rosnąć, przywrzeć mocno do czegoś, połączyć się z czymś» Olsz i bl: *može ci ta łoddertã skõra jeszcze przyrosne* Tuławki Olsz, KF, ● *przen Zidziõtech cie zidziõł kiedyś wode niošła, Zaraz eš mi zaraz do serca przyrosła* psn IS LI 188; **2.** «rosnąć, powiększyć swój rozmiar»: *pašešp – taki ģrubi, co tam pširošne* [odp. na pyt. o grubã gałãž] Hejdyk Pisz. AW

przysrównać psn; pośw. tylko im. bier.; pejor? «zestawić z czymś, porównać»: *Łu kobziety dħugie wlosy, rozum siedzi na nosie Kobziecko wsystka nadzieja przysrównano kokose* psn IS LVII 211. AW

przyrównać się (lit) Olsz; «postawić się na równi z kimś innym»: *ja się do niech przyrównać ni mogę* Tuławki Olsz, KF. AW

przyrówniać; pośw. tylko im. bier.; «przystosować»: *po psirse muši nasa žem do tej k[l']ima [być] pšruvňana* Bzury Pisz, UAM. AW

przyrównuwać się «stawić się na równi z kimś innym»: *jek ty się możesz do nego przyrównuwać; toć lon je gwałt mocniejszy* Tuławki Olsz, KF. AW

przyruszyć psn; «wprawić w ruch, przesunąć»: *Lezy kañen w možu nižt go ñe pšyrusy, A mñe širotecce ñejeden pšykrusi* psn. AW

przyrychtować (Z + lit) W Szcz Pisz; **1.** «przygotować, przyszykować» W: *ja to zrobja pŕžhi, napšut muša uobžat pširixťovać* W, SWarm 127; **2.** «dopasować rozmiarem»: *pširixťuj mi para deskuf do spojanki* W, SWarm 127; **przyrychtowany** (Z) Szcz Pisz; im. bier.; **1.** w zn 1: *ten yak to tedy jek kto ma, casem jest kubeu pšyryxťowany, a tak to telo yak mužo* Kipary Szcz; **2.** w zn 2: *jako robota, to muši być pšyryxťovanã* [odpowiednia podkładka] Orzysz Pisz. AW

przyrygować «przybyć»: *Przyrygował w wielki cwartek Frãncuz do Gdańsku: to nie zartek, I on tam z wielko śmiãłościo Chciał go dostãc ze swo złościo* psn Kętrz 95. AW

przyrząd (Z) Resz Giż Pisz; w przypadkach zależnych tylko -rzę- Giż Pisz; **1.** «urządzenie, maszyna» Resz Giż Pisz: *w boće jest p'šizont do kryncena* Stryjewo Resz; **2.** «o przedmiocie użytkowym»: *v vañe tēs še jex [dzieci] myje, bo tak cwożek ñe ma takex pšyženduf* Skarzyn Pisz. AW

przyrządzić a) «wyprawić, zorganizować»: *tyž brak pšyžuħžić vesele i bes koštu ñe jest* Ługwałd Olsz; **b)** «odpowiednio przygotować, przyprawić»: *tu najwięcej pochwał sypia na umiejętnã gospodyñę, że się [krupy] nie przypaliły, [...] że „tak prazie ziedziãła łodpsilić, przyrządzić”* W, Bar 50. AW

przyrzec, przyrzeknąć (Z + P + lit) W i bl; inf *przyrzec* Olsz, *przyrzeknąć* Olsz; «złożyć obietnicę»: *pšišua ta namuotšo i go obejžaua uod gury do douu i muži: keby go tak ogoluu, vimuu, toby muk bić dobri xuoop z ñego i mu pšížekua co še banže z ñam žañić* Pokrzywy Olsz, *możesz mi przyrzeknąć, co to buło łostatni rãz* Tuławki Olsz, KF. AW

przyrzeczenie «uroczysta obietnica, przysięga»: *Bo Pon Bóg jest żeczny, Przyrzeczeniu żerny, Cóż tén czożek grześny W tēm czasie myzerny* psn Stef II 85. AW

przyrzekać (lit) Olsz i bl, psn; «składać obietnicę»: *przyrzekamy, że będziemy trwali przy naszej sprawie, jak nam Bóg i nasze przekonanie przykazują* GazOlsz XXIX 6, *juž tyle razy przyrzekãłes, co nie będziesz psiul* Tuławki Olsz, KF. AW

przyrzeknąć zob. **przyrzec.**

przyrznać (lit) W, **przyrznąć** (Z + lit) Olsz; fut 1pl *przyrzniewa* Olsz; **1.** «przyciąć do odpowiedniego rozmiaru» Olsz: *przyrznij mi to sukno na sukmanę* Tuławki Olsz, KF, *szyba się zbiuła, ale my zarã djamentem nowã przyrzniewa* ib; **2.** «wymierzyć karę fizyczną, uderzyć»: *przyrznął mu pãrę razy to zarã buł cicho* Tuławki Olsz, KF; **3.** «złosiwie wytknąć, wypomnieć»: *ale dobže mu pšizñuęs* W, SWarm 127. AW

przyrzucek (Z) Olsz, lit bl; «o ostatniej skibie przy oraniu»: *na to muwil'i co ostatna skiba, jenacyj ñe muwil'i, abo pšížucek* Butryny Olsz. AW

przyrzucić (Z + lit) W Szcz Giż; inf -éć Szcz; «rzucając, usypać, też: przysypać»: *odżucać – je pole, a na ñem jíže róf, to muši to role odżuceć od rovu i pšyžuceć na skuat* Kobyłty Szcz, przs. *na św. Józef (19.III.) wiezie się trawy wózek; ale czasem*

zasmuci, bo śniegiem przyrzuci W, Bar 137, ● *przen: przs. św. Lucy (13.XII.) dnia przyrzuci* ib. AW, KS

przyrzynać 1. «przycinać do odpowiedniego rozmiaru»: *czy krazier już ci przyrzynał ten cajt na łoblekę, jek tu niego budeś?* Tuławki Olsz, KF; **2.** «przygadywać komuś, robić wymówki» W, SWarm 127. AW

przyrznać zob. **przyrzynać**.

przysadzać (Z) O Pisz Olc; **1.** «przykładając, przymocowywać do czegoś, przyprawić» Pisz Olc: *tako ruscke pšysazajo* [do kosy], *coby zboże se kładuo* Mieruniszki Olc; **2.** «przystawiać do karmienia» O: *to kedt* [maciora] *jes spokojna to ona jix pšijne, a tak to muši pšisazac* Dłużki O, UAM. KS

przysadzić (Z + lit) O Olsz Mzach Mrąg Giż Pisz; **1.** «przykładając, przymocować do czegoś, przyprawić» O Olsz Szcz Giż Pisz: *nus to tšeba pšysazić kedy uoŋki* «ożo na smugaŋ Maldanin Pisz, *to kedt ŋce zboże uzwozić to muši lušno pšisazić, to pšido na tèn końec tila s takēm* «uŋem Ostróda; **2.** «pozwolić na karmienie przez matkę ssaka»: *täk, čelenta ne jest dobre pšisazić do matki* Dłużki O, UAM; **przysadzony** (Z) O Olsz Mzach Mrąg Pisz; Nsg n -e O; im. bier. w zn 1: *pšisazony len do pupki takej: nogo deptau i pšund* N Ukta Mrąg, ◇ *to kedy rolo jest fest zrosuo, na boku* [pługa] *benže pšisazony krój co ržne* Wipsowo Olsz, ~ *tu banže paŋoŋk pšysazony na košisko* Szymgwałd D O. KS

przysądzić (Z + lit) Olsz Nidz Pisz; «wyrokiem sądu lub decyzją władz»: **a)** «przyznać coś komuś» Olsz Nidz Pisz: *jenusz jemu przysadzili tę łakę, co się to nią sądzili* Tuławki Olsz, KF; **b)** «skazać na coś» Nidz Pisz: *barzo rozgniewany amtman pšisonžiu mu ješče dwažešca peńć batof* Hejdyk Pisz. KS

przysiadac (Z + lit) Olsz Szcz; «siedząc, przyciskać, przygniatać»: *potem pšizežli do stodou i na klepšisko i drapali rafami ŋuopi na uavaŋ drevnia-nyŋ z gožžami drevnia-nemi, a starše žeci pšisadali* Brąswałd Olsz, KN III 211. KS

przysiadka «pozioma deseczka pręślicy, na której się przysiadac w czasie przędzenia lnu» bl, SWM IV s. 59. KS

przysięc, przysięgnac (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz, psn; inf *przysięc* Olsz i bl, *przysięgnac* Olsz, praet 1sg *ja przysięgł* Szcz; «złożyć przysięgę, przyrzec, zaręczyć»: *ja kole ślubu pšioŋk pšet Panem Bożem Szczytno, ton mi przysięg, co tego nie zrobiał* Tuławki Olsz, KF. KS

przysięgać (Z) Giż, **przysięgać** (Z + P + lit) W Nidz, psn; «składać przysięgę, przyrzekać, zaręczać»: *i nawet take wipatki biui, co pšioŋgali co ix strasiuo, ale to ŋiba wotka strasiua* Użranki Giż, *do wojskam poset tyšonc žewieńcet tšžesti cpartu um pšiseŋgau na starego Ğindenburga* Jabłonka Nidz, *ton w sądzie fałszyzie przysięgł* Tuławki Olsz, KF. KS

przysięc «usiąć przy czymś»: *przysięc do waszego stołu; będziewa we szterech w szkata grac* Tuławki Olsz, KF. KS

przysięc się «dosięc się»: *un sie chciot przysięc do ty gromodki* Purda [D] Olsz, BMW 44. KS

przysiewac «zasiewać więcej czegoś, dosiewać?»: *pšetak co vysevac, pšysevac* zboże Sędańsk Szcz. KS

przysięga (Z + P + lit) W Giż Pisz, psn; «uroczysta obietnica, przyrzeczenie»: *poziedził to pod przysięgą* Tuławki Olsz, KF, *ja go zamierzałem za fałszywą przysięgę zaskarżyć, lecz adwokat mowił mi że mu nic nie zrobię* Dywity Olsz, P 4, 33, *pastur*

otpožeda, že jo pšyšenje zuožyū, že jo ne moge čyjix gžexof vydać, bo jo je pasturem
Purdka Olsz. KS

przysięgać zob. **przysięgać**.

przysięgać się psn; «składać przysięgę, przyrzekać, zaręczać»: *Pišto on uściska, sósto pocātuje, Siódměj sie przysięga i wziąć obiecuje* psn Kętrz 61. KS

przysięgnąć zob. **przysięgać**.

przysilić się «przyczynić się do czegoś własnym wkładem się»: *jek nau bić ten most budowany, to zrobiū komendant Kuš zebrane i prošiu o pšywuske džewa džužici z lasu, a do tego še ne čcaū ništ pšišiľić* Mikołajki Mrąg. TJ

przysionek (Z + SWM I) Szcz Mrąg Giż Pisz Elk; «przybudówka przed wejściem do domu, przedsionek; też: weranda»: *ubudowane nat pugrutkañi to pšišonek* Występ Szcz. KS

przyskoczyć «skacząc, dopaść, doskoczyć (tu przén)»: *Kiedy mnie złość przyskoczy, wydra ci ze łba oczy Nastompna ci na szyja, i cie po łbie wybija* psn IS XCI 314; **przyskoczywszy** im. uprz. w funkcji słowa osobowego: *A jo do niej przyskoczywszy Rączkę na nią założywszy* psn, P 6, 7. KS

przyskrzypić, przyskrzypnąć; formę haseł powtórzono za SWarm; «przyciąć, przytrzasnąć» W, SWarm 127. KS

I. przysłać (Z + P + lit) OWM i bl, psn; imp 2sg *przyszlj* bl, cond 1pl *bych przyslali* Resz; **1.** «przekazać coś komuś za pośrednictwem poczty lub posłańca» OWM i bl: *oñi so pot Angliķem, obleke mi pšysuaľi* Mąćice Szcz, *só tés tam za *Udro, teras majo ni zaš *obras pšysuać* Orzysz Pisz, *zadného pšisma mñe ne pšisuaľi* Elk, UAM; **2.** «skierować kogoś w jakieś miejsce» OWMzach Mrąg Giż i bl: *coby tego naucycęla prency pšisuaľi, bo žeći uceña brakujo* Natać Wk Nidz, *jak bėndu kartofle kopane, to ni pšišleće jednu curke do kopańó* Kajkowo O, UAM, *na druģi žeñ pšisuaļa komendantura sowęcka jednego ořicera* Ryn Giż, *ojćec špenty iř pšysuaļ tutaj, aby tutaj wára katolicko zaprowaźić* Stawiguda Olsz, przs. *gdzie diabeł nie przejdzie, tam starą babę przysle* bl, LitLud XVII 119, ● *še lutuje kazdy, ale to vyjže lepej, zeby Pan Bók pšysuaļ po mñe šnerć, to by še skoñcyuo fšo* Ukta Mrąg; **przysłany** (Z) Olsz, lit bl, psn; im. bier. w zn 2: *pšes Towaźišto Školne buū pšysuany, mñiškaū prywatñe* Purda Olsz. KS

II. przysłać; pośw. tylko im. bier.; «uporządkować po spaniu, zasłać»: *vėry to óny stare luže zavdy móvili, kedy ne byuo pšysuane* N Guty Pisz. KS

przysłowie, przysłowo (Z + P) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz Olc, lit bl, psn; *przysłowie* lok. jw. i bl, *przysłowo* Olc, formy nierozstrzygające postaci Nsg Olsz i bl; Gpl *przysłowiów* Olsz i bl, *przysłów* bl; **1.** *przysłowie, przysłowo* «powszechnie znane i powtarzane trafne spostrzeżenie, wskazówka, przestroga, niekiedy rymowane» Olsz Szcz Pisz Olc i bl: *przecie nie na zarty mamy takie piśekne przysłozie: „Niłóć i zgoda buduje, a niezgoda rujnuje”* bl, Mał III 141, *zafse nau te pšisuoŋe: co mas zroběć jutro, to zrup žiś, a co mas zjeść žiś, to *ostaf na jutro* Pisz, *terò, jāk pšisuoŋe muži, ne potšeba zuyř duřuf, bo luže só niñi* Stawiguda Olsz; **2.** *przysłowie* «określenie lub nazwa czegoś» O Mrąg Giż Pisz Olc: *to tlo koźeñ še nazywa, muwó ji maćica, jo, take pšisuože* Skorupki Giż, *robotni, moze jesce druģe jest pšisuoŋe? Kstaūny do řysyķęgo* Snopki Pisz; **3.** *przysłowie, przysłowo?* «często używane zdanie, przydatne w jakiejś sytuacji» O Mrąg i bl: *to jus jest take stare pšisuoŋe: ic, fsyp ubustfu* Popowo Sałęckie Mrąg, *to take pšisuoŋe, kedy zobaci šfėzi řlip, to muji: poskoc, sėrce, do wyřopña* Babięta Mrąg. KS

przysłuchać «poznać, słuchając»: *us še tera pšisuušauo, us še gwaūt nauoziuo* [o nauce języka] Szymonki Giż. KS

przysłuchać się (P + lit) W; «uważnie wysłuchać»: *ciotko, [...] czyś nie przysłuchala sia na dziesiętšam niszporze tam dzieciom, co teráz tak wesoło w mrugi, w lisa, w kula grają że i w niech jeszcze nasz duch jest?* W, Bar 73. KS

przysłuchiwać «uważnie słuchać, przysłuchiwać się»: *pšisuužiwaū – az go stujka ne wypeñžiu* [o bohaterze „Janka Muzykanta”] Krzywonoga Szcz. KS

przysłuchiwać się, przysłuchować się (Z + lit) W Szcz; -iw- W Szcz, -uw- W; «uważnie słuchać»: *ek f karčnie byu muzyka, to on pšysu[u]žiwaū še* Krzywonoga Szcz, *rozglóndou ša po požeštu i na nic žanci ne zvožou, tilo ša pšisuužuvou, ĩek uu šoišadof fšañže klepali kosi* Sząbruk Olsz, KN III 214. KS

przysługa «posługa»: ● *iuš prantko stojauo pše domam uumertego dužo luži, žtōži χceli ukoxanamu pševodńikoži uoddać uostatno pšisuga* Sząbruk Olsz, KN III 213. KS

przysłużyć się (lit) W, psn; «wyświadczyć komuś przysługę»: *Zem ci sia przysłużył w czas, Daj calusa chocby raz* psn IS DXCII–V 50, ● *chto sia przysłuży tumertamu, tamu sia przysłuży Pán Bóg* W, Bar 73. KS

przysmażyć; fut 1pl *przysmażywa*; «smażąc, przypiec»: *kartofle, co łostały z łobziądu, przysmażywa na zieczerę* Tuławki Olsz, KF. KS

przysnać (Z) Nidz Pisz; «zapaść w krótki i płytki sen»: *ledwo pšisnou ršeci ras, mu zderuo to jake* [o przykryciu] Jabłonka Nidz. KS

przysolić (Z) Resz Nidz; «przyprawić solą»: **a)** «dosolić» Nidz: *i jemu še te ješće wižauo ne dośc suone, i χcaū palicañi wžośc i pšisolić sobe* Gardyny Nidz; **b)** «posolić»: *tedi ono kiso, tedi go pšignote, pšisole, pšignote, zapole φ pšekarniku i tedi go psaze* D Wólka Resz. KS

przyspieszać «zwiększać szybkość»: *Gdy jednak burzy rozhucy sie grzmot* *Przyspiesa łódka, szybując jak grot* psn Mał II 44. KS

przysposabiać «przygotowywać»: *głosili ci litewskie księža z ambon, że będzie litewskie wojsko tworzone, to ludzie mają dla niego przysposabiać płotna na koszule* Dywity Olsz, P 4, 50. KS

przysposobić 1. «przygotować»: *ia ne žondām žis vojni, tilo aš na tšeci žen, cobim mók fšistko ptástfo do ti vojni pšisposobzić* Spręcowo Olsz, Stef JPW 80; **2.** «uznać za swoje dziecko»: *Bac, ze cie Bóg przysposobił, Obrazem swoim ozdobił* psn IS XIX 482. KS

przystać, przystanąć? (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż, psn; pełny wykaz form: inf *przystać* W Nidz Mrąg, imp 2sg *przystać* Olsz i bl, praes 3sg *przystoi* Giż i bl, fut 1sg *przystanę* Olsz i bl, 3sg *przystanie* W i bl, praet 1sg *ja przystał* Nidz, *przystalem* Olsz, 3sg *przystal(a)* O Olsz Szcz Giż, 3pl *przystali* Olsz Nidz Mrąg i bl; **1.** *przystać* dk. «zgodzić się na coś, przyzwolić» O Olsz Giż i bl: *Polska pšystaua na guosowañe* Różnowo Olsz, *žem był kawaler to chętnie na to przystali žebym u nich odpoczał* Dywity Olsz, P 4, 17, *me starosta χcaū wojtem zrobzić, alem ne pšistau* Różnowo Olsz; ●● *przystać* dk. «przyjąć pracę lub służbę u kogoś»: *tak wžoū pšistau do nego* Pokrzywy Olsz; **2.** *przystać, przystanąć?* dk. «przejsć na czyjąś stronę, przyłączyć się» W Nidz Mrąg i bl: *toć i muj sin ješće v mnemeckim vojsku suużyu a v Anglji pšystau do polskiego vojska* Purda Olsz, *pšystali zaś do tej ruskej wery* Piecki Mrąg, *Czerwóno czapeczka, baranek siwy, przystać*

do Kościszki, bandziesz szczęśliwy psn Sob 160; **3.** przystać, przystanąć? dk. «zatrzymać się w ruchu, stanąć, też: stąpnąć» O Olsz Mzach: *podcas jechania tem pocogem ludność się tak ratowała uceckom, kobiety, młodzież, aby tylko powoli szedł pocog, albo przystał trochę, to jeden drugemu pomagał do uciecki* Klon Szcz, P 5, 57, *moja droga izbetno, oblecz bzioty szorc i przystań kiele mnie* Purda [D] Olsz, BMW 50, ● *on livò nogo p'sistâu na zémnie* Olsztynek O; **4.** ndk. «być odpowiednim, pasować»: *jeki to przyjemny, a jek mu to na pana przystanie!* W, Bar 48, *Pewno sie ci we lbie roji Plecies co sie nie przystoi* psn IS LXXIII 260; **5.** ndk. «przylegać, przywierać»: *kandar to φ pisku jes, jak jes keuzno, żelazo pšystoji do niza, kedy koń zbytni jaki, ne* Sucholaski Giż. KS

przystać się «utworzyć z kimś nieformalny związek»: *šikownu buu, raźny buu* [o ojcu nieślubnego dziecka] – *pošet i stauo se, ućek i dobže; a ta guupřã z nim se pšista-ua* Zwierzewo O. KS

przystalować; pośw. tylko im. bier.: «zestawić ze sobą i połączyć»: ◇ *a do tų l'inki pšize grubi provuz i to běnže tèn névut do tégó grubégó provoza pšistalovanu* [o łowieniu ryb pod lodem] Mikołajki Mrąg, UAM. KS

przystaly «przyzwoity, odpowiedni»: *A ten ci zielony to przystaly pannie Bo to ruciony* [o wianku] psn IS LIX 218. KS

przystanąć? zob. **przystać**.

przystanek ogp: *dał mie wozniego aby mie odprowadzic na przystanek tramwajowy* Klon Szcz, P 4, 23. KS

przystary «trochę za stary»: *ja jus moze i pšistari dla pańi – a níc ne škoži – ona muwi – ona go weźmie, choć i pšistari* Gardyny Nidz. BB, KS

***przystawać 1.** «zatrzymywać się w ruchu, stawać»: *czasem wilk przystawał zmęczony, dałem mu odpocząć* Dywity Olsz, P 4, 16; **2.** «dawać wiarę? akceptować?»: *carovnica to kedšci byuo; juš ta muožeš ne pšistaje na to* Mostołty Elk. KS

przystawiać (Z + lit) Olsz Szcz Pisz; «umieszczać blisko czegoś, przysuwać, przytykać do czegoś»: *lòflujke [= laufflinke] se vyconghne pšes ten virvok, pšistavo se kazup i se krenći* Dorotowo Olsz, *te take uajzy, zuožeje, noze do persuφ pšistažali* Mącice Szcz, ● *juž parę razy ji psijãwki przystãziali* Tuławki Olsz, KF. MK, KS

przystawić (Z + lit) O Olsz Mzach Giż Olc; «umieścić blisko czegoś, przysunąć, przytknąć do czegoś» O Olsz Nidz Giż Olc: *tako stempe do tućeńa oleju pšystavuu do komhina* Gietrzwałd Olsz, *musicie sobzie drãbkę przystazić, bo jenãczy nie wejdzicie* Tuławki Olsz, KF, ● *te muode* [owce] *nò to ssajò, pšistavić* Dłużki O, UAM, ● *fraz przystawić kogo do muru* «rozstrzelać»: *nixt mu na to níc ne otpowežau, bo každy se bojau cobu go do mura ne pšistažili* Jabłonka Nidz; **przystawiony** (Z) O Szcz; im. bier.: *gže vozy hovajo se, gže taki popužnãk jest pšystažony – to šauer* Łatana Mł Szcz. MK, KS

przystawka (Z + SWMsD) Olsz Mzach Mrąg Pisz i bl; **1.** «szczyt łózka od strony głowy lub nóg, też o bocznej desce łózka» Olsz Mzach Mrąg Pisz i bl: *pšystofka *od uoža to ževo *od guovy* St Kaletka Olsz, *scit od guovof, scit od noguf, a te z bokuf to pšistafki* Szczytno; **2.** «o rozkładanej części łózka lub ławy» Mrąg Pisz: *jak take s pšystafko uusko tès jest, tès takos samo uoze to pšystafka pšyže, to do rošcongańa uoze* Babięta Mrąg. KS

przystawkiem «o ścinanym zbożu: opierając się o nieskoszony łan»: *kedy do zbýerańa to běnže pšistafkem do zboza* Skop Giż. KS

przystąpić (Z + P + lit) O Olsz Szcz Mrąg Pisz, psn; praet 1pl *przystãpilim* Pisz; **1.** «stąpając, podejść do kogoś lub czegoś» Olsz Mrąg Pisz i bl: *muotsa pšidanka pšistompšiuã*

do brutki i fšažyua jej χustke na guove Mrągowo, jak Cervona Kapka pšystompjua do uoża, zobačyua duze usy, duzy nos i pyta še – grusko, cego mas take duze usy? Piecki Mrąg, ● *as pšistompχulum do tyx duzyx, novocesnyx mašinuf Biała Piska, UAM*; 2. «zgłośić się do czegoś; też: przyjąć» Olsz Szcz i bl: *pšistompjūo tšjžešći či šteržešći žeći, na zebrañe pšišūo okoūo peñžešeñcu rožin Purda Olsz, w koscele przystampili do spowiedzi i do Sakramentow świątych Klon Szcz, P 5, 62*; 3. «pojawić się, wystąpić» O: *tak ze tši nežele to tak troxe lepši ji [maciorze] dać, ale ne tak zaro oroz [«od razu»], žebi jakã χoroba ne pšistompjūa, bo kedı tak začne oros lepši dawać, to inne χorobi pšistumpχu Dłużki O, UAM*; 4. «zwrócić się»: *potem pšistompjūo nadlešnictpo s prožbo, zebi mu im tys pomogłi wiwuski džewa, cobı byu plan wikonani Mikołajki Mrąg; przystąpiono z podm. uogóln. w zn «rozpocząć»: wywalcyli naše posuy prawa učeña je'zykem polskim, w roku tysonc dwużestem ósmym juš pšysto'pōno do tego, pšygotowaña różne byuy Purda Olsz. KS*

przystemplować ogp W, SWarm 127. KS

przystęp «możliwość dojścia, dotarcia do kogoś lub czegoś, dostęp»: *wigon iže bes pola, to tak [gospodarze] majo pšistemp do spoix poluφ Rummy Szcz, ● przen Zdechła krowa: H(incmán) dostał hudy, Bo jest chłop chudy, [...] P(enkwit) dostał kolana, Bo má przystemp do pana psn Stef RD 54. KS*

przystępny «łatwy w kontakcie, bezpośredni»: *ten dochtór to taki przystępny Tuławki Olsz, KF. KS*

przystępować «przyjmować»: *v ewangelickim to f čternašce lat pšystempujom do komuñji Ścięciel Szcz. KS*

przystojnie «odpowiednio, stosownie, właściwie»: *Kedy panum Pan Buk zbžirać dau tak χojñe Nęx tys sfyx synackuf uraca pšistojñe psn. KS*

przystojny psn; «ładny, urodziwy, elegancki, też: przyzwoity, skromny»: *Byu Matysek χuop pšed laty I pšistojny i bogaty I šćešlivy na tēm šfeće Jak innego ñe najžeće psn, Módl sie, ty sam Pan tobzie obral Pomocnice bogobojno, By tobzie i ji laske swo dał, Niłość cysto i przystojno psn Mał III 112. KS*

przystrajać się «przyozdabiać się»: *A co barzej salone žefčaki Noso na guovže koupaki A esce i skšyduo geše Nat koupakem im še tšęše Plurañi [sic!] še pšystrajajo, Tak jek žiki vyglondajo psn. KS*

przystroić (Z + lit) W Giż; 1. «przybrać, przyozdobić» W: *na kiermas trzeba troche jizby przystrojić Tuławki Olsz, KF*; 2. «przyapasować, przymocować»: *pšistroić pšetaki Gawliki Wk Giż; przystrojony im. bier.: 1. w zn 1: mñaua klejžik bžauı pšistrojūni pši kolhyžu červūnu šlejfkū W, SWarm 153*; 2. w zn 2: *dysłá [u sañ], tylnam koñcam w skranty wsadzona, na przodku dobrami łákami i blachą z zielaza do lášników przystrojona W, Bar 98. KS*

przystrój (Z + P) Olsz Szcz; «ozdoba, też o ubraniu»: *ale to było tylko ten przystroj dodatkowy ze papieru i na papierze, ale to barzo ładnie wygląday Klon Szcz, P 5, 63, muša nošić muj nolepži pšistruj N Kaletka Olsz. KS*

przystupa «o przybłędzie»: *ón taki pšistupa Zgon Mrąg. KS*

przystupać psn; «przyjść, przybyć»: *Posłał on tedy kuryerä, Który te pismä otwierä, Przecyta; znajdzie fałsywo, By Fräncuz przystupał zywo psn Kętrz 94. KS*

przysucha «potrawa z przerośniętej słoniny»: *klopse, co tak źnelone ñenso, pšysuša, peconka, śmyrgauki, rulady – to φsytko mēnsō Jurki Olc. KS*

przysuć «przyrzucić» bl, Kolb 612. KS

przysuszać (Z + SWM IV) Mrąg; «suszyć do reszty, dosuszać»: [len] *susyć to mozna na sũonku, ale kedzi ješeño jest lixe sũonko, to pšisusajo kole p̄xeca* Babięta Mrąg, SWM IV s. 28. KS

przysyłać (Z + lit) W Giź Pisz i bl, psn; **1.** «przekazywać coś komuś za pośrednictwem poczty lub posłańca, też: dostarczać» Olsz Giź Pisz i bl: *chcę „Mazura” rado dalej czytać i przysyłam Panom marków pocztowych w listku* GazOlsz XXIX 86, *psistke ekspedjanti i pracownikiki biłi wżente do wojni, f̄abriki zadnego towaru ne p̄šisujali f̄ te strone* Ryn Giź; **2.** «kierować kogoś w jakieś miejsce» W i bl: *wyauściže to byli te žeci polske, tylo rozže ix ne žčeli p̄šysyuać* [do polskiej szkoły], *boby mušel'i z guodu umžeć, nižt by jem roboty ne dau, nižt* Olsztyn. KS

przysypać «sypiąc, przykryć»: *nie wlaź do tego wadołu, bo cię psiasek przysypsie* Tuławki Olsz, KF. KS

przysypianie «?»: *A jakes to przysypsianie Kiedy z duszó rozlączenie* psn IS XXX 110. KS

przyszew?, przyszwa (Z) O Nidz Mrąg Giź Pisz; f Nidz Mrąg Giź, zapisy nierozstrzygające formy Nsg O Pisz; «część obuwia okrywająca przód stopy» O Nidz Mrąg Pisz: *pšišfy – to som kavauki, co se na višx zauoży* Szymgwald Mł O, *pšisfa abo oblader* Jedwabno Nidz; ●● «dolna część butów przyszyta do starych cholew» Giź Pisz: *jek u gury byuo dobre, to mužili – dam pšišfy sobže zrobjić* Wiartel Pisz. EG, KS

przyszlapać się zob. **przyczlapać się.**

przyszłość (P) Szcz, lit bl, psn; «czas, który nastąpi, też: to, co się zdarzy w tym czasie»: *Zasiandź, Józefku, bandziem pożywać ji o przyszłości bandziem rozmaziać* psn Sob 115, *poźnie lejam wosk i badajam swoje szczęście i przystoszc* Klon Szcz, P 5, 68. KS

przyszły (Z + P + lit) WMzach Mrąg Pisz, psn; **a** «ten, który nastąpi po czymś jako najbliższy w czasie» Mrąg Pisz i bl: *na pšisuj rok, kedzi ja dozije i tu beržes tutaj ze mno sežau, ja jide s kosó* Biała Piska, UAM, *Ej bywajcie Waćpaństwo zdrowi, Na przyszły wtorek gotowi* oracja, Sien 253; **b** «ten, który nastąpił po czymś jako najbliższy w czasie» W Nidz: *f pšyšuo nežełe byuy žčiny i potek [patek, «ojciec chrzestny»] v dva čarne kohe pšyježau i z žeckem do koščoua do žštu* Stryjewe Resz, *ten oger to na pšisuj rok ve žhiva žcau za oferhi koňani na pole* Natać Wk Nidz; **c** «spodziewany w bliżej nieokreślonej przyszłości» Olsz Szcz: *dau na dźwax wypisać, že tu se znajduje doxtor, co zna pšešue i pšyšue žečy i fšisko bez bólu robi* Gietrzwałd Olsz. KS

przyszorować «o wodzie: nanieść»: *ta šaruga pšišorovaua gvaut pšasku na droga* W, SWarm 127; **przyszorowany** im. bier.: *pšes para gožin šipovalim pšasek pšišorovani pšes voda* W, SWarm 162. KS

przyszrubować zob. **przyšrubować.**

przysztukować (lit + SWMo) Olsz Nidz Giź Pisz Ełk Olc; «przyszyć, sztukując»: *musiwa kawatek przisztukować, bo ten kabat bułby za krótki* Tuławki Olsz, KF. KS

przyszurac się «ślizgając się, przybyć dokądś»: *to na šoso viset i tak se na tuku šuroy; f tum budinku vlazuo, se pšišurauo i tam co spsoćiuo* [o kłobuku] Orzyny Szcz. EG, KS

przyszwa zob. **przyszew?**

przyszwejcować zob. **przyszwejsować.**

przyszwejsować (lit) W; -wejc- W; «przyspawać»: *zanieś to koło do slusarza, niech przyszwejsuje jeną karbę, bo się wylamała* Tuławki Olsz, KF. EG, KS

przyszyć (Z + lit) OW Nidz Giż Pisz; «szyjąc, przymocować» W Giż Pisz: *plotuske pšysyć do kosul'i, bo se odderuα Ryn Giż, povesańe, co f tyuek pšysyje* [odp. na pyt. kwest.] Bogacko Giż, ● obsc.: *mu'yi: teras matulku jus ti suawi ne zgub'ye, bo ni tam se nalas kravec taki, to mi pšisly, to jus ja ji ne strace* Zdory Pisz; **przyszyty** (Z) O Olsz Nidz Pisz; Nsg n -o Pisz, -e Olsz; im. bier.: *sfetry to na vešx oblec, vejstek to byu pospouu pšysyty s tym kitlem Zgniłocha Nidz, ◇ tedy beńže nabrane v nićoki, v mńićańice i uoćikem naćońgńe f puože, tedy użozane abo pšysyte do puutna* Redykajny Olsz, ● żart.: *šito to ma baba kole dupy pšysyto* Tuchlin Pisz. KS, EG

przyszykować (Z + P + lit) OWMzach Mrąg Giż Olc i bl; imp 2pl *przyszykujta* bl; «przygotować, przyrządzić» W Nidz Olc i bl: *ćepuej vody do nisy do mića pšysykovać* Kowale Oleckie, *zobacta, cy w nawoziu rekicina cała, siedliska dwoje przyszykujta* bl, Mał III 103, *šńadańe pšišikuje do zjeżeńa i χ'lip do wżeńca do pracu* Nidzica; **przyszykowany** (Z + P) O Olsz Szcz Mrąg Giż Olc; Nsg n -o Mrąg, -e O Olsz; 1. «przymocowany, przytwierdzony» O Olsz Szcz Mrąg Olc: *kapa je žemńeńem pšysykowana do bżijaka Kobuły Szcz, to na suupe stojauo i potem byuo pšyšikowane, pšisażone do tego* [o żurawiu] Lipowo O gm. Pietrzwałd, *wosuō to tlo w reńku ša ma i ša popyxa, pacina to pšić baće tak pšišikowane, co može pacinować, wosuować tedi* Purda Olsz; 2. im. bier. Olsz Szcz Giż: *po zakonczenu teatru była juz sala przyszykowania na kolacje* Klon Szcz, P 5, 28. KS

przyszykować się (Z) Nidz, Kult MW AS, Szyf ZOW II; «przygotować się»: *pšisikowau em še na ōšiske wipatki i zue i dobre, aby me nic ne zdražiuo* Jabłonka Nidz, *Tam się przed panów gości dobrze przyszykowali Progi poubierali* oracja, Szyf ZOW II 87. KS

przyszykowały; praes 3sg *przyszykowały*; «przygotowały»: *kto wżou kura s zlewa tak do wylecena, uosożauā časem ō końce staau, to już go posonżil'i uo kuobuka: no, čšima jo ō pokouju, juš tego kuobuka pšišikowyya* pow. Olsztyn. KS

przyszywać (Z + P + lit) W Szcz Giż Pisz, psn; praet 1pl *przyszywalim* Pisz; 1. «szyjąc, przymocowywać» W Giż Pisz i bl: *to my knofel pšisyalim* Pogorzal Wk Pisz, ● *z tym moim długiem mam duzo kłopotu i muszę, jak to mówią, z jednego kąca [= końca] użynać, a na drugim przyszywać* Dywity Olsz, P 4, 47, ● obsc.: *tak uun mu'iyu, co uun krajec, to uun pšisije te suawe, co uona ne zgub'yi, no i tedi wzel'i se i pšisywać te suawe s to iguo* Zdory Pisz; 2. «mocować słomę na dachu wikliną lub drutem»: *pšisywać daχ* Szczytno; **będzie przyszywano** «przyszywa się»: ◇ *pšisiwano beże nićoma* Rybical Giż. KS, EG

przyszywek?, przyszywka? «część obuwia okrywająca stopę z góry»: *ot skożńi pšyšyŋki* Ruś Olsz. EG, KS

przyślinić się (lit) Olsz; «o ślimaku: przykleić się»: *wziol sia šlimok tedy przyšliniul do jego* [lisa] uoguna Purda [D] Olsz, BMW 25. EG, KS

przyśnić się (Z + lit) Mzach Mrąg Giż, psn; «ukazać się lub zdarzyć komuś we śnie»: *d'jabuu mužo, co tak se pšišni* Sądry Giż, *wije wianek z macierzanki, ktoren ma moim być, niech mi sie w noc-i pšišni* Opaleniec Szcz, Szyf ZOW II 68, *I przyśniło sie dziewczynie Leżaćej nā lozu, Ze jej miły, najmilejy Utonól nā morzu* psn Kętrz 88, *uon byu neżidomy, to mu se jednego razu pšišniuo w nocy, co ma zapšestac z wutko* Jabłonka Nidz. EG, KS

przyspiewka «krótka okolicznościowa piosenka»: *a tera do tańca z przyšpsiewko* bl, Mał I 15. EG

***przyśpiewywać a)** «towarzyszyć komuś śpiewem»: *W dzień Bożego Narodzenia – Radość wszystkiého stworzanie, Ptoszki w góra podlatujó, Jezuszi przyspsiewujó* psn Stef III 118; **b)** «śpiewać przyśpiewkę»: *naráz Libera słuchá, jek łorganisty przyspsiewuje: „Szed Libera, niós niemato”* W, Stef OK 8. EG, KS

przyśruba «część służąca do regulowania stopnia skręcenia nici w kołowrotku, śruba, stalunek» Spręcowo Olsz, SWM IV s. 82. EG

przyśrubić «wyregulować stopień skręcenia nici w kołowrotku za pomocą tzw. przyśruby, śruby, stalunku» Spręcowo Olsz, SWM IV s. 82. EG

przyśrubować (Z + lit) OWM, SWM IV; *pryszrubować* W; **1.** «przymocować do czegoś za pomocą śruby, też w odniesieniu do śruby: przykręcić» W Mrąg: *co pššrubujo nisko co še sedro* [o pazurach kultywatora] Grabowo Mrąg, *niedáwnom tę šrubkę przyśrubowá, a znowu łodleciała* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wyregulować stopień skręcenia nici w kołowrotku za pomocą śruby» bl, SWM IV s. 82; **przyśrubowany** (Z + lit) OWM; Nsg n -o Szcz Olc, praet z podm. uogóln. ze ślp. Szcz, bez ślp. Olc; im. bier. w zn 1: *želaza pššrubowane, oš řšimajo pšš tém drewnie* Ostróda, ◇ *popšec to cęńgi muwo, bulcoma bendo pššrubowane pospoju* Sądry Giż. EG, KS

przyświadczać impers «wystawiać na próbę, doświadczać»: *jesce i me tšymo, druzy ne χco tak čišpžęc, pššyfata luži – kturny vytšimau sfuj kšš Dobry Lasek Mrąg.* EG, KS

przyświecać (lit) Olsz, psn; **1.** «oświetlać komuś drogę lub miejsce» Olsz i bl: *przyśwecałem mu w drodze a jenusz zabłdziuł* Tuławki Olsz, KF; **2.** «być źródłem światła, świecić»: *Juž to po zachodzie słońca Cudna gwiazda jaśniejáca Weszła na warmińskiej ziemi* *Przyświecać promieńmi swemi* psn IS LI 189. EG, KS

przyświecić (Z + lit) Olsz Nidz; «oświetlić komuś drogę lub miejsce, poświecić»: *pšššpećiu mu i capke znalaz – koju woza lezała* Nidzica. EG, KS

przytaczać «przywoływać jako argument w dyskusji»: *przytaczał, że razem pojedzie z niami na głosowani do Prus Wschodnich i barzo się czesił naszego przybyca na lekcije i do koscoła* Klon Szcz, P 5, 25; **przytaczany** im. bier.: *nie pomogły moje historyczne przytaczane fakty, on swoje i swoje i oburzony bez odwitania odemnie wyszedł* Dywity Olsz, P 4, 50. EG, KS

przytakiwać (lit) W; «przyznawać komuś rację słowem lub gestem, potakiwać»: *– mász práwda mój sztudańciku – przytakuje zawsze wesola* Spręcowska W, Bar 77, *tu i owdzie głową przytakiwał, jakby na potwierdzenie prawd przez kaznodzieję objaśnianych* ib 31. EG, KS

przytantać się; formę hasła i definicję powtórzone za SWarm; «przywlec się, przyjść powolnym krokiem, pojawić się»: *na pššimánki pššitantała sa gváut staryχ kobžytkař, napevno tlo s čekavości* Olsz, SWarm 127. EG

przytchnąć, przytchnąć się zob. **przytknąć (-)**.

przytem zob. **przytym**.

przytępiony «mający mniejszą sprawność, osłabiony»: *mów głóšni, bo ja mám troché przytępšiony słuch* Tuławki Olsz, KF. EG

przytkać «tkając, dorobić więcej czegoś»: *co pore lot še pššitkała, pššipšenduo* Turówko O. KS

przytkać się (Z) Resz; impers «zdarzyć się, przytrafić się (obj. eksploratora)»: *tak še pššitkała neje^dny rožine, co bujo žecko zamnenane* Łabuchy Resz. EG, KS

przytknąć (Z + lit) W, psn; tylko *-tch-*; w SWarm bez sprecyzowania znaczenia i bez cytatu; **1.** «dotknąć» Olsz i bl: *nie dā się przytchnąć; mózi, co go zarā boli* Tuławki Olsz, KF; **2.** «częściowo zasłonić, przytknąć»: *kedi še za fest paľi, to možna pšitxnohć* [przewód kominowy pieca] Leszno Olsz. EG, KS

przytknąć się; tylko *-tch-*; «przybliżywszy się, dotknąć»: *taki gorący psiec, co ni mogę się cale do niego przytchnąc* Tuławki Olsz, KF. EG

przytłoczyć «przycisnąć, przywalić, też przenieść»: *przytłoczył go do ziemni jī chciāł go bzić* Tuławki Olsz, KF, ● zag. *Ja mam takie rzemiosło, Co mi w koło obrosto, A jak bieda przytłoczy, Toć i woda wyskoczy* [oko] bl, Wisła V 157; **przytłoczony** im. bier.: *tedy pšyže woda, zamočony v bagně len zagrajžuny v vode, pšytuočony deskami i kamneňami dixt je, dvanašće dñi, jo* Redykajny Olsz. EG

przytnąć zob. **przyciąć**.

przytoczyć «przywołać jako przykład»: *tu przytocze jak niemiecki pacierz dzieciom do serca nie wchodził* Dywity Olsz, P 4, 9b. EG

przytomnien, przytomny (lit) Szcz i bl; Nsg *przytomnien* Szcz; «znajdujący się osobiście w danym miejscu i czasie, obecny» Szcz i bl: *Tak sie dziś radujmy z chóry anielskiemi, Gdyz naso pocieche przytomno tu ziemy* oracja, Mał III 32; **przytomny** w uż. rzeczownikowym: *Ach, rodzice wsycy i przytomni nili, Juzem Bogu dzięki jutrznie dokończyli* oracja, Mał III 61. EG, KS

przytomność «osobiste znajdowanie się w danym miejscu i czasie, obecność»: *Niech Jezus twe weselne gody Zdobi swójó przytomnośció* psn IS XLIII 169, ● fraz *przyjść do przytomności* Szcz zob. **przyjść** w zn 1 ● ● a. EG, KS

przytomny zob. **przytomnien**.

przytrafić się (Z + lit) OW Mrąg i bl, **przytrefić się** (Z) Szcz; impers «przydarzyć się, trafić się»: *jek drugem razem še pšitrašiuo mu napsić, to tedy šet v nocy do domu i graų na skšipkaų* N Kaletka Olsz, *ne žem, esce ni še ne pšitrešiuo* [nazywać człowieka] z jenem «okem» Piasutno Szcz. EG, KS

***przytrępować** «przytupywać»: *Oj nie uwiodać [ludzkie gadki], ktorna nie chce, Ktorna te słowka nozką depce! Oj depce, depce, przytrzępuje, A hultajowi w ocy pluje* psn, Wisła III 571. EG, KS

przytrzasnąć «zamykając, przygnieść, przycisnąć»: *nie wsadzāj palców mnędzy dźwerze, bo sobzie jech przytrzasnesz* Tuławki Olsz, KF. EG

przytrząsać; definicję powtórzono za SWarm; «nakazywać, grożąc konsekwencjami na wypadek nieposłuszeństwa» W, SWarm 127. EG

przytrząsnąć; definicję powtórzono za SWarm; «nakazać, grożąc konsekwencjami na wypadek nieposłuszeństwa»: *uoićec pšitšūšnūų šurkom, žebi ne zadawali ša v žādne bžūātiki* W, SWarm 127. EG

przytrzeć (Z + lit) W Mzach Giż Pisz Ełk; w temacie praet tylko *-er-*; fut 1pl *przytrzewa* Olsz, 2pl *przytrzeta* Olsz, praet 1pl *przyterlim* Olsz, 2 pl *przyterlišta* Olsz; **1.** «nieco nacisnąwszy, przesunąć po jakiejś powierzchni» Olsz Pisz Ełk: *to řšeba pšentu pšitšec, a cup [kosy] puścić, to še tedu uthe ruvno* Hejdyk Pisz, *zāpatka co pšitše i kulās* [o zasuwie] Grabnik Ełk, ● *przyter go do muru jī dāų mu w gebę* Tuławki Olsz, KF; **2.** przenieść a) «dokuczyć, doświadczyć, ukarać, też impers» W Nidz Giż Pisz: *jag go troske Bjeda pšitše, to inacej tedy proši Pana Boğa Cybulki Giż, kieby nie przyter i łostro nie nakliniul, toby sia z człozieka jeszcze wyšniały* [o karaniu dzieci] W, Bar 72, *teras mñe tak pšyteruo,*

bo mne tak deru, to ne moguam cale chożec Orzysz Pisz; **b** «upomnieć»: uojećec pšiter mu, žebi ne uauu s tu žyvuχū W, SWarm 125; **przytarty** (Z) Szcz Pisz; im. bier. w zn 1: jeden snopek bu takim dronckem pšiterti do ti uawi, a ten drugi mau na drewhanem tšone tako kracke i zžerau te uepki s tego lnu Zdory Pisz. EG, KS

przytrzymać (Z + lit) WMzach Mrąg; **1.** «trzymając, nie dać iść, zatrzymać» W Szcz Mrąg: przytrzymaj trochę te kone; zarã będę nazãd Tuławki Olsz, KF, ● **przen** dzieci trzeba lostro przytrzymać, kiedy z nich chcesz mieć radość W, Bar 73; **2.** «utrzymać w jakiejś pozycji» Olsz Nidz Mrąg: na pšerša uata to muvo mñjixy, a te co na żešx pšydo to tople co pšytšymaju Warkaly Olsz; **3.** «zatrzymać gdzieś przez jakiś czas»: bandzie móg parobka przytrzymać na polu do późny nocy W, Stef OK 29, kãždi ftedi pšitšimã [zebrane zboże], bo še spoževã, že na targu dostane ženci Łęgajny Olsz, Stef JPW 63; **przytrzymany** im. bier. w zn 2: ◇ banže skrencona taka pupa i takam kolkam – takã drewhana špilka pšitšimana Gryźliny Olsz. EG, KS

przytrzymywać (lit) W, psn; «trzymając, nie pozwalając odejść (tu przen)»: tam i w szkołach zięcy polskiego łuczã i do polskich kancjonatów wszystkie dzieci lostro przytrzymujã W, Bar 70. EG

***przytrzymywać się** «utrzymywać się w jakiejś pozycji»: pšibžijãk – to je še pšibžijo, co te kudry še pšytšimujõ Wojnowo Mrąg. EG

przytulać (Z + lit) W, psn; «obejmując, przyciskać z czułością do siebie, tulić»: przytulala swoje dziecko do pšiersi Tuławki Olsz, KF, matulce te listki tak sia łudały, že je przytula do serca i pokazuje dzieciom, žeby i łone tak pšianknie i wyraźnie pisaly W, Bar 58. EG

przytulać się «obejmując kogoś, przyciskać się do niego z czułością»: – ja též wãš zawdy postuchãm, moja kochana matulku – rzeczë naiwnie Nulka i przytula się dziecinie do matki W, Bar 64. KS

przytulia; -ija; «powój polny, Convolvulus arvensis»: powuj, uobuapnik, pšytul'ija Butryny Olsz. EG

przytulić psn; «objąwszy, przycisnąć z czułością do siebie, utulić»: Buziaka użyczy, przytulo do siebie, Zdaje mi się, že już jestem w niebie psn IS XXXVI 140, Nimom ojca, Bože mniły, Nimom już matuli, A do pracy nimom siły, A chtóz mnie przytuli ib CXXIV 353. EG

przytulić się (Z + lit) Olsz, psn; «objąwszy kogoś, przycisnąć się do niego z czułością»: przytulula się do swy matulki ji móziula: ja chcę przy wãju łostać Tuławki Olsz, KF, ● **Koło łogródecka rośnie pietrusiecka**, Pšitul sie Jasiectu do mego łóžeczka psn IS XLV 169, ● **przen** xćeli še do Polski pšytul'ić Butryny Olsz. EG

przytulny «łgający do kogoś, przymilny»: mniol jo dziewcynecke, do serca przytulno psn IS LXX 249, ● **Modre ocki, modre**, Do kosiania dobre, Bure jesce lepse, bo i pšytulniejse psn IS CXIV 229. EG

przytulonka ekspr «osoba ukochana, luba»: A ta žunka, pšitulonka, moja žunulećka, Vigýzdauëm, vigýzdauëm okoūa ogrudečka psn. EG

przytupuwać «tupać do taktu»: tancowali polkę ji przytupowali jenã nogã Tuławki Olsz, KF, garbusek ša zlitovãu, začou nogó pšitupuwać i vouac: „Rãš dva tši! rãš dva tši!” Ftedi diãbuom dobže tãhec šet Gryźliny Olsz, Stef JPW 11. EG

przytwierdzić; tylko przyć-; «przymocować»: pšyćfirži tako spulke [do kołowrotka] Piecki Mrąg. EG

przyworeczek hip «**przyworek**»: *vželi se kuućić, χto to ma dostać, co f tej kaśće byuo i co f tym pšitforečku leži* Mrągowo. EG

przyworek (Z + lit) OW Szcz Mwsch i bl, psn; «małe pudełko przytwierdzone do wewnętrznej ścianki skrzyni lub kufra na odzież, stanowiące schowek na dokumenty, pieniądze lub inne cenne przedmioty; też: wydzielona przegroda w skrzyni»: *skšihā hāua f pšotku pšitforek* Zyndaki Mrąg, *muj ^uoćec hāu jedino šostre i ona hāua pžejenje φ kuφše, φ pšitφorku* Ryn Giż, *broški i pšišćũnki χovaua f pšitforku v maui kasteće* W, SWarm 56, *pšitφorek: knaφelki, nitki, drobýask, igua, nitkã* Rybical Giż. EG

przyworuszek hip? «**przyworek**»: *pšitforusek* Wały Szcz. EG

przytyczyć «odnieść do czegoś?»: *a znowuj te suowo „zazćeć” mozna pšitćić na jakegoś čuoweka abo i źezzyne* Jablonka Nidz. EG

przytyk «złośliwa uwaga, przyczynek»: *to je łod niego taki przytyk nã mnie, com mu psienędzy nie požyczul* Tuławki Olsz, KF. EG

przytykać «przybliżając, dotykać»: *nie przytykãj palców do dźwerków łod kochertu, bo się poparzysz* Tuławki Olsz, KF. EG

przytym (Z + lit) Giż Ełk, psn; *przytem* Giż Ełk i bl; spójnik wprowadzający zdanie lub inne wyrażenie z informacją dodatkową «ponadto, co więcej»: *O mięseczko, o šwinino, dobre życie! Tu państwu niošę, jak widzicie, Z niego się kurzy, ono paruje* Przytym *ale dobrze smakuje* psn, Wisła VII 94, *ja še pšiš^uuciuem duzo i buuëm pšitem agentëm mašinuφ* Zũnger *amerkanski zistem, do šićã. Ale te mašinu to jã hāuëm na sφojo ryņke* Ryn Giż. EG

przy tym zob. **przy**.

przyuczyć (Z + lit) Olsz Giż Pisz; «ucząc, wdrożyć do czegoś»: *przyuczulem go w murarce ji terã sãm muruje* Tuławki Olsz, KF, *ja zarobýuu, dostau tako suuzbe kole mašinuφ, tam pšiuucil'i do tχ mašinuφ* Rybical Giż; **przyuczony** im. bier.: *curka moja byua pšyucona* Zamordeje Pisz. EG

przyuczyć się (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż Olc; praet 1sg *ja się przyuczyl* Mrąg, 1pl *my się przyuczyl* Mrąg; «ucząc się, wdrożyć się do czegoś, nauczyć się»: *ja garantiruje co ty benžęš mušau še pšiućyć tym cepem bić* Olecko, *ja barzo še po polsku pšiuocyu dobže* Wojnowo Mrąg, *jo tak nie pšondaua, a φ tej wojne tom še pšyucyua* Lipowo Mrąg. EG

przywalać «rzucając, przysypywać»: *otkuadhice ta žemna pšivalajõ na kartoφle* Szãbruk Olsz. EG

przywalić (Z + lit) O Olsz Ełk, psn; pqp 3pl *były przywalily* Olsz; **1.** «rzucając, przysypać» O i bl: *to co pšival'i to je skuat, a to co otval'i to je skiba* Smolonek O; **2.** «przygnieść, przydusić»: *niedługo by dãrowalo a bylyby cię te bãlki przywalily* Tuławki Olsz, KF, ● *przen to kreφ pšival'i tak cyecka* [o paraliżu] Skomack Wk Ełk; **przywalony** im. bier. w zn 1: *skuat – ta odvaluno žemna i pšivaluno* Smolonek O. EG

przywara (lit) W, psn; Gpl -ów W; «zła cecha charakteru, wada (tu euf?)»: *Starego jo nie chca, bo ^uon leniwy, niech ^uon sie chowa dla baby siwy. Bo ten stary ma przywary, ten stary, takiego mi nie potrzeba do pary* psn Sob 109. EG

przywarzenie «dodanie do ugotowanej potrawy»: *zacirki do pšivažeňa* *Kej beže kapusta važõna* Grabowo Mrąg. EG

przywäkroić się «przypętać się, przybłakać się»: *skũnt ša tan pšes pšivũņkroiuu, co po podvũžu uazi?* W, SWarm 127. EG

przywdziać «włożyć na siebie (tu przen)»: *Księżyc przywdział czapkę, Pewnie będzie ślota, Z tamy dziewczuchami To straszna robota* psn IS DXCIII–III 56. EG

przywdrować (Z + lit) Olsz, psn; praet 1sg *ja przywdrował* Olsz; «wędrując, podróżując, przybyć»: *a f tam čaše jã tam pšivandrovaŭ teš jeko šefcki paçoŭek* Butryny Olsz, Stef JPW 35, *Przywandrowali w ciemny las, ciemny las, Tu najmilejsza nocleg nasz, nocleg nasz* psn Gęb II 115. EG

przywiązać (Z + P + lit) OWM, psn; fut 1pl *przywiążewa* bl, imp 2pl *przywiążta* Olsz, cond 1sg *bych była przywiążata* Giż; **1.** «wiązać, przymocować do czegoś, połączyć z czymś, przytwierdzić» OWMzach Mrąg Węg Giż Pisz: *to tak jak batoty pšizŭ"ze do batleżiska, a ni ma seŭ"cko, to šastrhe i zleci* Szczytno, *pletli s kuosuf ji na kose jenemu pšivunzali – to plon* Paprotki Giż, *poŭotuo – zešec sŭomy na duugo tucke pšizunze fest i vŭetajo* Krukłanki Węg; **2.** «wiązać, ograniczyć komuś lub czemuś możliwość poruszania się» Olsz Szcz i bl: *Jek noju nie puścisz, To samni pudziewa, Ciebie tysy dziedzie Do pnia przyziózewa* psn Stef I 182, *konია przywozał do parganu lub połta i wszet do mieszania gospodarza i prosił* Klon Szcz, P 5, 64; **przywiązany** (Z + P + lit) OWM; Nsg n -o O Szcz Giż Pisz Olc, -e Olsz Nidz, praet z podm. uogóln. ze słp. Szcz Giż, bez słp. O; im. bier.: **1.** w zn 1 OWM: *muši być sŭoma čista wytsuššenta, rospostarta, tičkò pšiuožona i drutem pšiwjuzana i to tak muši iść šixta za šixtò aš do guri* Gietrzwałd Olsz, *bžijak od cepa do mŭocena, bijak żeŭeŭem do gonzeŭki pšivjonzany* Olecko, *◇ ta konžouka beŭže pšiwonzana do takej pupki, pšipentã* Zwierzewo O; **2.** w zn 2: ● *duŭ muši tuuac se pš tej žeŭi pšyŭonžany* Pianki Pisz; **przywiązawszy** im. uprz. w zn 2: *Lecz poganin żadnej litości nie mając, Ale strasnym fukiem sprosny odpor dając, Przywiązawszy matkę do konia, precz bieży, Biedne niemowiãtko porzucone leży* psn IS XLIII 169. EG, AT, KS

przywiązać się «wiązać, przymocować się do czegoś»: *Matka w ręku prowoz niała Do goździa sie przyziązala Wzielka skoda sie stala* psn IS LXXIV 260, ● *un sie chciał przysięść do ty gromodki i żnija skokla, i jemu na szyje sie przyziązala, i móziła, teraz mu sie nie odkręci, aż jo un wybazi* Purda [D] Olsz, BMW 44. KS

przywiązanie «więź emocjonalna, oddanie»: z opisu *Chłopi poznałem jeszcze dobytnej przywiązanie chłopca polskiego do ziemi* Dywity Olsz, P 4, 44. KS

przywiązywać; pośw. tylko im. bier., **przywiązywać** (Z + lit) WMzach Giż Pisz; -ow- Giż, -yw- W Szcz Giż Pisz; «wiązać, przymocowywać do czegoś, przytwierdzać» WMzach Giż: *jek uonki só daleko, to kuadò na fòre dròŭk i konce pšizònzujò provozem abo ketò do dolnèŭ pudrapkòf* Mokiny Olsz, Stef JPW 64, *na take pupke* [kądziel] *pšyŭonžyvaŭa* Szymonki Giż; **przywiązowany, przywiązywany** (Z + lit) Olsz Szcz Giż Pisz; Nsg n -o Giż, -e Pisz; im. bier.: *kulki zelazne pšiwunzowane* [do sieci] Konopki Wk Giż, *◇ klucka gže žedro byŭže pšyŭonžywane* Hejdyk Pisz. KS

przywidzieć się impers «przyjść do głowy jako kaprys lub urojenie»: *pšizizauo jam ša kupšić ješče jenygo koŭa* W, SWarm 128, *nie klep; coš ci się przyzidiãlo* Tuławki Olsz, KF. KS

przywiercić; pośw. tylko im. bier.; «wiercić, przymocować»: *Kapa ze skury pšivercono na ten źerzak* Moŭne Olc. EG

przywiesić (Z + lit) W Nidz Pisz; «wieszając, przymocować» W: *kawaŭ ceguy, kawaŭ želaska pšizesu* [o ciężarkach u sieci] Węgój Resz; **przywieszony** (Z) Resz Nidz Pisz; Nsg n -o Pisz; im. bier.: *◇ veŭne se garstke i rozuozoy se do pšenzenia, beŭže ŭozuono pospoŭu i do kouka pšyŭešuno* Snopki Pisz. EG

przywieszać (Z) Resz Mrąg; «zawieszać przy czymś»: *pedi – tu ketki i wemborki še pšiwěšo* Rzeck Resz. EG

przywieszać się «chwytać się czegoś, zawisać, uwieszać się»: *žeccko še pšizěša do spudhicy matki* Olsztynek O, *pryzieszali się do sanków* Tuławki Olsz, KF. EG

przywieść psn; 1. «przyjść, wiodąc kogoś, przyprowadzić» bl: *I przywiedlic mi tež kobyliško, Wyprowadziłem je na zapłocysko* psn, Wisła III 580, ● *Pšylećeli dvouž anjeli Vžeři duša, poleceli Pšyvjedli ju do rajskix vrut Otfošćeš nom na rniuy Bòk* psn; 2. «doprowadzić do czegoś» bl: *Idź, ty psie Jasiulu, Ty biedny tułaczu, Przywiodłeś mi Kasiuleczkę Do dużego płaczu* psn, Sien 263. KS

przywieźć (Z + P + lit + SDGW) OWM, psn; fut 1pl *przywiezięwa* Szcz, *przywieziem* Pisz, 3pl *przywiezą* Giż (*przywiozą* Olsz Mrąg), praet 1sg *ja przywioźł* O Szcz, 2sg *ty przywioźł* bl, 1pl *przywieźlim* O, cond 1sg *ja by przywioźlam* Giż; «wioząc, dostarczyć» OWM i bl: *ja z Ukrainy pšyvus arbuzuf, ale tu nie urosų* Pietrzałd O, *jenego razu to zrobil'i tako zabave to i pšiva, i gožouki pšizežli* Turówko O, *fšego biųo dość, tãrg buų, masųa, kurof pšizežli* Pisz, «*okónkuo pšiwězli co pšježžali z ribarňi* Wygoda Olsz, *ojćec pšizus žeccko do koščoua i kmotry juš tam bili* Bredynki Resz; ●● «zwieźć (jako plon) z pola do stodoły» O Olsz M: *ošisko muši do dóm pšywešć* Idzbark O, *jego [len] še vyrže i postaži as vysųne, potem še go pšyžeže i oraľuje, te guľki bendo oćoňghente* Męcice Szcz; **przywieziony** (Z + lit) OWMzach Mrąg Pisz Olc, psn; Nsg n -e OW Nidz Pisz, praet z podm. uogóln. bez słp. Nidz i bl; im. bier.: *pšivžežone ževo na plac to šekëraňi općosųo* Kot Nidz, ◇ *te cegu bëndò pšivžežone na hejsce, že tèn dóm ma stojć* Biała Piska, UAM; ●● w zn ●● OW Szcz Mrąg Pisz Olc: *jak juš f końcaų puścių wuukno, zgrabžony, pšywežony do domu i terty na ćerľicy* Orzyny Szcz. KS

przywilej «szczególne uprawnienie»: *kelmri – oni taki pšywilej rnel'i: byli šoutsaňi, rnel'i kelmerske wuuki* Gryźliny Olsz. EG

przywilija «wada»: *Pierwsa na niej przywilija, Co gorzałke rada pija* psn, Kolb 508. EG

przywitać (Z + P + lit) W Mzach Mrąg Giż Pisz, psn; «pozdrowić słowem, gestem przy spotkaniu, powitać»: *matki moje najpšut pšiwitam, śniadaňe rozdã, jak zježò to pospšuntã* Nidzica, *òn set, paćši na mňe, ja mówę: „Warsawa, ja i ty”, jescem go tak pšizitaų* Giżycko, ● *przen «przyjąć, potraktować w jakiś sposób»* bl: *Oj, puda jo, puda, Gdzie mnie nie znajò, A może ma jeszcze Pannò przyzitajò?* psn Stef III 91. EG, KS

przywitać się (Z + lit) OW Nidz Ełk, psn; «**przywitać**, też: pozdrowić słowem lub gestem jeden drugiego przy spotkaniu»: *tak on pšišet do okna na dwožu i woųo: gutentaų, pšiwitoų še ze mno* Kajkowo O, *jek pšyjadu s koščoua to zaš še pšyžitamy* [z gośćmi weselnymi] Ruska Wieś Ełk, ● *ze źlewa vilize, noge mi da, pšyvita še* [o koniu] Gardyny Nidz. EG, KS

przywitanie «pozdrowienie»: *dobri žecòr ribacy, no to jak tam Janě, jak tam Kuba, Nixale... po tym pšizitaňu zacių pšersy liter oľkou tańcować* Jabłonka Nidz. EG

przywlec (Z + lit) O Olsz Giż, psn; praet 3sg *przywłókl* Olsz, *przywłokła* O; 1. «włokąc, przynieść coś ciężkiego, przydźwigać» O Olsz i bl: *jek oštałi z rana, juš im [kłobuk] pšywłuk zboža gromade* Purda Olsz; 2. ekspr «sprowadzić»: *pši Nëmcaų takix prošakuo nie řowali, pši Polakaų to take rozmaýite zortu pšywlekl'i, to i graňaste so, i zuųte* Wydminy Giż. EG, KS

przywlec się (Z + lit) Olsz Giż; fut 3pl *przywłoką się* Giż, praet 2sg *przywlokłeś się* Olsz; ekspr «przyjść, wlokąc się»: *przywłókiesz się nareszcie* Tuławki Olsz, KF. EG, KS

przywłaszczać «wyznaczać, wymierzać»: *Handlu nie mäs ä miescänie Mäjo swoje utrapienie. Wydätków im przywłascäjo Jäk tym, co swe mynce mäjo* psn Kętrz 100. KS
przywłaszczenie; *-nije*; «o akcie własności»: *pšivuaščeñija ne χcéli dać* Purda Olsz. EG

przywłoka (Z + SWM X) O Olsz Mrąg; Gpl *-ów* O; «rodzaj sieci ciągniętej, używanej głównie latem, niewód bez skrzydeł, tzw. klepa»: *žimovy névot to us na žime, a tak mamy maųy névot, pšyvuoke* Zgon Mrąg, *teras to muvo klepa, a kedis to mu'il'i pšivuoaka* Dorotowo Olsz, SWM X s. 48. EG, KS

przywłóczyć «owijając, przykrywać, powijając»: *χibama* [«akuszerka»], *co žeći χita-ua – pšivuoicyua* [o powijaku] Bałdy Nidz. EG, KS

przywłóczyć się «włóczyć się, pojawiać się gdzieś»: *zakaz kręcenia w ten dzień maszynami tłumaczy się: żeby się wilki nie przywłóczyły* pow. Olsztyn, Szyf ZOW II 51. KS

przywozić 1. «sprowadzać (tu przen)»: *ni przywodz kochania do serca mojego!* psn, Wisła III 577; **2.** «doprowadzać do czegoś»: *Wola še Tpoja žeje Co ty sam stanówjiš* *Jako te mam nažeje Do skutku pšivozjš* psn. KS

przywołać (P + lit) Olsz Szcz; «wołając, wezwać kogoś»: *przywołäj nã Jãnka; nech nãma pomože* Tuławki Olsz, KF. KK

przywołuwać (Z + lit) Olsz Nidz; formę hasła powtórzono za KF; «wołając, wzywać, przywoływać»: *przywołuwałem psa do siebie, ale nie przszed* Tuławki Olsz, KF. KK

przywozić (Z + P + lit) O Olsz Węg, psn; praes 1pl *przywoziwa* Olsz; «woząc, dostarczać»: *kedi žima pštže to on jaže do lasa, pšivoži dževo* Kajkowo O, UAM, *tam* [do cudownego miejsca] *takix utrapšonyx pšywožil'i i wybažali* St Kaletka Olsz. KS

przywódca (P) Olsz; «człowiek stojący na czele jakiejś grupy i wpływający na nią, przewodnik»: *liczyli się oni zemną jaką z przywodzcą miejszości polskiej* Dywity Olsz, P 4, 11. KK, KS

przywój (Z) Mrąg; «łącznik sochy z jarzmem»: *te pšyvoje pšysųy jeno kouko na ježmo, a drugę na ten rogač, to byuo tak špento, ježmem mogųy čunžnoć za ten rogač* Ukta Mrąg, *to take kolka z mųodej bžežiny ukrėncone to byli pšvoje* ib. KK, KS

przywózka (Z + lit) W Mrąg; «dostarczenie na miejsce, przywiezienie»: *prošiu o pšywuske džewa dužici z lasu* Mikołajki Mrąg. KS

przywrócić (Z + lit) Giż Ełk; «wprowadzić na nowo» Ełk; **przywrócony** im. bier.: *šmenta, šhentana – tén vyras teras jest pšivrócony* Orłowo Giż. EG, KS

przywrzeć (Z) Mrąg; «przymknąć bez użycia klucza»: *pšwžić d'žwi; jak še prec iže – zaklucić* Polska Wieś Mrąg. EG, KS

przywtarzać «wtórując komuś, potwierdzać, przytakiwać»: *stari Torfäk troxa potpšiti šežäu pši stole i uopožeduväu rozmažite bäjki, a šurki na uopkouo tilo ša šneli i mu pšiftážali* W, SWarm 128. KK

przywtórzyc (Z + P + lit) W Mzach Ełk; praet 3pl *przywtorzyli* Szcz Ełk; «wtórując komuś, potwierdzić, przytaknąć»: *jek χto co pówedyva, a jak mu χce pšyftužyc, to „jo, jo” abo i „pravda”* Frąknowo Nidz. KK, KS

przywyknać «przyzwyczaić się»: *tej uuzdy še ršimo, on jus tego pšiwik* [o koniu] Paprotki Giż. EG

przyzagować (lit) W; «przyciąć piłą»: *ta deska ĩe za duugã, tšeba ĩũ troxa pšizãgovać* W, SWarm 128. AT

przyznać (Z + P + lit) O Olsz Nidz Pisz Ełk, psn; **1.** «po namyśle uznać za słuszne, prawdziwe, potwierdzić» Olsz Nidz i bl: *przyznãsz chyba co jezdem trochã mocniejszy niŹ ty* Tuławki Olsz, KF, ● fraz *przyznać komuś rację* «zgodzić się z czymś zdaniem»: *on mñe racjo pšiznaũ: tšeba ošcenzãć* Nidzica; **2.** «udzielić» O Olsz: *stawilem do Banku Ludowego wniosek o pożyczka 15 tysięcy po 6% hypotecznej i Zarząd Banku mi ją przyznał* Dywity Olsz, P 4, 31; **3.** «uznać za kogoś»: *ona jego roŹicõf pšizna za ojce, a õn jẽj Mostoły Ełk, toć na caũem sfoće luŹe bi mogli mćc jedno wzare, ale to luŹe tego boğa pšyznać ñe ģco* Giętkie Pisz; **przyznany** im. bier. w zn «wybrać, wskazać, ustanowić»: *zdolny robotnik jest za fabrikdirektora pšyznany* Łęgajny Olsz. KS

przyznać się (Z + lit) W Nidz Olc i bl; praet 1sg *ja się przyznał* Olc; **1.** «ujawnić prawdę lub winę, wyznać» W Nidz i bl: *ģuop pšiznãũ se i mõzi, Źe mu ĩego cõrka poŹedaũa* [zagadkę] Mątki Olsz, Stef JPW 53, *ja sia przyznaja do krãdziejy, ale niech sia przyznã i łorganisty* W, Stef OK 8; **2.** «zgłosić swój udział, też: potwierdzić przynależność»: *ja mušãũ robyć za robotnika, co ja se do partji ñe pšiznãũ* Olecko, *byũo dawñej ģuosowañe do jakej narodowošci se kto pšyznaũ* Gutkowo Olsz. KS

***przyznawać się** (Z + lit) W Pisz; «ujawniać swojã»: **a)** «przynależność narodowã lub rodzinnã» Olsz Pisz: *õpšõt to na Warñiji šã pšiznawali do polskošci tylo bzedãki* pow. Olsztyn, *ģuop se ñe pšiznaje bić sinem tej kobety i powãda: ja ñe znam tej babi* Hejdyk Pisz; **b)** «winę» W: – *Jegomošć, ja sia przyznaja do krãdziejy, ale niech sia przyznã i łorganisty* W, Stef OK 8. KS

przyzucie (Z + SWM II) Szcz; «część drewnianego obwodu koła, na który jest nałożona obręcz, tzw. dzwona»: *pšizuće koua to kouoŹej to muš robŹeć* Lesiny Mł Szcz. EG

przyzwyczaić (Z) O; «oswoić z czymś, przyuczyć do czegoś»: *na kurt to se muŹi ćip, ćip, a na kaćki, to se voũa kaća, kaća, ĩek tak koŹdi pšizvićaji* Dłuzki O, UAM, *ĩek se vlenũnu to teš tak ze tšĩ dñĩ jajko, ale* [potem] *pukšivi, a drugẽ pšizvićaju na mlić* [o karmieniu kacząt] ib. KS

przyzwyczaić się (Z + P + lit) OWMzach GiŹ Pisz; praet 1pl *my się przyzwyczailli* Nidz; «przywyknãć do czegoś, oswoić się z czymś, też: zŹyć się z kimś»: *ñeģ ćelãk troxa pokozãkuje, uñn mušĩ šã pšizvićajiĩ do uõbzi* W, SWarm 116, *tak se pšizzyćaili do noju, mi ĩem teš pomagali* Gietrzwałd Olsz, ● *te suõvo „viŹãũ” to my se ot Polakuf pšyzvycailli* Frãknowo Nidz; **przyzwyczajony** (Z) Olsz; im. bier.: *tutaj mu pracovali* «od rana do noci, bom bilĩ pšizvićajonẽ do pracĩ Skajboty Olsz, UAM. KS

przyzwyczajenie «zwyczaj, obyczaj»: *to šistko starodawne, mazurske pšizvićajeñe* biũo; *põñej to šistko stopñowo zġineũo* UŹranki GiŹ. KS

przyŹolknãć; formę hasła powtõrzono za SWarm; «nieco zŹolknãć» W, SWarm 128. EG

***przyŹolknãć** zob. **przyŹolknãć**.

psalm (Z) Mrãg GiŹ, psn; «piešñ biblijna o charakterze modlitwy, pochodzãca ze Starego Testamentu»: *kšõnc nas uciũ spšewać psalm* «ot Dawida Rybical GiŹ. KK, KS

psi (Z + P + lit + SWM XI, PJPAN XLII) OWM i bl, psn; **1. a)** «naleŹący do psa; wãlasciwy psu» W Nidz Pisz i bl: *pša uapa* Nidzica, *nakoniec podniõst nogẽ jak to jest psiem* zwyczajem Dywity Olsz, P 4, 16, ● fraz *psia bieda* bl zob. **I. bieda** w zn 1; **b)** «uzyskiwany z psa» Pisz: *suxoty to mozna esce vygojić, to mušĩ tuũsto ĩešć, masũo,*

pši šmalec Snopki Pisz; **c)** pejor? «taki jak od psa»: *ale nãlepši juš kedı nãvızı dva lata tšmac, bo potëm za staro veuna, to mužo tako pšo še zrobzi, tako tfarda* Dłużki O, UAM; **2.** «o roślinie lub grzybie»: **a)** «niejadalny, trujący» OW Nidz Mrąg Olc: *ricki jest čeiško rozpoznač uot pšëχ gžibóf* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58, ▲ *opieniek psi* Olsz zob. **opieniek**; **b)** «dziko rosnący, polny» Szcz Mrąg Pisz Ełk i bl: ▲ *bez psi* Szcz Mrąg Pisz i bl zob. **I. bez**, ~ *psi język* Pisz zob. **język** w zn 1, ~ *rumianek psi* Szcz Mrąg Ełk zob. **rumianek**; **psi** w uż. rzeczownikowym «o gatunku grzyba»: **a)** «twardzioszek przydrożny, Marasmius oreades» Sorkwity Mrąg, PJPAN XLII 114; **b)** «twardzioszek czosnaczek, Marasmius scorodoni» Sorkwity Mrąg, PJPAN XLII 114; **c)** «pieniązek aksamitnotrzonowy, Collybia velutipes» Sorkwity Mrąg, PJPAN XLII 115; **d)** «czubajka kania, Lepiota procera» Sorkwity Mrąg, PJPAN XLII 115. DK, KS

psiadusza «rodzaj wyzwiska»: *śurku, ty psaduso!* Borki Olc. DK

psiajucha (Z + lit) W Mrąg i bl, psn; «rodzaj wyzwiska; też: epitet pejoratywny lub rodzaj przekleństwa»: *počekãi, pšãjuχo, ñeχ iã ča iješče rãs tu uobãca!* W, SWarm 128, *ty kozoku psajuχa* Lipowo Mrąg. DK

psiak (Z) Szcz, psn; ogp?: ● *U chłopaka wiara, Jak u psioka para* psn IS DXCII–X 51. DK

psiakrew (Z + lit) OW Nidz Giż, psn; «rodzaj przekleństwa; sp w funkcji epitetu pejoratywnego»: *toć i ja zem, ale še zony spitam, psakref, ñe parñentam* Burdag Nidz, *muχor, jo, psakref, to grizë tak vjecorem šćervo* ib, ● *Bo tën stary šñirzi buotëm, Lezi jãk psakref pot puotëm* psn; por. **psiakręc**. DK

psiakręc euf. «rodzaj przekleństwa»: *jak še to nazyvã, psakreñć, mñe še zdaje, co to pospoũu podelga* Łatana Mł Szcz. DK

psiamać (Z) Nidz Giż; «rodzaj przekleństwa»: *psamac, ten štul, mlon, jo, riχt* Burdag Nidz. DK

psiana «psi kał» W, SWarm 128. DK

psianoga (lit) W; «rodzaj wyzwiska»: *no, ñe griš, pšãnogo!* W, SWarm 128. DK

psiarstwo (Z + lit) W; ekspr pejor «o kimś albo o czymś dającym się we znaki, budzącym zastrzeżenia lub niechęć»: *te žecãki tak vžešćũ, ñi moga sobze s tam psarstfam dać redi* W, SWarm 128, *zamkñiũ gãiši v uogrože, to psarstfo pošũo znũf v zbože* ib. DK

psiaskóra «rodzaj przekleństwa»: *tobakera, jo, jo! Ale to jesce inacy byũ[o], psaskura!* Orzysz Pisz. DK

psiawelna (lit) W i bl; «rodzaj wyzwiska, też – przekleństwa»: *nawracaj sie tu od stołu, a nie zawalaj mi tu, psiawelno* bl, Mał III 94. DK

psiawiara «epitet pejoratywny»: *zleciaty sia psiewjary* psn Stef III 85. DK

psik (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; często *a psik*; «odpędzanie kota»: *psik, pódzieš ty!* Tuławki Olsz, KF, *Myska chlebek sadza, Kotek ji zawadza A psik kocie, Nie myl mi w robocie* psn Mał I 15. EG, KS

psikać 1. «kichać»: *zažũũ troχa tubaki i zarã začũũ psikãć* W, SWarm 128; **2.** «odpędzać kota, mówiąc *psik*»: *Miska chlebek sodzo, kotek ji zawodzo. A ty, psika, kocie nie wies, com w robocie* psn Sob 142. EG, KS

psiknąć «kichnąć» W, SWarm 128. EG

psisko m n (Z) Nidz, psn; aug w stos. do **pies** w zn 1: *Niedaleko łokna, blisko, Tam wyleciał carny psisko* psn IS DXCI–XXXI 47. DK

psiuczek «psiaczek» Olecko. DK

psocić «robić psoty, dokazywać»: *Bo Józul sia mocno boi, Że mu sługa skóra zloi, Bo gwołt psociuł przez rok długi, A psotników bzijó służy...* psn Zient 180. EG, KS

psocić się «robić komuś na złość»: *nie psoc mu się, to ci nie będzie podrzeźnił* Tuławki Olsz, KF, *tak długo mu się psociuł, aż się rozjadoziul* ib. EG

psota (Z + lit + Szyf ZOW II) O Olsz Mzach Mrąg Pisz Ełk i bl, psn; **1.** «figiel, żart» O Olsz Mzach Mrąg i bl: *te mųożi, te χuopaki to psote porobili: te stukki [plótina] im vželi i sχovali fkše, to te one fpuac, ale jak χuopcy žiželi, co une še za mocno trařjo, to jus im pokazali* Kot Nidz; ●● «obrzędowa kradzież lub inna tradycyjna szkoda dokonywana w ostatnim dniu roku» Olsz Mrąg: *to oni tak psotuju, takie psoti różne robzio* [w noc sylwestrową] Wygoda Olsz, Szyf ZOW II 39; **2.** «szkoda materialna, strata» Olsz Ełk: *ščur to prawe robak, to najgorse zebractvo, ščur, myš, ten psoty narobi došč Ełk*; **3.** «o człowieku dokuczliwym, nieznośnym (odp. na pyt. kwest.):» *može psota – to nedobri taki, psotnik* Zwierzewo O; **do psoty** (Z) Olsz Pisz, lit bl, **na psotę** (Z + lit) O Olsz Mrąg; «dla żartu»: *mara to čuożek; ta matka, co do kštu do ouťaža pšynoši, to tak do psoty pože* Rostki Pisz, *žeci šanovaui gröske, bo rožice še zakozau, že im nič na psote ne dā zrobžić i že to sō stare* Dłużki O, UAM. EG, KS

psotnik (Z + lit + SWMc) O Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz, psn; Npl -ki Olsz; «człowiek dokuczliwy, nieznośny; też: figlarz»: *taki cuożek to benže muwżono paskudny abo taki psotnik* Paprotki Giż, *z ciebie to taki mały psotnik* Tuławki Olsz, KF. EG

psotny (Z + lit) O Olsz, SWMc, psn; «lubiący robić psoty»: *psotni, co tak psotuje* Ulnowo O, *Komninárzam straszysz, matko, Swoje psotne dzieci* psn Zient 67. EG

psotować (Z + lit + Szyf ZOW II) OW Nidz Mrąg Giż; **1.** «robić psoty, dokazywać, psocić» OW Nidz: *tak to mųożi psotovali* Kot Nidz; ●● «dokonywać obrzędowej kradzieży lub powodować inne tradycyjne szkody w ostatnim dniu roku» Olsz: *to oni tak psotuju, takie psoti różne robzio* [w noc sylwestrową] Wygoda Olsz, Szyf ZOW II 39; **2.** «wyrządzać szkody materialne, psuć, kraść lub niszczyć» W Mrąg Giż: [kłobuk] *tak psotuje, pšewraca, jek wapno kopałi, to cauo buda pšewraca* Unieszewo Olsz. EG, KS

psotować się (lit) W; «robić komuś na złość, sprzeciwiać się, też: dokuczać»: *jek ća f pisk paņkna, to pšestaņeš mi ša psotować* W, SWarm 109, *naš kot marči, ježi mu ša χto psotuje* ib 80. EG, KS

psotowanie (Szyf ZOW II) Olsz, Kult MW AS; «zwyczaj związany z ostatnim dniem roku, w którym przez udawane kradzieże i szkody zapewniano pomyślność danemu domostwu»: *zawdi tak robzili, to teraz milic-ija to chciała zakazać, ale poziedzieli, co nie mogo, bo už takie zwiczaje so stare to psotowanie* Butryny Olsz, Szyf ZOW II 39. EG, KS

psować (Z + lit) W Giż; «psuć». EG

psować się (Z + P) Olsz Pisz; «psuć się»: *psowauo še, ale suo dobže* [o naczyniu do robienia masła] Tuchlin Pisz. EG

psowy (Z + lit) Olsz Nidz; «o roślinie»: **a)** «niejadalna, trująca» Olsz Nidz: *psove gžiby, pše* Frąknowo Nidz; **b)** «dziko rosnąca, polna»: *tifmutterki* [= *Stiefmütterchen*, «fiołek trójbarwny>] *to so psove kf'atki, to so take tlo maue zvonuški* Ruś Olsz. DK

pst (Z + lit) Olsz; **1.** «wyraz oznaczający nakaz milczenia» Olsz: *pst, cicho, bo terā ton będzie móziul* Tuławki Olsz, KF; **2.** «wyraz naśladujący odgłos gwałtownie parujących kropel wody»: *ja ot straxu bžeža woda i leja, a ono tlo muwi: pst, pst, pst* [o ogniu] Butryny Olsz. EG, KS

Pstrągłowa «nazwa krowy» bl, Wisła III 564. KS

pstrąg (Z + lit) OW; «ryba słodkowodna z rodziny łososiowatych, salmo trutta»: *pstrónǵi to so fejn, bo te skšele to majo take sfęcónce* Lipowo O gm. Waplewo. KK, KS
pstreć zob. **pstrzec**.

pstro (lit) Olsz, psn; «kolorowo, też: wielobarwnie?»: *Mam ci kostur pstro zakrapiany, Snurek do niego kostownie dany* psn IS DXCI–VIII 41, ● *przen «zmiennie?»: dzisiāj pstro na dworzu* Tuławki Olsz, KF, ● *fraz [mieć] pstro we łbie* «być nieodpowiedzialnym, postrzelonym»: *ty mász pstro we łbie* ib. KS

pstrochaty (Z + lit + SWM XII) W Szcz Giż; «będący połączeniem co najmniej dwóch kolorów, wzorzysty, nieładki»: *b'ayę i carne pospoūu to pstroχatu* Rybical Giż, *pstroχate to tak tedi to χustki tys byūy na lato s pūutna* Szczytno. EG, KS

pstrocina (Z + SWM XII) O Olsz Szcz Mrąg; «wzorzysty materiał domowego wyrobu, samodzielny»: *pstroćina to je taka do keckuf ze lnu tkane* Kraplewo O, *pstroćina to na pošćel z baveūny i ze lnu tkane na krosna* Smolonek O, *to pstroćina, w brų'ški tkane weūna i bawęūno* N Wieś Ostrózdka. EG, KS

pstrocinowy (Z + SWM XII) Olsz; «uszyty z pstrocin»: *pstrocinowe klejdy* Redykajny Olsz. KS

pstrocinny «uszyty z pstrocin»: *to su take – pstroćine – rozmaite* [chustki] Liwa O. KS

pstrokaty (lit) W i bl, psn; «będący połączeniem żywych barw, wielobarwny, też: nakrapiany?»: *Szczygiel jěj wodę donosi W pstrokatěj kamzelce* psn, PF II 570, *za podarunek dam im chyba pstrokatato kokos, no i jedno sztuke partu swoji roboty, no nie?* bl, Mał III 102. EG, KS

pstrucha (Z) O Olsz Szcz; *pstrzucha* Szcz; «wzorzysty materiał domowego wyrobu, samodzielny, też o okryciu z tego materiału w formie chusty»: *pstruχa še muži, ješ'li co take pstre* Róklas Szcz, *χustečka na šyje, pstšuχa puńkćikañi pstranā* Łatana Mł Szcz. EG, KS

pstry (Z + P + lit) OWM i bl, psn; *bestry* Giż; «mający żywą lub niejednorodną barwę»: A. ogólnie, w różnych zastosowaniach OWM i bl: **1.** «złożony z kilku kolorów, różnokolorowy, wielobarwny, też: wzorzysty, pasiasty, nieładki» OWM i bl: *pstre to taki i taki, fšystki kolor pospoūu* Szymonki Giż, *mantelki – pstre, ruzne* Skop Giż, *ćinowaćina to na jeněj stróñe buo guatke, a na żešųu pstre* Szczytno, *burszlak był pstry z rozmaitych pręgów: cerwone, białe, modre* Gąski Olc, P 6, 2; **2.** «będący połączeniem dwóch kolorów, zwykle o maści zwierząt» OW Szcz Giż Pisz Ełk i bl: *pstry – ze dvuχ řitkuf pospoūu skřencune* Jebramki Pisz, *troχe čarnego, troχe šivego, taki rozmaity kolor, taki pstry* Gietrzwałd Olsz, *tχuś – to co v budovnaχ sum, to je taki pstry, žaūtavy* Dąbrówno O, *syroka taka pstra, co porywa kurcoki* Pietrzwałd O; ●● **a)** «laciaty» W Szcz Mrąg Giż i bl: *pstra krova to bāua i carna* Miechy Giż, *pstrā krova ma duže ūati, grañastā krova mā drobne triple* Woryty Olsz, MAGP XI s. 99, *A pod borem bujna trawka roslā, Tām dziewczynā pstrogo byšká pāslā* psn Kętrz 71, *Ha, ha kotki dwa Jedyñ buri, drugi pstri Jek spsio nie płaco, A jak wstanō to skacō* psn IS XXIII 79; **b)** «nakrapiany» O Nidz Giż i bl: *kokos to mu'vo pstro, a geś to bura abo šoduata* Gardyny Nidz, *sova to jes bžauo i p[s]tro, a jest «ona ni to kokoś dužo* Lichtajny O; **3.** «nie czarny ani nie biały, kolorowy» O Olsz Szcz Węg Giż Pisz: *pstri to rozmaita farba* Konopki Wk Giż, *dāvñi fšistko še tkaūo: do košul puōtno, do povuok pstre (bžāūki nakrāšiuji same i modro i šivo na kadiku)* Brąswałd Olsz, Stef JPW

48; **B.** jako część składowa określeń kolorów mieszanych i łączonych: *biały pstry* Olsz zob. **biały** w zn 1B, ~ *czarny pstry* Olsz Giż zob. **czarny** w zn 1B; **Pstra** w uż. rzeczownikowym «nazwa krowy»: *Pstra Mała, Wielka Pstra* bl, Wisła III 564; por. **biało-pstry, czarno-pstry, czerwono-pstry, siwo-pstry.** EG, KS

pstrzeć; tylko *pstr-*; pośw. tylko im. bier.; «mienić się różnymi barwami, pstrzyć się»: *χυστεčka na šyje, pstsuxa punjkćikañi pstranã* Łatana Mł Szcz. KS

pstrzucha zob. **pstrucha.**

pstrzyć się «łsnić»: *Mam ja pasek rzomiany Z mosiędnemi przackami, A to się tak pscyło, Jakby złoto było* psn, Wisła III 578. EG

psubrat; Npl *-aci*; «łajdak»: *O cześć wam, Krzyżacy, hakaci, psubraci, Za kraj nasz niemczyzną zbryzgany* psn IS DXCIII–I 56. AT

psuć (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz, psn; **1.** «niszczyć, uszkadzać» Olsz i bl: *chto mi tu zawdy psuje moją robotę?* Tuławki Olsz, KF, *Nie płacz dziewczę, nie płacz, Nie psuj łoczkwów sobzie, Nie zabaczy Pan Bóg Na służbie to tobzie* psn, Zient Wieś 106, ● *przen Twoja mie uroda, tą mie prześlądjuje, Tą mi często, tą mi gęsto serce moje psuje* psn Kętrz 86; **2.** «zmieniać na gorsze» Pisz i bl: *«ón xce ni «opxılność teras psuć* Drygały Pisz, *Sukno sobzie sam farbuje, Przez to w swecie modę psuje* psn, Wisła III 563; **3.** «utrudniać, zakłócać»: [my] *byli tez jemu barzo duzem wrogem, tez mie psuli jemu co tylko mogli i na niego co do propagandy nocąm rzucalismy polskie ulotki naprzeciw Worgickiego* Klon Szcz, P 5, 41. AT, KS

psuć się (lit) W; **1.** «przestawać działać, uszkadzać się» Olsz: *mašini často ša psujõ i zavdi tšeba z nami do nãžandi* Pluski Olsz, Stef JPW 15; **2.** «gnić, rozkładać się»: *co tu się psuje, co tak czuć?* Tuławki Olsz, KF; **3.** «zachowywać się coraz gorzej»: *w szkole już téz ksiajżá ni mają takiego prawa, jek przedtam. To téz niedziw, że dzieci sia teraz tak psują* W, Bar 42. AT

pszczelarz SWM V, **pszczolarz** (Z) Szcz Mrąg Pisz, **pszczolarz** (SWM V) OW Szcz Pisz; «człowiek, który hoduje pszczoły»: *pscolaš – «un vežne ten «ul s sobu a i tedi «un te krulovo zųapše i tedi za tu krulovu fsiske pscouy pujdo* Dłużec Mrąg. AT, KS

pszczeli (lit) Olsz; «wytwarzany przez pszczoły»: *pszczeli mnõd bodáj je dobry na serce* Tuławki Olsz, KF. AT

***pszczelnictwo** zob. **pszczólnictwo.**

pszczelnik (Z + PorJ 63) Olsz Szcz Mrąg Pisz, **pszczólnik** (Z) W Pisz, SWM V, **pszczólnik** (Z) Ełk; **1.** «człowiek, który hoduje pszczoły, pszczelarz» W Szcz Ełk i bl: *psćelñik ñut wibýira z yulõf* Pasym Szcz, *barñnik to je psćubñnik* Raszåg Resz, *tën co nat pscouani xõži, on kole pscouy rozuñeje – pscouñnik* Ogródek Ełk; **2.** *pszczelnik, pszczólnik* «pasieka, może też pojedynczy drewniany ul» Olsz Szcz Mrąg Pisz: *do pscolñika iže pscolaš i tam pscouy byli* Karwik Pisz. AT, KS

pszczelny «**pszczeli**» Tuławki Olsz, KF. KS

pszczolarz zob. **pszczelarz.**

pszczoła (Z + lit + PorJ 63) OWM, psn; *pszo-* Szcz Mrąg Olc; Gpl *-ów* O Olsz Mzach Mrąg Giż Ełk, Ipl *-oma* (w tym *-õma*) Resz Olc; **1.** ogp OWM i bl: *pscouy to lo s kópatkuop zijo* Ogródek Ełk, *a jak psćouuf ñi mã, to i ovocu ñe jest tak jak mã bić* Kajkowo O, UAM, *ja šewaų na pscouy grñke; abo i na koñikõs to tēs ido* Polska Wieś Mrąg, *cukrum dostali dva kñlu «ot koški, com mogli psćouy nafutrovać* Idzbark O, *jek še psćoua zabije, to welki gžex, śmertelny* Unieszewo Olsz; **2.** *polna pszczoła* «osa» Ryn Giż. AT, KS

pszczolak «pasieka»: *pszczolok* Ruś Olsz, PorJ 63, 79. AT

pszczolarz zob. **pszczelarz**.

pszczolka zob. **pszczółka**.

pszczolowy (Z + SWM V, PorJ 63) Olsz Szcz Mrąg Węg Giż; przym. od **pszczola** w zn 1: *ul – mēškañe pščouove* Gietrzwałd Olsz, *matka pscouowa, tes królowa, alem nażenci mogli matka* Piasutno Szcz, *taka kapka śitkowa, pscouowa kapka* [o siatce ochronnej zakładanej na głowę] Polska Wieś Mrąg, *pszczolowy król* [o pszczelarzu] Sucholaski Giż, SWM V s. 59. AT, KS

pszczólniarz (Z) Olsz, SWM V; «człowiek, który hoduje pszczoły, pszczelarz»: *pščulnoś albo imker* Brąszwałd Olsz. AT

pszczólnik zob. **pszczelnik**.

pszczólnictwo «hodowla pszczoł»: *pščulnistfo – to je jek ta paśeka, tak fšistko pospouu* Rasząg Resz. AT

pszczólecza psn; hip «**pszczola** w zn 1»: *Od ksiateczka do ksiateczka, Latała mała pszczólecza* psn Gęb II 112. AT

pszczółka (Z + lit) W Szcz Giż Ełk, psn; -oł- Szcz Giż; hip lub dem w stos. do **pszczola** w zn 1: *pscouka zdeχua* Klon Szcz, *pscouka, maυa pscoua* Miechy Giż, przs. *bądz pracowitym jak pszczółka a wszędzie wkoło ciebie pełno miodu będzie* W, Bar 136. AT

pszczółkarz «pasieka» Brąszwałd Olsz, PorJ 63, 79. AT

pszczólnik zob. **pszczelnik**.

pszenica (Z + P + lit + SWM XI, SDGW, PorJ 61) OWM, psn; **1.** «gatunek zboża: roślina i ziarno» OWM i bl: *pšēnica dwojaka: jena co ma wō'si, a jena co je guatkā* Skop Giż, *tam gže pšēnica rośñe – dobrā rolā* Babięta Mrąg, *za liχe grōnta do pšēnicy, tutaj so býedne strōny* Mącice Szcz, *u nas to tlo pštže zito, pšēnicy maυo* Zamordeje Pisz, *potēm po burakaχ to mi šejēm nařencij pšēnice* Bzury Pisz, UAM, *to je ržisko pšenne albo ržisko ot pšańicy* Wygoda Olsz, *s pšēnicy kasy Ńe, to psenna mořjka* Zdory Pisz, *koϋbuk to pšut pšēnica nośiu, co φstal'i, to zawdy z rena mñel'i* Purda Olsz; ● **pszenica jara, letnia, wiosnowa, zimowa, ~ dzika, ~ mieszanka, ~ zimówka**; **2.** «o mące pszennej» Olsz Nidz Pisz i bl: *s pšēnicy to koϋac na vesele* Pogorzal Wk Pisz. AT, KS

pszeniczanka «słoma pszeniczna»: *pšēnicanka to beņže mořono najřencěj na to sūōme, kedy vydrasujo pšēnice* Kobyłty Szcz. AT

pszeniczany «pozostały po skoszeniu pszenicy»: *pszeniczane ržysko* bl, SDGW 59. KS

pszeniczka (lit) W, SWM XI, psn; hip «**pszenica** w zn 1»: *A pšēnycka na zogōne Złocistemy kłosy plōne* psn Stef I 11, *Przynieście mi moje renkawicki Pójde z celadziu ząc pszenicki* psn IS XI 420, *Ach, mój ty, Morcinie, Zmnielže my pszanicka, Nadobny dziewczynie* psn Stef I 76. AT, KS

pszeniczny (Z + SDGW) Olsz Giż Pisz; «pozostały po skoszeniu pszenicy»: *po fšyskam ržisko, ržisko pšēnicne, žytne, jančmēne, ofšanne* Purda Olsz. AT

pszeniczysko (Z + lit + SDGW) OWM; «pole po zebranej pszenicy»: *pšēnicysko – to tak ryχtk na to, to śe nazywa rolā uod pšēnicy* Kobyłty Szcz, *požñiwowane, usečōne; pšēničisko* Węgój Resz, *na te pšēnicisko kartoφel sažić* Bogacko Giż, *rzisko, pšēnicisko i tag dalej, zalezy jakē zboze byuo* Skorupki Giż. AT

pszenny (Z + P + lit + SWMp, SDO) OWM i bl, psn, **pszeny** (Z + P + lit) O Olsz Szcz Mrąg Węg Giż Pisz; Gsg f -é OW Szcz Węg Giż Pisz, Asg f -ę Szcz.; **1.** «o mące,

kaszy itp.: otrzymany z ziarna pszenicy» OWM i bl: *kouac – s psennej moňki* Barany Elk, *to w žime to heli psennò kase, tak s pšeniicy, to uoni tak sobe na zarnaχ nouli sahi kase* Zdory Pisz, *mléka, kréncuného mléka, pšenne otrémbi, kartofle, tiš želixa yi dač* Dłużki O, UAM, *s pšeniicy to mužo pšena moňka* N Guty Pisz; ●● «zrobiony z takiej mąki» OWM i bl: *kouac to tak zwyčajnješe často pšenne, a tak na wesele to kuši* Jurki Olc, *začerki psenne abo zytne* Siedliska Giž, *pseny χlep to muši drozže heć, a ztovy no to kisa* Paprotki Giž; **2.** «o glebie, polu»: **a)** «nadający się do uprawy pszenicy» OW Szcz i bl: *uun ma šmat pšanni žamni* W, SWarm 154, *co pšeniica na ni može urosnóć – to je pšenò, mocno* [ziemia] Pawłowo O; **b)** *pszenny* «pozostały po skoszeniu pszenicy» OW Szcz: *to je rżisko pšenne albo rżisko ot pšaniicy* Wygoda Olsz, *pšenne rżysko – pšeničyisko* Dajtki Olsz. KS **pszeno-buraczany** (Z + SDO) O; «o glebie: nadająca się do uprawy pszenicy i buraków»: *to ta mažončã [gleba] to pšenoburačanã pow.* Ostróda, SDO 101. AT

pszeny zob. **pszenny**.

pszola zob. **pszczola**.

ptactwo (Z + SWM III) OWM, lit bl, psn, **ptastwo** (Z + lit) OWMzach Mrąg Giž Pisz, psn; SWM uogólnia postać *ptactwo*; coll «ogół lub stado ptaków» W Pisz i bl: zag. *Kiedy leci, nikt nie słyszy. W nocy rada chwyta myszy, We dnie się nie ukazywa, Bo przed ptactwem się ukrywa* [sowa] bl, LitLud 85, *ptastfo to co po požetšu furajo* Hejdyk Pisz; ●● «ptaki hodowlane, drób» OWM: *ptactfa duzo byuo, duzo χovane* Narty Nidz, *ptastfo i dróp – to znacy jednos* Mąciace Szcz, *ptastfo: kacki, kury, jendyki* Tuchlin Pisz; ● *ptactwo, ptactwo domowe, oborne, piórne, ~ żyjące, ~ dzikie, swojskie.* EG, KS **ptactwowy** «przeznaczony dla ptactwa»: *ptactwowa obora* bl, PorJ 56, s. 24. KS **ptaczek** dem w stos. do **ptak** w zn 1: ● *kobut – taki maųy djabeų, ptoček maųy, tako gotka χoži* Liwa O. EG, KS

ptak (Z + P + lit + SWM III) OWM i bl, psn; Dsg -owiu Mzach Mrąg Giž Pisz, Npl -cy Elk i bl; **1.** ogp OWM i bl: *jestšomp to taki ptak, to kokosy duši* Upałty Giž, *ptaki juš vylazuų z għazduf, pofurneųi* St Kaletka Olsz, *ruzne šidųa so na rozmajite ptaki* Paprotki Giž, ● *kuobuk jest ptak jak jestšomp, ale zųy duχ w nim šeži* Ruś Olsz, ● *s takix kodruf povytykaųa χodniki f take fejn kšaty i ptaki* Mąciace Szcz, ● *mēntelek, myntopχųš fura po nocy, a žop ma koći, a pazurki tak arii ptāk* Wesołowo Pisz, ● *jak Ruski pšišli to mi fsysko spalli, he mam hie teroz, žije jak uboži ptok* N Kaletka Olsz, ● *Prusocy wojocy, Z niamy Warnijocy, Przyšli do Austryji Jeko cudze ptocy* psn Stef I 195, ● *przen a najgorsze, že tyle mazurskich ptaków swoje własne gniazda kala* GazOlsz XXIX 9, ~ *samoloty, taki čenzar, taki duzy ptak co tak vysoko fura* Pianki Pisz, ● *fraz mieć ptaka* Olsz zob. **mieć** w zn A1; ●● pl «drób» O Olsz Mzach Mrąg Pisz: *ptašina, ptaki – φso co do zařžneńca* Rummy Szcz; **2.** «o nietoperzu»: *kacopyš – on taki ptok je, on tak fruva* Szyldak O. EG, KS

ptasi, ptaszy (Z + SWM III, VI, IX, Szyf ZOW II) OWM, Kult MW AS; **a)** «przeznaczony dla ptaków, właściwy ptakom» OWM i bl: *ma jino sceśće, co tēn jeger nau flinte nauadowano ptašim šrutem i go he zduzyų zabžič, bo žilk ućek i buų gořžej χory jāk zajōnc* Jabłonka Nidz, *drób ptasi* Napiwoda Nidz, SWM III m. 32, ▲ *Droga Ptasia (Ptasza)* OWM i bl zob. **droga** w zn 1; **b)** «pochodzący od ptaków» O Szcz Mrąg: *ptaši gnój tedi mužiłi u nas* Szczytno. EG, KS

ptasiulek psn; hip «**ptak** w zn 1»: *Obudzi naju skowronek, ten najmnilejszy ptasiulek* psn Sob 89. EG, KS

ptastwo zob. **ptactwo**.

ptaszczkowy? «przeznaczony dla ptaków»: *obora ptaščkova – kury, kokoš* Brąswałd Olsz. KS

ptaszeczek psn; hip «**ptaszek**»: *Fstańze Jaśecek do roli, Bo jus ptasecek śfjergoli* psn, ● *Ostro wózek leci z ty góry wysoki jako ten ptasecek, co fura w obłoki* psn Sob 43. EG, KS

ptaszek (Z + P + lit) OWM i bl, psn; Dsg -*owiu* Olsz Mrąg Giż Elk Olc, Npl -*owie* bl; «**ptak** w zn 1, też dem» OWM i bl: *ptaški take sò rozmaite: naprenzjij poyžëm* *o jestšembax* Pasym Szcz, UAM, *sroka, ptosek, dꞑucki* *ogon mo* Korzeniewo Giż, *take jag gouembe, to dyxt taki ptašeg duży – to kivity* [«kawka»] Lipowo O gm. Pietrzwałd, *pliska šivo to ptosek maꞑy* Miechy Giż, *jak dešč ma pšyjšč, to taki ptašek pšyleći, to jes zof'ija* Lipowo O gm. Pietrzwałd, *kanarka i ščigua, dva ptaški nau* Szmygwald D O, zag. Cyrvony *ptasek Vėrci dupo f pasek* [buraczki] Ruska Wieś Elk, przs. *poznać ptászka po psiórach* W, Bar 81, ● *kobut to ptašek, co pińeže noši, nam to vynošiū* Lipowo O gm. Waplewo, ● [nowolatko] *to wygląd miało: okrągły krązek czasta i na te okrągłe czasto nalepiało sie male kaczkzi, gąski i ptaszki* Klon Szcz, P 5, 6, ● *tak ańi ptak, tylo taki maluški ptašek* [o nietoperzu] Pisz, ● *Jestem χuońjec wolny Jako ptašek pólny* psn, ● *Na wojna mnie wzieli jek ptaszka z dambziny, Niczegój mi nie žal tylko myj rodziny* psn IS LI 187; ●● pl «o kurczętach?»: *jestšump kurl kradhe i ptaški zabžerā* Jedwabno Nidz. EG, KS

ptaszę (lit) Resz, psn; hip «**ptak** w zn 1» bl: *Niechaj zadźwienco ptasq̄t kapele, Toć ci to jutro moje wesele* psn Mał I 18, ● *Ojców matek swoich skowycząc sukają Jakoby ptasęta, rzewnie narzekają* psn IS XLIII 169; ●● «o kurczęciu»: *kokoši šezu tši nežele, a potom pšidu te maꞑe ptašynta na spacyr* Węgój Resz, KN IV 326. EG, KS

ptaszny «będący ptakiem»: *stworzenie ptaszne* [o drobiu] Bredynki Resz, SWM III s. 67. EG, KS

ptaszuszek; *wieczorowy ptaszuszek* «słowik» Ruś Olsz. EG, KS

ptaszy zob. **ptasi**.

ptaszyna (Z + lit + SWM III) M i bl, psn; 1. coll «ogół ptaków» M i bl: *ptašina to už vencej te co f povětšu latajo, ptaški* Pańska Wola Giż; ●● «ptaki hodowlane, drób» M i bl: *ptašina – kury, geši, te co psóra majo* Pogorzal Wk Pisz, *ptastfo domove; ptašina* Szczytno, *drobžāsk še χovo, šmat ptašini* Zgniłocha Nidz, *byuo zagrozuno štažetańi, pòumetrova šec byua zrob'una, co f te važivo ptasina ne sua* Kwik Pisz; ● *ptaszyna drobna*; 2. hip lub dem w stos. do **ptak** w zn 1 bl: *Pustelnik smutny wychodzi, szuka dokoła, A gdy ptaszynę znachodzi, prosi i woła, Ale ptaszek wylatuje, Pod obłoki wyšpiewuje Zdrowaś Maryjo* psn IS LI 191, *A ja sie stane małó ptaszynó, Bende latala genstu krzewinu* psn IS LX 220, ● *Jestam jo w ty strónie Wcole łoddolóno, Jek bziédno ptošzyna Z gniazda wypandžóno* psn Stef II 7. EG, KS

ptaszynka «o młodym drobiu»: *teros juš bendo ptašinki wnet, zagotować ne možna dostać nič, u šłažtaža nič še ne kupši* Myszkzi Pisz. EG

pu zob. **pól**.

publicznie «w sposób jawny, w miejscu dostępnym dla wszystkich»: *niemogłem się z tem czynem wyjawić publicznie, ponieważ niemcy byli by mie zabili jako zdrajca* Dywity Olsz, P 4, 54, *nie wolno było publicznie mówić po polsku* ib 41. KS

publiczny (P) Olsz; «przeznaczony, dostępny dla wszystkich»: *w bliskości tego pałacu szła [...] publiczna droga* Dywity Olsz, P 4, 22, *Niemcy nowe prawo naówczas wydali, Na publicznych wiecach mów polskich wzbraniiali* St Kaletka Olsz, P 7, 3. KS

pubraka zob. **pólbraka**.

pubrat zob. **pólbrat**.

pubut zob. **pólbut**.

I. puc «zaprawa murarska nakładana na ścianę budynku, tynk»: *obżutka abo puc, wapnowi cément* Pisz; **do pucu** «dla wywołania efektu»: *łon to mózi tlo tak do pucu* Tuławki Olsz, KF. (Nm *Putz*). KS, AT

II. puc «o czymś spuchniętym, nabrzmiałym»: ● *te drugé žeci byli jak puce, tén Leo tež byu taki sřabžuzny* Skajboty Olsz. KS, AT

pucalowy, pucalówka zob. **pólcal-**

pucek dem i hip «**II. puc**»: ● *ten žécuk jak pucek byu* Skajboty Olsz. KS

puch (Z + lit) Olsz Szcz Mrąg Pisz; coll «delikatne, miękkie piórka ptaków»: *jek będziesz gesi skubała, weź puch apart do drugi becżki; będziewa mnieli do poduszków* Tuławki Olsz, KF, ● *mlęc – co puż taki mǎ* Dąbrówka Pisz. KS

puchacz 1. «gatunek grzyba»: **a)** «piestrak jadalny, *Choiromyces meandriiformis*» Kałęczyn Szcz, PJPAN XLII 116; **b)** «purchawka chropowata, *Lycoperdon perlatum*» Kałęczyn Szcz, PJPAN XLII 116; **2.** «duży ptak drapieżny polujący nocą»: ● *Jak puchac na pucy, tak dusycka moja Suka darmo w świecie dostąpsić pokoja* oracja, Mał III 56. KS

puchać (Z + lit) Resz Giż; «wąchać»: *ogrodńik urwou ružo i pużou i dou kaźdemu popużoć i luże bes to żożil'i i kupal'i* Bredynki Resz. HP

puchawa (Z + SWM XI) Olsz; «purchawka chropowata, *Lycoperdon perlatum*». KS

puchawka (Z + lit + SWM XI, PJPAN XLII, PorJ 63) O Olsz Mzach Mrąg; **1.** «przyrząd do podkurzania pszczoł» O Olsz Szcz: *pużafka – una dmużo f te pšćouy* Gietrzwałd Olsz; **2.** «gatunek grzyba»: **a)** «purchawka chropowata, *Lycoperdon perlatum*» O Olsz Mzach Mrąg; **b)** «purchawka oczkowata, *Lycoperdon caelatum*» Mrąg; **c)** «piestrak jadalny, *Choiromyces meandriiformis*» Sorkwity Mrąg, PJPAN XLII 116. KS

puchewka zob. **pochewka**.

puchlina «chorobliwe gromadzenie się w jamach ciała nadmiernej ilości wody»: *kedi pużlina sua ot serca w duu to mużyli: spuż mu caui żiwot* Użranki Giż, ▲ *wodna puchlina* «ts.» Snopki Pisz, SWM XIII m rp. KS

puchlizna «**puchlina**»: *już trochę ta puchlizna tu nego lustąpsiuła* Tuławki Olsz, KF. KS

I. puchnąć (Z + lit) Olsz Mrąg Giż; «obrzmiwać»: *już znowu mi nogi puchną* Tuławki Olsz, KF. HP

II. puchnąć, puchnieć zob. **pachnąć**.

puchniota, puchnota zob. **pachniota**.

puchowy (lit) Olsz i bl, psn; «wypełniony puchem»: *nǎ ty mały zrobziulam pucho-we podglózie* Tuławki Olsz, KF. KS

puchówka (Z + PJPAN XLII) Olsz Mzach; «gatunek grzyba»: **a)** «purchawka chropowata, *Lycoperdon perlatum*» Olsz Mzach; **b)** «purchawka oczkowata, *Lycoperdon caelatum*» Olsz Mzach; **c)** «tęgoskór pospolity, *Scleroderma aurantium*» N Kiejkuty Szcz, PJPAN XLII 116. KS

puchwa zob. **pochwa**.

puciaczki «indyczęta» Róg Nidz. AW

puciaki «indyczęta» Róg Nidz, SWM III s. 63. AW

pucie «indycęta» Samborowo O, SWM III s. 62.

AW

pucować (Z + lit) OW Szcz Pisz i bl, psn; fut 3sg *będzie pucował* Olsz; **1.** «wycierać do czysta, czyścić, też: glansować» OW Pisz i bl: *to byŕa pevno kožica, co jest tag zavdi do tej otkuadnici tak pucovać, bo časem oběhne tej žěni to muši jo pucovać* Lipowo O gm. Waplewo, *ale víta co: te polské lampi to ři do ceguj, ten cylander co dńa tšeba pucovać* Kończewo Pisz, *rekruty starym chłopom buty pucować i izby im wymiatać musieli* GazOlsz XV 268; **2.** «stroić (obj. Wisła VII)»: *Pucuj twoje włoski, abyś długie miała, Abyś družbanom się udała!* oracja, Wisła VII 90; **3.** «tynkować» Mącice Szcz; **4.** «jeść z apetytem, pałaszować»: *buŕ mocno guodni; pucovau iěćnica, iekbi juš tši dńi řnic ře řat* W, SWarm 128; **pucowany** im. bier. w zn 1: *co řeń ten cilinder muši bić pucovany* Kończewo Pisz.

KS

pucować się «stroić się (obj. KF)»: *do kogo jidziesz, co się tak pucujesz?* Tuławki Olsz, KF.

KS

pucowanie (Z) Pisz; forma rzeczownikowa czas. **pucować** w zn 1: *řturny muři to ot kariěna [koni] guatki jest, řturn muři to od dobrěgo pucovańa jest* Biała Piska, UAM.

KS

pucztunda (P) Olsz; «w niemieckim wojsku: czas przeznaczony na czyszczenie broni»: *lecz kapral szerżant ktory za zastawką czytał, a mając dozor w tej Putzstundzie zakrzyczał: nie będziet wy tam cicho!* Dywity Olsz, P 4, 25. (Nm Putzstunde).

KS

pucz warta, puczarty zob. **pól-**

pudel (Z + lit) W; «rasa psa»: *tan pudel ma duuga řyšel* W, SWarm 142.

KS

pudeleczo (Z) Olsz, SWMsd; dem lub hip «**pudelko**» Olsz i bl: «*obrażik do kštu ř takam pudeuěčku* Gutkowo Olsz; ●● w zn ●● Olsz i bl: *take pudeuěčko je na ti strońe, tako řiflada – uofto ře może bić vyjento* Godki Olsz.

KS

pudelko (Z + P + lit) Szcz Giż Pisz Ełk i bl, SWMsd; «niewielki pojemnik służący do przechowywania czegoś» Szcz Giż Pisz Ełk i bl: *tabake tšmajo f pę"řorku abo f pudeuku* Upałty Giż; ●● «podłużna skrzyneczka przytwierdzona do wewnętrznej ścianki skrzyni lub kufra na odzież, tzw. przytworek» bl, SWMsd 53.

KS

pudeluszko dem w stos. do «**pudelko**»: *pudeuska řeli malėńke* [o tabakierkach] Skop Giż.

KS

puder ogp: *řa to bierzę taki różowy puder, bo mam takie bziâte lice* Tuławki Olsz, KF.

KS

pudercukier «zmielony cukier w postaci białego proszku»: *tortę toblejewa na zierchu rozpuszczonem pudercukrem* Tuławki Olsz, KF.

KS

puding (Z + lit) W Nidz Mrąg; «potrawa o konsystencji budyniu, podawana jako deser»: *byże obyát jezoni: kartofle, zós, ogórek zakišoni, butla žina, pšivo i pudynk* Napierki Nidz.

KS

pudlica «o czapce z futra baraniego»: *to barańica, abo pudlica* Szymonki Giż.

KS

pudło (Z + SWM VI) O Szcz Giż Pisz Ełk Olc, psn; **1.** «pojemnik o sztywnych ściankach» O Szcz Giż Pisz Ełk: *to puduła ze suomy krencone* [do przechowywania zboża] Korzeniewo Giż; ●● «o skrzyni wialni» O Szcz Pisz: *f tem pudle je take řitko, po tym řitku zlatuje na duu to řiby dobre, a to lixe to pušlat, bžidactfo, plevy, kuosy* Szmygwałd D O; **2.** «o poświęcie wokół księżycy» Giż Pisz Olc: *kšenzic ř pudle* Skop Giż; **3.** «pogardliwie o starej kobiecie»: *Zeszły się trzy stare pudła, sobie wymowiały Ze w swoich młodych latach wiele przebierały* psn IS XXVI 97.

KS

Pudomek zob. **Póldomek**.

pudrabek, pudrabka? zob. **póldrabek**.

pudrować się «pokrywać twarz pudrem»: *patrzta, takå malå, a juź się pudruje*
Tuławki Olsz, KF. KS

pudrózek zob. **póldrózek**.

pudzielnia zob. **spóldzielnia**.

pudziesiąta, pudziewięta, pudziewięty zob. **póldzie-**

pudziki zob. **póldziki**.

pufa «suto przymarszczona górna część rękawa tworząca wypukłość»: *terå sũ mod-*
ne ranjkåvi s pufami W, SWarm 129. (Nm *Puffe*). KS

pufka «pufa (dem?)» W, SWarm 129. KS

pufuntowy zob. **pólfuntowy**.

pugardło zob. **pólgardło**.

pugardynka zob. **pólgardynka**.

pugarstek, pugarztek zob. **pólgarstek**.

pugańbek zob. **pólgębek**.

pugburek zob. **pólgburek**.

pugłonek zob. **pólgłonek**.

pugłos zob. **pólgłos**.

pugrabek zob. **pólggrabek**.

pugrzybek zob. **pólgprzybek**.

pujka «pieszczotliwie o kotku (obj. SWarm)»: *χοϕ, puiko, dostańeš mlyčka* W,
SWarm 129. KS

pujkać (lit) W; «łagodnie, pieszczotliwie głąskać» W, SWarm 129. KS

puk 1. «o naśladowaniu odgłosu lekkich uderzeń»: *buuam sturbovana, ida nazåt*
do uuška, buua gožina dvanasta, po jeno ras muži „puk”, jeno ras „buk”, zнову ji „buk”
[o spadających, strąconych przez kota cukierkach] Butryny Olsz; **2.** *puk puk* w funk-
cji orzeczeniowej «o opukiwaniu czegoś»: *žėnčuu tak puk puk d'žewo, kedi pruxńaste*
d'žewo Kożuchy Pisz. KS

pukać (Z + lit) OW Nidz Giź, psn; fut 1sg *będę pukać* bl; **1.** «lekkko uderzać, powo-
dując odgłos, stukać» O Nidz i bl: *pukam tām, niyxt še he odziwa* Jabłonka Nidz, *i pukali,*
i bukali w drwi Ulnowo O, PorJ 54, 1 s. 39, *Przyjechali w podwórko i pukali w okienko*
psn Gęb I 21; por. **bukać**; **2.** «bić, tętnić, pulsować» Nidz i bl: *puls, serce puka tes muvo*
Gardyny Nidz; por. **bukać**; **3.** «strzelać z broni palnej»: *iek tilo zaiũnca uobåčuu, zarå do*
ńego pukåu W, SWarm 129; **4.** «wypuszczać pędy»: *to us puka* [o drzewie] Korzeniewo
Giź; por. **pękać**. KS

pukać się psn; «wypuszczać pędy»: *Šnik jus taje, maj nastaje, Dżyfko še puka,*
kukafka kuka, A sũovik še česy v leše psn; por. **pękać się**. KS

pukanie «młócenie za pomocą cepów»: *zebrali się chłopacy z cepami [...] do puka-*
nia lnu St Kaletka Olsz, Leng 86. KS

pukareta, pukaretek zob. **pólkaret-**

pukawka «licha broń palna, tu przen»: *Zróbcze ze łba* [krowy] *lichtarniå, Z tyłu*
pszysarniå, Z łogóna pszóro, Z pukåwki tyntorek [«kałamarz»] psn Stef RD 19. KS

pukiel (Z + lit + SWMc) OW Nidz Mråg Pisz; **1.** «plecy, grzbiet, zwłaszcza wypukły,
też: garb» OW: *bžeš tan mńešek s kartoflami na pukel i zańyś go do domu* W, SWarm 129,

ńejene kamele maĩũ dva pukle ib; **2.** «człowiek, który ma garb na plecach» O Resz Nidz Mrąg Pisz; **3.** «lok, kędzior»: *wyrwała ji pukiel włosów* Tuławki Olsz, KF; **4.** «bukiet»: *puda do ćotki i zańosa jĩ pukel kśátkũf* W, SWarm 129. (Nm gw. *puckel*). KS

puklacz «o człowieku, który ma garb na plecach» Piwnice Wk Szcz, SWMc 51. KS

puklasty «zgarbiony (obj. KF)»: *choć łon trochę puklasty, ale krzepę mǎ* Tuławki Olsz, KF. KS

puklaty «garbaty, także w uż. rzeczownikowym?» Zwierzewo O. KS

puklich (Z + SWMc) Pisz; «człowiek, który ma garb na plecach»: *gerbati, a ńe to pukliś* Niedźwiedzi Róg Pisz. (Nm gw. *puck(e)lig*). KS

puklowaty «garbaty, także w uż. rzeczownikowym?» Róklas Szcz, SWMc 51. KS

puknąć (Z) Olsz; fut 1pl *pukniewa* Olsz, praet 1pl *my puknęli* Olsz; «strzelić, tu przeni»: *jek my śe ześli do karčmi to my puknyli jednego, naśńeli śe, navymyslałi* Giławy Olsz. KS

pukorcze, pukorczyk, pukorzec zob. **pólko-**

pukos, pukosek zob. **pokos(-)**.

pukoszek zob. **półkoszek**.

pukoszulek zob. **półkoszulek**.

pukować (Z + lit + SWM IV, Fal PST) O; «bijąc cepami»: **a** «oddzielać nasiona od słomy lnianej, młócić» O: *potem χuopy pukowali go, drašovali cepami, a potem mēli ćerlice, to go vželi terć* Tyrowo O; **b** «łamać słomę lnianą dla oddzielenia włókna, miedlic» O: *štyry χuopy najinte potũukli, wydrašovali, coby ten lyn byũ mentki – ten len pukowali* Liwa O; **c** «wydobywać siemię lniane z poprzednio oderwanych główek lnu, objać» O; **pukowany** (Z + lit) O; im. bier.: **1.** w zn a O: *potem byũ zebrany, to napšot byũ pukowany cepamy, tak na źerńo go pouožyũ, ale na tfardo źerńjo najlepěj, co byũ i mrus, i tak śe go bjiũo* Tyrowo O; **2.** w zn b: *buł pukowany dopszyró cepam-i, szie potũukly te žyrszkle – bo to tako je skorupa – i ostali take włókna* Dłużki O, PKFP XVIII 45–46. KS

pukrosienka zob. **półkrosienka**.

pukrywa, pukrywka zob. **pokryw-**.

***pukwa** (Z + SWM IV) Nidz; «o główce lnu»: *my muvĩm guufki na te pukfy* Zgniłocha Nidz. KS

pukwaterek, pukwaterka zob. **półkwater-**.

pułap zob. **pułap**.

pułco zob. **pułc**.

pułep zob. **pułep**.

pułiczek zob. **I. policzek**.

pułiterek, pułitrowy, pułitrówka zob. **póllit-**.

pułower (Z) W Szcz Mrąg Giż Pisz Elk; *po-* (w tym *pó-*) Olsz Mrąg Giż, *-luwer* (w tym *-lówer*) Szcz Mrąg Pisz; Gpl *-wrów* Olsz, Apl *-wry* Giż; «sweter zakładany na koszulę (przez głowę) z rękawami lub bez rękawów»: *no to ja źeje pułower z jouny* Nida Mrąg, *pólover opruc rėnkavuf i z rėnkávańi* Konopki Wk Giż. AW

pułowerek dem lub hip «**pułower**»: *spřonki do źeńa, to ja źeje pułowerek, pułower z jouny* Wojnowo Mrąg. AW

pułower zob. **pułower**.

puls (Z + lit) Olsz Nidz; «tętno wyczuwalne w różnych miejscach na ciele człowieka»: *dochtór łobãczuł ji puls ji móziut, co mǎ gorączkę* Tuławki Olsz, KF, *syrce, ale puka teš puls* [odp. na pyt. kwest.] Gardyny Nidz. AW

pulwer (Z + lit + SWMp) O Olsz M; Gsg *pulwru* Mrąg, Isg *pulwrem* Szcz, Lsg *pulwrze* Nidz, Lpl *pulwrach* Olsz; «mieszanka drobno pokruszonych, zmielonych lub spopielenych i odpowiednio przygotowanych substancji, używana w gospodarstwie domowym, proszek»: **a**) «do rozpalania ognia» Olsz M: *košul'i kavau upal'iu na pulver i tedy pšyñus kšeñeria* Łatana Mł Szcz, *pulver še zapal'iu i "oğeñ robzil'i* Pianki Pisz; **b**) «do tępienia owadów lub gryzoni» O Olsz Pisz: *nařtaliny dla molof, trucizne kupimy, pulwer i lepki* Liwa O, *w drogeriji majǎ taki pulwer na robastwo w łogrodzie* Tuławki Olsz, KF; **c**) «do spulchniania ciasta» O Olsz Nidz: *kuřa na pulvrař řeřona* Purda Olsz, ▲ *pulwer do pieczenia* «ts.»: *do kuřa to ře křas a drořży, kuři, torti, taki pulwer do pšečėno* Lipowo O gm. Waplewo; **d**) «do prania bielizny» Szcz: *muři jo* [brudną bieliznę] *puřuakć miduem, pulvrėm i vyvařač fkeslu* Orzyny Szcz; **e**) «jako lekarstwo lub używka»: *to kedi maćice řto ma, to opařzili tego pulwru ji wipić, to pořolguje* Lipowo Mrąg, *tobaka, ale to taki pulwer* Snopki Pisz. (Nm *Pulver*). AW

pulwerek, pulwerka (Z) Olsz, lit bl; *pulwerek* Olsz i bl, *pulwerka* Olsz i bl, zapisy nierozstrzygające formy Nsg Olsz; **1.** «ciasto pieczone na proszku do pieczenia» Olsz i bl: *torta, pulwerek, kejkse to baņže na prořku* Unieszewo Olsz, *pulwerka, kuřa na pulvrař řeřona* Purda Olsz; **2.** «o środku do tępienia owadów lub gryzoni»: *pulwerek w bařrař, taki prořek* Klebark Wk Olsz. AW

pulwerkuch (Z) Giř Pisz; «słodkie ciasto pieczone na proszku do pieczenia»: *pólverkuř to z marmolado, to s řfaroğem, to z maķem, to z jepķem* Pogorzel Wk Pisz, *na vesele to makofñiki, fladi, pólverkuři, teras to jus torty* Orzysz Pisz. (Nm *Pulverkuchen*). AW

pulwernica «o krzemieniu służącym do krzesania ognia»: *pulverñica to byu bauy kamnen, to křesali "oğeñ, to ta křulka byua z řelaza, to terli, terli* Gady Olsz. AW

pułap (Z + lit + SWM I, SWMp) OWM, psn; *pułap* Nidz Olc; **1.** «sufit, zwłaszcza drewniany; też: pozioma przegroda między kondygnacjami budynku, strop» OWM i bl: *f puuapė byua dura, tam nat uuskėm, gře kobżeta spaua, tam na guře byu droņk i ta kolepka byua pšyvonzana tag do droņga* Wojnowo Mrąg, *tedi pšido deski, na te deski pšięže glina i juř puuap* Rzeck Resz, *puuap to jest řšistko – co u góri jest, suřit obleřony, oblepřone i uadñe wiglonda* Jabłonka Nidz, *puuap no to jes co ře po ñem řoři na guře* Natać Wk Nidz, ● *sklep, duřa murowana duřo řeč, to wykopany wonduu i puuap z drewna, to řiwñica* Gryźliny Olsz; **2.** «sklepienie w piecu chlebowym» OW Giř: *puuap abo velbunek* [odp. na pyt. kwest.] Spytkowo Giř. AW, DK

pułapka (Z + lit) O Olsz Nidz Giř Ełk Olc; **1.** «urządzenie do chwytania zwierząt, klatka, potrzask» O Nidz Giř Ełk Olc: *puuapka na misi, řelazo na race, zwojek na třořa* Ogródek Ełk, ● *przen «zasadka?»: uapka, puuapka, i na czořeka puuapka mozna zrobić* Korzeniewo Giř; **2.** «o lepie na muchy»: *taki řnurek, co tak ře pšylepauy, puuapka na muři* Purda Olsz. AW

pułk ogp: *w Berlinie przeznaczono mie do pułku* Dywity Olsz, P 4, 24. AW

pułkownik (P) Szcz; ogp: *byłem osobycze u pana puł[k]ownika Szykorskiego* Klon Szcz, P 5, 35. AW

pułowa, pułówka zob. **poł-**.

pumelek zob. **pomelek** (errata).

pumetrowy zob. **półmetrowy**.

pumiesięczny zob. **półmiesięczny**.

pumpa zob. **pompa**.

pumpernikiel «rodzaj pieczywa»: *pumpernykel* Cybulki Giż. KS

pumpować zob. **pompować**.

punagi, punago zob. **pólnag-**.

pungel «węzełek, zawiniątko»: *Toć mnie Pan Bóg dopomoże Z memi dziatkami A ty weźniesz kij i pungel Pódziesz z bumłami* psn IS XXXI 121. (Nm gw. *pungel*). KS

puniewód zob. **poniewód?**

puniewódek zob. **poniewódek?**

punkcik dem w stos. do **I. punkt** w zn 1: *łobaczul mały punkcik na niebie ji myślał, co to je jakiś pták a to buł flygier* Tuławki Olsz, KF, *χustečka na šyje, pstšuxa puŋkćikarñi pstranã* Łatana Mł Szcz. KS

I. punkt (Z + P + SWMa) Olsz Mzach Olc, psn; **1.** «plamka, kropka odcinająca się od tła» Mzach Olc i bl: *na jasnem dñe bzaue punktu* Głuch Szcz, *Ziele punktów, ziele stryszków* [«kresek»] *na białym papsierze, Tyle złości i chytrósci w każdym kawalerze* psn Gęb II 56; ●● «o martwym zarodku jaja»: *napařtek to jes taki punkt, taka kropła duza jak ořez* Jabłonka Nidz; **2.** «określone miejsce» Olsz Szcz: *kouo Licbarka ni jeden čuówek ñe uñau tak po polsku, ñekturę punkty byuy čysto ñemeckę* Gutkowo Olsz; **3.** «jedna z pozycji na liście»: *co do drugiego punktu, to się strasznie omiliłem* Dywity Olsz, P 4, 56. AW

II. punkt «przy wymienianiu godziny: punktualnie, dokładnie»: *punkt siódmã będę łu waju* Tuławki Olsz, KF. AW

punktek dem w stos. do **I. punkt** w zn 1, też hip?: *i ta rba jest znacnã, bo ona mã carne punktki na sobye, to jest choroba jej* Biała Piska, UAM. AW

punktualnie ogp: *tën major barzo mne lubýuu bes to, veduuuk tégio co ja ténego pönktualnie buuëm do tój práci* Biała Piska, UAM. AW

punktualny ogp: *i muji: pönktualni jesteš nis te co v ñešće ñeskajo* Biała Piska, UAM. AW

punoc, punocek zob. **pólnoc(-)**.

I. pupa psn; «pośladki»: *U gburzonki dužo pupa, Wyspoł bych sie na ni* psn IS XXXV 133, ● fraz *pocatuj w pupę* bl zob. **pocalować**. (Franc *poupe*). AW, KS

II. pupa (Z + lit + SWM IV) OWMzach Mrąg i bl; **1.** «zwój lnu przeznaczonego do przędzenia, zwykle gorszego gatunku» O Olsz Szcz Mrąg: *na stuu še rozpostše, zrobi ša taka pupa s tego lnu, a potam na pšašlicke i tedi ša pšeñže s tego na kouku* Klebark Wk Olsz, *to takó pupe zrobjili, kónžauke mozna muwýić* Kosewo Mrąg; **2.** «lalka» W Nidz: *potem ta kobzeta, jak chožiua f cónzy, patšyua na tó pšerñknó fejnó pupe i porožiua pšerñkne žecko, abo syna, abo curke, i dlatego so luže na šfće pšerñknejse i to jest pravdo* Łajs Nidz; **3.** «poczwarzka» O Mrąg: *mantelki, jo, matulki, to tako roupa* [«gąsienica»], *tako kapsel, tako pupa, ona s tego wyjže* Pustniki Mrąg; **4.** aug? «rodzaj podpłomyka z resztek ciasta pozostałego przy wypieku chleba»: *Kej s płatkôp to tedi biłi dobre pupi* Kosewo Mrąg; **5.** «o małym dziecku» Tuławki Olsz, KF; **6.** «pionowy drążek w przęślicy kołowrotka, do którego przymocowuje się zwój lnu» Tuławki Olsz, KF. (Nm *Puppe*). AW, KS

pupasie zob. **pólpasie**.

pupeczka a) «uchwyt do zawieszania nicielnic» Gryźliny Olsz, Fal PST I 257;

b) «kółeczko w uchwycie do zawieszania nicielnic» Wipsowo Olsz, Fal PST I 257. *AW*

pupela zob. **pupila**.

pupięta, pupiętasta zob. **pólpięta(-)**.

pupila (Z + lit + SWMa) OWM; *pupela* Resz Giż Pisz Olc; Npl *-le Szcz, -li Giż* Pisz; «żrenica»: *brze, pupila, bzaũko, te klapı – to patšidũo* Purda Olsz, *pupeli, te carne co se riŕtik patšy* Snopki Pisz. (Nm *Pupille*). *AW*

pupilek «żrenica»: *pupylek* Pogubie Tylne Pisz, SWMa 8. *AW*

pupilka «żrenica»: *pupylka* Pasym Szcz, SWMa 8. *AW*

I. pupka (Z) Pisz, psn; dem lub hip «pośladki»: ● euf. *Siwa gaska siwa ogoneckiem kiwa Wlazła na chałupke pokazała pupke* psn IS XXIII 352. *AW, KS*

II. pupka (Z + lit + SWM IV, VI, SWMa, p, SDGW, Fal PST, Kult MW HK) OWM, Kult MW BB; Gpl *-ów* Olsz Szcz Mrąg; **1. a)** «zwój lnu przeznaczonego do przędzenia, często gorszego gatunku, kądziel» OWM: *na stou rospostše se i zžinonc i do kouka pupke zrobic* Rogóz Nidz, *len beže potem roscõngñenty i nazot skrencuny f pupke i na pšesłice pšyžuzany i pšyžuny* Redykajny Olsz, *tako se kunžouke robžiuo i kunžouke na špulke i do pšenžyňa, pupka tako* Olsztynek O, *na pšesłicy su kracki to tam pšyžje ta pupka pšyžunano i s tego pšuć na te špulke* Ługwałd Olsz; **b)** «określona porcja włókien lnu» Szcz Mrąg: *pupka to garstka* Krutyń Mrąg, *pupki bendo krencone i tedi žešeńc tŕx pupkuφ to snopek zwõnzani i tedi pšõńšć; šputki – pupki, bendo na stuŕ pouozone i konžauke beže zrobžono* Występ Szcz, *še go [len] podñeše i postazi φ take pupki, tedi beže zwõnzany w duze snopki* Popowo Sałęckie Mrąg; **c)** «o czystym włóknie lnu» Olsz: *pupka – čisty lan do postavi* Purda Olsz; **2.** «w urządzeniach używanych do obróbki włókna»: **a)** «pionowy drążek w przęślicy kołowrotka, do którego przymocowuje się zwój lnu» OW Nidz Mwsch: *ta konžouka beže pšiwõnzana do takej pupki, pšipentã* Zwierzewo O, *pšisazony len do pupki takej: nogo deptaũ i pšund* N Ukta Mrąg; **b)** zwykle pl «dwa kołki osadzone nad stołkiem kołowrotka trzymające oś, na której obraca się koło z kolbą, tzw. rączki» O Olsz Mzach Mrąg Giż: *pupki abo runcki* Zalec Giż, *rõncka, pupka ot koua* ib; **c)** pl «część warsztatu tkackiego podtrzymująca nicielnice, tzw. rączki» W Szcz Mrąg Giż; **3.** «rodzaj podpłomyka z resztek ciasta pozostałego przy wypieku chleba» Olsz Szcz Mrąg Giż Pisz: *na blãxi beže χlep uõožuni, esce woma pupke ʷupšeke, tako φlotke na uõpaće ʷupšeke* Mrągowo; **4.** «o roślinie lub jej części»: **a)** pl «główki lnu» Olsz Węg Pisz Ełk: *len jak urošne, opkšče, to potym dostañe pupki, a potym jak so brunatne to byže un vyderty* Bukwałd Olsz; **b)** bot. pl «grązel żółty, Nuphar lutea» Szcz Mrąg Pisz; **c)** «o pączku kwiatowym na drzewie?»: *kaštan jek kšitñe to ma take þekne pupki* Zdory Pisz; **5.** «żrenica» Olsz Szcz Mrąg Giż: *pupki, pačerka, te carne ʷocko, ta carna kulaũka* Skop Giż; **6.** dem lub hip «lalka» W: *veš, Mariχno, pupka i zabãškãj ša* W, SWarm 129, ● *kupaũa pupki, koñe, košyčki, jelunki na jeglĩjke* Węgój Resz; **7.** «poczwarka» O Mrąg: *pupki, φerpupuje še* Lipowo Mrąg; **8.** «okrągłe zakończenie czegoś»: **a)** «część dzierzaka pokryta kapicą» Szcz Mrąg: *pupka na žerzaku, cobı še ñe zemkuo* Orzyny Szcz; **b)** «kula zdobiąca naróżnik kołyski» bl, Kult MW 260; **9.** «o młynku do mielenia pieprzu»: *pupka do terčo pšepšũ* Gutkowo Olsz; **10.** pl «sople lodu» Pogubie Tylne Pisz, SWM VI s. 68; **11.** *Pupki* «nazwa pola» Wójtowo Olsz, Sien 276. *AW, KS*

pupolka zob. **pólpolka**.

purcel; Gsg -*cla*; «malec, pędrak (obj. SWarm)»: *taki purcel, a ĵuš ĵce pǎlic cigarytki* W, SWarm 129. (Nm gw. *purzel*). AW

purcelek «maleństwo, pędraczek (obj. SWarm)» W, SWarm 129. AW

purchel «purchawka»: *purĵle rosnŭ tyš na polaĵ* W, SWarm 129; por. **burchel**. KS

puroczny zob. **półroczny**.

purpur «purpura»: *Nieboskton wieńczył purpur zórz i budził sny minione* psn, Zient Wieś 101. KS

purtać «puszczać wiatry»: *pevńe za duzo śa naiāt, bo ĵoĵi i purtā* W, SWarm 129. KS

pusag zob. **posag**.

pusiodma zob. **pólsiódma**.

pusiostra zob. **pólsiostra**.

puskać «wypuszczać z siebie, wydzielać»: *ńiskno śe, ikre puska, jo jo* [o tarle] Pasym Szcz. KS

puskorzeniuszki, puskorzenki, puskorzniak, puskorznie zob. **pólskorz-**

puskrzynek zob. **pólskrzynek**.

pusta (Z) Mrąg Giż; «dziki, pusty obszar, pustkowie»: *naše stare gruski nama zafse poźidal'i: tu ĵe byuo ĵic v nasej struńe ino pusti i lasy* Mrągowo. KS

pustak 1. «blok z palonej gliny, gipsu lub betonu z otworami w kształcie kanałów lub komór, używany do budowy ścian i stropów»: *s tĵ gruzoř ceĵu robjo, take pustaki em wiĵau* Giżycko; **2.** «o chłopie mającym tylko dom i mały kawałek ziemi» Sząbruk Olsz, SWM V s. 61. KS

pustasy «prawie pusty, pustawy»: *gvāt luĵi tam ĵe byuo, uāfki buĵi peune tilo na pšoťku, a tilne buĵi pustase* W, SWarm 129. KS

pustelniczysko aug w stos. do **pustelnik**: *tĵn pustelńiĵysko mńau duuĵe wuosy i brode tako duogo* Rasząg Resz. KS

pustelnik (Z + lit) OW i bl, psn; Npl -i Olsz; «człowiek żyjący w odosobnieniu, oddający się modlitwie i pokucie»: *jedyn pustelńik ĵcoŭ iść do mńasta i prošuŭ Boga cauo noc, coby ĵeŭasty ĵe spotkoŭ* Rasząg Resz, ● *tero broda zapuścuŭ, to go ĵiĵ ĵe poznau, bo to tak jak pustelńik byŭ* Gietrzwałd Olsz, ● *przen: zag. Jestem zawsze pustelnikiem, Nie rozmawiam nigdy z nikim, Chodzę w czarnej żałobie, I mieszkam zawsze w grobie* [kret] bl, LitLud 85. KS

pustka (Z) Olsz, psn; **1.** «pole zdziczałe i nieuprawiane (odp. na pyt. kwest.)»: *to muŭil'i pustki; ale to ĵe byuo tego* Butryny Olsz; **2.** *fraz świećić pustką* bl zob. **świećić**. KS

pustkowie «miejsce puste, bezludne, niezamieszkałe»: *z diablĵem moznio się tilko spotkać na pustkoziu, mocarach, bagnach abo w ĵęstym lesie* Mrągowo, Szyf ZOW II 99. KS

pusto (Z + lit) W Giż Pisz Gołd; **1.** «bez wykorzystania» Resz Giż Pisz Gołd: *otŭuk, take pole ĵezaorane, lezy pore lat pusto* Maldanin Pisz, ● *ĵek pusto iĵe* [o pługu], *to zula iĵe f poŭetšu* Cybulki Giż; **2.** «samotnie, smutno, tęskno» W: *wszańdzie matyjaszno, a w ĵizbach pusto, ĵdzie tumerły leĵał* W, Bar 76. KS

pustota «brak zawartości»: *Cas ĵuz ząć zyto, Bo kłos sie ĵuz korzy I niesie dar Boży, A chťořen prosto stoi, To z pustoty swoi* psn Mał I 7. KS

pusty (Z + P + lit + Szyf AM, Szyf ZOW II, Fal PST) OWM i bl, psn; **1.** «niewypełniony w środku lub na powierzchni, pozbawiony zawartości, próżny» OWMzach Giż Pisz Olc i bl: *na te puste [ziarno] no to mužo pošlat* Mącice Szcz, *krova povžeke žuje, kedy tak leży i pusto gembo je* Grabin O, *innym sposobem jest postawienie na ogniu pustego garnka: jak garnek pęknie, to i czarownica pęknie* Muszaki Nidz, Szyf ZOW II 162, ▲ *puste dni* Olsz i bl zob. **dzień** w zn 3; ●● **a)** «ominięty podczas tkania» Olsz Szcz: *jaųófkli to puste, to jak se uomylyuo to taka garba sua* Gryźliny Olsz, Fal PST I 87; **b)** «ominięty podczas siewu»: *i ǫšo ostane; puste ostaųil'i* [o miejscu pozostawionym przez siewcę podczas siewu] Węgój Resz; **2.** «niewykorzystany lub niezajęty przez człowieka, też: opustoszały, bezludny» OW Nidz Ełk i bl: *Od gradu obłok zamówić: O wy, szkodliwe gradowe obłoki, rozkazuje wam Chrystus Pan, [...] żebyście szli na inne miejsca puste i tam się roztrzęśli, abyście wsiom, ogrodom i polom szkodliwemi nie byli* bl, Wiśła VI 405, [wiatrak] *był pusty bez ludzi* Dywity Olsz, P 4, 15, ▲ *pusta noc* Olsz i bl zob. **noc**; **3.** «lekkomyślny, beztroski, bezmyślny»: *Sztery kozy, litr maślanki Idź ty, pusta Kalejczanko* psn IS LI 187. KS

pustynia (Z) O Nidz Giż, psn; Gpl -ów Nidz; **1.** «teren pozbawiony roślinności z braku deszczu i wody, też: dzikie pole, pustkowie» O Giż i bl: *wispa to je taka pustynia* Łutynowo O, ● *przen Patś jak se buukać muse Po pustyni sfata tego Pšijć a fprovać mo duse Do ʹofcarni ludu tŷygo* psn; **2.** «o pustaku?»: *pševaźne tu ʹaųuųy s ceguy i s tyx pustynuf, my muvím z ambuf* Kamionka Nidz. KS

pusukienko, pusukno zob. **pólsuk-**

puszcza (Z + lit) OW Szcz Mrąg Węg Giż Pisz Olc Gołd, psn; **1.** «las o dużej powierzchni, zwłaszcza pierwotny lub gęsty» Mrąg Węg Giż Pisz Olc Gołd i bl: *fšo las, ci z liścańi, ci jeglańi, kedy duzi las to pusca* Krukłanki Węg, *pusca abo bur* Konopki Wk Giż, *dlatego oni pšišli, co tu scyrne lasy byli, tlo pusca scyrna i tedi ʹuńi to wikarčowali ten las i s tego dżewa sobże domy porobili* Ukta Mrąg; **2.** «dziki, pusty obszar, pustkowie, też o nieużytkach» OW Szcz Giż i bl: *puśće to sò stepi u tēx smoluųóŷ* Kalwa O, *A gdy cię Jezu łopuścić mamy, Toćbyśmy na puszczy pohumierali* psn IS XXXIV 125, *puśća to tylo na otuok, a na ʹugór to ne* Kobyły Szcz; por. **pusta**. KS

puszczać (Z + P + lit + SWM VI, Kult MW MD) OWM i bl, psn; praet 1pl *puszczalim* O; **1.** «kierować w jakąś stronę, też: pozwalać, żeby coś poleciało lub spadło» OW Nidz Mrąg Giż Pisz Olc: *tšyma te ʹosnowe i tó ʹosnowe rowno puśća* Bredynki Resz, *nie puszczaj mi tego dymku prosto w łoczy* Tuławki Olsz, KF, *mašina do kartofel sazeńa, co sama kartofle puśća* Skop Giż, *ʹak ma pjerščonek, co ne pusca spaść* Olecko, ● *jus tera tén cas pšiset by ne na pruźno puscać* [słowa Biblii], *a citać i uwazać* Wesołowo Pisz; **2.** «pozwaląc odejść, oddalić się, też: uwalniać z zamknięcia lub uwięzi» O Olsz Szcz Mrąg Olc i bl: *s pocóntka to puscałi; mi take stare pruxńoki* Szestno Mrąg, *puszczaj twojego do karczmy?* Tuławki Olsz, KF, *majó psa, puśćó go, bo kački se tšimajó żyvo v bagnax* Kajkowo O, UAM; ●● «pozwaląc wypłynąć, odpłynąć» O Szcz: *takie nowe latko gnetli z ciasta, krowe, konie, owce, krsziziki puszcziati i na wode one puszczali* Ulnowo O, PorJ 54, 1, s. 39; **3.** «pozwaląc wejść do środka, wpuszczać» Olsz Szcz i bl: *źeći jek šli do škouy polskej to Mńamci ių ne puścałi, psami ių wiščpałi, biłi ių* Stawiguda Olsz, *ʹoųuų dó mńe caųó žime Puścaųam go pot pŷeźine* psn; ●● «dopuszczać (samca do samicy)» O Olsz Nidz: *kernos to ten, co se [do] sfuńuf pusco* Burdağ Nidz; **4.** «wypuszczać z siebie, wydzielać» OW Nidz Pisz Olc i bl: [kielki] *jak puśćajo juś – časem take*

duuge «uroso – to musi ^uobucamać do sazeño Rzeck Resz, *nazge to* [drzewo] *na zosne pusca* Olecko; **5.** «o odwilży, też impers» Giż: *pusca śńek* Bogacko Giż; **6.** «wprawiać w ruch»: *i potēm puscam pomauu* [kołowrotek] Wykno Nidz; **7.** «poddawać działaniu czegoś»: [len] *nap'šut beže poñendlōny, a potem bes ćerlice go pusca* Olecko; **puszczany** (Z + Kult MW MD) OW Mrąg Giż Pisz i bl; **1.** im. bier. w zn 1 O Mrąg Giż Pisz: *◇ bo ta śeć beže s sañuop zwalunã i bėñže rėjkañi w oluże puscano* Rybical Giż; **2.** «rodzaj tańca»: *również bardzo jednolicie tańczono na Warmii, a częściej jeszcze na Mazurach puszczanego, zwanego czasami po prostu rainlendrem* W i bl, Kult MW 508. KS

puszczanie forma rzeczownikowa czas. **puszczać** w zn 1: *χοχλε to te dva tyce do lujki puscaño* Szczecy Wk Pisz. KS

puszczyna (Z) Resz Szcz; «zdziczałe pole, nieużytek»: *puscyna to gže fcale nic ne rośnie, žikožina to tys to samo* Kobyły Szcz. KS

puszeflik zob. **pólszeflik**.

puszek 1. «miękki zarost»: *tu ciebie dopsieru zidać taki puszek pod nosem* Tuławki Olsz, KF; **2.** «o śniegu»: *leći z nēba pušeg bauy – śńek* Sząbruk Olsz. KS

puszew, puszewka zob. **poszew(-)**.

puszka (Z + P) O Szcz Olc; *bu-* O; Gpl *-ów* Szcz; «pudełko lub naczynie blaszane»: *na drugi dzien w niedzielę mowieli się my z balkonu, gdzie tez było zbieranie zapomogi w puszkach* Klon Szcz, P 5, 26, *ýjadro; kubuo na tako puske muvo, abo kibel* [odp. na pyt. o nazwę wiadra] Olecko. KS

puszor, puszorek zob. **pólszor(-)**.

puszósta zob. **pólszósta**.

pusztuczek zob. **pólsztuczek**.

puszwa zob. **poszew**.

puszyć się «o ptakach: stroszyć pióra»: *puton, co se tak puši* Pietrzwałd O. AW

puszysty ogp: *jekie ty maasz puszyste włosy!* Tuławki Olsz, KF. KS

puścian zob. **pościan**.

puścić (Z + P + lit) OWM i bl, psn; inf *-eć* (w tym *-eć*) O Pisz; imp 2pl *puścíta* Olsz Mrąg, praet 1sg *ja puścíta* Szcz, 1pl *puścilm* Giż, cond 2pl *bym puścili* Olc; **1.** «pozwolić odejść, oddalić się, też: uwolnić z zamknięcia lub uwięzi» OWM i bl: *my xćeli jezac do žeći a pusco nas to pužem pėxto, ne xcema tu uñerać* Mąćice Szcz, *zeby nas do žećuf puścili tobym fšo ostaziłi* Piasutno Szcz, *o Anecko, toś pštsua, to će staży puścili* [na zabawę] Orzysz Pisz, *Już słoneczko zaszło, Za lasamy w ciszy: Puść noju do domu, łokomonie łusy* psn Stef I 181, *tėn nbak zñiuowau se nat tym królem i puściiu go nazad w wode* Jablonka Nidz, *to ji tedy wżeli do* «Ukty do wāxi i to jix tedy potšimali i puścili Śwignajno Wk Mrąg, ● *co dobrego pišta, a tak co o nedobrym duxu, puścíta los* Mrągowo, *jek kto tak zyće darmo puści, to heletko mu* Skomack Wk Elk, ● *fraz puścić płazem* «darować winę»: *zeby to Pán Bóg płazam puściuł tam karmazynom, wolnomularzom, niedoziarkom, to być ni może* W, Bar 91; ●● «pozwolić wypłynąć, odpłynąć» bl: *Mniec z niego wyjōła, Sama sia przebziuła, A to małe dzieciónteczko Na woda puścíta* psn Stef III 7; **2.** «pozwolić wejść do środka, wpuścić» O Olsz Szcz Mrąg i bl: *stare luže víželi kuobukuf, okañice zamknente byuy u tyx luži i ne puścili nikogo, take byli vystrašeni* Redykajny Olsz, *Latou do mne cauo ješeñ Puściiuam go do se pšes šeñ* psn, ● *puść tego inwalidę, niech łusiądzie* Tuławki Olsz, KF; ●● «dopuścić (samice do samca)» Giż Pisz: *us ta tšy razy se loxaua, ale jo ne puściliim do kernoza* Siedliska Giż;

3. «skierować w jakąś stronę, też: pozwolić, żeby coś poleciało lub spadło» O Olsz M i bl: *ńewut duzi, to puścili pod lut i ńewodem ɸatali* Frąknowo Nidz, *taka maŭa izbetka, taki duzy ɸec, pare tam puścili i duzy koćou, co wode gźeli* Snopki Pisz, *tak uõn napisãu kartečka i puścuu f poźetše, že čam pranzi mã jęgo žõna ze šfińarkõ pšięxac* Butryny Olsz, Stef JPW 36, *pot ścano lezaŭ i ptak mu puściiŭ plugastfo na ocy jego i zańeżižou* Jagodne Pisz, *ale õni na źerũu ńe dazũ te kartofle puścić ino õni maju takõ xarfe* Kajkowo O, UAM, ● *ubok taka kobzieta przyłczyła sie kiele niego i puścila mu czary do tego chleba* Purda [D] Olsz, BWM 43; 4. «wypuścić z siebie, wydzielić» Olsz Szcz Giź Pisz Ełk i bl: *mũodo gauyska puściiŭa na šćepše* Godki Olsz, [len] *tak dũucko lezaŭ as kõńžel puściiŭ z bžegõf* Bogacko Giź, *take ikri pusco na wode i s tego še tedi wlenjo* Występ Szcz; 5. «przestać trzymać, też: zwolnić nacisk» Olsz Nidz Mrąg Pisz i bl: *puścãta mńe, iã i jã tego ńe daruŭe, iã i jã te kudũa fšistke povirivãm* Różnowo Olsz, Stef JPW 51, *miã żõno, daj mi rękę, ńe puść mię diabłu w paszczekę!* GazOlsz XXIX 76, *tu wisoko stuũ, ido po stole ido, jek nogo puści to zaras snopek* [o żniwiarce] Zgon Mrąg; 6. «ustąpić, minąć, też impers» Olsz i bl: *Jek też wiosna pŕedko puści* *Odje malarz, zaraz tusty psn* IS XXXI 117, *mušau wĩno špencone pić i modlić še bes tšy dńi, to puściiŭo* Pluski Olsz; 7. «wprawić w ruch» Szcz Pisz: *jak jus [plug] usykowaũ, to jak zavrõciiŭ, puściiŭ f skibe, to ńe brukowaũ tšymac, tĩlo patšau na kõńe* Kobyłty Szcz; 8. «poddac działaniu czegoś» Olsz Pisz: *muši bez mašine puścić* Gady Olsz; 9. «ogłosić, rozpowszechnić»: *puścili zapožezi* Skajboty Olsz, *tako prepogande puściiŭ* Drygały Pisz; **puszczony** (Z + P) O Olsz Szcz; Nsg n -e Szcz; im. Bier.; 1. w zn 1 Olsz Szcz: ◊ *gźe do śana, to ńe bęńže bidũo puscone, to tam trawa muši rosnõć do kosacki* Szczytno; ●● w zn 1●●: *buki dũuģe drevnane, puscone na wode, raki f to vlazũy* Orzyny Szcz; 2. w zn 3 O Szcz: *to jedẽn bęńže puscony v livo strõne, a druģi f pravo, to so xõyle* Maruzek O.

KS

puścić się (Z + lit) OW, psn; 1. «ruszyć w drogę, wyruszyć» O Olsz i bl: *potam še puściiŭ w daleko droga, to pod droga to śa pitou luži gźe to ta wõska je* Wygoda Olsz; 2. «zacząć ciec, płynąć» W: *panu śa puściiŭi uzi z uõci i prošuu te kobžeti, žebi vikriũi xũopõf* N Kaletka Olsz, Stef JPW 27.

KS

puścizna (lit) Olsz; «majątek odziedziczony po zmarłym przodku, spadek»: *to sõ sinože po ĩenam krõlu, pozostauã ĩam puścizna, xtorõ śa terã fšisci tšej poźelẽć ńi mogõ* Butryny Olsz, Stef JPW 37.

KS

puślad zob. **poślad**.

puślisko «górny pas półszorka z pierścieniami, przez które przechodzą lejce (obj. SWarm)»: *kũń śa uõpažuũ pot puśliskam* W, SWarm 130.

AW

puta (Z + lit + SWM III) OWM; Gpl -ów O, Dpl -am Pisz; «indycka, w pl: o indykach i indyczkach razem; też coll»: *do gńazda to še veźme stari pšetak abo jeku kastke i śana še vũozĩ i te jajka uũozĩ i posaži kluke abo pute abo gēs* Jedwabno Nidz, UAM, *abo taki vipadek em ýizau – taka puta vlazũa na tšipxentrovĩ dom* Biała Piska, UAM, *mńe jendyki, puti pokradli* Bartki Nidz, *jek uš mokro, to še puta ne xovã* [mowa o wilgotnym pomieszczeniu] Dłużki O, UAM, ● *naštoprycũa še arii taka stara puta* Jabłonka Nidz, ▲ *puty małe* «indyczeta» pow. Mrągowo, SWM III s. 62; **puty puty** (Z) Szcz Giź; «przywoływanie indyków»: *a u nãš mužu puti puti* Orło Giź, UAM. (Nm Pute).

AW

putaki (SWM III) O Nidz; «indyczeta».

AW

putan, puton (Z + lit + SWM III) O Olsz M; -an Szcz Giź Pisz Ełk Olc, -on (w tym -ãn) O Olsz Szcz Giź, SWM uogólnia postać *puton*; «indyk»: *infentoš to fšistko: geši*,

kacki, putany Sajzy Elk, *putoni to še troxe čenžej χovajō* Dłużki O, UAM. (Nm gw. *putahn*). AW

putanki «indyczęta» Gązwa Mrąg, SWM III s. 62. AW

puter (Z + SWM III) O; «indyk». (Nm gw. *puter*). AW

puterfasa, puterwasa, puterfaska, puterwaska zob. **buterfas-**.

I. putka (Z + lit + SWM III) OWMzach Mrąg Giż Olc i bl; **1.** zwykle pl «indyczęta» W Szcz Mrąg Giż i bl: *putki abo gulanjki* Pasym Szcz, ▲ *putki male* «ts.» pow. Mrągowo, SWM III s. 62; **2.** «indyczka; też o indyczkach i indykach razem» O Olsz Nidz Mrąg Giż Olc i bl: *putka tak woŷa, putka tako, tak potam wżescy coby pŷyšli* Purdka Olsz, *gulon, samńica – puta; putki f pospulstf'e še nazywajo* Zwierzewo O; **putki putki** «przywoływanie indyków» bl, SWM III s. 76. (Nm *Pute*). AW, AT

II. putka (Z) Mrąg; «o łapie zwierzęcia»: *zabożać še χce, ale moze i podrapać, putki, krale* Mrągowo. (Od nm *Pfote?*). AW, AT

putnia «rodzaj drewnianego naczynia używanego do noszenia wody» W, JP LXVI 97. (Nm gw. *putten*). AW

puton zob. **putan**.

putora, putoracalówka, putoragodziny, putorak, putoramiesięczny, putoraroczny, putorasta, putorej, putorówka, putory zob. **półtor-**.

putpolut «ptak przepiórka» Skomack Wk Elk, PF XVIII 4, 153. AW

put put (Z + lit + SWM III) WM i bl; «przywoływanie»: **a)** «indyków» WM: *put put na gulany* Mikołajki Mrąg; **b)** «kur» Mrąg Pisz; **c)** «kurcząt» bl, SWM III s. 76. AW

putraw zob. **potraw**.

putrojaczek, putrojak zob. **półtroja-**.

putrzecia zob. **półtrzecia**.

puwozie, puwóz, puwózek zob. **pół-**.

puzder «o przyrządzie do podkurzania pszczoł»: *puzder na pŷcōuy* Imionki Olc. AW

puzia (Z + lit + PorJ 61) W Szcz; «puszysty kwiatostan»: **a)** «owsa, kłos» Olsz: *ot jańćnańu kuos, ot ofsa puża* St Kaletka Olsz; **b)** «drzew, kotka, bazia» W: *puże w leše na leŷynaχ* St Kaletka Olsz; **c)** «trzciny» W Szcz: *scina ma čarne puże* Purda Olsz; **d)** «koniczyny»: *puża, to so Kele końćiny* Wipsowo Olsz. AW

puziać «głaskać» W, SWarm 130. AW

puzłotek zob. **półzłotek**.

puzon (Z) Giż; «instrument muzyczny dęty»: ● *to mu bil'i dważeśća rŷi ŷpŷewakuφ i dważeśća puzonuφ* Rybical Giż. AW

pużka (Z + lit + PorJ 61) WMzach Mrąg Giż, psn; «puszysty kwiatostan»: **a)** «tymotki» Olsz Mzach Mrąg Giż: *timutka to jest nażency dla ubustfa, to ma take puški kosmate, a żaruska bŷaue* Szczytno; **b)** «drzew, kotka, bazia» W; **c)** «owsa, kłos» Olsz; **d)** «trzciny» Szcz i bl: *So na rzece puzski To nasze poduszki* psn XXVI 98; **e)** «koniczyny» Resz. AW

pużkać «głaskać» W, SWarm 130. AW

pużywy zob. **półżywy**.

pycha (Z + P + lit) Olsz Szcz Pisz, psn; «wyniosłość, zarozumiałość, też: próżność»: *w ńerńeckim naroże za duza pŷa biŷa* Mącice Szcz, *była to przyjacielska harmonja, zgodna i towarzyska, biedniejszego przyjaciela choc on kiermasu nie wyprawiał przyjęto*

w gošćinę jak i tego zamoźniejszego, pychy nie było w pokrewieństwie Dywity Olsz, P 4, 13, *A nobarżej šalóno žefčaki Nosŏ na guovže koupacki, A ešće i skšiduo geše Nat koupackem im še tšěše [...] S tego žele Piŏy majŏ Aš še "oči "otrcajŏ psn, ● fraz chodźić w pysze* Pisz zob. **chodźić** w zn 3. AW

pycia (Z + lit + SWM XII, KWM 81) OW Mrąg, psn; *pi-* O Olsz; zwykle pl «pończochy lub skarpety, najczęściej stare, połatane, zużyte, często podszyte od spodu, używane też do chodzenia, zwłaszcza po domu»: *piće jedwabne, baveunove abo štrefle to jest jed[n]o i to samo* Gryźliny Olsz, *štruple, piće, bo pouotane* St Kaletka Olsz, *piće s krŏjklup do lasa* Stryjewe Resz; por. **I. pacia**. AW

pykać «uderzać dziobem?»: *no i te ptaki tam pšidŏ, to uni pikajŏ, pikajŏ* [w zastawionych na nie siódlach] Kajkowo O, UAM. KS

pykiel (Z + lit) W Szcz; «krosta»: *ńe žam uot čego mŏ te pikle na licaŏ* W, SWarm 130. (Nm *Pickel*). AW

pykol (lit) W; «o instrumencie dętym, może trąbce»: *mały Kowalik dosądzał na pykolu, brł całŏ oktawę wyży, gdzie sia jano dało – mały jak rankazica, ale tchu w niam jek u nura* W, Bar 39. AW

pylać (lit) W; «zwykle o dziecku: susiać»: *ti vouđi, jek ci ša ŏce pilać* W, SWarm 130. (Nm gw. *pillen*). AW

pylak «penis małego chłopca»: *pilak* W, JP LIII 51. AW

pylan «penis małego chłopca»: *pilân* W, JP LIII 51. AW

pylanek hip «penis małego chłopca»: *pilânek* W, JP LIII 51. AW

pylkać «zwykle o dziecku lub do dziecka: susiać»: *no, pilkâjže, pilkâj!* W, JP LIII 50. AW

pyltać (lit) W; «zwykle o dziecku: susiać». AW

pyltaj «penis małego chłopca»: *piltâj* W, SWarm 130. AW

pył «drobne cząsteczki czegoś, kurz»: *ku'żawa – co tak še nasajŏ na mē^mble [sic!], pyu – to z wę^mgla* Snopki Pisz. AW

pyrcel (lit) W; Gsg *-cla*; «o małym dziecku»: *jek to juź huros; niedawnŏ to jeszczce buł taki mały pyrcel* Tuławki Olsz, KF; por. **purcel**. AW

pyrcelek «maleństwo, pędraczek» W, SWarm 130; por. **purcelek**. AW

pyrgać «o dziecku: biec, pędzić, lecieć»: *je ŏiba pu do ušmi, bo žeci s plânu pyrgaiŏ do škoui* W, SWarm 130. AW

pyrgiel zob. **pergiel** (errata).

pysk (Z + P + lit + SWM III, X, SWMc, PJPAN XLII) OWM i bl, psn; Gsg *-u* W (-a Giź Pisz Elk i bl); **1.** «przednia część głowy u niektórych zwierząt, morda, paszcza, też o otworze gębowym» OWM i bl: *pysk, u krovy to morda, u šfyri rj* Wejsuny Pisz, *pysk u końa i takŏ sfożeńuf, a čuówek ma gamba* Gietrzwałd Olsz, *ona [świnia] zže piskem, a rijem to kopše* Rummy Szcz, *žhije to špetny robak jak zakuši, trućizne ma f pisku* Bartki Nidz, *Kedy kuń ŏory, a on ńe ŏce f pysk vžŏć, to mu nozdžamu vlaš* Smolonek O, ● *lepy to ma čuŏzek, a koń ma pisk* Wały Nidz, ● *tên celok leži f takŏj žilē, tako žila, nŏ ńe, nu to ta krova časem pšŏže piskem do tēgo i ona ŏce to fšisko požnić* Kajkowo O, UAM, ▲ *klepi pysk* «grzyb kolczak dachówkowaty, *Hydnum imbricatum*»: *bili taci, co zbžerali klempše piski i bžozaki* Kaplityny Olsz, Stef JPW 58, ~ *krowi pysk* «ts.» Roszajny Olsz, PJPAN XLII 98, ~ *twardy w pysku* Olsz Mrąg Giź zob. **twardy**; **2.** «usta, jama ustna» W Mrąg Giź Pisz Elk i bl: *Wstazili grochu miski, Sparzyli sobzie pyski* psn IS DXCIV–

–X 60, ● *Żyd był głodny i mózi, że mu wszystko jedno, byle coś dostanie do pysku* W, Stef OK 14, ● *przen «pocałunek, całus»: A tej nojrńilsej piska dać To ona benże i godać psn, ~ «o czynności mówienia» Olsz Pisz Ełk i bl: piska ne moze otfożyć, pysk ma zamkńenty [odp. na pyt. o człowieka, który mało mówi] Skomack Wk Ełk, *Ledwo wstaje to już łaje Nigdy ji pysk nie ustaje* psn IS LI 188, *Zamknij pysk, nie mów nic, Nie bendzie cie twój monż bić* psn IS DXCVII–XVIII 70, *pšet vojno to tlo po niehecku, jek še pisk cuóvekoví zmyliu to rextur ksycáu* [sic!] Zdory Pisz, ● *fraz mieć za duży pysk* Olsz zob. **mieć** w zn A 4, ~ *trzymać pysk* Olsz zob. **trzymać**; **3.** zwykle pejor «twarz ludzka» OW Nidz Mrąg Giż Pisz i bl: *i djabeu nus on odlecau ršas jo reńko φ pisk, co as ji pŕxenć palcuφ znać buo* Szestno Mrąg, – *babo, skocz, jek możesz, bo rów. Baba skoczyła i pyskam w drzewo* W, Stef OK 40, *jak ješće raz poveš „bapća”* [a nie oma], *to ci tak f pysk dam, že še rosšf’eci* Grabin O; ● w *pysk* można: *chlapnąć, dać, dostać, rąbać, trafić, trzasnąć, wypalić, wyrznąć, zatrzasnąć*; **4.** «łeb ryby» O Szcz Mrąg Pisz. AW*

pyskacz «o człowieku, który dużo mówi» Zgon Mrąg, SWMc 82. AW

pyskać «ryć, grzebać w ziemi»: *onu ne oraui ino pyskaui* Liwa O. AW

pyskal (Z + lit + SWMc) OW Szcz Mwsch; Gpl –ów W; **1.** pejor «o człowieku»:

a) «który dużo mówi lub plotkuje» O Olsz Szcz Mwsch: *z tego Jāna to pyskāl, co až strach Tuławki Olsz, KF; b)* «który kłóci się i krzyczy»: *takyx piskāluf jek uin, to mi tu ve fši ne brukujeva* W, SWarm 130; **2.** «całus, buziak»: *Anko, dāi mi pyskāla* W, SWarm 130. AW, KS

pyskalek «buźka, buziaczek» W, SWarm 130. AW

pyskaty (lit + SWMc) OW; «o człowieku, który dużo mówi, też kłótliwym lub krzykliwym»: *ta piskatā baba juš dāvno vikitovaua* W, SWarm 187. AW

pyskować (Z + lit + SWMc) OW Szcz Giż; «mówić dużo, też zuchwale, podniesionym głosem»: *tak šiua pyskuje* Występ Szcz, *taki šnābel* [«żółtodziób»] *ješće nosa ne potraši utšyć, a juš piskuje* W, SWarm 154. AW

pyskowaty «zuchwały? gadatliwy?»: *moj zdrowy i pyskowaty syn choži do škoui* Pańska Wola Giż. AW

pyszalek (lit) W; ogp: *my już tyle lát ksianďza ni máwa, a dłuży jeszcze w Klewkach, w Jonkozie i po drugich parasijach [...] przydzie do duży wojny, gdzie Bóg tych pyszałków strąci z stolicy potajnych* W, Bar 90. AW

pyszczek (Z + lit + SWM X) Olsz Mrąg Giż Pisz, SWM XI (tu wspólna lokalizacja: *lwia paszcza, lwi pyszczek* Olsz Mrąg Pisz), psn; **1.** hip «usta» Olsz Pisz i bl: *Wziółbym jó na rónćki, Rónćki jako grabki, Pocałowólbym jó, Pyszczek jek łod źabki* psn Stef III 56, ▲ *lwi pyszczek* «kwiat ogrodowy, Antirrhinum majus» Olsz Pisz: *nāsienie łod lwech pišćków je takie małe, co knap go zidać* Tuławki Olsz, KF; **2.** dem «łeb ryby» Mrąg Giż Pisz. Uwaga: w SWM XI błędnie *lwi pyszczek* «lnica pospolita, Linaria vulgaris». JS, AW

pyszczysko aug w stos. do **pysk** w zn 3: *Nie bźij ty mnie lajdaczysko, Bo ci *obzije pyszczysko* psn IS XCI 312. AW

pyszka (Z) O Giż; «gruba kasza jęczmienna, pęczak»: *jo znam stempa, mój ojćec to [miał], φ tym pyška robži še, to taka kaša na grubo, tlo optuūčoŕo* Tyrowo O, *jenčńehń tūukli i piske robiui; piska – take grube krupi* Elgnówko O. AW

pysznić się «wywyższać się nad innych, też puszyć się, nadymać się»: *Cus to teraz za cas nastau Korińaš še pyšni* ^u*Un sam nima ni šelūcka O tyšuckax myšli* psn, ● *Jedzie, jedzie kole zišni, Pod nim kónik sie pyšni* psn IS XVII 449. AW

pysznie psn; «pięknie, wspaniale»: *Tancowaliśmy barzo piśnie I skuuhiłizmu še uhižnie* psn. AW

pyszno «?»: *Moja pani matko, Chowajciez mię pysno Od niedzieli, Do niedzieli, Jak czerwono wisnę* psn, Wisła III 580. AW

pyszny (Z + P) Olsz Szcz, psn; «pełen pychy, dumny, zarozumiały» Olsz Szcz i bl: *Bogata śfydrovata i tys barzo pysna, A uboga ślicna dobra jak f sadecku vzišnia* psn, *wogole narod taki wtedy pizszy ne bił jak teras jusz te ostatnie lata Gryżliny Olsz*, P 3, 5, ▲ *pyszna panna* Szcz zob. **panna** w zn 9, ~ *pyszny andrzej* Olsz zob. **andrzej**; **pyszny** w uż. rzeczownikowym «człowiek piękny, wspaniały»: *Tańcowali dwoje pysznych On mnie powiadał co mniał na myśli* psn IS CXVII 341. AW

pyszyć się psn; «wywyższać się nad innych, pysznić się»: *Moja dzieweczka sia pyszy, Bo mo fartuszek wyszyty; Wyszywali go żołnierze Łu moji matki w kwatérze* psn Stef I 47. AW

I. pyta; *pe-* (w tym *pé-*) Nidz i bl; **a** «rzemień, sznur, powróż skręcony w formie bata»: *kożica to jest co [się] wouu pogańauo kedyś: grubi bat, grubi tšonek, gruba pėta pši tēm z lada cego ukrencuna* Jabłonka Nidz, ● *panie Gospodarzu, ale zyto to jek dach, a kłosy to jek pety, a zdroziutkie i pełne, jek scyre ślebro, zadnego robaka w nim nima* bl, Mał I 12; **b** «laska, kij jako narzędzie do bicia (obj. SWarm)»: *gže tilo je ta pyta, ja vaju zarā uuspokoja* W, SWarm 130. MK, KS

II. pyta?; *pé-*; «trochę (obj. informatora)»: ● *ani pėti – ani troži* Śwignajno Wk Mrąg. KS

pytać (Z + P + lit + Szyf ZOW II) OWM, psn; **1.** «zwracać się do kogoś w formie wymagającej odpowiedzi, zapytywać» WM i bl: *keby pan gospodaža pytau, to on by żežau* Dębówko Szcz, *Brat jėdze drogó i krzyko, Ło szostrzyném zdrozu pyto* psn Stef I 28, *to pojeχali tam do lasu i pitali, jak še ta veš nazivo* Ruś Olsz, *potēm pita: či to jest waša matka?* Hejdyk Pisz, *pude na gúine, to casem mñe vòjt pyto, jek to še po neńcku nazywa* Borki Wielbarskie Szcz, ● *ale f Pluskaχ ne bžeda, bo gžibof gvau, jėgodof ješče žanci, a ribof to ne pitai* Pluski Olsz, Stef JPW 16; **2.** «sprawdzać czyjeś wiadomości, odpytywać»: *tak samo žeći učili še gruφ, pšestawjeñ amatorskiχ, wjeršuoφ, naučitel pitaū iχ* Purda Olsz; **pytajac** (Z + P) Olsz Mrąg; im. wsp. ndm. w zn 1: *ludzie się zlatywali, lecz ja już odleciałem od studni kawał nie pytając już o droga do Krolewca lecz prosto w pole uciekałem a pogon za mną* Dywity Olsz, P 4, 15; **pytajacy** «ten, kto pyta»: *jeśli wrzucana moneta uderzała głošno, znacziło to, że pytający umrze* Jeziorowo Ełk, Szyf ZOW II 34; **pytany** (Z + lit) O Mrąg Pisz, psn; Nsg n -o Mrąg Pisz, -e O, praet z podm. uogóln. ze słp. Mrąg Pisz; im. bier. w zn 1: *pitano nas biuo, co mi χėeli miłicjo φ poųetše wysažiť, komendanta i burništša zabić i partyzantke w leše ušymujem* Mikołajki Mrąg, ● *pūžni ve vėčėur f tèn Silvester to še zežje muożyš i beñže šćešće pitane, to te ffigurki še da n'a stiu i gorkami pšikrije* Zwierzewo O, KN II 52. KS

pytać się (Z + P + lit, Szyf ZOW II) OWM, psn; praet 1sg *ja się pytała* Mrąg, 1pl *my się pytali* Nidz Mrąg, *pytalim się* Olsz; **1.** «zwracać się do kogoś w formie wymagającej odpowiedzi, zapytywać» OWM i bl: *na druği żeñ rano jušem mñeli gestapo v domu i še nam pitali dlačego mi guosovałi na narodovość polsko* Stanclewo Resz, *oni še pytali dlačego my tu możem po polsku, to ja še pytam dlačego vy możece po rusku* Mazuchówka Giż, *jakem bes te nejsca set tom znalš pšynže ucekañcuφ z mojeχ stron* *Φszodñe Prusy – im še pitaū za moju φamelijo abo za znajomyñi* Jabłonka Nidz, *pšišet*

*kšonc i še pšítau tej kobzety, za co una becy Łajs Nidz, Pytam sie jednego Pytam sie drugiego Cyście nie widzili Jasiulecka mego psn IS LXXXV 294, χto źi, to še ne pito D Wólka Resz; 2. «prosić, też: żądać?» Nidz i bl: Sedł do Rusi on [Francuz] honornie, Ale nāzad sedł spokojnie. Nie pytal sie mlekä, mäslä, Bo go w Moskwie twogä zäslä psn Kętrz 96; 3. «sprawdzać czyjeś wiadomości, odpytywać» Szcz Mrąg: *pietal się pacerza, jak [ktoś] umniał, to otrzymał nagrodę metalik, bo w tech czasach to nie było tak małych obrazkow* Klon Szcz, P 5, 8; 4. «zwracać uwagę»: *fšo bór, tulko gęⁿste, ^oolsnie še cale nie pitajo* [odp. na pyt. o nazwę lasu z krzewami i zaroślami] Dąbrówka Pisz; **pytano się było** (Z) Mrąg; z podm. uogóln. w zn 3: *tak se biyo ruźne pytano ošystkiχ do tego egzaminu, niχt nie muk oduozyć* [«zdać»] Wyszembork Mrąg. KS*

pytanie (Z + lit) W Giź, psn; ogp: *to pan zasuwa pytańe!* pow. Olsztyn, *dzieci chyba ko łodpozieduwali na pytania* W, Stef OK 13. KS

pytawać się; praet 1pl *my się pytawali*; «**pytać się** w zn 1»: *my še jej fčoňš pytavali* Mącice Szcz. KS

pytek «odrobina» Brąswald Olsz, Zient Wieś 217. KS

pytel (Z + SWMp) Olsz Szcz Węg Giź Pisz Ełk, psn; *pé-* Szcz Giź; 1. «chleb wypieczony z mąki pytłowej» Węg Giź Pisz Ełk: *pytel; pytłowego χleba napękuä* Hejdyk Pisz; 2. «mąka po przesianiu przez gęste sito z tkaniny» Olsz Szcz: *mńele na pytel, kedü ćenko muŋka* Gady Olsz; 3. «gęste sito z tkaniny, przez które przesiewa się zmieloną mąkę»: *Ach, mój ty, Morcinie, Zmnielze my pszanicka, Nadobny dziewczynie. Morcin pytel zakłodo, Nadobno dziewczyna Rónkuleczki skłodo* psn Stef I 76. KS

pytelki pytelki «przywoływanie kur» Kowale Oleckie, SWM III s. 71. AW

pytka (SWM IV) Pisz; «w kołowrotku: deseczka łącząca pedał z kołem». KS

pytłować (Z + lit + SWMp) W Nidz Węg Giź Pisz Ełk Olc, psn; *pé-* (w tym *pé-*) Giź Pisz; 1. «przepuszczać przez gęste sito – pytel» W Olc i bl: *Młynarczyk mączkę pytluje, Dziewczyna mu się dziwuje* psn, Kolb 303; 2. «jeść łapczywie» W: *krovi pitluju saradela, že aš boki įam fstaju* W, SWarm 131; **pytłowany** (Z + SWMp) Nidz Węg Giź Pisz Ełk Olc; Gsg f -é Giź; 1. «o mące: przesiana przez pytel, mialka» Nidz Węg Giź Pisz Olc: *pytłowana to je ta z zita Bjajuä moŋka* Kwik Pisz; 2. «o chlebie: upieczony z mąki pytłowej, jasny» Giź Pisz Ełk Olc: *ćenki χlyp abo pytłowany* Konopki Wk Giź. KS

pytłowy (Z + lit + SWMp) OWM, psn; *pé-* Szcz Giź Pisz; Gsg f -é Olsz; 1. «o chlebie: upieczony z mąki przepuszczonej przez pytel, jasny» Resz M i bl: *pitłovi to rzanni nauki χlęp* Upały Giź, *šitny, pitłovy to jedne i to same* Łyna Nidz; 2. «o mące: przesiana przez pytel, mialka» O Olsz Pisz i bl: *kómusowa to do χleba, a do začerk co tak na śnadańe to pętłowa* Pogorzal Wk Pisz, *jesce rız* [«krochmal»] *važć z mōńki ale z gruběj, nie s tej pitłovej* ib. DK, KS

pytlówka (Z) Mzach Giź; «mąka pytłowa»: *cauo žimo mńeli v zarnaχ zyto, to biyo pšet kuńe, a do muina to pojexali robić pitłufke* Kot Nidz. KS

pywać, pywanie zob. **plywa-**.

pyzać; -ziać; «oddawać mocz, siusiać (obj. SWarm)»: *nie pyzâi, sobako, bo dostańeš lăχû* W, SWarm 147, *nie pižâi tak na uocax fšistkyχ* ib 131. (Nm pissen). KS

pyziać zob. **pyzać**.

Erraty i uzupełnienia

ERRATA DO TOMU I

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
amby	122	19 od d.	amby «pustaki?»	amby ; Gpl -ów; «pustaki?»
arbuz	130	4 od d.	arbuz	arbuz (Z) O;
I. bez	165	10 od d.	<i>psi Szcz</i>	<i>psi</i> Szcz Mrąg Pisz i bl
białasy	170	12 od d.	białasy «	białasy (Z) O Resz, lit bl; «
biedno	178	16 od g.	biedno «	biedno (Z) Szcz Giż; «
buntownik	248	22 od d.	psn	Hejdyk Pisz
cena	274	19 od d.	fraz <i>przyjść w cenę</i> W Mrąg zob. przyjść w zn 12a	fraz <i>przyjść w cenę</i> W Mrąg zob. przyjść w zn 16
cienki	338	17 od d.	O Resz	OW
cygaretką	367	3 od g.	(Z + SWM VIII) Olsz;	(Z + lit + SWM VIII) W;

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
123	22 od d.	amtman (Z + lit + SWM V) Resz Nidz Pisz, Kult MW TO; «wójt»: <i>matka wżónć, ze nie rada, posya po ras drugi do amtmana, s proźbò o ukaraie sina, bo już dalé wśińać nie moze</i> Hejdyk Pisz. (Nm <i>Amtmann</i>). <i>AW</i>
123	18 od d.	ananier «wieszak przyszywany do odzieży»: <i>to yza, to tys anańer, sysko co še pýżesa to pšo anańer</i> Dobry Lasek Mrąg. (Nm <i>Aufhänger</i>). <i>KS</i>
227	7 od g.	cet «trzecia litera alfabetu łacińskiego»: <i>jek on pşybżera, to cet mozna z nego zrobzić, a jek odbżera, to a [o fazach księżyca, sic!]</i> Wierzbowo Nidz. <i>KS</i>
236	13 od d.	brzuszny ; <i>tyfus brzuszny</i> Pisz zob. tyfus . <i>KS</i>

ERRATA DO TOMU II

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
dodawac	58	4 od d.	Wisła VII 89; dodawano	Wisła VII 89; dodajac im. czyn. w zn 3: <i>Dziś sie ciesy córka niła przy ręce matki swojej, Która jo tu przyprowadzila, dodajac ostoi</i> psn Mał III 8; dodawano
dopomagać	76	14 od d.	dopomagać «	dopomagać (P + lit) Olsz Szcz i bl; «
do przodku	77	2 od d.	do przodku zob. przodek .	usunąć
do pucu	78	1 od g.	do pucu zob. puc .	do pucu zob. I. puc .
dostąpić	90	11 od g.	doczekać się czegoś upragnionego»:	doczekać się czegoś upragnionego» Olsz Pisz i bl:
drag	105	13 od g.	<i>taki drońk pşeuozony</i> Snopki Pisz	<i>taki drońk pşiuozony</i> Snopki Pisz
droga	112	16 od g.	<i>Ptasia (Ptasza)</i> WM	<i>Ptasia (Ptasza)</i> OWM i bl
dudka	128	19 od g.	LIV 264	LIV 200

dzień	162	22 od g.	nie świeci księżyc» bl, Szyf AM 42	nie świeci księżyc» Olsz i bl,
dzierże	163	10 od d.	dzierże «poprzeczne belki	dzierże (Z) W; «poprzeczne belki
gruba	324	13 od d.	«kopalnia»:	«kopalnia» Olsz Szcz:

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
47	4 od d.	dobitnie «wyraźnie, dokładnie»: <i>z opisu Chłopi poznałem jeszcze dobytnej przywiązanie chłopca polskiego do ziemi</i> Dywity Olsz, P 4, 44. <i>KS</i>
187	8 od d.	esaul «dowódca w wojsku kozackim»: <i>Jek esaul przez próg przelazil Żencej koni nie obacył</i> psn IS VII 463. <i>AW</i>
248	2 od d.	garnizon (Z + lit) Olsz; ogp: <i>wojsko co pšixožųo z garnizónu, byųo sųabo wuųčone</i> Gietrzwałd Olsz. <i>KS</i>

ERRATA DO TOMU III

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
hastyg	14	4 od d.	Resz Mrąg	W Mrąg
hebama	17	10 od d.	hebama (Z + lit) O, powsz W;	hebama (Z + lit) OW Nidz;
heca	17	4 od d.	heca «wroga działalność; nagonka na kogo»	heca (Z + lit) Olsz; «wroga działalność; nagonka, też: awantura»
jaszczur	79	8 od g.	jaszczur ; tylko <i>jeszczor</i>	jaszczur psn; tylko <i>jeszczor</i>
klimat	213	16 od d.	klimat ogp	klimat (Z) O Olsz Pisz; ogp
knofel	228	1 od g.	<i>knofel f? knofla ?</i> sp Nidz	<i>knofel f? knofla ?</i> sp Nidz Pisz
kobiecina	233	17 od g.	kobiecina «	kobiecina (Z + lit) Olsz Nidz; «
koszt	295	19 od d.	zob. przyjść w zn 12a	zob. przyjść w zn 8
krala	316	20 od g.	OW Nidz Giż	OW Nidz Mrąg Giż
krala	316	21 od g.	OW Giż:	OW Mrąg Giż:
kręcić	329	16 od g.	w zn 2a:	w zn 2a O Pisz:

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
197	7 od d.	klajderkarta zob. klajderkarta .
205	11 od d.	klajderkarta ; tylko <i>klaj-</i> ; «bon uprawniający do nabycia odzieży»: <i>mhel'im take pšy Nemcaų klajdekarty na obleke</i> Skajboty Olsz. <i>KS</i>
318	2 od d.	krasa psn; «uroda»: <i>Przejechał sie król roz w lesie, Doziedział sie lo ji kresie</i> psn IS XC 311. <i>AW</i>

ERRATA DO TOMU IV

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
lon	52	4 od g.	fraz <i>przyjść na swój lon</i> Mrąg zob. przyjść w zn 12a	fraz <i>przyjść na swój lon</i> Mrąg zob. przyjść w zn 8
lwi	61	18 od g.	<i>pyszczek</i> Pisz	<i>pyszczek</i> Olsz Pisz
ład	63	20 od g.	fraz <i>przyjść do ładu</i> Pisz Gołd zob. przyjść w zn 12a	fraz <i>przyjść do ładu</i> Pisz Gołd zob. przyjść w zn 12
łapka	69	7 od g.	Giż Pisz	Mrąg Giż Pisz
II. lata	70	20 od d.	2. «warstwa słomy lub trzciny do pokrycia dachu» Mzach Giż	2. «warstwa słomy lub trzciny do pokrycia dachu» Olsz Mzach Giż
mały	99	5 od g.	Dajtki Olsz;	Dajtki Olsz, ▲ <i>putki male</i> pow. Mrągowo, <i>puty male</i> pow. Mrągowo zob. I. putka w zn 1, puta ;
mąż	120	8 od g.	przyjść w zn 1,	przyjść w zn 1c,
naciąć	222	11 od d.	Olsz i bl;	Olsz i bl, 1pl <i>natniewa</i> Olsz;
naciąć	222	9 od d.	«nadciąć»:	«nadciąć» W:
należć się	244	4 od d.	należć się (Z) O Nidz Giż; 1. «znależć się, zjawić się» Nidz Giż:	należć się (Z) O Nidz Giż Pisz; 1. «znależć się, zjawić się» Nidz Giż Pisz:
namówić	250	11 od g.	Hejdyk Pisz.	Hejdyk Pisz; namówiony im. bier.: <i>taka grupa zapšańcuφ,</i> <i>zostałi namówjone pšes</i> <i>uženńikuφ německix</i> Purda Olsz.
nawiść	283	20 od d.	nawiść «	nawiść (Z + P) Olsz Szcz i bl; «
niebaczny	298	16 od d.	psn;	(Z) Pisz, psn;
niewolnik	332	8 od g.	O Olsz Nidz Giż, psn	O Olsz Nidz Giż Pisz, psn
nożyczki	351	4 od g.	I -oma Giż	I -oma Resz Giż

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
261	17 od g.	na przedzie, na przodzie zob. I. przód.
261	21 od d.	na przodku zob. przodek.
278	18 od g.	na ten przykład zob. przykład.
261	9 od d.	na przyjezdne zob. przyjezdny.
322	11 od g.	nieprzyrosły «nieprzyrośnięty, luźno osadzony»: ● <i>zaczól šen modlicze ja</i> <i>by po polsku nie niuumnal, yenzik mu tak chodzył jak by mnał niepszyrosły</i> Szczęsne Olsz, P 2, 9. AW

ERRATA DO TOMU V

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
oblać	22	14 od g.	pokryć warstwą czegoś»:	pokryć warstwą czegoś» Olsz:
oddalić	77	16 od d.	rozłączony z kimś»:	rozłączony z kimś» bl:
oddrzeć się	81	7 od g.	oddrzeć się (Z + lit) Olsz Mrąg; w temacie praet tylko <i>-er</i> Olsz;	oddrzeć się (Z + lit) Olsz Mrąg Giż; w temacie praet tylko <i>-er</i> Olsz Giż;
odeprzeć	82	7 od d.	odperty	odparty
odparzyć się	96	2 od d.	odparzyć się «ulec odparzeniu»	odparzyć się (lit) W; «ulec odparzeniu»
odrapać	103	7 od d.	(Z + SWM IV) O Olsz, lit bl	(Z + SWM IV) O Olsz Szcz, lit bl
odrapać	103	2 od d.	«zniszczony, podarty» bl:	«zniszczony, podarty» Szcz i bl:
owskianny	201	14 od d.	owskianny (Z) Mzach	owskianny (Z) OMzach

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
185	11 od d.	ostoja «oparcie, podpora»: <i>Dziś sie ciesy córka niła przy ręce matki swojej, Która jo tu przyprowadzila, dodając ostoj psn Mał III 8. KS</i>

ERRATA DO TOMU VI

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
pamięć	19	17 od g.	3. fraz <i>przyjść do pamięci</i> Szcz zob. przyjść ;	3. fraz <i>przyjść do pamięci</i> Mzach Pisz i bl, <i>na pamięć</i> O Szcz Mrąg Pisz Olc zob. przyjść w zn 9;
pięściunek	76	8 od d.	<i>prześć-</i> W Giż	<i>prześć-</i> W Giż Pisz
pilcek	88	19 od g.	pilcek (Z + lit) W	pilcek (Z + lit) W i bl
pilno	89	4 od g.	<i>gdzie się podoba</i>	<i>gdzie się podoba</i>
pobić	123	20 od d.	4. im. bier. w zn 4 Szcz Węg	4. im. bier. w zn 4 Szcz Węg Gołd
pochylić się	130	13 od d.	psn; «ulec odchyleniu	psn; 1. «ulec odchyleniu
pochylić się	130	12 od d.	KF;	KF; 2. «schylić się»: <i>przycupnął na jeno kolano ji się pochylul, coby go nie zidzieli</i> Tuławki Olsz, KF;
podrapać	166	20 od g.	OWMzach; 1. «drapiąc, poranić» OW Nidz:	OWMzach Mrąg; 1. «drapiąc, poranić» OW Nidz Mrąg:

poduszka	175	18 od g.	Gpl <i>poduszków</i> Nidz Mrąg Giż	Gpl <i>poduszków</i> Olsz Nidz Mrąg Giż
pojechać	189	8 od d.	<i>pojedziem</i> M i bl	<i>pojedziem</i> Olsz M i bl
pomelki	220	11, 12 od g.	pomelki SWMp bl (tu wspólna lokalizacja: <i>pomle</i> , <i>pomelki</i> O Nidz i bl); «rodzaj ciastek – pączki (dem lub hip?)». <i>DK</i>	pomelek (Z + lit) O Olsz, SWMp (tu wspólna lokalizacja: <i>pomle</i> , <i>pomelki</i> O Nidz i bl); <i>pu-</i> Olsz; 1. «węzełek» Brąswald Olsz, Zient Wieś 217; 2. <i>pomelki</i> «rodzaj ciastek – pączki (dem lub hip?)» O i bl; 3. <i>pomelki</i> «racuszki, obj. eksploratora» Szyldak O. <i>DK</i>
I. poparzyć się	234	2 od d.	I. poparzyć się	I. poparzyć się (lit) Olsz;
postęp	274	5 od g.	postęp; postępy	postęp «posuwanie się naprzód»: <i>zaras było se p'šigotowano do štartu i postęmpu jeż šlžić i stawzić</i> Zgon Mrąg; postępy
poty	292	14 od g.	poty «zęby kultywatora»	poty (Z) Giż; «zęby kultywatora»
poumierać	293	21 od g.	Olsz Mrąg Pisz;	Olsz Mrąg Pisz, psn;
pozjadać	318	12 od d.	pozjadać «zjeść jedno po drugim»: <i>wciórko mu już pozjádali</i> Tuławki Olsz, KF.	pozjadać «zjeść jedno po drugim»: <i>wciórko mu już pozjádali</i> Tuławki Olsz, KF, ● fraz <i>pozjadać wszystkie rozумы</i> «uważać, że się wszystko wie» W: <i>mündruješ ša, jekbiš juš fšistkie rozumi pozjádđu</i> W, SWarm 81. <i>AW</i>
półmetry	333	6 od d.	<i>šéc</i>	<i>šéc</i>

2. Uzupełnienia

Strona	po wierszu	Uzupełnienia
58	6 od g.	peta zob. I. pyta, II. pyta.
58	6 od g.	petel zob. pytel.
58	9 od g.	petlować zob. pytlować.
58	9 od g.	petlowy zob. pytlowy.
208	22 od g.	polip ogp: <i>dostał w nas [= nos] polypy i rosły mu w głowa</i> Szczęsne Olsz, P 2, 8. <i>KS</i>
210	11 od g.	polower zob. pulower.
245	13 od g.	po przyjacielsku zob. przyjacielski.
245	15 od d.	poprzywiązać ; pośw. tylko im. bier.; «przywiązać wiele czegoś»: <i>“ouuffki abo kańeńe popšizozane</i> [o ciężarkach u wędki] Zgniłocha Nidz. <i>KS</i>
292	21 od d.	poubierać «ozdobić wiele czegoś, poprzystrajać»: <i>Tam się przed panów gości dobrze przyszykowali, Progi poubierali</i> oracja, Szyf ZOW II 87. <i>KS</i>
304	6 od d.	powolnie «posłusznie»: <i>Niebo ziemnia morskie wały Przymnazaju pańskiej chwały Służąc mu powolnie</i> psn IS XIX 482. <i>KS</i>

ERRATA DO TOMU VII

1. Poprawki

Hasło	Strona	Wiersz	Jest	Powinno być
pracować	3	2 od g.	1pl	1pl <i>my pracowali</i> Olsz,
przedajać	44	15 od d.	psn; fut 3sg	psn; praet 3sg <i>przedajał</i> Mrąg, fut 3sg
przepijać	69	13 od d.	<i>pšezeral'i</i>	<i>pšezel'i</i>
przeprząść	73	16 od d.	przeprząść «przędąc, nadwerezzyć»: <i>a ta curka mušaua zawdy pšušć, pšušć i pšušć, caue soše palce pšepšendūa</i> Butryny Olsz.	przeprząść 1. «przędąc, nadwerezzyć»: <i>a ta curka mušaua zawdy pšušć, pšušć i pšušć, caue soše palce pšepšendūa</i> Butryny Olsz; 2. «uprząć»: <i>to puźńej jek šiūa lnu ni ma, to še ešće veźńe [pakuły] i pšepšeniže tam, do hežuf cy jāk</i> Turówko O.
przepuścić	74	4 od g.	OW Pisz	OW Pisz i bl
przepuścić	74	11 od g.	<i>czegoś»: po</i>	<i>czegoś»</i> OW i bl: <i>po</i>
I. przesadzać	77	1 od g.	I. przesadzać «sadzić w innym miejscu, też: wsadzać jeden po drugim?»: <i>lunskiego roku drzewka te przesadzãtem</i> Tuławki Olsz, KF, <i>košur – Kedy žlep pšesaza i žar še wygarńe</i> Gryzy Olc. KS	I. przesadzać 1. «sadzić w innym miejscu, też: wsadzać jeden po drugim?»: <i>lunskiego roku drzewka te przesadzãtem</i> Tuławki Olsz, KF, <i>košur – Kedy žlep pšesaza i žar še wygarńe</i> Gryzy Olc; 2. «przekładać, tłumaczyć» Nidz Giż Pisz: <i>ty[n] co pšesaza z hecka na mazurske</i> Rybical Giż. KS